

Eusebius de Euangelica præparatione a Geor
gio Trapezútio e græco in latinum tra-
ductus: opus cuiq; fideli non solū
utile uerum etiā iocundum
& pernecessariū nouis-
sime impressum
& exactissime
emenda-
tum.

mentis perca
 cit colligere
 cumulum co
 religiois erro
 Nam cum no
 poribus pate
 se qdem pp co
 periciam in un
 cognouerit. C
 primebatur: c
 scapit: quoni
 namq deoz
 spondere: par
 titus est: quag
 serat acculaba
 pratermitten
 concedimus: q
 ab Eusebio ad
 deinde patrum
 gracos ab eo iu
 ad deiiciendam
 substantialem q
 aliquid detraxit
 esse a patre non
 tamē deum filiu
 deum de deo ille
 niam nonnulla in
 to antea coetum
 putatis rosas solu

uero splendore sui o
 culi diuitias: nec br
 ctualis substantiae f
 ppriamq nobis aff
 plena nomen emen
 animi ad unum solu
 peragatur esse asserit
 uero beatitudo illa u
 acturus eo puentur

030627473

Ad Sanctissimum Papam Nicolaum Quintum Georgii Trapezuntii in translatione Eusebii Pamphili de præparatione euangelica Præfatio.

EVSEBIVM Pamphili de euangelica præparatione latinum ex græco beatissime pater iussu tuo effeci. Nā cum eum uirum tum eloquētia: tum multarum rerum peritia: & ingenii mirabili flumine: ex his q̄ iam traducta sunt præstantissimum sanctitas tua iudicer: atq; ideo quæcūq; apud græcos ipsius opera extent latina facere instituerit: euāgelicā præparationem: quæ in urbe forte reperta est: primū aggressi traduximus. Quod quidem in libro quasi quodā in speculo uaria atq; multiplicem doctrinam illius uiri licet admirari. Cuncta. n. quæ ante ipsum facta inuenta q̄ fuerunt: quæ tamē græce scripta tunc inuenirent: multo certius atq; distinctius ipsis etiam auctoribus qui scripserūt: percipisse mihi uidetur. Ita cū constet nihil fere præclarum unq̄ gestum fuisse: quod illis t̄pibus græce scriptum non extaret: nihil in rebus magnis naturaq; abditis: qd̄ a philosophis non esset explicatum: oīa ille tū memoriæ tenacitate: tum mentis percipit acumine: ac ut apes solent singulis insidere floribus: indeq; quod ad rem suam cōducit colligere: nō aliter ille undiq; certiora: uerisimilioraue diligens mirabile sibi atq; inauditum sciētiae cumulum cōfecit: multiplices uariasq; philosophorū sectas non ignorauit: infinitos pene gentiū oīum religiōis errores tenuit: orbis terrarū historiam serie sua dispositam: solus cognouit & cæteris tradidit. Nam cum non esset nescius gestarum rerum historiam titubare sanctissime pater: nisi distincta temporibus pateat (quippe cū natura t̄pibus faciat: ut quæ in t̄pe fuerunt: nisi quādo fuerunt scias: nec fuisse qdem pp̄ cōfusionem uideantur) eo ingenio: studio industria: huic incubuit rei: ut omninm scriptorū periciam in unum cōgestam facile superauerit: distinctiusq; cuncta ipsis suis (ut diximus) auctoribus cognouerit. Conferendo. n. inter se singulos: ueritatem q̄ ab omnibus simul emergebat: nec ab ullo exprimebatur: consecutus est. Quæ oīa ab aliis q̄ scripsit: & ab hoc opere p̄spicere licet. Quod ille ideo suscepit: quoniam cum apud gentium præclaros philosophia uiros nobilissimus esset: ac priscā patris namq; deorū religionem catholicā ueritatis amore cōtēpserit: partim accusantibus suū propositū respondere: partim nostra pro uiribus suis uoluit cōfirmare. Itaq; in duas uniuersum partis negociū partitus est: quæ primā quæ nunc traducta a nobis est: qua illis respōdet: qui eum quod christianis inhæserat accusabāt p̄paratioem euangelicā: alteram ueritatis catholicæ doctrinam appellauit. Illud sane prætermittendum non est: nequis quoniam nōnulla in hoc libro nō absq; tuæ sanctitatis auctoritate concedimus: quasi traductoris trāsgressos officium nos accuset: ante primū concilii tempora librū hūc ab Eusebio æditum fuisse. Constat. n. ipsum Ariana hæresi ante sententiam concilii laborasse: sanctorūq; deinde patrum auctoritatem libenter secutum sanctissime atq; p̄ie i orthodoxia uixisse. Fertur. n. apud græcos ab eo iussu patrū sacrosanctæ illius Synodi symbolum scriptum fuisse: quod ita composuit: ut ad deiiciendam absq; cōtrouersia p̄niciosam hæreticorū opinionem: filium dei genitum nō factum: cōsubstantialēq; patri conscripserit: ac patribus tradiderit: nec inuentioni suæ quicq; addidisse: aut inde aliquid detraxisse: aut mutasse patres dicunt: nisi solum illud: deum ueq; de deo uero. Nā & si genitum esse a patre non factum: cōsubstantialēq; deo patri filium: ad refutationem hæreticorū sufficerent: quæ tamē deum filium: patrem uero deum uerum inter hæc distiguentes Ariani prædicabant: ne quoniam deum de deo ille dixit anam captarent: deum uerum de deo uero patres interiecerunt. Hæc res quoniam nonnulla in hoc libro sparsa inuenimus ab Ariana prauitate nō aliena: firmo nobis fuit argumentū: antea cōtūm illum sacratissimum hæc illi conscripta & ædita fuisse. Quare sentibus tuo iussu amputatis rosas solummodo Latinis hominibus hac translatione obtulimus.

De Euangelii diffinitione: & intentione sua.

CAP. I.

EVM Quid sit christianismus nescientibus aperire statuerim: hunc librum quo Euāgelicæ doctrinæ ueritatem approbamus: ut orationibus tuis adiutus ad optatum finē perueniam: tuo nomini Episcoporum ornamentum Theodore dedicaui. Ac in primis qd̄ nobis hoc euāgelii noīe significetur: & quænam huius uerbi potestas sit: declarādum esse arbitror. Euangelium igitur dicimus quod æternorū atq; incorruptibilium bonorum: quæ certe suprema & maxima sunt: & ex antiquissimis p̄dicta temporibus: nuper uero splēdore sui orbē illustrantia: cunctis hominibus annunciat: quod non cæcas caducasq; huius sæculi diuitias: nec breuē hāc calamitosamq; uitā: nec instabilia corporis cōmoda: sed animarū quæ intellectualis substantiæ sunt: a quibus etiam corporum bona quasi umbra consequētia depēdet: summam p̄p̄iamq; nobis affert felicitatem: cuius quasi caput religio est: non illa gentilisq; falsa & ficta errorisq; plena nomen ementita est: sed hæc nostra: quæ ipsarum rerum ueritate appellationem adinuenit: quæ animi ad unum solum: & uerum deum firmā stabilemq; conuersionem: & uitam quæ mandatis eius peragatur esse asserimus. Quæ qdem ex uita amicitia ēt inter Deum & homines constituit: amicitiam uero beatitudo illa ultima & felicissimus finis consequitur: qui a sup̄ioribus dependet: inde gubernat: ac rursum eo pueniturus est. Quid igit̄ hac inter deū & homines amicitia melius nobis atq; beatius ex

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

Spino
cogitari potest? Nōne uita: lucis: ueritatis: bonorumq; omnium ipse fons atq; largitor est? An nō ipse
ur cuncta & sint & uiuant: causam in se ipso complectitur? Qua ergo re indigebit: qui eius amicitiam
adeptus est? qui rerum omnium creatorem charitate sibi coniunxit? qui patrem atq; tutorem illum
sibi ascripsit? Non possumus profecto dicere: quin omnia quæ ad animam: q; ad corpus: quæq; ad
externa pertineant optime beatissimeq; is possideat: qui charitate proximus deo factus: beatissimam
eius amicitiam exacta: exquisitaq; religione consecutus est. Hanc ergo salutarem hominum ad deum
conuersionem atq; amicitiam ab omnipotenti deo missus deus: uerbum: quasi lucis infinitæ splendor
cunctis annunciat. Non hinc aut aliunde: sed undiq; cunctis ex gentibus ad deum uerum: græcos si-
mul & barbaros: omnem sexum: omnē ætatem: diuites & pauperes: sapientes: & contra: liberos ac ser-
uos magna uoce conuocat: hortaturq; omni studio ac cura hoc donum suscipiamus. Nam sicuti eius-
dem naturæ atq; substantiæ nos omnes creauit: sic rursus cognitionem & charitatem suam æquali-
ter omnibus proposuit: qui gratiam eius ex toto animo complectuntur: & colunt. Hanc dei erga nos
charitatem qui Christus ipsius dei patris uerbū est: ipse quoq; Deus non respiciens ad peccata homi-
num: sed se ipsum eis reconcilians uniuerso sicut diuina exclamat scriptura orbi annunciat. Venit nāq;
ait & annunciauit pacem illis: qui longe sunt: & pacē illis: qui prope sunt: quæ olim hæbrei diuinitus
docti p̄dicabant. Quidam enim eorum clamant. Recordabuntur & reuertentur ad dominū oēs fines
terræ: & adorabunt coram eo oēs patriæ gentium: quia domini est regnū terræ: & ipse dominabitur
gentium. Et rursus? Dicite in gentibus quia dominus regnauit: etenim firmavit orbem terræ: q non
cōmouebitur. Alius conspicuus erit dominus in ipsis: & conteret penitus deos oēs gentium terræ: ado-
rabuntq; ipsum singuli: ex loco suo. Hæc ex priscis tēporibus dicta diuinis oraculis: nunc ad nos Salua-
toris nostri Iesu Christi prædicatione puenerunt: sic prædictam olim & expectatā a sanctis uiris omniū
gentium uocationem: ueritatēq; cognitionem uerbum dei: quod nuper de cœlo descendit: operaq; fē-
cit multo ante prædicta nobis annunciat.

De his quæ solent obiici Angelis & Iudæis.

CAP. II.

Sed sentio me impetu quodam animi & desyderio nimium prouectum. Antea enim q̄ no-
stra confirmemus: quæ solent obiici refutanda esse uidentur. Nam cum multi non ratione
Christianam religionem: sed inconsiderata fide: unde fideles appellantur: susceptam eē pu-
tent: iure nos: qui ueritatem euangelicam: argumentis: signis: atq; uestigiis approbare his li-
bris aggressi sumus: ad præparationem suscepti negotii respondendum ad illa prius eē putamus: quæ
uel a Græcis uel a Iudæis: ac maxime a curiosis nobis solent opponi. Non. n. aliter arbitror ordine cer-
to ac serie orationē nostrā p̄gredi posse: quā si prius: ea q̄ ad euāgelicā ueritatē iter p̄parare: & his q̄ a ge-
neribus ad nos cōuertuntur aptiora esse uideantur exponamus: deinde præparatis iam & perfectioni
bus idonea: quæ ad ueram Saluatoris ac domini Iesu Christi cognitionem adducunt diligentius ex-
planemus. Huius ergo negotii ab illis initiū sit: quæ tam a gentibus q̄ a circūcis: qui exquisitius rem
nostrā quærent dici possent. Quæreret enim quispiam profecto: quod nā genus hominum simus: q
hæc scribere aggrediamur: utrū Græci an Barbari: uel siquid inter hæc inuenitur neutri: & quos ipsos
nos eē p̄fitemur: nō dico noīe: nā id quidē una uoce clarum fieri pōt: sed uiuendi mō ac secta. Nec. n. i-
quient gentiliū cōprobatis religionē: nec Iudæoz uos moribus uiuere uidemus: qd̄ igit̄ hoc mōstri ē?
aut quænam hæc est noua uiuendi ratio? Præterea: quōd̄ impii nō erunt ac deoz omnium inimici: qui
patrios mores: patriā iurā: patrias cærimōnias: quibus gentes oēs ac ciuitates continētur contēpserunt
atq; adiecerunt? qui saluatores ac benefactores deos spreuerunt? & quos deos? eos uidelicet q̄ ab initio
sæculoz apud uniuersos hoīes tā Græcos q̄ Barbaros p̄ regiones: ciuitates: agros: hostiis diebus festis:
ludis: ac cærimoniis: ab omnibus regibus: tyrannis: populis: philosophis: legūlatoribus: honorant atq;
coluntur: ac eorum loco impia quædam ac scelerata admirantur & colunt. Qua igitur uenia digni: aut
potius quem cruciatum: quodq; suppliciiū non merentur: qui patria neglexerunt? & aliena signimenta
spurcis foedisq; Iudæoz fabulis nixa elegerunt: aut quōd non extrema prauitate sunt: qui tā facile p̄pria
reliquerunt? ac futuam & oīs rationis inopem fidē uniuersis gentibus inimicam ac impiā elegerunt?
nec ipsum Iudæoz deum secundū eorum cærimōnias: nec gentiū religionē colentes inauditū ac inuiū
iter sibi ipsis turpiter cōfecerunt? Sed hæc qdē exigentibus aliquis nec sua nec nostra recte intelligēs de
nobis dicere poterit. Hæbrei uero ipsi quoq; de nobis forsitan conquerent: quoniā cū alienigenæ simus
sic scriptura sua nihil ad nos pertinente ipudenter abutimur: ut nos in suā nobilitatē intrudere: ac ipsos a
patriis ac propriis ritibus extrudere conemur. Nā si christū diuinis oraculis uenturū ante multa sæcula
scriptū ē: si Iudæoz p̄phetæ aduentū ipsius p̄dixerunt: q̄ & saluatore & regem Iudæorum non gentiū
ipsum futurū prædicarunt: si tandē aliqua quædā meliora diuinioraq; scriptura p̄nuntiat: ea quoq; Iu-
dæis nō gentibus scripta fuisse. Itaq; nō recte nos facere q̄ hæc obaudiamus: & qd̄ turpius est: q̄ Iudæis
p̄pter errores suos incommoda uentura scribuntur: ea iā ipsis accidisse asseramus. Repromissiones aut
bonorū in nos ipsos transferamus: quodq; mente capti hominis est p̄dictam felicitatē conseruantibus
legem nobis ipsis attribuimus: & datas ab ipsa lege cærimōnias improbamus.

Refutatio eorum quæ obiiciebantur.

CAP. III.

Is cæterisq; huiusmodi cum aduersus nos utatur: age iam deum omnium per Saluatorem
nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocātes: primū in nos argumentum suum
refutando: calumniatores ipsos esse ostendamus: q̄ nihil nos cōprobare posse: sed expertes

rationis fide p̄suasos afferunt: idq̄ tam ex his p̄batonibus: q̄bus utimur: cum ad religionem nostram gentiles concurrunt: redargnemus: q̄ ex his quas uel scribendo: uel uiua uoce proferendo: & aut priuatim aut publice disputando aduersariis opponimus: ac multo magis per hos quoq̄ libros: qui hoc totū euangelicæ ueritatis negocium continēt: gratiam .n. dei ac cœlestia beneficia per dominū nostrū Iesum Christum filium dei Saluatorem nostrum nobis esse collata pluribus ac perspicuis argumentis hic tractatus probaturum se pollicetur. Nam cum patrum nostrorum memoria nōnulli aduersus gentiles opposcentes ac eis respondētes: alii diuinas scripturas exponentes: alii ueritatis dogmata subtrahis comprobantes: multa reliquerunt iure nobis hic modus: cui libenter insudamus adinuentus est: quis primus oīum sacer ille Apostolus Paulus p̄babilitatem oēm cauillatoriam longe abiiciens ac certas afferens p̄bationes ait. Sermo ac prædicatio nostra nō est in persuasibilibus humanæ sapiētiæ uerbis: sed in ostensione spiritus & uirtutis. Et rursum. Sapiētiā loquimur inter perfectos: sapiētiā aut nō huius sæculi neq̄ principum: qui destruunt: sed loquimur sapiētiā in mysterio absconditā præterea sufficientia nostra inq̄t ex deo: qui nos & idoneos fecit ministros noui testamenti. Non iniuria ergo oībus nobis p̄ceptum est: promptos esse ad respondendum cuiq̄ rationem a nobis de spe nostra q̄renti. Certum est igitur Saluatorem nostrum p̄dixisse doctrinā suā in testimonium oīum gentium per uniuersum terrarū orbem p̄dicatum iri: & ecclesiā quæ postea uirtute sua constituta ē inuictā atq̄ inexpugnabilem fore: nec unq̄ futurū: ut a morte superaret: sed firmā fore semper atq̄ immobilen tanq̄ in lapide stabilitā atq̄ fundatā: cuius diuinationis effectus oēm impudētissimā linguā uana contradicentem p̄fecto arcere pōt. Quis .n. non fatebitur cum sic aperte rerum euētus diuinationi congruat: dei uirtutem non naturā humanā illam fuisse: quæ & futura hæc p̄uiderat & re ipsa p̄fecit: q̄ uerbis p̄dixerat: lam .n. sui euangelii fama totum ab ortū ad occasum orbem impleuit: omnesq̄ gētes adiit: crescitq̄ indies p̄dicatio sua. Ecclesia ēt hoc noīe ab ipso donata radices ægit: ac usq̄ ad astra sanctorum uiroꝝ orationibus glorificata: luce ac fulgore orthodoxæ fidei splendet: neq̄ hostibus terga dat: neq̄ ipsis ianuis mortis cedit: p̄ pauca uerbaq̄ ille p̄tulit. Sup lapidē ædificabo ecclesiā meā: & porte inferi nō p̄ualebunt aduersus ipsā. Sūt aut alia quoq̄ multa a Salvatore nro p̄dicta: q̄ in suo a nobis collecta loco: & regē euētibus accōmodata: uerā de ipso nostrā ostendunt opinionē ac fidē. Sed ad hæc oīa nō sunt contēnēda ad catholicā ueritatē cōprobandā. Hæbraicæ scripturæ testimonia: q̄bus ante mille annos ludæoꝝ p̄phetæ indoctoꝝ hoīum piscationē uniuersæ uitæ hoīum afuturā p̄dicantes: appellationē Christi noīe ipso exp̄sserunt: & aduentū eius in carne: modū ēt ipsum: quo doctrina eius ad oēs gentes pueniret p̄dixerūt: nec tacuerūt futurā ludæoꝝ infidelitatē: & q̄cqd aduersus ipsum facturi: & q̄s pœnas paulopost eēnt daturi: qd̄ urbs eoꝝ extrema obsidione caderet: regnūq̄ suū oīo cessaret: ac ipsi ad oēs gētes dispersi suis inimicis ac hostibus p̄peruo seruirēt. Quæ oīa si cuti scripta sunt post aduentū Saluatoris nostri euenisse cōspiciunt. Præterea q̄s p̄phetas audiens: post Christi aduentum ludæoꝝ abiectionem: gentiū uocationē: aperte dicentes futurā nō admirabimur cum uideat res ipsas p̄ doctrinā Saluatoris nostri oraculis ipsoꝝ ad unguē quadrare. Per Saluatorem .n. nostrum factum est: ut ex omni genere hoīum pene innumerabiles sp̄retis idolis: unius ac ueri dei cognitionem religionemq̄ susceperint: quod ita futurū: dei oracula & p̄ alios p̄phetas cecinerunt: & p̄ Hieremiam maxime ubi dicitur. Domine deus meus ad te gentes uenient ab extremis terræ ac dicent q̄ falsa nostri patres idola possederunt: & non erat in ipsis utilitas. Si faciet homo: si ipsi deos: nec erūt isti dei. Hæc igitur uniuersa fidei nostræ ueritatē astruunt: nec humana uirtute: sed a deo prædicta & prophetarum oraculis scripta ostendunt: & adhæc a multis uariisq̄ gentium principatibus liberos quādoq̄ futuros homines uaticinantur. Itaq̄ cum omnes gentes antiquitus multi reges ac tyranni urbes fere singulas tenerent: ac alii populis: alii paucis regerentur: quæ ex re bella ubiq̄ fremebant: captiuitates: depopulationesq̄ urbium ac gentium indies fiebant: plenāq̄ omnia erant seruitute: unde cogēbatur urbani simul & agrestes ab ineunte statim ætate rei militari operam dare: ac semper & ubiq̄ p̄urbem atq̄ agros armati prodire: continuo christi præsentia de quo scriptū est in diuinis oraculis. Orietur in diebus eius iusticia & multitudo pacis: & constabunt gladios suos in uomeres: & lanceas suas in falces: nec eleuabit gens in gentem gladium: nec exercebuntur ultra in prælium. Rerū euentus uerba prophetarū secutus est. Ac oīs principatū multitudo cessauit: ab Augusto in ipso tpe incarnationis domini nostri Romanorū imperio in monarchiam redacta. Ex illo aut tpe usq̄ ad memoriā nostrā non inuenies ita populos populis oppositos fuisse: nec gētem ullam ita in aliam insurrexisse: nec humanā uitā oīum confusione uexatā: ut passim prius fieri solebat. Atqui quom̄ magna non est dignū admiratione si quis ita secū attente cogitet: cur nam priscis t̄pibus quādo dæmones oīum gentium dominabant: ac summo opere ab oībus colebant: tanto alteri ad alteros furore ab ipsis diis suis concitati se rebant: ut nunc Græcos: nunc Aegyptios: nunc Syrios: nunc Romanos inter se bellare ac se ipsos destruere: regiones suas incursum: ciuitates obsidionibus desolare uideres: sicut historiis suis p̄spicitur. Simul uero atq̄ piissima & pacificentissima Saluatoris nostri doctrina apparuit: multorū cultus deorum habebatur: bella cessabāt: uniuersum hominum genus a magnis malis atq̄ piculis requiescebat. Quod maximum ego diuinæ ac ineffabilis suæ uirtutis signū dicere non dubitauerim. At uero ex sua prædicatione q̄tum hoīes profecerint: quāq̄ utilitatem ēt huius uitæ consecuti ipsis oculis cernes si attenderis nunquā alias in memoria hoīum ab aliquo illustri uiro aut populo factū: nisi nūc suis dūtaxat uerbis: atq̄ doctrinā p̄ uniuersum orbē diffusa: ut oīum iura gētiū recte: atq̄ humanitas se hēant:

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

illa ipsa in qua iura: quae ante aduentum suum tetra: foeda: immania erant. Non enim iam Persae qui eum secuti sunt matres suas nephandis nuptiis cognoscunt: non humanis uescuntur carnibus. Scythae quoniam ad eos usque praedicatio Christi peruenit: nec charissimos falsa religione impulsos liberos iugulant. Haec certe ac talia pene infinita hominum quondam uitam uexabant. Massagerum ac Berbices propinquos atque affines suos: qui senectute conficiebantur miserimos putasse tradunt: ac ideo immolatis carnes eorum: quos plurimi fecerant epulabantur. Tibareni uiros seniores suos precipitare. Hyrcani rapaci generi auum. Caspii canibus proicere soliti: quae quidem cuncta religiosissime prius faciebant: nunc uero sola euangelica uirtute undique truculentissima haec pestis explosa est. Quod uero minime dii putant aut inania & surda simulachra malefici daemones in ipsis habitantes: aut partes mundi: quae conspiciuntur: aut mortuorum hominum umbrarum: aut quaecumque animalium nocentissima: sed pro his omnibus una Saluatoris sola doctrina cunctis simul Graeci ac Barbari: qui non ficto alio uerbum Christi audiuerunt ad tantum philosophiae peruenisse: ut solum uerum deum regem ac dominum coeli & terrae: solis: stellarum: totiusque mundi creatorem collant atque sequantur: quotque cunctis uiribus conantur sic uiuere: ut uel oculos coercent: nequid cupiditate tracti turpiter uideant: sed ab ipsa mente omnem animi morbum depellant. Haec omnia quoniam modo audebit negare quisquam non esse felicitis uitae. Aut uero quot non recte parere omnino laudant: tantum a periurio absunt: quoniam ab ipso non esse iurandum audierunt: sed omni iureiurando abiecto sufficere hominibus: ita & non quodque nec in cotidiano sermone inania uelis proferre: sed ita diligenter in omnibus te ipsum custodire: ut nec falsum nec iniuriosum: nec turpe in labiis uerbum habeas: quoniam ille dixit. De omni otioso uerbo rationem dabitis in die iudicii: quod philosophorum uitam non excedit. Adhuc est quot simul cuncti & innumerabiles uiri & mulieres: seniores: ac pueri: serui & liberi: nobiles atque ignobiles: docti simul atque indocti: in omni ab ortu solis ad occasum loco ubi homines habitant. quotidie ferme ad percipiendam disciplinam Christi: qua non solum a turpi facinore: uerum etiam a cogitationibus inhonestis abstinere: quaque uentrem ac ea quae sub uentre sunt domare docentur confluant: quot uniuersi in diuina piarum disciplina exercentur excelsa alio contumelias ferre: nullam uiuandam appetere: iram & appetitum omnem temerarium superare ac uincere: indigentibus de re sua offerre: omnem hominem iure naturae fratris ac proximi loco diligere. Haec omnia si quis simul collecta consideret nonne fatebitur maxima & sola uere bona cunctis esse hominibus praedicatione Christi oblata: nec ab alio quam ab ipso potuisse unquam homines huius uitae felicitatem recipere. Illud uero quale tibi uideatur: quot uniuersum genus hominum non eorum solum: qui aliqua humanitate praediti sunt: uerum etiam crudelissimorum & in extremis oris terrae habitantium ab immanitate recessit: ac ad opiniones uerae philosophiae inductum est. Quis enim iam immortalis esse animam non credit? Quis non speret esse apud deum cum naturae concesserimus uirtuti deposita praemia: quibus inducti nostri hanc uitam omnino ita contempserunt: ut priscos & illustres philosophos mulierculas putes: si ad hos conferas: ludumque puerorum non iniuria existimes omnia: quae de contempta morte: aut uerbis: aut exemplo prisci philosophi docuerunt: foeminae apud nos atque infantes: uirique Barbari & indocti: philosophi dicerent Saluatoris nostri uirtute adiuuante immortalitatis nostrae opinionem re longe magis quam uerbis uerum esse comprobantur: quam magnum etiam illud: quo omnes gentes non aliunde quam a doctrina nostri Saluatoris prouidentiam dei esse: quae cuncta perspiciat atque gubernet didicerunt. Nec est iam aliquis qui non acciperet sic doctrinam de iustitia & iudicio dei: ut non fateatur caute iocundo uiuendum: ac longe a uitis esse fugiendum. Sed caput beneficiorum omnium: quae a Saluatoris praedicatione Christi adepti sumus: facile cognoscas: si calamitosam priscam idolatriam fraudem qua omnes quondam homines daemonum artibus premebantur diligenter alio uolueris. Verum quoniam ita natura fieri compertum est: ut hominum genus rationis non expers nullam unquam rem aggrediatur nisi suasionem inductum credat sibi profuturam: non temere ad nostra confugientes ac maxime rudiores: quando ad ueram religionem introducimus: fidei remedium adhibemus: hortantes suadentesque: ut de prouidentia dei: de immortalitate animi: de bona uiuendi norma quae a spe atque fide solum dependet: recte sentiant. Nam & medico a quibus cauendum & quibus utendum consulenti nisi quis credat: parum sibi peritia ipsius conferre poterit: nec plus doctor discipulis qui non credunt utilitatem quandam a doctrina se consecuturos: nec philosophiae sectam ullam quisquam unquam suscipiet: nisi antea crediderit commodo sibi futuram: ita diuersa suasionem ac fide ducti: alius epicureorum attrahitur uoluptate: alius cynicae uitae duriciem admiratur: alius Platonem praeponebat: nonnulli Aristotelem: nonnulli Stoicos diligenter secuti sunt. Socrates quoque alii alias quamuis omnes mediae sint meliores honestioresque sibi utilitate persuasi crediderunt. Itaque uidebitis rei militaris ab aliis: ab aliis mercaturae: aut aedificandi studium esse propositum. Agriculturam alius exercet ac semen sulcis agrorum commissum & mortuum reuiuiscere posse non desperat. Cur igitur admirantur cum sic uniuersa uita hominum duobus his fide & spe gubernetur: si nostra etiam quae sola animis conducunt multis fide tantummodo traduntur: qui ratione altiora consequi non possunt? Nonnullis ad fidem ratio quoque ac doctrina subtilior communiter. Nunc quoniam breuiter haec quasi fundamenta iacta sunt: ad primam aculationem respondendum: & qui fuimus quique sumus dicendum. Nunquam igitur negaturos sciant qui haec requirant: Graecos nos esse patrios: primoque Graeciae daemonum cultus tenuisse quos nunc respuimus atque abominamur Iudaicis attendentes scripturis: a quibus quamuis plurima nostrae religioni consentanea colligamus: fatemur tamen caerimonias Iudeorum uiuendique morem non imitari. Sed non uidebuntur haec aliter nobis recte confecta: quam si tam: ipsa quae a mai-

ioribus nostris
amus: sic enim
quibus per
res praesentes
Christianis
uatoris nom
usque impra
di opinionem
sed eorum ip
mo a nobis co

D lo
co
ue
ali
sempiternum
corruptibile
ante initium
molibus uniu
dem igneam
ex causa solem
restrem una cu
go tempore in
creasse: quoniam
bus in locis co
ad transactum
in die a colore
ue uarias has
nuncupata: sicut
diora in conse
ra producta fu
se: ac ideo ex m
Euripides Ana
olim ac terrae f
tium mortaliu
in partibus orb
aliter alibi uoca
tum inuenta se
actu: nonnulli et
fugere: fruges de
gentia & usu ho
di & prima ho
ductio enarratur
diligenter inspe
a Plutarcho tract

A Di
Halet
demu
rum c
rosque
tis arbitrat
latitudine profun
do in origine hui
ta: & in quosdam circ
alia inquit uidemus
tione. Quare nisi i
Anaximander. Ana
ius condesatione ac
to primu omnium fac
stellas a terra ortun
colophonius nouu
esse contendit: esse naq

ioribus nostris accepimus quod Iudaeorum priscas uirtutes in medium: ut omnibus pateant: protrahamus: sic enim simul & euangelicae doctrinae uirtus extabit: si ante oculos omnium ponemus: a quibus per ipsam erroribus sumus liberati: & adhuc qua ratione Iudaeorum scripturas admirantes praesentem eorum uitam recusamus. Postremo quae ratio euangelii sit: quis proprie atque sincere. Christianismus dicatur: quot nec gentiliū nec Iudaeorum: sed noua quaedam ac uera religio ab ipso Salvatore nomine appellata. Age iam primū omnium priscas ac primas ipsorum Theologias per singulas usque in praesentiarum uerbis diuulgatas: ac probas sapientium philosophorum de diis: de constitutione mundi opiniones perspicimus: hinc. n. cognoscemus recte ne ipsa spreuimus an non. Scribam autem non mea sed eorum ipsorum: qui apud eos studiosissimi rerum humanarum diuinarumque fuerunt uerba: ut neque a nobis commentamur sicutamque narrari fabulam suspicari possit.

De origine mundi secundum gentiles:

CAP. III.

Diodorus igitur Siculus uir apud Graecos clarissimus: quippe qui uniuersam historiam ad unum commodissime corpus collegit: statim incipiens: haec de origine hominum conscripsit. De prima uero hominum origine: ut a naturalibus & historicis colligitur: binae fuerunt opiniones. Nam alii cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauissent: genus quoque hominum sempiternum esse asseruerunt: ita nunquam initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alii cōgenerabilem atque corruptibilem putarint: homines quoque apposite certis temporibus inceperunt affirmari. Vnam enim ante initium omnium coeli & terrae cunctis simul confusis formam fuisse: postea dissepatis diuisisque molibus uniuersi ordinem mundi conspectum: aeramque motum habuisse continuum: cuius partem quidem igneam ad superiores ascendisse partes: sursum sua propter leuitatem naturam semper tendente: quae ex causa solem ac stellarum multitudinem uolutione totius circumferri. Partem autem turbidam atque terrestrem una cum humidis ad infima propter grauitatem loca descendisse: quam partem continue longo tempore in se ipsa conuolutam maria ex humiditate: ex durioribus terram lutosam ac teneram cōcreasse: quod primum posteaque solaris calor exarsit: constipatam fuisse: deinde superficie calefacta pluribus in locis corruptionem humidi esse secutam: ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad transactum frigus calor exarsit: animalia concreta fuisse: quae noctu a circumfusa caligine alebantur: & in die a colore solidiora reddebant: ac postremo sufficiens iam clementia consecuta erupisse ab illa colluue uarias has animalium formas. Quorum calidiora leuioraque ad altiora loca exiliisse uolucrum appellatione nuncupata: sicciora uero ac grauiora serpentibus ac terrenis cōnumerata: eodem quoque modo humidiora in confertaneum sibi ipsis locum confluisse aquatica nuncupata: & sic animalium diuersa genera producta fuisse. Terram uero postquam magis sole ac uentis induruit nihil ex perfectioribus producere posset: ac ideo ex mutua sexuorum coniunctione perfectiora generantur. Hanc rem ita se habuisse tragicus etiam Euripides Anaxagorae physici auditor in fabula: quam Menalipe nominat: his uerbis testatur. Vna coeloque olim ac terrae forma: sed separatio cuncta in lucem tulit: uolucres ac feras simul: arbores generaque naturarum mortaliumque genus. Haec de rerum origine prima a priscis accepimus. Cum igitur diuersis uariisque in partibus orbis terrarum ita producti sint homines: non iniuria una eademque uti lingua nequiuertunt: cum aliter alibi uocabula rebus imposita sint: & primos quidem homines nulla re utili aut arte adhuc ad uiuendum inuenta fertur laboriose uitam agisse nudos absque tegmine atque tecto: quod de re multos frigore atque aestu: nonnulli etiam inedia perire passim. Sed paulatim experientia rerum docente ad spectanda hyeme refugere: fruges deponere didicerunt: igne deinde adinuento: artes quoque ad uiuendum necessariae: indigentia & usu hominibus duce ac principe sunt excogitatae. Haec nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi & prima hominum uita breuiter rettulit. In quibus nulla dei mentio facta casualis quaedam uniuersi productio enarratur: quibus congrua omnes ferme gentilium philosophi conscripserunt. Quorum opiniones si diligenter inspexeris a uanis quibusdam fatuisque coniecturis perfectas inuenies. Quot ut facilius facere possis a Plutarcho tractas tibi ante oculos ponam. Tu autem attente diuersitatem eorum tecum considera.

Diuersae de substantia mundi philosophorum opiniones.

CAP. V.

Thalata ferunt primum omnium principium rerum aquam posuisse: ex ipsa cuncta esse ac in ipsam demum deuenire arbitratur. Post eum Anaximadrum Thaletis sodalem ipsum infinitum rerum omnium generationis atque corruptionis causam dixisse. Nam ex ipso ait coelos segregatos caeterosque mundos numero infinitos: corruptionem uero & generationem multo prius ex infinitis arbitrari saeculis in se ipsis reuolutis. Hic cylindri formae esse terram asserit: itaque profunditatis: ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. Ait praeterea spermaticas uires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi deflas fuisse: ac aliquod ex flammae pilae aere hoc circumuoluta: ut testa nucleus diruta: & in quosdam circulos explicata solē ac stellas constituisse. Adhuc hominem prius ab aliis animalibus natum: nam alia inquit uidemus cito posteaque nata sunt ad propria pabula peruenire: hominem uero diuturna egere lactatione. Quare nisi in primis initiis ab aliis natus alioque nomine secutus fuisset: nunquam educari potuisset. Haec Anaximander. Anaximenes autem principium rerum aera opinatur: quae genere infinitum: quantitatibus finitum ait: cuius condensatione ac rarefactione cuncta gigni arbitrat. Motum uero ab aeterno esse dicit: terram ex aere constipato primum omnium factam latam magis: iccirco non absque ratione super aere contineri. Solem uero ac lunam caeterasque stellas a terra ortum habere. Itaque solem terram esse ait uelocitate motus caliditate assecutum. Xenophanes colophonius nouum quoddam iter praeter praedictos sibi fabricatus nec generationem rerum nec corruptionem ullam esse contendit: esse namque simile quicquid est. Nam si aliquid inquit gigneretur: id non fuisse antea necesse est:

quod autem non est id gigni non posse. Nam neque non ens facere aliquid: neque a non ente fieri quicquam posse. Afferit autem sensus omnes falsos esse: rationem quoque una cum sensibus uidetur abicere: terram uero continue aquis delatam paulatim in maria longo tempore abituram censet: Solem atque alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atque amicus primum Xenophanem: deinde oppositam quandam uiam secutus est: sempiternum enim atque immobile ceteris esse uniuersum: quod est ens secundum ueritatem rerum: solem enim esse simplex & intrepidum atque igenitum. Generationem uero eorum esse quae falsa aestimatione uidentur esse cum non sint. Nam sensus se mouendos a ueritate putat: affirmat enim siquid est praeter ens id esse non ens. Non ens autem non esse in rebus: & sic ens ingenitum sibi relinquitur: terram uero desioris aeris defluxu factam arbitratur. Democritus Abderita infinitum dixit esse uniuersum: quoniam a nullo creatum: immutabile etiam esse. Eorum uero quae nunc gignuntur nullum habere principium: sed ex infinito tempore cuncta simpliciter quae sunt: quae fuerunt: quaeque futura sunt necessitate praedestinata fuisse: Solis ac Lunae generationem propriam: separatamque ab aliis esse dicit: naturamque ipsorum nec calidam nec splendidam fuisse: sed contra generationis suae naturae similem. Sed postea cum maior orbis solaris factus esset ignem in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis Atheniensis filius maiestati deorum detrahare conatur: nec aliquid ex non ente fieri asserit: ac semper uniuersum sic se habuisse: neque aliquid noui fieri praeter id quod tempore infinito iam factum est: corpusque esse uniuersum non solum immutabile: uerum etiam infinitum: finem bonorum uoluptatem statuit. Aristippus Cyrenaicus uoluptatem bonorum: dolorem malorum finem constituit. Ceteras scientias excludit: illud solum esse utile putans: ut quaeas siquid domi mali aut boni tibi contingit. Empedocles Agrigentinus elementa quattuor ponit: ignem: aquam: aera: terram: quorum causam amicitiam & litem ac a prima elementorum complexione segregatum aera circumfusum fuisse contendit: post quem ignem erupisse: cumque alium locum non reperiret sursum a frigore aeris repulsum. Circa terram autem duos circumferri dimidiatos orbis: alterum ex igne totum: alterum ex aere maxime: ac ex igne admodum exiguo: & illum diem: hunc noctem esse putat: initium uero noctis a die propter impetum ignis: solem natura non esse ignem: sed ignis repercussionem ei similem: quae ab aere fieri cernimus: Lunam ex relicto ab igne aere congelato: sicut grando congelatur per se factam lucem a sole recipere: mentem non in capite nec in pectore: sed in sanguine disseminatam esse: ac illis partibus homines magis sentire: quibus plus mentis inest. Metrodorus Chius sempiternum esse uniuersum ait: nam si factum esset a non ente. Infinitum etiam: quoniam sempiternum cum non habeat principium unde incipiat: nec exitum quo terminetur. Immobile quoque asserit: quoniam moueri non possit quod non transeat: transire autem necesse est: aut in plenum: aut in uacuum: quorum alterum non est: in alterum transitus fieri non potest. Ex aethere autem fieri hubes densatione: idem aquam quae ad solem decurrens extinguit ipsum: qui rarefactus rursus accenditur: solem siccitate constipatum: ex aqua splendida stellas efficere: diem etiam ac noctem inde fieri: quot sol extingatur atque incendatur: Eclipsim quoque extinctione fieri. Diogenes Apolloniata elementum aera ponit: omnia moueri dicit: mundos infinitos asserit: quot factos esse arbitratur uniuersi motu quod huc atque illuc latum ac alibi rarefactum: alibi constipatum: ubi forte constipatum fuit: ibi globum factum & mundum: in quo quae leuiores sunt superiora petierunt. Haec Plutarchus: quae omnia Socrates quoque uir ille illustris furoris: atque insaniae plena putat: siquidem fide dignus Xenophon testis est: qui sic de ipso in libro de Socratis memorabilibus dictis scripsit. Nemo autem unquam Socratem impium quiddam & irreligiosum aut facere uidit: aut dicere audiuit. Non enim de natura rerum neque de altioribus sublimioribusque rebus ut plurimum faciunt disputationes: nec considerare unquam uoluit quoniam modo quaeque necessitatis serie haec moles quam mundum Sophistae appellant: aut singula caelestium corpora facta sunt: sed eos qui assidua cura atque studio haec tractant stolidos uanosque homines esse ostendebat. Et paulum post haec. Valde autem mirabatur quod non potuerunt intelligere non posse homines haec adinuenire: cuius non paruum signum est: quot quod maxime harum rerum scientiam profitentur: quique ceteris sapientiores uidentur non eadem sed pugnantia dicunt adinuicem. Sed haec quidem Socrates (ut Xenophon testatur) quibus consona in libro de anima ipsi Socrati orationem attribuens Plato conscripsit. Nam ego inquit o Cebes cum iunior essem quum mirabili exarso cupiditate eius sapientiae: quam naturalem sapientiam appellant. Praclarum enim mihi uidebatur causas rerum scire: cur singula quoque modo gignantur atque corrumpantur: & cur sint atque permanerent: ac saepenumero me ipsum huc & illuc uersabam talia diligenter considerans. Num postea quod frigidum & calidum ad putredinem quandam (ut quidam aiunt) peruenerint: tunc animalia concreantur: Et utrum sanguis est: quo audiendi: uidendi: olfaciendi: sensus nobis praestantur: quibus quidem sensibus memoria conflat atque opinio. Ex memoria porro atque opinione cum tranquillitatem in his acciperint originem scientiae proficere: rursusque hoc ipsum corruptiones excogitando sic ad hanc considerationem nihil ipsi ineptior iussus sum ut nihil supra: cuius rei signum tibi sufficiens afferam: nam ex hac consideratione uel ipsa quae prius plane sciebam: ut tam mihi quam ceteris uidebar didici: sic tardior uel caecus oino factus sum. Haec Societas dicit apud omnes Graecos clarissimus. Quare si huic tanto tamque praestantissimo philosopho amantia uisa est dictorum de natura uirorum doctrina: iure nos quoque impietate illorum omnium reusculamus: praesertim cum errores de multitudine deorum sui: ab his quae de natura dixerit non sint alieni: quod loco suo ostendemus ubi docebimus: Anaxagoram primum Graecorum intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorum transeamus: ac ipsum de prima hominum Theologia scribentem audiamus.

dios enim
terrarum
fingant: Sym-
pus in Bacch-
Dionysium.
na priscag-
Aegyptios
psit: non sang-
Miseratione
primitiae an-
eodem mod-
tur. Sacra igit-
ra non calia-
ductuarum
lia terra prod-
foliis: radicib-
ignem quoque
ne quam gra-
quitis dicta e-
tur: & post pa-
introducent
Porphyrus.
modo deos
Stellas: ac Co-
natura. i. deos
molibus: nec
aut celare: sed
Quod etiam
nylii: Herculis
rorum aures
miratione hab-
non argumen-
probat: quod
pora dicit deor-
dem: cultum: &
cos uel Barba-
ac spirituum in-
marium quod scem
ocupauit antiq-
deos excogitatio-
cupiditates suas
lorum inuentio-
Phoenicibus atque
eis saeculis postea
quem uel ante T-
xit autem in gra-
rum quos aduer-
sime: quoniam &
rum omnium m-
balo Berutorum
niatho Phoenicu-
lertio collegit igen-
Biblius in graeca li-
thois historiae testi-
uirtute admirat: &
get nunc apud oes

Diodori uerba qui prisci homines Solem & Lunam colebant: & quod nec idola nec dæ-
mones nouerant.

CAP. VI.

Egyptios ferunt primos omnium oculos cum in cœlum sustulissent motum ordinem &
quantitates cœlestium corporum admiratos: Solem & Lunam deos putasse: ac solem qui-
dem Osirim Lunam Isim nuncupasse: a proprietate quadam inditis sibi nominibus. Nam
siquis ad latinam linguam uerba transferat multioculus Osiris dici potest: neq; id ab re raz
dios enim suos quasi multos rebus immittit: oculos: quibus omnia perspicitur: ut etiam poeta dicit. Sol q
terrarum flammis opera omnia lustras: quis nonnulli græcorum poetæ Dionysium esse Osirim con-
fingant: Syrium quoq; ipsum tanq; nomen de nomine ductum sit appellatum existimât: hinc Eumol-
pus in Bacchicis carminibus ignioculum radiis Dionysium nūcupat: & Orpheus splendoris auctorem
Dionysium. Isim uero latine Priscam dicere possumus: Lunæ hoc nomine indito: quoniam semper
na priscag; sit: cui cornua depingunt: uel quia cum Alinoides sit cornuta uideatur: uel quod bos ei apud
Aegyptios sit: dedicata: quibus: ut Porphyrius asserit in libro quem aduersus edentes carnes conscrip-
sit: non sanguinem aut nidorem offerebant: sed fruges terræ: quas etiam ipsas quasi deos adorabant.
Miserationem uero lachrymas atq; fletum germinibus terræ deflorescentibus offerebant: Similiter
primitiæ animalium ex terra generationi ei: etiam quæ ex conuentu sexuum est: morti quoq; animalium
eodem modo: quod adorationis genus ex animi profectum ignauia infirmitati eorum erat accommoda-
tur. Sacra igitur regione Asilulo habitata: ibi primū ab hominibus sacra cœlestibus oblata sunt: nō myr-
ræ non cassiæ: aut croci primitiæ: ne hæc longe postea fuerunt inuenta: sed herbam uiridem quasi p-
ductuarum terræ uirium primitias manibus offerentes diis offerebant: arbores enim antea q; anima-
lia terra produxit: herbas autem multo priusq; arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumentes cū
foliis: radicibus: ac fructu partes simul concremabant: & hac exhalatione ac fumo cœlestibus litabant:
ignem quoq; inextinctum in templis seruabant tanq; cœlestibus simillimum. Ab hac autem exhalatio-
ne quam græci thymiasin dicunt: thysia quoq; quam sacrificium latinæ appellamus apud græcos anti-
quitus dicta est. Nunc uero non recte capimus thysiam illam cultum appellantes qui sanguine celebra-
tur: & post pauca. Multo autem postea iniquitate hominum scēdissimus sanguis atq; hostiarum mos
introducitur est crudelitatis plenus occis animalibus & eorum sanguine aris deorum imbutis. Hæc
Porphyrius. Plato autem in Cratillo sic scribit ad uerbum. Videntur mihi primi Græcorum eos solū
modo deos putasse: quos etiam nunc multi ex Barbaris colūt: Solem uidelicet atq; Lunam: Tellurem
Stellas: ac Cœlum. Nam cum ipsa cernerent thein semp: hoc ē currere atq; reuolui: ab hac ipsius thein
natura. i. deos appellarunt. Hæc Plato. Verum quod primi atq; antiquissimi hominum nec tempore
molibus: nec simulachrorum dedicationibus operam dabant: quippe qui neq; pingere: neq; fingere:
aut cælare: sed nec ædificare: adhuc sciebant: unusquisq; facile cogitatione per se ipsum assequi potest.
Quod etiam nulla deorum atq; heroum Iouis Saturni: Neptuni: Appollinis Mineruæ: Iunonis: Dio-
nylii: Herculis mentio apud illos erat: sed nec aliorum quorum nomina modo Græcorum ac Barba-
rorum aures multitudine obtundunt. Præterea quod nec dæmon quispiam probus aut improbus ad-
miratione habebatur: sed sola cœlestia ut dii non uictimag; cædibus: sed herbarum fumis colebantur:
non argumentis nostris sed suis testibus partim ex iam dictis: partim ex his quæ dicuntur facile com-
probatur: quod & sacræ scripturæ inuolabili patet auctoritate: quæ a cæteris hominibus cœlestia cor-
pora dicit deorum nomine adorata fuisse. Solis uero hebræis unius ac ueri dei & creatoris omnium fi-
dem: cultum: & pietatem attribuit: quibus oibus apertissime liquet non fuisse apud priscos uel Græ-
cos uel Barbaros simulachrorum dedicationes aut deorum dearumue genealogiam: aut dæmonum
ac spirituum inuocationes: aut turpem heroum theologiam: sed ad hæc omnia quoq; ipsa deorum tā-
marium q; foeminarum postea inuenta: hæc omnia nihil istius nugatorię superstitionisq; gētes omnes
ocupauit antiquissimis temporibus fuisse ostendunt. Quare nemo dubitare potest hominum eē hos
deos excogitationes & cōfictas mortalium fabulas: imo uero improborum ac scelestoz artificia: qbus
cupiditates suas assequi possent: ut scēratissimus etiam sermo apud nos dicit. Initium fornicatiōis ido-
lorum inuentio: gentiliū igitur omnium error: quo deorum multitudinem esse falso crediderunt: a
Phœnicibus atq; Aegyptiis incipiens: & ab his cæteros hominē: ac ipsos quoq; Græcos aggressus mul-
tis sæculis postea orbem inuadit: ut ipsorum Phœnicum testatur historia: quā Sachoniatho uir priscus
quem uel ante Troiana tempora floruisse dicunt Phœnicum lingua exquisitissime conscripsit: tradu-
xit autem in græcum Philo non hebreus: sed Biblius: quos magnis laudibus Porphyrius in quarto eo-
rum quos aduersus nos libros euomit: his uerbis decorauit. Narrat autem Iudæorum historiam uerif-
sime: quoniam & locorum & uirorum nomina ita ponit ut ipsi Sachoniatho Berutius: qui eorum re-
rum omnium monumenta ab Hieromobalio dei Ioui asserit habuisse: quam quidem historiam Bel-
balo Berutiorum inscripsit regi: cui propter ueritatem historiæ q; gratissimus fertur fuisse. Is Sacho-
niatho Phœnicū ēt historiā partī a singulariū urbū ānalibus: partī a libris sacris q; dedicari solebāt: sol-
lerticollegit igenio: quē nō multo post Moysen Semiramidos fuisse tpibus scriptū ē. Hūc uirū Philo
Biblius i græcā liguā exactissima cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatē ac antiquitatē Sachonia-
thōis historiæ testat: i q nō creator oium: nec cælestia corpa: sed mortales uiri: nec probi quos saltē pp
uirtutē admirē: sed cælesti nefandorūq; mox Phœnicū Aegyptioz dii fuisse narrāt. Isti uidelicet ipsi
q ēt nūc apud oēs gētes qsi dii imortales honoribus colūt diuinis. Sed tps ē iam illos ipsos audire Phi-

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

lo biblius in exordio statim totius negotii Sachoniathonis quod in nouem libros partitus est. Hæc de auctore suo ad uerbum dicit. Sachoniato uir peritissimus atq; curiosissimus fuit. Is cū nihil omnium q̄ ab initio facta sunt memoratu digna ignorasse uideatur diligentius tamen q̄ cætera ea quæ sciuit: quæ Taautus excogitauit: nō enim latebat ipsum quod primus omnium mortalium Taautus litteras adinuenit: & res memorabiles ausus est æternitati cōmendare: quem ægyptii Thoyth: Alexandrenses Thoth: Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores: quod ea quæ de diis fabulose dici uideantur: uel allegorice ad naturam: uel tropologice ad mores student reducere non reuocanda: his uerbis. Iuniores sacrarum rerum interpretes res gestas repellentes fabulas: fabularumque allegorias excogitarunt: quas rebus naturalibus imponentes mysteria cum tanta obscuritate induxerunt: ut nemo facile ueritatem rerum possit perspicere. Verū prisci ac præcipue phœnices atq; ægyptii quos cæteri sunt imitati: si qui uitam aliqua re inuenta excoluerunt eos benefactores cōmunesq; patrones putantes quasi deos adorabant: quibus statuas ac simulachra: templa quoq; statuentes naturalium etiam deorum nomina imponebant: Naturales autem deos Solem ac Lunam cæteras tam erraticas quā non erraticas stellas & elementa una cum istis putabant. Ita deos alios mortales alios immortales dicebant. His sic expositis phœnicum deiceps theologiam secundum Sachoniathonem Biblius Philo sic ad uerbum exponit.

De Phœnicum theologia.

CAP. VII.

Phœnicum theologia principium rerum omnium tenebrosū ac spiritalem aerem esse affirmat: aut aeris tenebrosi spiritum: & præterea chaos turbidum omni luce priuatum: hæc infinita esse atq; interminata. Verum quando spiritus sua principia concupiuit facta est cōplexio atq; connexus qui Cupido appellatur: quicq; creationis rerum omnium principium est: spiritus autem suum non nouit creationem: sed ex eius connexu factum est moth: quod limum dicere latine possumus: alii aquosæ mixturæ putredinem ex qua semina creaturarum omnium & generatio prodit: ac in primis animalia sensu arcenia ex quibus facta sunt animalia intellectualia quæ nuncupantur thophasunin idest cœli cōspectores in figuram oui confirmata. Moth autem effulsit Sol & Luna stellæ ac astra magna. Huius mundi origo apud eos creditur: qua deorum aperte religio contemnitur: sed uideamus quomodo cætera mirabilis illa theologia cōstituit. Aere igitur inq; & mari igneū uenti emittentes splendorem simul cū terra ac nubes facti: & maxie de cœlo effusiones. Segregatis itaq; cunctis atq; a suo loco solis calore depulsis rursus in aere corruentia suo conflictu tonitrua & fulgura effecerunt: quo sonitu animalia ex limo quasi ex somno profiluerunt eruperuntq; tam ex terra quā ex mari mas & foemina his addit. Hæc in libris Taauti de origine mundi conscripta reperimus: quæ ille ingenio ac cura inuenit nosq; illuminauit: deinde uentorum noībus ordineq; ante oculos posito post pauca infert. Hi primum terræ foetus quibus & ipsi & qui ante ipsos fuerunt & post eos uitam trahebant deos putantes odorabant & infusiones ac fumigationes eis faciebant: qui adorationis modus suæ infirmitati ac ignauia animi congruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nuncupato & muliere Baau qd̄ noctem significare interpretatur natos fuisse sæculum ac primogenitum uiros mortales: ita nominatus: & a sæculo primū ex arboribus alimēta hoībus eē repta: ex his uero natos genus ac generatione dictos Phœnicē habitasse: æstu at̄ facto palmas ad solē sustulisse quē deū putabāt Beelsamē uocāte. i. cœli dominū: quē græci louē uocāt. Incusat deinde græcos q̄si erroribus ductos his uerbis. Non. n. temere multis hæc noībus disticta sunt: sed secūdū susceptas res noīa indita fuerunt: q̄ genus græcorū ignorans longe aliter intellexit ambiguitate it̄pretationis confusum. Addit deinde a genere sæculi & Protoni mortales filios procreatos quorum nomina lux: flamma ignis: ex constrictione lignorum ignē reperisse ac usum eius docuisse: a quibus uasto corpore natos filios asserit quorum nomina montibus ubi habitauerunt imposita Cassio scilicet libano atq; impudico: hi quibuscūq; obuiam fierent commiscebantur. Tabernacula excogitata refert ab istis ex cānis: foliis: atq; papyro: factiose quoq; aduersus fratrem Vsonem eos uixisse qui corporibus tegmēa primus ex pellibus ferinis confecit: magna uero imbrium præcipitata flantibus uentis atq; coruscantibus undiq; fulguribus syluas apud Tyrum concrematas. Hunc Vsonem arboribus amputatis ambustisq; primum cum his mare ingredi ausum fuisse: simulachraq; duo igni ac uento erexisse quæ adorabat sanguine ferarum perfundens: his omnibus cum naturæ concessient uirgas ac statuas a posteris consecratas annuasq; celebritates statutas. Longe aut̄ post genus alti cœlorum ueneratorem & piscatorem natos: piscationem & uenationem inuenisse: ex his natos duos alios qui ferrum ferriq; usum inuenerunt: quorum alterum Chusora uocatum cantibus magicis & huiusmodi uerbis plurimum ualuisse. Hi domibus porticus addiderunt & circuitus & cameras ex his piscatores & uenatores & qui Titanes appellantur fuisse. Ex his etiam Amynum atq; Magum qui greges fecerunt & magalia construxerunt. Ex his ēt Misora & Selech idest uita tenuē atq; iustum: isti salem usumq; eius inuenerunt: a Misore Taautum fuisse natum qui primus elementa litterarū cōscripsit: quem Aegyptii Thoor: Alexandrenses Thooth: Græci Mercurium uocant. Asedech Dioscurus natos: aut Gabiros: aut Cirbates aut Samotrachas qui primi naues construxerunt: quorū nati herbarum uires & cantus ad medicinam inuenerunt. Ea tempestate natum Elium qui altissimus fuit cognominatus & mulierem Beruth uocitatam: hos in Biblio habitasse: hi genuerunt Terrenum aut indigenam: cui Cælus postea cognomē fuit: a cuius nomine mira uarietate formosissimi sup̄æmum corpus cœlum fuisse appellatum: huic ab eisdem temporibus nata soror terra appellata: cui etiam propter

formam terra cognominis facta. Ii patri altissimo a bestiis dilaniato sacra & ceremonias ut deo instituerunt. Ita patris regnum Caelus possidens terram sororem in matrimonium duxit: quæ sibi quattuor filios peperit. Illum: quem & Saturnum dicunt: Batilum: Dogana: qui & frumentarius appellatur: ac postremo Atlára. Habuit etiá alios liberos Caelus ex multis sibi uxoribus natos: quam rem adeo ægre tulit ut Caeli diuortio uti uoluerit. Caelus tamen ab ea abstinens quodcūq; uolebat ui ei appropinquabat: & indignatione incensus filios ab ea sibi procreatos neci tradere conabatur: qua ex re coacta terra socios sibi ac adiutores ad defendendos natos concituit. Interea Saturnus cum in uirum euassisset Mercurii termoximi: qui eius scriba fuit auxilio usus ad defensionem matris patrem ulciscitur. Saturni deinde liberi fuerunt Proserpina & Minerua: quorum prima uirgo obiit. Mineruæ autem atq; Mercurii nouis artibus hastam & falcem ferreas Saturnus fabricatus est. Demum Mercurius artibus magicis Saturnios milites instruxit: commissum aduersus Cælum pro terra prælium: suis fugatisq; copiis regnum suscepit. Ea in pugna inter alios quædam Caeli coniunx ei admodum dilecta capta fuisse fertur: quam Euagoni Saturnus in matrimonium dedit: apud quæ partu leuauit uentrem: & uocauit q; peperit Demaroum. His ita gestis ædes suas moenibus Saturnus cinxit: urbemq; condidit primam Biblum a Phoenicibus nominatam. Atlanti uero fratri suspecto Mercurii consilio i profundo depulso foueam aggeris superiniecit. His corporibus Dioscurorum posterius nauigia fabricati nauigabant: tempestatibusq; ad Cassium montem electi templum ibi condiderunt. Deinde non longo transacto tempore Caelus exulans filiam suam Ascarten forma & uirginitate florentem cum duabus sororibus Rhæa & Dione quasi suspectas ad interficiendum dolo Saturnum emisit: sed uariis modis allectas Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit. Ea re cognita Caelus Fato Pulchritudine aliisque sociis auctus in Saturnum insurgit: quas uidelicet Fatum & Pulchritudinem similiter allectas ad se Saturnus attraxit. Reccepit autem ab Ascarte Saturnus non paucos filios: quorum iunior continuo simul atq; in lucem æditus fuit in deos abiit. Clari uero fuerunt Amor atq; Cupido. Dago autem frumenta inuenit atq; aratrum: ac ideo Iuppiter aratrius nuncupatus est. Selech autem i. iusto una titanidum nupta Aesculapium enixa est. Præterea Saturno interea tres filii nati. Saturnus patri cognominis: Iuppiter Belus: & Apollo: tunc etiam nati sunt pontus: Typho: Nereus. Ponti pater a Ponto Neptunus procreatus & Sido: cuius ab ore sonora suauissimæq; uox profluebat. Hæc prima hymnos carminibus composuit. A Demaroonte Melchiratus qui & Hercules uocatur natus. Tunc Caelus Demaroonte sibi socio atq; amico Ponto bellum inferit: sed uictus a Ponto Demaroon uouit pro fuga uotumq; p'soluit. Post triginta duos autem annos regni sui Saturnus insidiis Cælum patrem prope fontes fluentaq; in ualle quadam insidiis locatis cepit & uirilia membra abrasit: unde sacer sanguis in fontes fluentaq; stillauit: qui locus ad hæc usq; tempora monstratur. Hæc sunt Saturni gesta: hæc a gentibus prædicata tempora: hæc aurea illa Saturnia regna: hæc beatificata illa priscorum felicitas. Sed redeamus ad nobilem istum Theologum uideamusq; quid postea factum dicit. Ascarte autem inquit maxima summaq; ac Iuppiter & Demaroon: & Adolus deorum princeps Saturni iussu regnum gubernabant. Imposuit autem Ascarte capiti suo regali insigne tauri caput: cūq; orbem terrarum circuiret repperit forte Aeropetem quem in Tyriam sacratam insulam adductum consecrauit. Saturno autem quattuor oculos insigne regale composuit: quorum duos in anterioribus: duos in posterioribus partibus corporis collocauit: qui uicissim contracti quiescebant. Alias quoq; in humeris quattuor fixis: duas pertensas quasi uolaret: duas remissas quasi staret: significabatur autem ipsum dormientem uidere & uigilantem dormire. Similiter quoq; Pallas quiescentem uolare & uolantem quiescere. Cæteris etiam deis duas fecit allas in humeris quali Saturno conuolarent. Ipsi præterea Saturno duas in capite allas locauit: unā propter principatum mentis: alteram propter sensum. Cū uero Saturnus austri regiones petiisset: uniuersam Aegyptum deo Taauto largitur: ipsum ibi regem constituit. Hæc omnia a septē dicit Sedech filiis Cabiis appellatis & ab octauo ipsorum fratre Aesculapio: uti eis Taautus deus præcepit conscripta fuisse: q; Thazionis filius omnium primus apud Phoenices deorum interpret allegorice ad naturam accommodauit tradiditq; posteris quasi orgia quædam atq; mysteria. Taautus autem quem Aegyptii Thoth appellant sapientia Phoenicum præstans primus religionem deorum ab ignorantia uulgari in dignitatem doctrinæ reduxit: quem post multa tempora deus Surmobolus ac Thurro quæ dicta est Chysartis secuti abditam Taauti Theologiam & allegoriis obtrusam in lucem protraxerunt: & post aliqua dicit morem priscis in magnis calamitatibus atq; periculis fuisse: ut ciuitatis aut gentis princeps dilectissimum ex filiis ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præmium traderet: & sic traditum mystice iugulareret. Cum itaque Saturnus rex regionis quam Phoenices Israelem uocant: qui posteaq; hominem exiuit ad Saturni stellam adductus est: ab Anobreth nympha unicum haberet atq; charissimum filium Leud a re ipsa dictum: sic enim etiam nunc Phoenices unicum filium appellant: quia maximo atq; periculosissimo bello ciuitas præmebatur: regio indutum ornatu super constructam ad hæc præparatam aram immolauit. Hic iste philo Biblius uide quæ a Sachoniathonis traducta elementis de serpētib; ac feris uenenosis dicit: quæ usum ad uitā nullū: pestem uero & interitū uenenofo morsu hoibus inferunt. Scribit igitur ad uerbum sic. Draconū naturam atq; serpentum ipse Taautus diuinam putauit: & post ipsum etiā Phoenices atq; Aegyptii: spiritalissimū. n. animal oīum est & igneū. Nam spiritu absq; manū aut pedum: & oīno alicuius organi exterioris argumēto ut cætera uidemus aīalia ferri: eximia celeritatē assequi: uariasq; figuras & formas gradiēs iuoluto reuolutog; ad quā uult celeritatē gressu

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

facillime praestat. Longeuum etiam est: nec solum senectam cum pelle deponens reiuuenescit: sed crescit et in adolescentia reductum: cumque determinatos adimpleuerit terminos in se ipsum reuolutum rursum reiuuescit: quis semper minus: ita nisi percussum intreat uix naturali nece conficit: sed phoenices daemone felicem aegyptii uero eneth appellant: cui accipitris caput apponunt propter actiuitatem accipitris singularem: accirco Epies quem summum deorum interpretem aegyptii putarunt: sacrum litterarum scriba: cuius libros Arius in graecam linguam traduxit allegorice hoc tradens ad uerbum ait. Diuinissimum animal serpens & accipitris habens caput ualde iocundum est: id si palpebras erigebat luce primo genitam omnem suam regionem replebat: cum uero clausos retinebat oculos tenebrae fundebat. Hinc significare uoluit Epies igneam esse naturam eius a phoenicibus. Pherecides quoque principia perditus diuinitus de deo quem ophonea graece uocauit: latinae serpente dicere possumus: & de offionide uis mirum in modum diseruit: de quibus alio loco dicemus. Verum aegyptii uniuersum depingentes mundum: ac ipsa inducti sententia inter circulum aereum igneumque in superficie circumfusus serpentis accipitri formis figuram extendunt ut sit theta graece litterae figura consimilis magnitudinem mundi ac formam per circulum significantes: per serpente uero qui in circuli medio positus est bonum daemona conseruatorem omnium: cuius uirtute mundus contineatur ostendentes. Sed Zoroastres quoque magus in libro sacro in quo res perficas collegit haec aduerbum scribit. Deus caput accipitris habet: is in corruptibilium primus est: sempiternus: ingenitus expertus partium: sibi ipsi simillimus: bonorum omnium auriga: munera non expectans: optimus: prudentissimus: pater iuris: sine doctrina iusticiae pfectus: natura perfectus: sapiens: sacrae naturae unicus inuentor. Ideo similiter serpentibus ut caeteris diis imolabant deos maximos ad principes totius arbitantes.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS.

SED Phoenicum theologia iam per auctores suos exposuimus: quam omnino ut pestifera fugiendam: & sanitatem tantae insaniae quaerendam salutare praedicat euangelium: quod autem non fabulae dictae sunt aut poetarum figmenta altius quiddam quasi nucleum contineat: sed sapientum praeceptorum & theologorum ut gentes dicerent uera certaque testimonia cum etis antiquiora poetis: inde patet quod usque ad nostram memoriam in phoenicia isti ipsi dii sic appellati: sic nati: sic educati: ut dicti theologi tradiderunt dicuntur. Quare nihil agunt cum ad naturalia quaedam turpitudinem occultantes refugiunt: cum res se ipsae caerimoniarumque deorum una claraque uoce Phoenicum omnium ipsos redarguunt. Sed de phoenicum theologia satis. Nunc ad aegyptiam transeamus ut etiam hinc uideamus recte ne an contra gentilium nugae contemptissimas: & salutarem euangelii doctrinam secuti sumus: quam maxime nunc neglectis suis sanctissime colit aegyptiis. Vniuersam autem aegyptiorum historiam & theologiam ipsorum seorsum in libro quae sacrum inscripsit Manetius quidam aegyptius graeca lingua exquisitissime in medium addidit: sed Diodorus et Siculus uir clarus omnem ut diximus historiam gentium diligenter breuiter ac ordinate congregatam conscribens ab aegyptiorum theologia totius negotii fecit initium: a quo potius quasi ab illustriore notioreque gratia quam ab aegypto Maneto: haec ad uerbum scribenda duximus.

De Aegyptiorum Theologia.

CAP. I.

ASSE runt igitur aegyptii in rerum omnium originem homines primum in aegypto primum homines productos partim propter coeli temperantiam: partim et propter Nilum & nasci & educari potuisse. Nam nec hibernis frigoribus nec aestiui solis ardoribus regionem praemi: & solum irrigatione nili sic inesse fecundum ut alimentorum in usu hominum nulla terra feratior sit. Deos uero mortales homines fuisse: sed uirtute ac beneficiis uitam communem excoluerunt immortalitatem consecutos: quorum nonnulli reges fuerunt nosque habuere: alii noua quaedam: alii a caelestibus translata esse quae maximos deos Solem Saturnum Cybelem Iouem: quem hominem nonnulli nuncuparunt lunonem Vulcanum Vestam ac postremo Mercurium. Solem aiunt primum omnium apud aegyptum regnasse. Soli caelestis cognominem quibus nonnulli sacerdotum Vulcanum contendunt primum igne inuento regnum obrinuisse: deinde Saturnum qui sorore Cybele in uxorem ducta Osirim & Isim genuit: aut ut plurimum dicunt Iouem & lunonem. Hos uniuersum orbem imperio subiugasse ac quinque deos procreasse aiunt Osirim Isim Typhona Apollinem ac Venerem. Osirim Dionysium: Isim Cererem esse autumant quos matrimonio coniunctos quomodo regno successissent plurimum generi hominum contulisse. Ita tractu thebaico centum portatum urbem condidisse: quam alii Iouis urbem: alii Thebas appellant. Eraxisse autem Osirim Ioui ac Cereris parentibus caeterisque diis aurea templa: quoque singulis certas caerimonias statuit & sacerdotes qui earum curam haberent consecrauit. Ab hoc uitam muentam & diuersis honoribus homines distinctos ut alii colerent alii coleretur. Musicam adeo dilectam ut secum semper non paruum musicorum duceret: quibus nouem uirgines quarum Apollo dux erat: & aliis doctrinis & canendi arte non mediocriter excelluisse. Quomodo omnes gentes propter eius merita quasi demum susciperent ubique momenta reliquisse. In India multas urbes construxisse: Phrygiam domuisse: ac per hellepontum angustias in Europam traiecit. Macedona filium macedoniae rege constituisse: ab hoc Apyn & Mneuin consecratos & apud aegyptios loco deorum publice cultos: quoniam frumentorum inuentoribus ad committenda territoriis semina profuissent. Isim iureiurando nullius se praeter Osiridis complexum peritiam decreuisse: quam etiam postquam hominem exiuit immortales honores consecutam uidemus.

Osiride uero infidis laniato: alia quidem membra non mediocri labore ab Iside inuenta diuinis honoribus sepulta: pennis uero in flumē Nilum a Typhone pfectus cōstitutus dolo facta ac caerimonias maioris aliquāto cultus statutas fuisse: hinc græcos accēpisse & Dionysii orgia & dies festi cū honore huius membri fierent: cuius simulachrum in mysteriis ferētes: Phallū appellāt. Fingere autē aiunt ac comēntiri oēs: q̄ apud Thebas boetias ex Semele ac Ioue hunc demū natum existimant: quod Orphæa primū ausum fuisse: illum Aegyptū petisse: ac inde mysteria Osiridis doctum in Græciā retulisse. Et quoniā Cadmeis amicus eēt genus Dei magnis affectus honoribus ad ipsos non inuitus transposuisse multitudinemq̄ alios ignorantia: nōnullos quia talem deum græcū potius q̄ Aegyptiū dici uellēt: cultum & mysteria eius libenter suscepisse. At uero poetam Orpheum facile totam rem ea de causa uerisimiliterq̄ finxisse: quoniā Cadmus ex Thebis Aegyptiis in Boetiam pfectus Semelem aliosq̄ liberos genuisset: quā ab ignoto pressam septimo mēse: sicut ēt de Osiride phibent Aegyptii puerū peperisse. Hunc mortuum a Cadmo deauratum: & quasi deum ingenti cultu & sacrificiis decoratum fuisse: parentem quoq̄ eius Iouem p̄dicasse: ut Semeles stuprum leniret. Hinc apud Græcos celebratā eē fabulam: q̄ Semele Cadmi Osirim ex Ioue concēpisset in lucemq̄ ædidisset. Quā poetæ adeo amplificauerunt atq̄ auxerunt: ut iam resonantibus theatris nemo Græcorū sit: qui hanc rem aliter gestam credat. Nec in hoc solum: sed in aliis quoq̄ multis illustribus apud Aegyptios uiris heroibus quoq̄ ac deis id esse a græcis factitatum. Herculem enim Aegyptium fuisse: cuius uirtute multas magnasq̄ orbis terrarum partes perdomitas: hunc græcos ut suū diuinis honoribus colere: qui suus non sit: sed magnis temporibus postea adnatum ex Alcumena Herculem iniuria res gestas Aegyptii Herculis traductas. Persea quoq̄ in Aegypto natum: ut ipsius Isidis genus ab Aegypto ad Argiuos trāsstatum: fictis deinde fabulis lo ipsam esse: quæ in bouis fuit formam mutata: cuius honore factū: ut Aegyptii bouem adorerent: quis alii antiquissimis tp̄ibus aialium effigies ab Aegyptiis ducibus atq̄ iperatoribus galeis isculptas ferri solitas: ut prælio dicant: eamq̄ rem imperii signum ipsis fuisse. Parta deinde uictoria: ea animalia: quorum imaginem uictoriosi duces gestarūt: quasi offensionem belli ad hostes ipsi repulissent: in deos relata fuisse. Nonnulli usus utilitatēq̄ causa multa ex animalibus in deos numero apud Aegyptios suscepta contendunt. Bouem enim ipsam tam partu suo q̄ arandi opera conducere. Oues autē: & parere: & tegmentorum materiā præbere: & lacte ac caseo alere. Canem uero una cum hoibus uenari: & ad custodiendos hoies natum esse. Quapropter deū: q̄ apud eos Anubis appellat caninum habere caput. Ea enim re ostendit: custodem ipsum Osiridos fuisse tam bæluas: qui importune obuiam factos cohercentem. Felem uero quoniā ad scuta faciendā cōducit. Ichneumona quoniā oua Crocodillo: conterat: & luto conuolutus cum os aperiant: ita in uentres eorū isilire soleat: ut ex his intestinis eos interimat. Ex auibz ibidem q̄dem utilem dicūt ad serpētū locustaq̄: erucaq̄: interitū. Accipitrem uero ad Scorpiones atq̄ Cerastes necandos: & alia huiusmodi uenenosa animalia: quem etiam nonnulli conferre arbitrant. Aquilam uero quia regia sit colunt. Hircū in diuinis ea ratione dicūt susceptū qua priapū apud Græcos ppter genitalia membra: cū illud aial ad coniunctionē sexū maxime oīum deferat. Membra uero genitalia apud eos honorari: quoniā per ea instrumenta species aialium conferuant: quæ tamē nō apud Aegyptios solū: ueq̄ ēt apud plerasq̄ alias gentes: quoniā quæ ad generationē aialium necessaria sunt: apprime colūt. Quapropter ēt antistites: quia patribus secundū Aegyptios successione sacerdotiū accēperunt: huius dei mysteriis nunciant. Ad hæc Pæanas ēt atq̄ Satyros aiunt huius rei cā cunctis hoibus eē uenerabiles: cuius signū ē: quia simulachra eorū in templis mēbris i morem hircorū: quod aial traditur promptū semp esse ad coniunctionē tentigine affectis statuunt. Sacros autē tauros Apin scilicet atq̄ Mneuin diuinis coli honoribus: tum pp agriculturā: tum q̄ frugū iuētio ad deos referē. Lupos quoniā canibus simillimi sunt: & quoniā Iside una cū Oro filio certamen aduersus Typhonē susceptura Osirim asserūt ab inferis filio & matri auxiliū ferentem aduenisse: eisq̄ in specie lupi apparuisse. Nonnulli autē dicunt lupos aduersum Aegyptiū irruētes Aethiopes distractos fuisse unde regionē Lupariā appellatam. Crocodillū illis honori esse aiūt: quoniā eius terrore ab Arabia atq̄ Libya latrones in Aegyptū nare nequeant. Præterea quēdam de priscis regibus suorū rabiē canū fugiētē ad paludem confugisse: qui præter opinionē hoīum a crocodillo susceptus in alterā ripā traiectus fuerit. Sed culturæ animalium alias alii causas afferunt. Multitudine. n. aiunt crebro in reges magno i surgente consensu diuersorū aialium cultum diuersis ciuitatibus a quodā rege statutū fuisse: ut dū singuli religionē reuerētur suā & cæterorū cōtemnant: non possent uniuersi in unum Aegyptii conspirare. Hæc aialia linteamina post mortē plangentes & pectora cum gemitu cādētes in sacris sepeliunt loculis: quoq̄ si qd sponte aliquis interfecerit mortis mulctatur supplicio. Felem autē aut ibidē siue spōte siue iuitus quisquā necauerit morte punit. Præterea i quacūq̄ domo canis mortus fuerit oēs q̄ eā habitant uniuerso corpore raso magno luctu afficiunt: nec uino aut tritico cæterisq̄ ad uictū necessariis quæ in ea domo recōdita fuerūt uti amplius licet. Alunt autē Apin quidē Mēphidæ: Mneuin in Eliupoli: Hircū in Medēte Crocodillum in palude: Miridos reliquasq̄ feras in locis atris similit aut pulē lacte coctā afferētes: & bellaria melle cōmixta: & anserinas carnes tā elixas q̄ tostas. Cū masculis aut aialibus foeminei quoq̄ sexus summa specie simul nutriunt quæ pellices appellāt. Cū uero Apis mortuus fuerit magnificeq̄ sepultus: quosq̄ similē inueniant in perpetuo luctu sunt: quē simulac inuenerūt ad urbem Nili statim adducūt: quādo solū mulieribus uiuere ipsum licet: obuiā nāq̄ factæ sublaris uestibus genitales partes ei ostendūt: nec unq̄ postea hūc deū mulieribus aspicere licet: in quem asserunt aiam

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

Osiridos post mortem traductam fuisse. Hæc illa est Aegyptiorum turpis impietas potius quam theologia aduersus quam aliquid dicere cum per se iaceat turpe duco: quam merito contempsimus atque despuimus: a tantis malis non nisi a salutari & euangelica doctrina: quæ obsecatos mentis oculos per fidem illuminauit: liberati uerum honestiores hæc nugæ & quasi naturales rationes paulopost simul cum græcarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo antiquissimæ temerariæque Phœnicum & Aegyptiorum superstitionis omnium gentium turpis theologia plena est. Verum de Græcorum quoque theologia: qui simulachris & mysteriis simili quodam ut aegyptii pacto utuntur: modo dicamus quæ qui uniuersam collegit historiâ in tertio & quarto uolumine diligentiissime conscripsit: facto a Cadmi ætate initio. Cadmum autem post Moysen fuisse ab exquisitissimis gentium annalibus loco suo demonstrabimus: ut aperte pateat Moysen maiorem natum quam græcos deos fuisse: siquidem post Cadmum dii emergerunt: quæ non paucis annis Moyses superauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Græcorum theologia.

CAP. II.

Cadmum Agenoris filium ex Phœnicia dicunt ad quærendam Europam quæ fuit a Ioue rapta a rege missum fuisse: nec inuenientem in Boetiam tandem deuenisse: ac Thebas ipsi ædificasse. Cumque Armoniam Veneris filiam in uxorem duxisset Semelem & sorores eius ex ea genuisset. Amoribus autem Semeles Ioue capto ac exorato tanquam ad Iunonem diuino ad eam modo accedere non tulisse fulgura atque tonitrua mulierem: sed abortu edito puero igne ipsam flagrasse: a Ioue autem Mercurium accepisse puerum: eumque ad speluncas Nises quæ inter Phœniciam & Nilum sita est transmississe. Hoc pacto a nymphis educatum Dionysium uini & uitis usum atque plantationem homines docuisse. Inuenisse quoque coctionem ex ordeo collectam: quam ceruissiam appellant: hunc cum exercitu non uiros solum: sed et mulierum orbem lustrasse: iniustis atque impiis hominibus atrociter punitis. Fuisse tamen hastis thyrsos ornatis armatas mulieres: musas et omnes secutas fuisse uirginitate omnique doctrinæ genere florètes: qui tripudis & cantu deum pmulcebant. Pædagogum ei Silenum fuisse: cuius consiliis uirtutem fuit complexus. Mitra uero caput ei ligari propter dolores qui fumante uino caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatum: quoniam ex uno patre & a duabus matribus precreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradunt: quia cum non permixtum aqua uinum homines biberunt: ac in furorem uersi alter alterque baculis caderent: unde nonnulli moriebantur pro lignis ferula uti persuasit. Bacchum a bacchis uocatum fuisse, Leneum: quoniam leneus græce torcular latine appellatur. Bromium a bromo id est ignis sonitu: qui cum ab ortu aderetur insonuit. Satyri quoque eum dicuntur secuti fuisse: qui saltando & tragice canendo uoluptatem ei efferebant. Ab hoc primo theatrum & musicam fuisse harmoniam inuentam. Hæc de Dionysio tradunt. Musas uero Iouis Cæli & Terræ filias opinantur: quas plurimum uirgines fuisse consingunt: & sic appellatas quoniam Myn græce honesta bonaque doctrina instituere significat. De Hercule autem hæc græci asserunt. Acrisii filia Danaë Ioui Persea genuit: Perseo Androne Alæctrona peperit: ex quo Alcmena est procreata: cui se Iuppiter triplicata nocte commiscuit: non cupiditate ut plerisque aliis mulieribus: sed liberorum precreandorum gratia. Quâobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset Alcmenæ quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tempus in lucem ædixit: quod fecit: quia prædixisset Iouem audiuerat illo die ex Persidarum genere regem nasciturum. Herculem uero Alcmenæ Iunonem formidatis exposuit: cui Iuno Minerva suadente mamillam præbuit: & a puero uehementius quam ætas patiebatur attracta mamilla: Iuno commota duos ad necem pueri misit dracones: ille autem nullo modo territus alterum altera manu dracones ex collo apprehensos interfecit. Aesculapium Appollinis atque Phoronidos filium fuisse aiunt: adeoque medicinæ artibus excelluisse: ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea re Iouem commotum fulmine ipsum interemisse: cuius morte irritatum Apollinem cyclopa a quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat interfecisse: unde iratus Iuppiter ad seruitium Adoneti Apollinem impulit: & hoc modo delicti poenas Apollinem perfoluisse. Hoc in quarto bibliothecæ Diodorus posuit: qui reliquam theologiam ab aliis gentibus Græcos accepisse his uerbis in tertio scribit.

De Atlantorum theologia.

CAP. III.

Rimū inquit apud eos Cælum regnasse Atlanti asserunt: is quadraginta ut dicunt & quingentos filios habuit: quorum duos de uiginti Ops castissima quædam mulier sibi enixa est: quam propter uirtutem in deos translata terram nominari: filias quoque Cælum habuisse Basiliam & Cybellem: quam etiam Pandoram uocant. Basiliam quoniam quasi mater fratres enutrisset matrem appellatam fuisse: & post Cæli mortem Hyperioni fratri nuptam binos liberos: Solē atque Lunā peperisse. Cybeles autem fratres futura formidantes Hyperiona interemisse: Solem ac fluuium Eridanum præcipitasse. Hæc cum Luna sic facta percipisset ab alto seipsam loco deiecisse: matrem autem furore concitam crinibus solutis tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari: deinde postquam inueniri nullibi poterat in deos fuisse translata creditum: & aras ei ac templa fuisse constructa: cuius sacra cum tymphanis ac cymbalis fiunt: Solem uero atque Lunam ad luminaria translatos fuisse.

De Phrygum theologia.

CAP. IIII.

Hyges uero Meona phrygiæ antiquissimum fuisse regem cōtēdunt: a quo nata Cybelē fistulam quam Syringa Græci uocant inuenisse: & Mōtanā matrem appellatā: cui magno & casto amore phrygius dicitur Marsias cōiunctus: a quo Venerē cognita fuisse negat: & tibiā aiunt inuentā. Cybelē autem Attidæ cōueniētē cum uentre cognita res eēt: interfecto Attide ac sociis eius: a patre commotam furore per uniuersam magnis ululatibus regionem uagatā fuisse tympanis dolorem suū

consolantem. Marsia uero primum cum ea erranti: deinde in musica contentione ab Apolline sepe-
tu pellem uiuo fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuisse Cybelem: & cū eo ad Hyperbo-
reos usq; errasse: cuius iussu & Attidos corpus sepultum: & Cybelem diuinos honores consecutā: unde
ad hunc usq; diem adolescentis mortem Phryges plangere: arisq; instructis Attida Cybelemq; templo
in Piscino sibi Phrygiæ oppido magnifice constituto: ut deos colere. Post mortem autem Hyperionis
Cæli filios regnum inter se partitos fuisse: quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt Atlantis uici-
nas oceano partes contigisse: & multam astrologiæ operam datam: septemq; filias natas: quæ Atlanti-
des appellantur: a quibus quāplures dii & heroes nati: & seniore ipsarum Maia Ioui coniuncta Mercu-
rium procreatum. Saturnum quoq; Atlantis filium auaricia & impietate præditum sororem Cybelē
duxisse: a qua Iouem suscepit: quāuis & alium Iouem Cæli fratrem & Cretæ regem cōtendunt fuisse
qui multo inferior posteriore Ioue fuit: qui totius orbis imperium primus ac fere solus obtinuit. Cre-
tæ autem regem decē filios genuisse: quos Curetas appellant: eius sepulchrum usq; ad hanc diem ostē-
ditur. Saturnum uero in Libyæ Sicilia Italiq; regnasse: a quo natus Iuppiter oppositam patri uitā dici-
tur elegisse regnumq; suscepisse. Alii patre concedente tradiderunt: alii odio patris a populis electum:
atq; ideo Saturnum cum Titanibus bellum ei iduxisse: quo uicto uniuersum sibi orbē subiugasse. Plu-
rimum autem & corporis robore & animi uirtutibus ualuisse tradunt: ac summo opere studuisse: ut &
impii punirentur: & probi summis afficerentur beneficiis. Vnde postea q̄ hominem exiuit: quoniam hu-
manam uiueret uitam Iouem appellatum. De terrestribus autem diis cum multa uariq; tam histo-
ricis q̄ poetis scribantur: & iter historicos Euemerus qui historiam. Homerus: Hesiodus: Orpheusq;
monstruosa quædam finxerint: breuiter quæ uterq; conscripserunt explicare conabor. Deos igitur
honorabāt Euemerus ait magnificētissimis sacrificiis & muneribus argenteis atq; aureis mirabili arte
confectis: de quibus latius in superioribus conscriptū est. Est autē in ea insula quæ deo consecrata est in
quodam altissimo templo Iouis triphilei templum: ab eo ipso quando totius orbis repugnabat con-
structum: statua etiam in eo monte aurea est: in qua panæis litteris Cæli: Saturni: & Iouis res gestæ
summatim conscriptæ sunt: & paulopost Cælum ait iustum & benignum uirum & astrologiæ non
imperitum primum regem fuisse: a quo cælites deos sacrificiis primo cultos: unde Cæli cognomē ha-
buisse: duosq; filios Pana & Saturnum: & filias similiter Rhæam & Cererem ab uxorem Vesta susce-
pisse: Saturnum deinde regnasse: & a Rhæa quā in uxorem duxerat Iouem: Iunonem: & Neptunum
suscepisse. Iouem autē qui Saturno in regnū successit Iunonē Cererē & Themim in uxores duxisse: &
filios a prima quidem Curetas habuisse: ab altera Persephonem: a tertia Mineruā. His dictis græcog;
fabulas secundum Hesiodum Homerumq; subiicit.

De archanis mysteriis erroris gentilium.

CAP. V.

Sed de Grecorum Atlantiorum Phrygumq; theologia hætenus: quibus non absurdum
est secreta mysteria & cælatos addere cultus: ut facile unusquisque uidere possit: utrum sit
aliquid in eis ueræ religionis signum: an a demoniaca superstitione ac errore perfluxerunt
omni turpitudine atq; dedecore plena & lachrymis potius q̄ risu dignissima: quæ demens
ille in libro: quo gentiles ad fidem adhortatur apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum sciētia præ-
ditus & usu plurimorum negotiorum prudentissimus: qui patrias nugas a salutari & euangelica do-
ctrina monitus cito contempsit. Pauca igitur ab eo sumpta diligenter audias. Abdita inquit & inuisibi-
lia sunt: ac ideo diligenti cura non inquirenda barathri ora monstruorū plenissima: lebes: thesprotius:
tripes: ciræus: aena: dodonæa: cælo: in deserto atq; harenis honoratus: & quod ibi oraculum est. Hæc
omnia senescentibus iam fabulis deiecta penitus relinquuntur. Ultimo enim silentio Castalius & Co-
lophonius fontes cæteraq; fluentia: quæ diuinandi uim habere uidebantur tradita extinctaq; cum suis
fabulis defluerunt: totiusq; uinationis potius q̄ diuinationis nefanda mysteria ceciderūt. Silet Darius:
Phytius: Didimeus: Amphiareus: Apollo: Amphilocheus: tacent aurispices: augures: somniorum inter-
prætes: & qui farina aut ordeo uaticinabantur: qui quod usq; ad hodiernum diem quasi ab iferis mor-
tuos reducerint cum dæmonibus collocātur. Perierunt Aegiptiorum penetralia: tenebris tradita sunt
necromantia Tyrrenorum: capræ simul cum istis ad diuinationem præparatæ: & corui hominibus
oracula reddentes deuolarunt. Quid dicam de Dionysio: quem Menolem Græcæ: id est latine totum
furentem appellant: cui bacchæ orgia celebrant: & crudas carnes comedētes sacro furore inicianē euan-
geliā conclamantes: quæ uox aspirata secundum exquisitā hebræorū linguam scēminei sexus serpentē
significat. Ceres autem & bona dea mysterium fuerūt: quarum mœrores rapinam & luctum Eleucis
docet. Quare mihi uidetur si quis deriuationi uerborum attēdere uelit ab orge id est latine ira: quam
aduersus Iouem Ceres suscepit orgia: mysteria uero a mysos quod latine scelus est: quod Dionysio ac-
cidit appellata fuisse. Quod si etiā ab attico illo Myente: qui uenando periit: ut Appollodorus scripsit:
mysteria uocātur: nō erūt certe gloriosa quædam hæc mysteria funebri quodam honore tradita. For-
te autem mysteria, i. mytharia quasi fabulæ quædā latine appellata sunt. Perdatur igitur: qui hæc pri-
mus hominibus tradidit siue Dardanus: qui deorū fabulas in mysteria deduxit: siue Aetio qui orgia &
cærimonias Thracibus adinuenit: siue phrygius ille Mida: qui ab Odryso illo didicit: & subditis deide
artificiosum mœrorem tradidit: siue Cinyra cyprius: qui mulierem quandam capere studens turpissi-
ma Veneris orgia ex nocte in diem transferre ausus fuit. Quidam autem aiunt Melampodem Amy-
thaonis filium ab Aegypto in Greciam luctum Cereris soleniter celebratum reportasse: quos omnes

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

ego impiarum assero fabularum auctores: & perniciose superstitionis inuentores extitisse. Quid enim aliud q̄ dedecus & aptissima turpitudine sacra hæc sunt? Sed multo turpiora uidebuntur: si quis quæ se quunt addiderit. Ceres peperit: educat puella: Pherephattem nonnulli appellat: cui Iuppiter: qui genuit draco factus coniungit: unde in Sauasioq; mysteris draco in spiram inuolutus in sacrificiis ad factorum memoriã: imo uero in testimoniũ tantæ turpitudinis (ut ego dixerim) adhibet. Peperit & Pherephatte rauriforme filium: unde poetæ quoq; nonnulli taurũ laudant draconis patrẽ: & draconẽ rursus taurũ patrem: & in montẽ arcana hæc facta ducentes pastorem stimulu celebrat. Pastoralẽ ut puto stimulu ferulã: quod genus ligni bacchantes ferunt appellantes. Nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarrare: quassilũ: rapinã: idonea terræ hiatũ: fues: eubolei: quas eodẽ hiatu simul & duas deas absorptas aiunt fuisse. Vnde Megarenses in thesmophoriis suis imittunt: quæ sacra uariis modis mulieres: quoniam hæc fabula uarie narrat: per ciuitates græciæ celebrant thesmophoria: sciophoria: ineffabiliphoria uocantes: & multis modis Pherephattæ rapinã cõplorantes. Dionysii uero mysteria penitus inhumana: quẽadmodũ puerum cũ Curetibus salientem dolo puerilibus donis Titanes decapti: ut & raptum dilaniauerit: ut Orpheus poeta cecinit. Munera uero quibus captus dicitur pinea & aurea poma hesperidũ fuerunt: quoq; sacroq; symbola nõ est utile audire pila pinea speculum poma uellus. Mineruã uero Dionysii iam discerpti corripuisse: Pallasq; a motu cordis uocari dicitur. Titanes autẽ Dionysii mēbra in lebe te prius elixabant: deinde uerubus fixa Vulcano torrebant. Sed Iuppiter Titanes quidem fulmine multauit: Dionysii uero membra Apollini sepelienda tradidit: qui in parna so ipsa deposuit. Vis & Coribantium audire orgia: tertium ab his fratrem interemptum fuisse asserunt: cuius caput purpurea tectum & æreo scuto coronatum ad radices olympii montis portarunt: ac sepelierũt: quibus nomina Bauboni: Dysaul: Triptolemo: Eumolpo: & Euboleo fuerũt. Triptolemus bubulcus: Eumolpus ouium pastor: suum uero Euboleus: a quibus Eumolpides & præconum sacrum genus descendit. Ceres uero a Baubone Coribantium nobili muliere hospitio susceptam tradunt: potionemq; multis confectam: quam Cycrona uocant: Cereri allatam fuisse: cumq; Ceres luctu oppressa potum recusaret quasi despecta Baubo doluit: itaq; sublata ueste genitalia membra deæ ostendit: quæ hoc spectaculo delectata Cycrona suscepit ac bibit. Hæc atheniensium mysteria sunt: hæc summus theologoru Orpheus (ut ipsi dicunt) carmine cecinit: a quo non est ab re carmina quædam testimonii loco apponere. Dixit & obscenas cunctas in corpore partes Attollẽs uestem patefecit: tum dea ridẽs. Suscepit paruum qui forte astabat lachum. Ingressitq; sinu uetula Baubonis: & inde. Pocula suscipiens tandem cycrona perhausit. Nocte certe ac tenebris ista mysteria digna sunt: & magnanimo illo immo uero leuissimo. Cricthidarum populo: aliisque Græcis quos mortuos hæc expectant. Qua enim spe temerarii homines nutriuntur: quibus oracula Ephesinus Eracitus canit. Noctiuagis maleficiis Bacchis inuitatis simulatq; iniciantibus: quibus ignis futura prædicit: quiq; apud cæteros mysteria putantur: sine antistite peragunt: ex quibus omnibus ficta: & inania: & decap tionis plena cuncta probantur: quorum symbola (denudanda enim sacra ipsorum sunt) exta sumaria: polenta: saldraco: mala punica: tremetia animalium corda: ferula: hedera: pulites: papauera. Hæc ipsorum sacra sunt. Themidos autem hæc sunt sacratissima symbola: origanum: lucerna: gladius: pecten mulieres: sic enim mystice membra genitalia appellantur. O manifestam impudẽtiam. Nam cum priscorum hominum petulantiam nox cogeret sacra modo nox iniciatus prædicatur: & facibus tenebræ uitæ petulcos sacroq; mores ostendunt. Extingue pontifex ignem: uerere faces: qui eas portas: hac luce turpitudine Iacchi manifestatur: patere ut nocte mysteria colantur: uenustiora uidentur in tenebris: hæc orgia nescit ignis simulare: aperiendo redarguendq; omnia punit. Quis non merito impios huiusmodi appellarit: qui deum uerum ignorantes puerum a titanibus laceratum: & lugentem mulierem: & membra turpitudinis turpissime colunt duplici quadam impietate detenti: nam & deum uerum ignorant: & errore decapti mortales atq; turpissimos homines deos existimant. Hæc quidem Clæmens.

Qui merito superstitionem gentium contemnimus.

CAP. VI.

Quare non iniuria nos magna uoce ista omnia contempsisse fatemur a longissimo: ac prisco errore: gratia & misericordia dei omnipotentis: & ineffabili uirtute saluatoris nostri quasi ab incurabili morbo liberati: rationem enim secuti nefandum atq; impiũ duximus sanctissima dei appellatione mortales & turpes uiros honorare: qui extremæ petulantia crudelitatis atq; furoris exempla posterioribus tradiderunt. Quam enim insaniam non superaremus: si modestiam: prudentiam: iustitiamq; laudantes petulcis ac incontinentibus omni furore plenis: crudelibus quoq; ac inhumanis homicidio simul ac paricidio maculatis diuinos honores redderemus? Quis. n. maior cumulus impietati addi poterit: q̄ si uirorum mulierumq; membra: & in expertem terrarum rationis naturam: sanctissimam dei appellationem quis intrudat: eaq; turpia deo attribuat: quæ si de hominum aliquo dicantur legibus & consuetudine ciuitatum grauissimo supplicio punientur. Cui longior sum omnibus Græcis simul ac Barbaris lucem effulsisse prædicamus: quæ a falsa & impia religioe ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam quasi a sopore & profundo somno expergefatti oculis animi aliquantulum apertis fabulas poetarum: religionem priscorum esse cognouerunt: in quam naturæ quædam secreta occultari multi credẽtes decipiuntur. Quæ quis nihil ueritatis habeant: tamẽ exponenda nobis uidentur: ut etiam eis quæ honesta ipsi putarunt non iniuria spretis: euangelicã saluatoris prædicationem prætulisse merito approbemur.

erat religio
prædicatione
apud gentes
rorum ad fin
eorum aucto
nem dei uer
derunt. Nã
aliud multi
tenderim. N
mundo put
porum adm
bore: aut pr
auxilio alic
qui human
luerunt. Qu
nonnullos

est: quod m
scripsit: Cec
Ismarus aut
enim later a

libris ostend
alicui: sed ip
aut omnes te
conducibile
ptatum adin
est quasi bon
infirmitate
nec peccare se
regna tunc p
lici non essen
pudicitia: hor
& eaz reg m

ficari uolente
las: prætere
Cererem bon
cari uolueru
suetudinem fa
malia bruta q
mibus beluis
tissimus omni
Plato mō sente
mō de legibus

Breuis supradictorum repetitio.

CAP. VII.

Quod faciemus si altius hæc primū repetierimus. Græcorū igitur popularis: ut ita dicā: & fabuliosior theologia & Phænicū ac Aegyptiorū huiusmodi esse ostenditur: ut auctoribus iam suis cōprobatum est: quam nō iniuria in principio præparationis euangelicæ collocamus: ut & nos in memoriā reddigamus: & qui nesciunt discere possint: qualis maior nostrorū erat religio: & quanta nos ipsi ueritatis ignoratione quasi uiolentia obruti emerisimus per euāgelicam prædicationem: & apparentiam saluatoris ueri dei Iesu christi: qui non in parte una orbis terrarū: nec apud gentē unam: sed ubiq; quasi animarū sol proprios lucis radios immitens a caligine & tenebris errorum ad fulgentissimam ueritatis lucē omnes homines conuocauit. Apertissime nāq; prænominati eorum auctores: mortuorū simulachra & turpissimorum hominū imagines cultas: nullamq; mentionem dei ueri factā illis fuisse: diuinā iusticiā contemnentibus & in omnia scelera sponte irruētib; ostēderunt. Nā cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset: pecudum more ad nihil aliud multi: q̄ ad implendū uentrem mentem eleuabāt: quos primum impietatis gradum tenuisse contenderim. Nonnulli naturali quodam instinctu paulisper cōmori deum deiq; uirtutem salutarem esse mundo putarunt: ac cum quærentes ad Cœlū animos erexerunt: & cælestium pulchritudinem corporum admirati deos ipsa arbitrati sunt. Alii depressi omnino in terris præstantiores aut corporis robore: aut prudentia: aut facultatibus gigantes quosdā: uel tyrannos: uel magos ac maleficos uiros: qui auxilio alicuius eorum: quos a diuiniore statu decidisse credimus mirāda qdā facere uidebātur: uel eos qui humanæ uitæ aliquo modo proferunt: cum uiuos tum maxime post mortē deorū honoribus coluerunt. Quare deorum etiā tēpla sepulchra eorum fuisse multi testatur: ut Clāmēs in exhortatiōe nonnullos Græcorum auctores scripsisse cōmemorat: quod si placeret rursus audiamus.

Quod tēpla deorū sepulchra hominū fuerunt.

CAP. VIII.

Um enim inquit inanis superstitio initium coeperit: quasi malorū omnium fons multitudinem deorum constituit: quibus hostias imolare: solēnia facere: simulachra statuere: & tēpla condere persuasit: quæ tamen deorum sepulchra prius fuerunt: & magnificentius cōdita templorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larissæam ciuitatem Acrisii sepulchrū est: quod modo sacrarii loco uenerantur: & in arce Atheniensis: ut Anthiochus in nouo historiā conseripsit: Cecropos sepulchrum fuit. In templo uero Palladis: quam ciuile appellant Erichthonius iacet. Ismarus autē Eumolpi atq; Diaræ filius in Eleusine una cū Celei filiabus sepultus ē. Quid multa? nō enim latet a gentilibus sepulchra hoīum adorari. Hæc quidē Clāmēs.

Qualis de diis priscorum fuerit opinio.

CAP. IX.

Nos autē rursus altius hæc repetentes dicere non dubitamus natura imo uero diuinitus omnibus esse hoībus insitum non solū utiq; quid atq; conducibile de noīe significari: uerū etiā oīum rerum creatorem sic appellari: & uerbo quidē ita oēs natura duce conueniunt: re autē creaturas pro creatore coluerunt: præter unū aut admodū paucos ut uerissimis hebræorū libris ostenditur: qui rebus uisibilibus ad intelligibilia mentis oculos sancte reducentes non creaturæ alicui: sed ipsi rerum oīum creatori cunctorūq; largitori bonorū dei appellationē attribuerunt. Cæteri autē omnes tenebris animi iuoluti ad tantā impietatem deducti sunt: ut pecudum more honestum ac conducibile bonorūq; oīum extremum uoluptate corporis terminarent. Et hac ratione eos qui uoluptatum adinuerunt genera uel auxerunt atq; amplificauit maleficos & mortales uiros ut dictum est quasi bonorum largitores saluatores & deos appellauerunt: piam huius nominis notionē natura eis insitam ad eos transferentes: quos bonorum inuentores putabant: tantumq; mentis infania ualuit: ut nec peccare se arbitrarentur: nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes hoīes ppter regna tunc primum constituta colere atq; admirari. Cūq; ut iam diximus mores hoīum legibus stabiliti non essent: nec supplicia peccatoribus iminerēt: adulteria: nefanda matrimonia: maribus ereptam pudicitia: homicidia: parricidia: confecta scelere bella: quasi res pulcherrime gestas diis suis attribuebāt & earū regū memoriā posterioribus quasi perutilē relinquere studebant.

Quod Plato priscorū fabulas & interpretationes fabularū contēpsit.

CAP. X.

Nec theologia priscorum fuit: quam iuniores naturalium rerum scientia non parū iactantes ad honestiora naturæ secreta interpretantur: ita nec omnino impietatem maiorū effugerunt: nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt: sed priscorū peccata corrigere uolentes: uirtutesq; corporeas: quibus generantur alunt & crescunt: corpora per fabulas significari uolentes: & hinc ordine pgressi non solum principia & rerum elementa: ut Solem Lunam Stellas: præterea terram aquam ignem: uerum etiā composita & affectus eorum & fructus terræ: quos Cererem bonam deam & Bacchum nominant per fabulas uiolenta quadam interpretatione significari uoluerunt. Ita iuniores quidem maiorum theologiam erubescerent ac parū antiquitatē atq; consuetudinem facientes quasi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Verustissimi autem etiā animā malia bruta quæcūq; ad uitā conducere uideantur in deorum numero collocare ausi sunt: & in manibus bælis cærimonias statuere non erubuerunt. Ipsos igitur audias græcos per unum: qui præstantissimus omnium fuerat: fabulas: nōnunq; suscipiēdas nōnunq; repellēdas asserere. Mirabilis. n. apud eos Plato mō sententiā suā apertius explicando negat ea dicendā diis esse: quæ ab antiquissimis dicta sunt: mō de legibus scribens oportere affirmat fabulis: quæ de diis traditæ sunt: quoniam nihil falsi in eis cō-

tineatur: fidē adhibere. Postremo a priscorū theologia suam desperās cū de cælo: Sole: Luna: Stellis: & de uniuerso mundo partibusq; suis physice more suo locutus sit. Demū de priscorū genealogia deorū: quasi particulariter sic in Thimæo differit. Sed de aliisq; dæmonū atq; deorū generatiōe differere maius est opus q̄ humeris nostris ferre possumus. Quare his qui hæc tradiderunt credere debemus qui cū a diis orti sunt: & parentes suos qui sint opportune teneāt: nullo mō fallunt. Nam quis neq; necessario: neq; p̄babiliter dicāt: tamē q̄a rem suā enarrāt æquū est: ut eis fidem adhibeamus. Quare secundum priscorū instituta genealogia deorū terminet: credaturq; Cæli ac Terræ filii Oceanus & Thetis fuisse: ex q̄bus Phorcis: Saturnus: Ops: & alii cōplures nati sunt. A Saturno autē & Ope Iuppiter & Iuno. Hæc igit̄ Plato secundū ius & fas: quis nullo mō p̄bati possint: credēda eē in Thimæo cēsuit. Attende re autē diligēter oportet: q̄a nihil altius in hac fabulosa genealogia cōtineri ostendit. Alio autē in loco hic ipse sniam suā apertius explicās his uerbis utit̄. Primū igit̄ ego dixi maximū de maximis rebus mēdaciū efferre ausus est: qui quæ Cælius fecisse ab Hesiodo dicit̄: quodq; a Saturno multatus sit: & Saturnus rursus a filio improbe sinxit. Nam ēt si uera essent tacēda oīno putarem: nec ita facile ad oēs efferenda: sed maxime q̄dem cælāda: q̄ si necessitas q̄dā dicere cogeret paucissimis tradenda fuisse: ardua enim sunt: nec prædicāda o Adimante in ciuitate nostra: nec enim iuueni p̄suadendū est: puniri parentes oportere: ēt si iniuriā inferant. Nec autē oīno credēdum est deos inter se ita dissidere: ut alius alii bella & pugnā ciat: nec enim uera hæc sunt: nec nobis cōducibilia: qui si rempublicā conseruare uolumus intestina bella: odia: & simulationes turpissimas abicere debemus: nec gigantū aduersus deos pugnas: & heroum in cognatos adolescentibus explicādas iudico: sed si aliquo mō possemus nunq̄ ciuem ciui fuisse inimicum libet̄ p̄suaderemus. Hæc. n. maxime adolescentibus: hæc uiris senioribus p̄dicanda: quare poetæ cogēdi ēt sunt hæc carminibus suis ædere. Saturni autē uincula & Vulcani a patre p̄iectio cum auxiliū pulsatae matri afferet: deorūq; pugna: quas Homerus conscripsit nullo modo audiendæ. Apertissime igit̄ Plato priscorū fabulas & fabularū interpretationes contēpsit: q̄d Romani intelligentes fabularū segmenta spreuerunt. Quod ab Halicarnassēo Dionysio cognoscere poteris: qui in secūdo uetustæ Romanorū historiæ res gestas Romuli enarrās: sententiā quoq; illius uiri de diis his uerbis ostēdit. Non ignorauit q̄a diligenter cōditæ leges & de bonis rebus contentio & militaris exercitatio optimā ciuitatē constituūt: quarū rerum magnā curam adhibuit a cultu deorum incipiens. Tempia igit̄ lucos aras simulachra formas & symbola uirtutes beneficia: quæ a diis hominibus collata sunt: cærimonias ac saluberrimas solēnitates: quibus dii culti gaudent: iusticiū & dies festos cæteraq; cōstituit: ut optime græcorū reipublicæ res romanā conferri possit. Fabulas autē quæ de diis tradunt̄ turpes atque inutiles existimās: nec solum diis: sed neq; probis hominibus dignas cūctas eiecit ac p̄suasit: ut optime de diis Romani & existimēt & loquānt̄: nullum enim opus imortali naturæ indignū illis attribuit. Ita nec Cælus a suis filiis uirilīa amputat̄: nec a Saturno liberi sui iterficiunt̄: nec Iuppiter in tartarum patrem conicere: nec bella: nec uulnera: nec uincula: nec seruitus deorū apud eos ulla dicitur: sed nec solennis unq̄ dies lugubri habitu agitur: quemadmodum dum apud Græcos fletu & planctu Proserpinae ac Dionysi passiones celebrantur: nec inspicere apud eos aliquis poterit quis inopes iā omnino corrupti sunt: furentes & bacchantes uiros simul atq; fœminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicq̄ monstrum nefandum: sed religiose omnia: quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur: adeo ut neq; apud Græcos: neq; apud Barbaros usquam honestius ista constituta sint: & quod ego maxime mirari soleo: quamuis ex uniuerso terrarum orbe in urbem multi confluat̄: q̄ res sacras patriis peragūt moribus: nihil tamen alienū publice ciuitas imitata inuenitur: quod multis aliis accidisse manifestū ē. Verū etiā si deorū responsis alienigena quædam sacra suscepta sunt: omni eiecta fabularum garulitate: romanis moribus peragantur. Sicut matri deorū sacra quotannis certaminibus ex consuetudine Romanorum fuit: sacerdos autē utriusq; sexus uir & fœmina ex Phrygia consecratur: & urbem ut solent tibiæ & tympanorū sonitu plustrant: sic pie ac religiose romana ciuitas turpitudine fabularū omnino sprete deorum cærimonias peragit. Non autē ignoro esse nōnullas fabulas apud Græcos hominibus utiles: quarū aliæ naturæ opus per mœrorē ostendunt: aliæ cōsolandi gratia fictæ plenæ utilitatis sunt: quæ quis optimæ scientiæ: tamen Romanorum theologiā multo præstantiorem duco: parua enim ē illa fabularū utilitas: nec multis prodesse potest: sed illis dūtaxat: qui causas rerū curiosius inuestigarūt: qui certe paucissimi sunt. Multitudo autē indoctior ad peius solet huiusmodi orationē interpretari: & in hoc alterum semper incurrit. Nā aut duplicabiles deos ducit: si quidē eorū multa in magnis miseriis oppressi fuerunt: aut nihil turpe: aut iniquum deorū exemplis admonita putat. Quare illis solūmodo relinquenda ista sunt: qui philosophiæ speculationibus insudarunt.

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS.

De honestiore & naturali theologia Græcorum.

CAP. I.

Ane quidē philosophorū primi & uetustissimi Romanorū de Græcorū theologia iudicarunt: qui physiologiā fabularū apertissime reppulerunt. Nos autem quoniā ad redargutionē illorū p̄ducti sumus age iā interpretatiōes ac allegorias suas q̄ friuolæ atq; indignæ sint ispicimus: nihil nostri afferētes: sed illorū ipsorū p̄ductis auctōribus ab ipsis sublimē hæc theologiā p̄discamus. Vex cū aliter alii dixerūt: & unusquisq; iuenta sua ue

ra eē cōtēdat: satis erit si q̄ clarioribus græcorū philosophis uisa sunt p̄posuerimus. Primus igit̄ Chero-
nēsis adducat Plutarchus: qui fabulas peruertens mysticā in eis Theologiā latere cōtēdit: quam ue-
luti a deorum inducens penetralibus non mortalium aliquem ut fabulā uoluit: sed temulentiam per
Dionysium significare ostendere conatur: lunonem uero nūptialē uiri ac foeminā coniunctionē: de
inde quasi oblitus paulopost: terrā per lunonem ostendi uoluit: Latonā uero obliuionem ac noctem
esse: & rursus Latonā ac lunonem eādē esse putat: Iuppiter autē per æthera sibi uirtute accipitur. Quid
hæc mihi perstringuntur: cū liceat ipsum audire: sicut ait in libro quem de platrensi Dædalo inscripsit
arcana pandentem Theologiæ sacraria his uerbis. Prisca quidē tā apud Græcos q̄ apud Barbaros theo-
logia naturalis erat: ratio fabulis inuoluta occulte ac mystice ueritatē doctis subaperiens: quod Carmi-
nibus Orphei: & Aegyptiorum sacris: & phrygia doctrina cōprobatur: maxime autē orgia & immola-
tiones & quæ symbolice in sacris geruntur fabularum sensum aperiunt. Nam qui lunoni sacrificant
bilem in sacris non adhibent: sed iuxta aram infodiunt. Nā quoniam uiri ac mulieres coniunctam si-
gnificat uitam: ea re ostenditur absq̄ ira & odio & amaritudine matrimonium esse oportere: quod si-
gnificarium docendi genus in omnibus fabulis est. Ita cum lunonem adhuc uirginem ab euboia is-
la ubi educata fuit furtim a Ioue ablatā ferunt: & huc deportatam opacum eis thalamum a Cithærone
factum fuisse: ac Macridem lunonis nutricem ab eo scrutari prohibitā: quia Iuppiter in illis locis cū La-
tona quiesceret: unde postea grato aio Iuno eadē aras atq̄ tēpla cū Latona uoluit habere. Itaq̄ ut ēt La-
tona nocturna appellet̄: aperte tam rebus q̄ Latonæ nocturnæq̄ nobis occultū latēs & tenebrosū
diuinæ rerum significat. Alii autē quia ibi latuit Iuno nocturnam dicunt appellatā primū fuisse: deinz
de re iam aperta nūptialē. Qui autē naturæ secreta subtilius p̄ fabulas inuestigant: hoc pacto lunōis
atq̄ Latonæ potestātē coniungunt. Iuno. n. terra est: Latona uero nox. Obliuio. n. quā uerbum hoc græ-
ce significat in nocte fit p̄ somnum. Nox porro nihil aliud est q̄ terræ totius umbra: quæ radios solis
res eripiens atrum atq̄ obscurum aera reddit. Quod autē non alia est Iuno q̄ Latona inde profecto pa-
ter: quia Dianā Latonæ filiam oēs asserunt: quā & Lucinam appellant. Nomina igit̄ hæc duo sunt uni-
deæ imposita. Præterea Apollinē Latonæ Martem Iuno peperit. Apollinis autem atq̄ Martis eandē eē
uirtutem apertissimum est. Mars. n. ares Græce appellatur: quod a regni auxiliū pugna oppræssis affer-
re significat. Apollo uero uocat̄: quot a pallati. i. ab ægrotationibus hoies soluat atq̄ liberet: q̄ obrem ar-
dentissimas etiam stellas solem Apollini & noie Martis appellatā Marti accōmodant: nec absq̄ cā ean-
dem deam nūptialē & Lucinæ atq̄ solis matrem putarunt: matrimonii nāq̄ finis procreatio est: qui ni-
hil aliud est q̄ a tenebris ad solis lumina progressio. Vnde poeta. Cum Lucina inquit illum in lumen ad-
duxit: tum solis cernere quiuit fulgorē. Primum. n. a dolore partus liberari per Lucinam: deinde solarē
aspici solem: qui generationis finis est ostendere uoluit. Sed non est ab re peruulgatissimā quōq̄ fabulā
enarrare. Dicitur. n. Iunone irata dissidentēq̄ ab eoimcestus ea de cā nimium fuisse: quē Alalcomenes i-
digena docuit: ut alterā ducere simularet: ita consilio eius ex quercu simulachro mulieris cōfecto quod
dædalem appellant: nuptias p̄parare fingeant. Nymphæ igitur tritonides & uniuersa Boetia cōflue-
bat: quibus rebus lunonem cōmotam a Cithærone descendisse: & Platenſium multitudine mulierū se-
quente ad Iouem puenisse: simulationeq̄ patefacta summa cū læticia reconciliatā fuisse: honorem autē
simulachro tantum fecisse: ut dædala noie ipsius diē festū instituerit: quod tamē ex zelotypia quis omni-
anima expers esset cremauit. Huius fabulæ talis ratio est. Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud q̄
elementorū intemperie significant: quæ nisi certis p̄portionibus contēperentur natura rege soluta ma-
gnam p̄niciem asserūt. Si ergo Iuppiter. i. calida uirtus ac ignea nimīu excederit siccitate oia p̄eunt. Sin-
uero Iuno humida. i. & uentosa natura Iouē aspernata superaerit: magna uis pluuiæ delata diluuiū cū
cta uastauit: quod illis t̄pibus factū Boetiā maxime regionē proliuit: quæ multitudine aquarū teclam
fuisse dicitur. Quare q̄primū tempestate transacta terræ apparuerūt: deoz reconciliatio facta fingit̄.
Prima uero arborum omnium quercus effloruit: quæ nō modo piis hoibus: ut Hesiodus ait: uerū
etiā diluuii reliquiis opitulata est: cū glādes ramalia ferat: & apes cū tegat truncus. His Plutarchus aptis-
sime nos docuit mirabilem ēt illā & mysticā Græce Theologiæ rationē nihil magni nec dignū philo-
sophia continere. Audisti quippe p̄ lunonē modo matrimoniū: modo terrā: modo humidā significare
substantiā. Didicisti Dionysium nihil aliud q̄ temulentiam esse: Latonam noctem: Apollinē solē: ipm
deniq̄ Iouē calidā uirtutē atq̄ igneā. Turpitudini ergo fabularū accessit: ut secretior hæc & mystica the-
ologia nō ad diuinas q̄sdā & cælestes uirtutes: nec ad rōnales & incorporales substantias cōducat: sed rur-
sus in temulentia & nūptiarū opera & ægritudines hoium deducat: & quod honestissimum in ea ē: ad
terrā ignē solem reliquasq̄ huiusmodi partes orbis terminetur: nec ultra hæc qcq̄ afferat: quod etiā Pla-
to non ignorauit: qui i eo libro: quem Cratillum iscripsit: nihil ultra uisibiles mūdi partes priscos Græ-
corū cognouisse: & stellas dictos putasse asserit. Verba eius hæc sunt. Verustissimos græcorū: cœlū: stel-
las: solē & lunā: q̄ nūc ēt multi barbaroz colūt deos putasse: manifestū ē huiusmōi qdē græca sunt.

De Mystica & naturali Theologia Aegyptiorum.

CAP. II.

Vnc Aegyptiorum mysticā Theologiam: quæ multo uetustior fuit: uideamus. Osirim &
Isum Solem & Lunam esse aiunt: Iouem spiritum qui per omnia trāseat: Vulcanū ignē: Ter-
ram Cererem: Oceanum: humiditatem: ac Nilum fluuiū asserunt: cui deorum generationē
attribuunt: Aerem Mineruam appellant: quos quandoq̄ deos aera dico aquā ignē terrā
& spiritū per uniuersum orbē trāfire contendunt: & i uanas formas hominū atq̄ animalū cōmutari:

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

quorum cognomines apud se homines floruisse: solē: Saturnum Opim: Præterea Iouem: Iunonem: Vulcanum: & Vestam: quæ omnia Manethus latius scripsit. Compendiosius autē Diodorus his uerbis. Osiris & Isis Sol & Luna secundum Aegyptios sunt: a quibus trinis tēporibus uere æstate ac hyeme inuisibili motu circūductis mūdus gubernatur: & omnia nascuntur aluntur augent. Tēpora quibus inter se aduersentur mirabili tamen concordia annum cōficere. Horum autem deorum alter ignis & spiritus: alter humidus & siccus: uterque uero aeris naturam producere dicitur: quibus omnia & oriuntur & conseruantur: ita totum quidem corpus naturæ omnium ex Sole ac Luna originem trahere. Partes autem uniuersi quinque illas esse: spiritum uidelicet: ignem: siccum: humidum. Aegyptiorum lingua posuerunt & spiritum quidem diligenti ad latinam aera: quorum singula deos putarunt: & nomina uetustissima ac prima Aegyptiorum lingua posuerunt: & spiritum quidem diligenti ad latinam linguā interpretatione Iouem appellare possumus: qui cum in animalibus ipsius: ut ita dicam animalitatis cā sit: quasi parentem aliquam rerum animam omnium esse putarunt: quibus maxius poeta quoque osium attestatur de Ioue dicens. Pater hominumque deorumque. Ignem uero Vulcanum appellarunt magnum deum esse putantes: permultumque ad generationem atque clementem conferre. Terram porro quasi uas aliquod atque receptaculum eorum: quæ oriuntur existimantes: matrē nominauerunt: cui rei Orpheus consentit dicens. Terra mater cunctis diuesque Ceres. Humidum autem oceanum dixisse dicuntur quibus uerbum expressum latine delitiarum matrem significat. Oceanum autem nonnulli Græcorum designare putarunt. Vnde poeta quoque cecinit. Oceanus generatio diuum. Aegyptii autem Nilum fluuium esse contendunt: cui & deorum generationē attribuunt. Plures enim urbes in solo Aegypto quæ reliquo terrarum orbe fuisse aiunt a priscis diis Ioue uidelicet: Sole: Mercurio: Apolline: Pane. Lucina: aliisque pluribus conditas. Aera Mineruam appellarunt: & filiam Iouis ac uirginem putarunt: nam & incorruptibilem aiunt esse naturā & extremum uniuersi locum obtinere contendunt. Quapropter a uertice Iouis fabulose nata fuisse Minerua traditur. Tritonam uero appellatam: quoniam ter in annuo spacio uere: æstate: hyeme commutatur: glaucopin: id est glauculam uocari contendunt: non quia ut nonnulli Græci putarunt. Glauco habeat oculos: quod nomen ipsum denotare uidetur: insaniunt enim qui sic putant: sed quoniam aer nifum animalibus præbeat. Asserunt autē hos quādoque deos totum orbē peragrarē & hominibus in sacrorum animalium formis apparere: quod & poeta ab Aegyptiorum sacerdotibus acceptum uerum esse his uerbis attestatur. Peregrini inquit dii similes uiroborum urbes ingrediunt æquatatem ferentes. Equidem a cælestibus diis: quorum æterna generatio est Aegyptum asserunt: alios deinde ab hominibus propter beneficia: quæ cōmuniter omnibus contulerunt: ad immortalitatem translatos: quoque aliqui cælestibus diis cognomines fuerunt: Sol. Saturnus: Iuppiter: quem nonnulli Hæmonem appellant: adhuc Iunonem: Vulcanum: Vestam: & extremum Mercurium: primumque omnium Solem in Aegypto regnasse. Hæc Diodorus. Plutarchus autē in libro: quem de Iside inscripsit his uerbis utitur. Sed quasi ab alio initio plurimorum atque rudium sententiam consideremus: qui dicunt sic: Aegyptios Osirim Nilum fluuium esse putare: Isidi terræ matrimonio coniunctū: Thyphona uero mare: in quod incidens Nilus submergitur: quemadmodum Græci Saturnum tēpus: Iunonem aera: Vulcani uero generationem aeris mutationem in ignē esse arbitrātur. His dictis rursus fabulas ad dæmones refert: & aliter atque aliter interpretatur. Operæ precium autem est ab his sciscitari: utrum simulachra hæc & simulachrorum figuræ dæmonū: an ignis aeris terræ aquæ: aut uiroborum & mulierum brutorumque animalium formas ostendant. Nam quoniam cælestium cognomines mortales extiterunt: ut ipsi aiunt: quos in numerum deorum translato existimant: cælestium ne formas in simulachris imprimunt: an quod ipse uisus ostendit mortalium hominū? Quod si ipsi respondere recusent: res tamē per se magna uoce clamat: mortales fuisse oēs: quorum simulachra constituuntur. Plutarchus. n. in libro de Iside uel qualitate corporum describit sic dicens. Aegyptiorum historia flauio corporis fuisse Thyphona tradidit: Martē albi: subnigri Osirim. Hæc Plutarchus: mortales ergo dii sui fuerunt: & interpretatio fabularum pertinet uniuersa. Quid enim necesse fuit hominum formas elementis accommodare: cum etiam absque his colore ea potuerint: utris autem eæ appellationes inditæ primū fuerunt: Vtrum Vulcanus: Minerua: Iuppiter: Neptunus: uno nomina de elementis primo: deinde de hominibus equiuoce: an e contra hominibus primum imposita ad elementa nominarunt. Præterea hymni cantus & arcana deorum mysteria: utrum elementorum aut mortalium hominum symbolis peraguntur: errores autem: temulentiæ: Amores: mulieres raptas: & uiros infidiis conuolutos: milleque huiusmodi dedecora quomodo elementis accommodari potuerunt? Aperte igitur ex his omnibus mirabilis & generosa Physiologia nihil ueritatis habere ostenditur. Sed audi quæso quæ Porphyrius etiam in epistola ad Anebum quendam Aegyptium de istis scripsit. Cheremo enim inquit & alii omnes nihil aliud præter uisibilia putant: Aegyptiorum rationem ad unguem secuti: qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa: quæ orbem replent obliquum: fixasque stellas: quæ oriri atque occidere cum his dicuntur: deos existimarunt: quarum partes aliæ aliis erraticis attributæ sunt: ascendentes quoque particulam ac dominos eius quos ualidos appellant: quorum nomina & potestates in libris almenichiacis scripta sunt: ubi quæritur etiam & occasus & futurorum diuinitas continetur. Vidit enim Cheremo solem ab Aegyptiis ut creatorem cultum: nec ignorauit omnia quæ de Osiride & Iside dicuntur: omnesque fabulas sacras aut ad stellas & ortus & occasus earum. Præterea progressus atque regressus aut decrements clementaque lunæ: aut ad solarem cursum: aut ad nocturnum hemispermium: aut ad diurnum: aut ad fluuium Nilum & omnino ad

res causasque
nem. Vnde
re arbitrantur
dominos exit
Sic præter illa
uit: creatorem
rem quando
ita fati: id est
uera defendit
omnia anima
turpitudinem
substantiam
cos Theologi
phyrius huius
peritia inquit
uenisse: nec i
rā homines q
hominis coll
aui: ceteraque
animalia com
Aegyptii dedi
est: his animal
prime uenerat
Quare adhuc
peragitur: nā
ptiorum ling
& hominem
est: sic ab alio
dam animal
tura eorum s
uiarum ind
putantes. Sca
fecta pedibus
re ceterisque
Hæc de gener
ignem adorant
deorum num
manes bæluas
tant humanos
homines appel
attribuunt. Ac
nec Scarabei m
manum genus
gelicam doctri
Habet iam ab
Cōcedatur aut
Isis nūc Diana:
deos adorare d
fabulæ allego
re adhortata e
mundi creator
biliter cognosc
cum sit incorp
atque pspicitur p
bus solū: uerū e

Erunt
cogit
tiis &
fabulas laudat: qu
te scelesti: quos e
bilia sunt uisibili

res causasque naturales referri: nec ullam de incorporeis eos uiuisque substantiis facere mentionem. Vnde nostra quoque omnia nescio quo insolubili uinculo a motu stellarum necessario dependere arbitrantur: quā necessitatem fatum appellat. Sic omnia stellis attribuunt: quos solos deos & fatorū dominos existimantes sacris & simulachris reliquosque deorum cultu propicios sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ in cœlo uidentur alios deos Porphyrio etiam teste Theologia Aegyptiorum nō nouit: creatorem uero rerum omnium non intellectum: non incorpoream quandā substantiā: non uirtutem quandam intellectuam: sed uisibilem hunc solem arbitrat. Ad stellas igitur omnia refert: & cuncta fatis: id est stellarū motui & aspectibus attribuit: quæ opinio usque ad hæc tempora ab Aegyptiis tamen uera defenditur. Quot si hæc uisibilia elementa mystica Aegyptiorum Theologia deos putat: hæc autem omnia animæ atque rationis expertia sunt: nec a corruptione omnino aliena. Attende diligenter ad gratitudinem sublimis eorum Theologia decidit: quæ ultra hæc nullum intellectum: nullā separatam substantiam pro causa rerum cognouit. Verum quoniam ipsi quoque concedunt ab Aegyptiis in Græcos Theologiam affluxisse una cum Aegyptiis Græci etiam redarguuntur. Sed de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uerba eo scripsit in libro: quem de abstinendo a carnibus animalium addidit. Ab hac peritia inquit Aegyptii ad cognitionem dei profecti cognouerunt non ad hominem solummodo deum peruenisse: nec in hominibus animam solummodo habitasse: sed eandem aialia omnia continere. Qua de re tamen homines quæ baeluas serpentina simul atque uolantia quædam in deos susceperunt: & alius apud eos deus hominis collū: faciem alius: aliudque membrum aliusmodi gerit: & rursus: aliud caput hominis: collum auis: ceteraque membra diuersorum animalium conformia possidet: quibus significant deorum sensa animalia complura cum inter se: tum maxime nobiscum amice uiuere. Vnde leoni particula quædam Aegyptii dedicata leonina: alia uero quædam bouina: alia canina nominatur. Virtutem enim quæ in oibus est: his animalibus: quæ a singulis deorum inuenta sunt: colere statuerunt. Aquam uero atque ignem apud prime uenerantur: & in omnibus sacris adhibent: quia maxima salutis humanæ causa hæc elementa sunt. Quare adhuc usque diem quom sanctissimum Serapidis templum aperitur uniuersus cultus igne atque aqua peragitur: nam qui dicat hymnos aquam libat & ignem tunc ostendit: quando in uestibulo fixus Aegyptiorum lingua deum exsuscitat. Ea uero animalia magis colunt: quæ rebus sacris magis conueniunt. Nam & hominem apud Anabim oppidum adorant. Quare quæadmodum ab humanis carnibus abstinendum est: sic ab aliorum etiam animalium. Hac illi cumulatā sapientia & diuinarum rerum consuetudine quædam animalium magis quam homines a diis intellexerunt amari: quæ soli maxime consecrata putant: quia natura eorum sanguine & spiritu copiosissimo constet: & post pauca. Scarabeum uero animal ait rerum diuinarum indocti abominabantur: quod Aegyptii summo opere uenerantur animatam solis effigiem esse putantes. Scarabeus autem omnis uirilem sexum habet: & spermate in sterco infuso: pila deinde confecta pedibus inuoluit: ueluti sol cœlum & mensē lunare expectat: sic de ariete de crocodillo de uultu re ceterisque animalibus philosophantur: ita ex sapientia & religione ad cultum animalium peruenerunt. Hæc de generosa Aegyptiorum Theologia locupletissimus testis Porphyrius scripsit: quos aquam & ignem adorantes: & unam rationalium atque irrationalium substantiam animæ dicentes non iniuria in deorum numerum bruta Aegyptios accepisse affirmant. Quomodo autem stultissimum non est immanes baeluas ideo ut deos uenerari: quia similem hominibus animam habeant? Nam si homines putant humanos honores eis conferant: nunc autem feris quas natura rationis expertes fingit: quasque homines appellare non dignamur: non hominum honores: sed primæ causæ & appellationem & gloriam attribuunt. Ad hæc quare mirabilis Aegyptiorum sapientia lupos: canes: leones: ueneratur didicimus: nec Scarabei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos: miserabimur autem humanum genus: gratiasque largitori bonorum Christo reddemus: quod nos a uetustissima ista cæcitata per ueragelicam doctrinā suam liberauit. Iam. n. ipsi et fere omnes Aegyptii ab hoc morbo liberati uero militat deo. Habes iam absolutā Aegyptiorum Græcorumque Theologia: a quibus didicisti: nihil incorruptum coluisse: Cōcedatur autem eis uerā fabularum esse Physiologia: itaque Sol modo Apollo modo Osiris: & Luna nunc Isis nunc Diana: & quæcunque alia dicere uelit. Sol ergo ac Luna Stellas quoque & reliquas mundi partes quasi deos adorare debemus. Ita generosa Græcorum ac Aegyptiorum Theologia ad sublimiora nos perducere fabulæ allegoriis pollicita: ad corpora rursus deduxit: nec aliud quam ignem & aquam & partes mundi colere adhortata est. Quomodo igitur Saluatoris nostri euangelium mirabile non est: quo solis & lune totiusque mundi creatorem dicenti fide colere: nec elementa corporum: nec uisibilia quædam: sed eum: qui per hæc inuisibiliter cognoscitur creatorem intellectum solum admirari: solumque adorare didicimus: qui per omnia penetrans cum sit incorporealis solo intellectu percipitur: imo uero ineffabilis & incōprehensibilis est. Panditur autem atque perspicitur per ea: quæ facit: quæ perducit: gubernat: cōseruat oibus inuisibiliter assistens non cælestibus solum: uerum etiam terrestribus magnificentiam operum suorum per hæc ostēdes: quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt.

CAP. III.

Erum & fabulosa & mystica illoque Theologia rebus ipsis refutata: tempus iam est hoc et iuniorum cogitationes inspicere. Iam. n. quomodo philosophantur: quæ magno tempore post Platōnem de intelligentiis & rebus creatore recte inuenta sunt Theologiæ præceptorum attribuere conati: maxima arrogātia fabulas laudant: quoque Physiologia his uerbis Porphyrius addidit. Explanabo quibus fas est: percul hic abestote scelesti: quos et uetusti cælare uolentes deum & dei uirtutes pensibiles significarunt imagines: & ea quæ inuisibilia sunt uisibilibus significantes figuris ex simulachris quasi sacris literis magna mysteria tradiderunt. Nō ē

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

autē mirandū si ligna & lapides a fatuis simulachra putantur. Similiter enim etiā: qui litteras nesciūt iu-
brorum uolumina non aliud q̄ p̄te x̄tum putant papyrum. Hoc exordio auditores praeparauit: au-
dias igitur quā progrediens scribit. Cum igitur deus lux sit & ignem aethereum habet: nullos sensu
capi possit: lucida quidem materia ut crystallo parioque lapide ad comprehendendum lumen ipsius ex-
hortantur: auro autem ignis ille immaculataque natura intelligitur. Multi uero nigris lapidibus inuisile
illius substantiae significarunt: hominis autem formam diis attribuerunt: quoniam deus ratio est: pul-
chros fingunt propter immarcescibilem illam pulchritudinem: diuersis praeterea figuris & aetatibus:
& alios sedentes: alios stantes: mares alios: alias foeminas: & aut uirgines: aut matrimonio cōiunctos: di-
uerso quoque amictu simulachra constituunt: ut diuersitas deorum non lateat. Vnde factum est: ut oīa
candida caelestibus diis attribuantur: pila & rotunda omnia: mundo praecipue soli & lunae: quibus non
nunq̄ spei atq̄ etiam fortunae. Circulus autem & quae circularia sunt saeculi motui caelesti: & circulis:
quae in caelo esse intelliguntur. Circuli autem partes diuisis lunae figuris: pyramides uero & obeliscos
ignis substantiae & diis olympiis hac ipsa de causa: ita communi quoque soli: terrae cylindrum: stationi &
generationi penem: & propter muliebrem sexum figuram triangularem. Hae magnus ille philoso-
phus. Quod autem turpius q̄ obscenitatem idolorum excusare: quid amētius q̄ auro & lapide: huius
modique materia diuinum lumē & caelestem naturam significari putare? Quod autem a iunioribus eae
cauillationes excogitatae sunt: quas prisci ne somniis quidem uiderunt: quibus ex auro & praeciosa ma-
teria imagines deorum fingere turpe uidebatur: uerba Plutarchi audias. Simulachrorum autem fictio
uetustissima quidem res est: quae prisci ex ligno fingeant. Siquidem lignum erat: quod i Delo primū
ab Erichthone Apollini fuit consecratum. Ligneum etiam Palladi ab indigenis constitutum: quod etiā
nunc apud Athenienses inuenitur. Iunonis etiam simulachrum ex ligno apud Samios erat: ut Callima-
chus asserit. Sic enim inquit deos uetusti fingeant. Peras etiam ille: qui primus Argolicae templum
condidit: & Callithiam filiam suam antistitem consecrauit: ex piri trunco simulachrum Iunonis dici
confirmasse. Lapidem enim rem duram & inanem in deorum effigiem caelare nolebant. Aurum ue-
ro atq̄ argentum in foecundae terrae atq̄ infelicitis: morbos colores esse putabant. Ebore uero ppter ua-
rietatem abusi sunt. Hae Plutarchus. Plato uero magnis ante eum temporibus non decere ex auro &
lapidibus & ebore: aliaque materia inanima deorum effigies fingere putans: sic in legibus praecipit. Ter-
ra inquit & Vesta sacra deorum est habitatio: ne igitur ex his caeteris diis simulachra constituant: aurum
autem atq̄ argentum inuidiosa possessio est: ebur animam deposuit: ac ideo ad simulachra deorum in-
eptum est: aes & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refutatum esse Porphyrum puto: sed ta-
men reliqua etiam inspiciamus. Admiranda inquit est Graecorum sapientia: qui louē mundi mētē ar-
bitrantes: quae in se ipsa mundū cōtinens pduxit. Sic a Theologia Orphei pfecti de eo tradiderunt.
Iuppiter altitonans ante omnia saecula primus. Ast oculi fulgens ingenti lumine phœbus.
Iuppiter extremus longa est post saecula mundi. Lunaque purpureo phœbi redimita colore
Iuppiter est summus uertex atq̄ infima planta. Praescia uenturi mens constat regius aether.
Ipsa aeternum semp simul est: ac totus ubique. Quam strepitus nullus nec uis nec fama latere
Terra fundus. Arcanum uel potest: penetratque per omnia uictrix.
Sidereaque domus rex est: & Iuppiter ipse. Praeterea inuictum corpus sine fine modoque
Principium atq̄ ortus rerum: uis una: deusque. Panditur: ast humeri magni sunt pectora lata.
Vnus & omnipotens: regali in corpore cuius. Est aer: alas quoque uenti possidet ille.
Singula ponuntur tellus: unda ignis: & aer. His ad cuncta uolans euro est uelocior ipso.
Nox simul atq̄ dies: sapientia primaque origo. Tum sacer antiqua matre ex tellure tumescit.
Ac iocundus amor: magno haec i corpore regis. Venter: & ex altis consurgit montibus ingens.
Sunt Iouis excelsi: ceruicem namque uidebis. Quem medio pontus succingit rite sonorus.
Coeli suspiciens renitentia magnaque testis. Vltima praeterea terrarum lumina & amplius
Hoc caput auricomum flauis de uertice crinis. Fundamenta globi: furibundaque tartara plantas
Stellarum erutilant radii: dehinc aurea pandit. Esse pedum magni constat rectoris olympi.
Cornua bina caput: capitique simillima tauri. Hic dum sub terris caelasset cuncta: deinde
Vnum est ortus: occasus aliud. Eximiis repetens in lucem protulit almam.
Vniuersus igitur mundus Iuppiter est: animal ex animalibus: deus ex diis constitutus. Iuppiter autem
est in quantum intellectus est: a quo uniuersa producuntur: & qui cuncta creat intelligendo. Hoc igitur
modo Theologis de loue sentientibus impossibile est: talem eius imaginem fingere: qualem car-
mina descripserunt. louem igitur esse credendum est uirtutem prouidentem atq̄ uiuificantem: quam pi-
la & rotundis figuris significabantur: nomen uero simulachrum ei constituunt: quoniam mens est:
qua cuncta seminali ratione producit. Sedere autem fingitur: ut stabulis uirtus atq̄ incommutabilis
exprimatur. Nuda apertaque habet superiora: quoniam conspicuus intelligentiis & superioribus est. In-
feriora uero teguntur: quia occultatur inferioribus creaturis. Scaetrum leua tenet: quia in his corporis
partibus eoque spiritalissimum uitae domiciliū inuenit. Creatiuique intellectus rex spiritusque uiuificans
mundi est. Dextera uero aut aquila protendit: aut uictoria: alterū quia caeterorum deorum dominus: quē
admodū aliaque aurum aquila est: alterū quia oīa sibi subiecta sunt. Hae Porphyrus. Nō ē autē ab re diliz-
genter cōsiderare quīnā Iuppiter esse his carminibus affirmat: Mihi. n. non alius uidetur q̄ hic uisibilis
mundus: qui: caelo: aethere: aqua: terra: caeterisque partibus constat. Aperte namque in ipsis dicitur. Regali in

corpore cuius
sapientia prin-
cipi postea si-
ntem ignea
regius aether-
nerit: aether-
carminū lū-
ex diis cōstitu-
bus Orpheus
deū prouiden-
cemus: quē po-
didicerat The-
Plato testis est
Barbari solē
perhibeat: nō
& uiuis substa-
uerum: & pte
nē unde habu-
ribus est consi-
oculi eius Sol-
mens oīum ha-
minis huius in-
partes mundi
mundi esse in-
pori putare. A-
impleo inq̄ d-
ipso uiuimus
similitudinē u-
mantes. Consi-
bellū & uniu-
scabellum: nec
& mentem ei-
tur. Non. n. ip-
cuius terra & c-
aether est: & si
trantur) suntq̄
gita q̄s non me-
Quare merito
sol: & luna: nec
parua quaedam
les & longe corp-
hoc modo a scri-
opera manuum
ista monstrauit.
carmina descrip-
tione producit: q̄
ginem: quam car-
enim corpus in-
se cognoscatur: l-
compositum. Q-
nem dei habere c-
tutis & sapientia-
est: quoniam nec
toris omnīū simi-
excedit mente sol-
mortalis uiri effig-
atq̄ animae uestig-
ter erit: qui aut i a-
dicitur: reliquorum
rioribus non pau-
turni filium mort-
pū negarunt pra-

corpore cuius singula ponuntur: & quæ sint ista declarat. Tellus: unda: ignis: & aer. Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo. Ac iocundus amor. Adhæc adiciunt mentē atq; intellectū Iouis æthera eē: quod stoici postea secuti substantiā igneam mentem esse mundi: & deū esse corpus: nec creatorē aliud eē q̄ uirtutem igneā asseruerunt. Hæc. n. a carminibus istis eos accepisse arbitror. Præscia uenturi mens cōstat regius æther: his uerbis manifeste magnū quoddā mundus esse aīal declaratur. Quod cū Iouē appella- uerit: ætherē quidem mentē ipsius: corpus uero reliquas ptes mundi putauit. Sed huiusmodi quidem carminū Iuppiter interpret aut iste carminū uniuersus mundus inq̄. Iuppiter est aīal ex aīalibus deus ex diis cōstitutus. Ita nullū aliū q̄ hunc uisibile mundū significari uoluit. Sic & Aegyptiorū ratio: a qui- bus Orpheus ista recepit mundū & ptes eius deus astruebat: alia deinde snia a se adiecit: creatorē oīum deū prouidentē quendā intellectū esse affirmans: quō. n. separatū intellectū in carminibus itelligi di- cemus: quē poeta ille siue Orpheus siue alius nunq̄ intellexit. Siue. n. a priscis Græcis siue ab Aegyptiis didicerat Theologiā: nihil intelligibile atq; incorporeū tradi ab eis poterat. Siquidem locupletissimus Plato testis est: q̄ in Cratillo clamat: ut diximus: priscos Græcos eos dūtaxat deos putasse: quos modo Barbari solē lunam stellas & coelū. Sed Cheremo quoq; paulo ante a Porphyrio citatus testimonium perhibeat: nō aliud q̄ mundū & partes mūdi deos ab Aegyptiis cultos: nec q̄ ipsos de intelligibilibus & uiuis substantiis intellexisse. Vnde igitur poeta ille deū: qui super oīa ē: uniuersi creatorē p̄ ipsum uni- uersum: & ptes eius mentē solūmodo cognoscibile cognoscere potuit? Rei uero incorporeæ cognitio- nē unde habuit? nec certe q̄q̄ incorporeū ab eo p̄ceptū carminibus ostendit. Creatiua. n. mens nec a plu- ribus est constituta ptribus: nec coelū sibi caput dici pōt: nec ignis aqua: & terra corpus ei conficiunt: nec oculi eius Sol atq; Luna possunt affirmari. Quomodo aut humores pectora terga & mentem creatrix mens oīum habebit? aut quomodo æter mens creatoris dici aut fingi pōt? Quod igit hæc cauillat car- minis huius interpret neminē fugere potest? Ego uero in p̄fundū impietatis incidisse arbitror eum: q̄ partes mundi partes dei putauit: & ausus est mūdum & deum eūdem affirmare: & adhæc quasi aīam mundi esse intellectū: qui omnia creauit. Non. n. pium est coniunctū mūdo creatorem & aīam cor- pori putare. Adest aut ipsū uniuerso mundo prouidere ac gubernare scriptura diuina docet. An nō impleo inq̄ dominus ego coelum & terrā? Rursus. Deus supra & i coelo: & idē in terra est. Et alibi. In ipso uiuimus & mouemur & sumus: non tamē ut partes: nec sicut in mente aīa: nostra: sed si oportet similitudinē uti: sacras litteras audiamus. Coelum mihi sedes: terra uero scabellū pedum meorum cla- mantes. Considera igit quanto melius & exp̄sius hæc dicta sunt. Nā qui coelū sedē appellat: terrāq; sca- bellū & uniuersum mundū prouidentia dei subiecit: & super oīa deum eē significauit: quippe cū neq; scabellum: neq; sedes corpus sedentis appellari possint: sed nec partes eius. Qui uero coelum caput dei: & mentem eius æthera & partes mūdi partes dei asserūt: nec creatorē nec deū cognouisse redarguun- tur. Non. n. ipse se ipsum creabit: nec mēs ipse poterit dici: cuius mēs æther est. Quomodo. n. deus erit: cuius terra & cætera corpora partes sunt res corruptibiles & abiectæ? Si uero mens Iouis nihil aliud q̄ æther est: & si aer subtilissimus atq; igneus appellatur æther (id. n. uocabulū idēq̄ ipsi significare arbi- trantur) suntq; ambo hæc corpora: aer dico & æther: animaduerte quo mens Iouis iam cecidit: & co- gita q̄s non mente captus deum appellabit eum: cui mēs corpus quoddam insensatū est atq; inanime. Quare merito Theologia nostra negatiue oīa hæc appellat: quod scilicet neq; coelum: neq; æther: nec sol: & luna: nec stellarum fulgor: nec uniuersus ipse mūdus deus sit: sed opera manuum eius. Quæ oīa parua quædam & uilia reperiunt non dico creatori: sed itelligibilibus creaturis cōparata: quas imorta- les & longe corporibus præstatiores beate apud deum uiuere arbitrant. Probe igitur de mundi ptribus hoc modo a scriptura docetur. Videbo coelos opera digitorū tuorū: lunam & stellas: quas tu fundasti: & opera manuum tuarū sunt coeli. Et rursus. Respice in altitudinē oculis uestris: & considerate quis oīa ista monstrauit. Sed age iā reliqua p̄spiciamus. Impossibile est inquit talem eius imaginē fingere: qualē carmina descriperūt: & ideo ei simulachrū hoīs constituerunt: quoniā mens est: qua cūcta seminali ra- tione producit: quomodo igitur si mundi & spaciū eius coeli: aeris: terræ: cæterarūq; huiusmodi ima- ginem: quam carmina descriperunt fingere impossibile ē diuinæ mentis effigiē fabricati sunt? Quod enim corpus intellectui diuino similitudinē habebit: cum nec mentis humanæ imaginē habere pos- se cognoscatur? humana enim mēs incorporea est atq; simplex: corpus autem omne corruptibile atq; compositum. Quare iure rationalis atq; immortalis anima & intellectus eius imaginem & similitudi- nem dei habere dicitur. Immaterialis enim & incorporea intellectualis rationalisq; per essentiam ē uir- tutis & sapientiæ capax. Qui si humanæ animæ atq; mentis formam & effigiē fingere impossibile est: quoniā nec sensu percipitur: quis adeo stultus erit: ut ligneum simulachrum ac effigiē dei crea- toris omniū similitudinē habere arbitretur? Natura. n. diuina oēm materiam: & oīa quæ p̄cipimus excedit mente solūmodo ac sanctis animis intellecta: figura uero Iouis: quæ in simulachro conspicitur mortalis uiri effigies ē: quæ nō totum hominē: sed peiorē eius partem imitata exp̄ssit: nullum. n. uitæ atq; animæ uestigium ostendit. Quomodo igitur uniuersi deus mensq; omnium creatura ipse Iuppi- ter erit: qui aut i are: aut i ebore cernitur? aut quomodo pater Herculis est: qui ab Alcmena natus eē dicitur: reliquorumq; heroum: qui cum homines fuerint mortales suæ mortalitatis argumēta poste- rioribus non pauca reliquerunt? ut enim in primo probauimus uetustissimi Phœnicum Theologi Sa- turni filium mortale ex mortali: & ex Phœnicia originem traxisse affirmabant. Hæc eadem Aegyptii nūq̄ negarunt præterq̄ quod ab Aegypto fuisse oriundum contēdunt. Cretenses quoq; suū fuisse Iouē

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

asserentes sepulchrum eius magnifice constructū apud se ostendūt. Atlantii etiam & ceteri omnes: quod apud se Iouem natum fuisse asserunt: mortalem nunquā negarunt: resque ipsius gestas mortales enarrant: factaque multa turpia omnis petulantiae plena conscribunt. Fabularum uero praeis quidem illis expositori- bus modo calida quaedam & ignea uirtus: modo spiritus quidam Iuppiter uidebatur. Nunc autem ne- scio quo modo his iunioribus creatura mens rerum Iuppiter appellatur. Interrogandi ergo sunt: quē di- cunt patrem auum atque proauum istius mentis esse: ut. n. Theologia eorum praedicat Saturni filius Iuppi- ter fuit: & Orpheus in praedictis carminibus id ipsum confirmabat. Saturnū autē Caeli filium fuisse non- negat. Si igitur deus omnium & intellectus: qui cuncta creauit Iuppiter est: quēnam dicent esse Saturnū pa- trem Iouis? & Caelum rursus Saturni patrē. Quod si primus Iuppiter omnium est: quasi creator: necesse ē se- cundos & post eum ceteros esse: qui ab eo creati sunt. Saturnus. n. quē tempora esse uolunt: quoniam tem- pora motu Caeli cōficiuntur a Caelo genitus dicitur. Caeli autē & temporis ipsius causa est profecto mens illa creatrix: quā Iouem appellant. Quare nō erit a Caelo tertius Iuppiter. Quomodo igitur tam Aegy- ptii & Phoenices quā Graeci & primis omnibus philosophis tertius a Caelo creatiuis iste intellectus in Theologica Genealogia narratur? Patefacta est igitur huius philosophi astuta fictio. Patefiet autem ex his magis: quā subiicit dicēs. Coniugem Ioui Iunonem recte putarunt: aetheream. n. atque aeream uirtu- tem Iunonem appellarunt. Nam aether est aer subtilissimus: Iouis certe mentem aethera esse carmina significarunt. Modo autē iste interpret diffiniendo aera: ipsum dicit esse subtilissimum: corpus autē aer: corpus igitur aether. Quare mens quoque Iouis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo cor- pus atque mens natura diuersissima idem esse intelligentur. Deinde nescio quo pacto sui & carminū obli- tus: quibus aperte dicitur: mentem Iouis aethera esse: praescia inquit uenturi mēs constat regi: & aether Iunonem aetheream: & aeream uirtutem esse ait. Diuisione deinde uti dicens uniuersi aeris uirtutem Iunonem: inferioris autem qui lunari luce illustrat Latonā nominari. Latonam. n. a latendo dici & obli- uionē significare: quia cū aīa lunarem orbem descendendo transierint: diuinarum rerum obliuiscunt: propterea etiā Apollinis & Dianae dicitur mater: quibus noctis pelluntur tenebrae. Aer ē hic inferior cum Lunae Solisque mater sit: non iniuria per Latonam designatur. Ego uero non uideo quomodo aer Solis & Lunae mater appellari possit: cum ipse magis a luminaribus fiat & transmutetur quā ab ipso lumi- naria. Paululum uero progressus telluris uirtutem uestam appellat: cuius uirginale simulachrum in fo- co ignis statuit: quā uirtus quoniam ferax est: mulieris eam specie denotarunt. Rhæa uero: quā Opē la- tine appellamus: lapidosā atque montanā terrae uirtutem designat. Ceres feracis & planae: differt enim a Rhæa: quoniam bonam Ioui peperit deā: ac ideo imago eius spicis coronatur: & papauera quā fertilita- tis symbolū sunt circa imaginē ponunt. Hic diligenter aduerte quomodo deo- ipsiusque Iouis ma- trem: quā Rhæa dicit: ad terram & lapides detraxit: & eādem esse Cereri ait: quibus adiecit. Quoniam autem quaedam uirtus etiam proiecti seminis in terram est: quā sol in hyemali solstitio fouet. Bona quā- dem dea: quā & Persephonem uocant: uirtus seminum est. Pluto uero sol: qui tempore hyemis remo- ti oēm mūdi partem perlustrat: iccirco raptam ab eo Proserpinā dicunt: quā Ceres sub terra latentem quærit. Plantarum autē omnium uirtus Dionysus nuncupatur: & bonae quidē deae imago germina- quaedā quasi sui symbola protendit. Dionysus uero cornua habet & muliebri formis est promiscuam uirtutem generationis plantarū significans. Plutonis autem raptoris galea caput tegit: quod occulti uer- tices symbolum ē. Sceptrum uero breue: quod tenet: inferioris regni symbolum ē. Canis autē eius fru- gum a terra partium tripartito in proiectionē orōnē germinationē diuidi notat. Atya porro atque Ado- nis ad fruges ac fructus pertinere uidetur. Sed Atya flores maxime designat: qui antequā ad fructum ue- niant defluunt. Quapropter pudēda ei fuisse incisa dicuntur: quoniam flores defluxi semina non produ- xerunt. Adonis perfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolum ē: qui non parū uni- uerso conducit: cuius caput candore fulgēs caelestis motus. Caesaries uero quā inferioribus imaginis par- tibus apponitur crassitudine terrestris aeris significat. Verum quoniam uaticinādi etiam quaedam uir- tus ē themis. i. latine carmēta uocitata ē: eo quod statuta unicuique praecinat: quibus omnibus uirtus hac infe- rior colitur: ut uesta & uirgo sponte sua nascētium arborū ferax: ut parturiēs nutritrix: ut Rhæa lapidosa & montana: ut Ceres herbosa: uaticinatrix: ut themis. Vis autē seminalis: quā in terram descēdit: quasi priapus honoratur: cuius quod ad siccos pertinet fructus. Bona dea: quod ad plantaria Dionysus nūcu- patur: ita bona dea a Plutone. i. a remotiore ac sub terra imorante sole semētis tempore rapit. Dionysus uero exacta hyeme quasi renouatis temporibus germinat: florēdi uirtus Atyda ut diximus perficiēdi Ado- nim spiritalis Silenum praesidē possidet: motio autē eorum & quasi quaedam extēsiō per Bacchum de- notatur. Satyri ueneream oēm uirtutē ostēdunt: quibus omnibus uniuersa terrestris uirtus perficitur. Hāc necessario tibi exposui ne pulchram horum philosophorum Theologiam ignorares. Cur autē hāc quā si dii honoranda sunt: quā ad alimēta animalium deus produxit: aut cur nobis terrestris uirtus colēda est: quibus caelestis & immortalis anima inest perspicax: si a sordibus libera ē dei rerum omnium creato- ris. Cur ēt si motus spiritalis Silenus ē: & motiuam uirtutē significat: tum caelestē candore capitis: tum aeream & crassiorē prolixitate ac dēitate barbā: non magno enim honorari cultu uidemus: qui omni- bus erat praepōndus: cum Adonim atque Dionysum fruges uidelicet atque plantas diligentissime hono- rari uideamus. Quis autē nō mirabitur nisi insanus sit: cum turpissimi hominum morbi quasi satyri & bacchus colantur. Sed non ē opus pluribus ea confutare: quā sponte sua iacent: exponēda potius cæ- tera sunt nequā arcanū & sublime nos lateat. Aquagū inquit & effectiuam uirtutē oceanū: symbolū at eius

Ceres

Thetym ap-
quā in quat-
phæmaris
cōstituunt:
inuenitur:
gitur: quā u-
re est. Nou-
hac ultima
maximē ha-
agrotation-
per duoden-
significat:
designat: cu-
gnum salut-
Serpentem
cina perspic-
dam herba-
ro ratione a-
picipimus: q-
una cum Se-
tus: occasus:
uilunū uirtu-
dentia design-
re uidet. Tri-
te face signifi-
Plenilunū au-
fit: papauer
tis enim syn-
ad uirtutes
tibiles dea el-
lant: lunae co-
Dionysum o-
cū: qui lunae
rem depingu-
Temporis. n.
cunt: alia Cer-
ficat. Virtutē
desse putarun-
formā accōm-
uideat: cui cupi-
hac mēbra car-
spumas eiicit: c-
larunt: qui pre-
oia tendunt sig-
pellat: alia in lu-
nalis uis est. Me-
uersi symbolū
caelestiu: sed hāc
pti appellat: cu-
penna ponūt sig-
bili motu circū-
canū uocat. Signi-
potu degebat: u-
usq; ad talos id-
partim quā mūdū
tus in humido: p-
terrestris telluris
esse asserunt: terre-
id est Isis apud Ae-
Fructuū. n. pcrea-
tetur. Designat au-
Oisim denotant:

Thetym appellantur: eius uero aquae: quā bibere possumus uirtus Achelous dicitur: marinæ Neptūnus quā in quātum generare pōt Amphitritem uocat: & aquarū quidem dulciū particulares uirtutes nymphae: maris Nereides nuncupant. Ignis uirtutem Vulcanū dicunt: & in forma hominis ei simulachrū cōstituunt: in cuius capite pileus est caeruleus: caelestis symbolū uolutionis: ubi integer sincerusq; ignis inuenitur: nam qui a cælo in terram delapsus est: cum ibecillior sit: materiāq; indigeat claudicans fingitur: quā uirtutem in Sole Apollinem uocant a radiorū uidelicet motu: quoniā pallyn græce mouere est. Nouem aut Apollinē circa musæ concinunt: septem uidelicet planetarū orbis: octaua sphaera: & hæc ultima quæ luna est. Laurum ei dedicant: quoniā hæc arbor ignea est: unde odio a dæmonibus maxime habet: & quoniā si uritur plurimū sonat: quod prædicēdi uirtutem designat: hunc ipsum: quæ agrotationibus medeatur: & morbos pellat: Herculem uocat: & .xii. ei attribuunt certamina: quoniā per duodena signa pertranscat. Clauam & leonis pellem accōmodat: atq; ut in aequabilitatem motus significant: alterum quoniā in leone maxime uires suas ostentat. Huius salutarem uirtutē Aesculapius designat: cui Bacillum traditur agrotantium sustentaculum. Serpēs inuoluit animæ atq; corporis si gnum salutare. Naturales. n. oēs cætera qd reptilia crassioris dicūt: & terrestrioris esse substantiæ. Serpentem uero esse spiritualissimum animal aiunt: quod & imbecillitatem corporis exuat: & ad medicinā perspicacissimū esse uideat: nam & ad acuendum uisum herbam inuenisse: & reuiuiscendi quādam herbam cognoscere tradit. Ignea solis uirtus: quæ fructus maturat Dionysus nuncupat. Quæ uero ratione anni tempora circūuolutus conficit horus dicit. Virtus aut eius: quæ ex agricultura fructū precipimus: quia diuitiarum largitrix est Pluto esse asserit: quæ cum uirtutem et corruptiuam cōtineat una cum Serapide dicit habitare. Cerberum tricipitem dicunt: quæ superioris solis regiones tres sunt ortus: occasus: meridies. Lunam et Dianam nūcupant: quæ quis uirgo sit: Lucina tamē est: quoniā nouilunii uirtus ad pariendū nō parum cōferat. Quod aut Apollo in sole est: id i luna Minerva: quæ prudentia designat. Rursus luna Hecate dicit: ppter uarias eius corporis figuras: quas a distātia solis sumere uidet. Triformis enim uirtus eius est: nam nouilunii uirtutem candidis & aureis uestibus & arden te face significant. Cista uero cum iam media sit designatus: quoniā crescente lumine fruges maturat. Plenilunii aut uirtutem ferrugineo colore denotant: ramus ei laureus attribuit: quoniā a sole ignea fit: papauer ppter fertilitatem & multitudinem aiarum: quæ in ea tanq; in ciuitate inhabitant: ciuitatis enim symbolum papauer ē. Arcum habet ut Diana: quoniā partus dolores acuti sunt. Parca quoq; ad uirtutes lunæ referunt: Cloto ad generādum: Lachesis ad nutriendum: Atropos quoniā inconuertibilis dea est: trepin. n. uertere græce significat: fructuum et generatiuā uirtutem: quæ Cererem appellat: lunæ cohabitare dicūt: ad exaugendā uirtutem eius. Continetur enim bona dea lunari potestate: Dionysum quoq; sibi accōmodant partim ppter cornuum productionem: partim ppter nubium locū: qui lunæ subiacet. Saturni aut uirtutem: quoniā tarda & frigida est tempori attribuerūt: quæ senio rem depingunt: quæ tpe uniuersa senescunt: occasiones aut cureses significant & Saturni custodes sunt. Temporis. n. obseruatio quædā occasio est. Quattuor uero anni tpa: alia soli: q; aeris ianuas aperire dicunt: alia Cereri attribuimus: Cistas: q; ferunt duas: alteram flogis: quæ uer: alterā spicis: quæ æstas significat. Virtutē uero martis: quoniā ignea est atq; sanguinea: bellis pferunt: plurimūq; obesse atq; prodesse putarunt. Venerē generādī uirtutem possidere dicunt: spermatis & cupiditatis cām ei mulierisq; formā accōmodat pp generationem: pulchram fingunt: quæ uesper est: q; pulcherrima in cælo stella esse uidet: cui cupido assistit pp cupiditatem. Vbera & partes genitales tegunt: quæ spermatis & nutritionis hæc mēbra causa sunt: & ex mari eē phibet: quod elementū humidum calidumq; est: & motu crebro spumas eiicit: q; res spermatis symbolū est. Orationis aut & interpretādī uirtutem Mercurium appellant: qui ptenfus atq; rectus fingit ppter orationis uigorē: quis & Dionysi spermaticas uires: q; per oīa tendunt significare confirmat. Sed cum oratio composita sit: aliā in solem ponunt: & Mercuriū appellant: aliā in lunam: quā nuncupant Hecatē: aliā in uniuerso & appellant Hermopin: in oibus. n. seminalis uis est. Mercuriū aut filium cupidinē dicūt: quoniā amandi uirtus orationi quoq; attribuit. Vniuersi symbolū Pana eē affirmat: cui cornua dederūt pp solē & lunā: uariā Pantheræ pellē pp uarietate cælestiū: sed hæc Græcorū sunt. Aegyptiorū aut ait deorū symbola talia sūt. Creatorē inq; Eneph ægyptii appellant: cuius imaginē i forma hoīs faciūt colore caeruleo zonā tenentē & scaptrū: cuius in capite pennā ponūt significātes difficilē inuentu eē creatorē & nemini cōspicuū: uiuificū et regē & intelligibili motu circularū. Hic deus inq; ab ore ouū pducit: a quo nascit deus: quæ Aegyptii phtha: græci Vulcanū uocat. Significat aut huiusmodi ouo mundus. Huic iccirco ouis dedicata est: quoniā prisca lactis potu degebāt: uerū mūdi quoq; ipsius simulachrū tale finxerūt: cōplicos habet pedes: uestē uariam usq; ad talos idutū: aureā pilā capite sustinet: partim quæ locū nō mutet: partim pp uariā stellag; naturā partim quæ mūds ipse rotundus ē. Solis imaginē in naui collocat: q; Crocodillo fert: ut p nauigiū motus in humido: p crocodillū aut potabilis aqua significet: in qua solē ferri cōtendunt. Cælestis aut atq; terrestis telluris uirtutē Isis appellant: ison. n. græce æquale est: unde iusticia orit: cælestē tellurē lunā esse asserunt: terrestre uero hanc frugū pcreatricē: quā habitamus. Quod ergo Ceres apud Græcos est: id est Isis apud Aegyptios: & rursus bona dea: & Dionysius apud græcos Isis: & Osiris apud ægyptios Fructuū. n. pcreatricē uirtutē Osirim putāt: quā fletibus placat: quoniā occationis tpe in terris occultetur. Designat autem etiam pluuiālem Nili uirtutem: uerum quandoquidem tellurem terrestrem p Osirim denotant: fecundam terram intelligunt: quando uero cælestem: Nilum esse aiūt. Hunc enim

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

Osirim: id est Nilum a caelo defluere arbitrantur: quem etiam deflere solent: lachrymis reuocari uirtutem eius putantes: quae ceteris temporibus desinere uideretur. Isis autem quae secundum fabulas Osiridi coniungitur terra Aegyptia est: Isidos enim maritus Osiris est: qui & frater & filius eius traditur. In Elephantinopoli autem Aegyptia urbe simulachrum colitur caerulei coloris uiri corpus: caput arietis habens: arietis igitur caput & facies & caprina cornua: quae habet: coniunctionem Solis & Lunae in arietem significant. Caeruleus color ei attribuitur: quia lunaris coniunctio humidior est. Secunda uero lunae lux in Apollinopoli urbe consecrata est: cuius symbolum homo accipitris habens faciem lancea typhona interficiens: hoc simulachrum candidi coloris est: qui color ab alio lunam accipere lumen significat. Accipitris uero facies a sole id fieri denotat: unde & spiritum attrahit. Soli enim accipiter dedicatur: qui lucis & spiritus symbolum apud eos est: alterum propter motus uelocitatem: alterum: quia in altiora uolat: quae lucidiora inferioribus sint. In mysteriis autem apud Eleusina antistes: qui rerum sacrarum expositor est: imaginem fert creatoris: ille qui facies tenet solis: qui stat in ara lunae: sacrorum praeco Mercurii. Castellum autem quoddam est Aegypti: quod Anamis appellatur: ubi homo colitur: qui quae sibi ad sacrificium praeparantur comedit. Quod autem animalia deos non arbitrantur: sed imagines & symbola deorum putant: inde pater: quia soli & lunae boues sacrificant: & in Heliopolis maximus bos & nigerimus: quem nineuin appellant ad imaginem solis: colitur: nam & solis ardor nigriora humana corpora reddit. Habet autem caudam ille bos & totum corpus pilis ad contrariam partem: quam in aliis bobus inclinatis densissimam: quoniam & sol contra totius motum mouetur: testiculos maximos habet: quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget. Et sol foeminarii naturae appellatur. Lunae taurum dedicant: quem Apin nuncupant nigrum praeter ceteris & signa solis atque lunae habentem. Habet enim ex Sole Luna lumen. Solis symbolum est coloris nigredo: & qui sub lingua est scarabeus: lunae uero coloris diuisio. Haec breuiter a Porphyrii libro: ne quid mystice Graecorum ac Aegyptiorum theologia nos fugeret: conscribere placuit: quos errores nos fugimus & transfugas nos praedicare non pudet: non enim terebit me arrogans illa oratio. Explicabo quibus fas est: procul hic abestote scelesti. Non enim nos scelesti sumus: qui hos errores fugimus: sed quae turpes atque obscenas has fabulas & scarabeos ac ceteras fabulas ad summam theologiae sapientiam accipiunt: qui iuxta uocem apostolicam: cum sapientes se dicant: fatui sunt inuenti: quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: nec hominis solum: uerum etiam uolatilium quadrupedum & serpentum commutarunt.

Refutatio mysticae theologiae. CAP. III.

Nerum quoniam mysticam & arcanam theologiam ad incorporeas reducit uirtutes: ne uideatur ad has uisibiles mundi partes diuinum cultum referre. Consideremus ne omnia sibi rursus labantur cum una diuina uirtus non multae colendae sint: nam quae admodum quauis multae partes & membra unius corporis sint: non tamen tot animae: sed una in homine uno anima est: sic & in uniuerso putandum unum quidem ex una materia esse mundum plurimis partibus constantem: cuius non multae sed una est creatura uirtus ueri dei uirtus & sapientia: Illud autem ridiculum est: quod est Aegyptiorum: nugae ad incorporeas transfudit uirtutes oblitus Chæremona illum ab eo productum: qui praeter haec uisibilia nullum alium ab Aegyptiis cultum fuisse deum testabatur: & omnia in res naturales nihil in rem incorpoream illos traduxisse. Cur igitur cum ipsi Aegyptii incorporeas & uiuas substantias nullo se modo colere clament friuolas has inuentiones excogitastis: & uniuersaliter quidem omnia sic refutantur. Particularum autem non difficilis redargutio est. Nam ut aegyptiacas nugae praeteream quis mentis compos non deridebit has graecorum physiologias? Si enim Iuppiter secundum eos non ignea illa uirtus atque aetherea: ut teste Plutarcho prisci putabant: sed supremus ipse intellectus rerum omnium creator & uita est: quomodo Saturnus pater eius erit: per quem tempus significari uoluit? Ops autem quo pacto mater: quam interpretes iste lapidosam & montanam uirtutem esse asseruit? Lunonem uero aera esse dicens nescio quomodo & sororem & uxorem creatoris intellectusque uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quaedam obliuio sit: quae animas ad inferiora haec lapsas consequatur: quomodo haec obliuio solis & lunae mater erit? Apolline quippe atque Dianam Latonae liberos ad solem & lunam traduxit: cur autem Opem & Cererem: id est secundum ipsum lapidosam atque montanæ telluris & planæ ac aequalis symbola colendas esse putat? Cur Dionysium praeterea & Atym & Adonim generatiuam scilicet plantarum uirtutem: aut immaturæ defluentium florum: aut perfecti fructus symbola tanquam dii colendi sunt: cum humanum genus ad usum: cuius omnia haec a creatore producuntur: multo atque multo illis honorabilius sit? Hoc modo & reliqua facile redargues: & si diligentius considerabis mirandam impudentiam eorum duces: qui solem modo Apollinem: modo Herculem: deinde Dionysum ac Aesculapium dicere non curentur. Quomodo enim idem pater & filius simul: id est Aesculapius erit atque Apollo? Quo modo autem sol Hercules est: cum Alcumenæ mortalis foeminae filius Hercules perhibeat? Aut quo modo furore sol exagitabatur: & liberos incitatus interimeret suos: quod Herculem fecisse omnes fatentur: sed XII inquit certamina XII celestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabitur: qui soli hunc certandi laborem iuncto imponat? Quomodo autem ad solem quinquaginta festiades: & captiuarum reliqua multitudo: quibus omnibus Herculem conuenisse fabulantur: reduci poterunt: praesertim cum mortales liberos ab illis Herculem suscepisse confirmet: a quibus Herculeum genus tractum per longa tempora successione durauit: quem porro esse centaurum dicent: cuius sanguine cruentatam uentrem soli Deianira obtulit: unde succensus furore dicitur fuisse. Verum non Herculem: sed Dionysum

esse solem p
sol simul er
militauit: q
Dionysus? c
iuxta Pinda
Aurum ill
Horrendu
Asclepiadu
certis rōnib
so creaturas
est: oia gube
uerum & u
ne creaturis
uideant: nec
q̄li res grata
ca: nō hac c
inuifibilib
aio & recta
barbarus nu
lus oēs undi
scire iactat
tenebrarū est
nec dētus in f
deiecti mult
re uictos tur
mihi mirū
est Apolline
in libro: que
Cum latona
Cōmotig e
Stabat terra
Accapit: flu
Capere: arc
Aesculapiu
Natus ego ex
Ars: cui sese
Non ergo un
descriptis: non
ua oratio dici
qui se tricen
fit solis filius: f
ridiculus? Ape
tunc maxime
tim cum non
rint: philosoph
clararit: man
sua cognorit.
ueritatem affec
obiciet: quare
Sol & Osiris ite
Rex & item re
Idē ergo dii & p
Nā si mortālē
si sol ē quomō
Apollo sol ē: q
Sed nō ē possib
nec illa aia homi
re appellantes: &
eis fortasse uideat
Serapis praedice
Oraculorū autē o
tentia ratā faciunt

esse solem ponamus? Quæ igitur eum genuit siue Semele quidam: siue Persephone? quomodo autem Dionysus iste & sol simul erit: & germinandi miranda uirtus? quæ autem dicemus multitudinem mulierum fuisse: quæ cum Dionysio militauit? quæ uero solis erit Ariadne? Quare autem non omnium: quæ a terra nascuntur: sed uini solummodo largitor Dionysus? qui si Aesculapius & sol est: quomodo a Ioue turpissimi causa quæstus fulmine percutitur iuxta Pindarum sic de ipso dicentem.

Aurum illi nimius præciosæ munera curæ.

Contorsit fulmen animamque e corpore uulsit.

Horrendum inde pater diuorum concitus ira

Asclepiadum uero genus: quod multis sæculis in Græcia floruit undenā ortū est e terris. Sit sane uerisque ac certis rationibus in solem & lunam & reliquas partes mundi fabulæ trāsferantur: ergo rursus creatore relicto falso creaturas coluerunt. Quod si non pres mundi: sed uisibiles creatoris uirtutes: quibus omnia replet: omnibus abest: omnia gubernat & continet colere se dicunt: quæ non piectis fabulis: sicut impiis atque turpissimis ad ipsum uerum & unum deum conuertuntur. Hoc enim facere debent: non autem quasi mente capti uenerabile dei appellatio ne creaturis ascribere: nec in profundis ita se ipsos tenebris claudere: ut intus se deum inuenturos confidere uideant: nec in simulachris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare: nec sanguine ac nidore quasi res gratas creatori offerri: a quibus omnibus liberatos oporteret: tam ueros philosophos magna uoce prædicant: non hæc se uisibilia: sed uisibile solummodo creatorem admirari: & uisibiles atque incorporeas eius uirtutes inuisibiliter colere: non incédendo ignem neque arietem aut taurem sacrificando: non fertis & simulachris: sed pio animo & recta de deo sententia & uirtute: quæ ut possibile homini est ad dei nos adducit similitudinē. Sed nullus unquam barbarus nullus Græcus ante doctrinam Saluatoris nostri hæc ueritatē cognouit. Saluator autem noster solus omnes undique gentes euangelica prædicatione ad uerā religionē conuocauit. Sapientes autem huius sæculi omnia se scire iactantes: cum deum cognouissent: non ut deum glorificarent: aut gratias egerunt sicut Apostolus ait: sed obtenebrati sunt imprudens eorum cor & dicentes se sapientes stulti inuenti creaturas non creatorem colentes: quæ benedictus in sæcula. Post enim longam philosophiam & mysticam: imo uero impiam theologiam a physiologia sua deiecit multitudinem cōserunt: & multorum errores simulachris sacrificando adaugent. Quare patet pudore re uictos turpitudinem theologiæ suæ physiologia cælare uoluisse: cum opere fabulas comprobent. Quod mihi mirum nequaquam esse uideatur: cum & ipsos deos uideo fabulas continere non posse. Quippe operæ præcipuum est Apollinem ipsum & Aesculapium audire: quid de se ipsis dicant. Sic ergo Apollo teste Porphyrio in libro: quem de responsis scripsit de se ipso ædixit.

Cum latona graui partus oppressa dolore

Comotique essent gemini intra uiscera diui

Stabat terra: aer stabat: fixa insula: robur

Accipit: fluctus etiam mitescere ponti

Cæpere: arcitenens uatesque exiuit apollo.

Aesculapius quoque de se ipso sic ædixit

Natus ego ex sacra trica cui tota medendi.

Ars: cui sese omnes pariter sapientia debet:

Non ergo uniuersum ipsum pan est: sed dæmō quispiam talis uidelicet qualem se ipsum hoc oraculo descripsit: non enim uniuersus mundus hæc carmina ædixit. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici potest: cum Maia Atlantidos filium se fuisse fateatur: & Aesculapius quomodo sol erit: qui se tricensem fuisse affirmat: & a mortali se muliere natum non inficiatur? Quomodo autem cum sit solis filius: sol ipse erit? Solis autem & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans: quomodo non erit ridiculus? Apollo etiā si sol est: quo pacto in Delo insula genitum se a Latona prædicat? Hæc obicienda eis tunc maxime censeo: quando imprudenter saluatoris nostri uirginem partum deridere audent: præsertim cum non a poetis ista: sed ab ipsis diis dicta sint. Cum igitur & poetæ fabulose theologiam tradiderint: philosophi physiologicè fabulas intelligant: dii uero ipsi aperte: qui & unde fuerit oraculis suis declararit: manifestum. scilicet quia diis credendum est: uel quia dii sint: uel quia unusquisque melius quam ceteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorum physiologiæ falsæ omnino inueniunt. Sin uero philosophi ueritatem assequuntur ipsorum deorum de seipsis testimonia falsa relinquunt. Sed illud forsitan quispiam obiciet: quia responsum Apollinis philosophorum sententiæ cōueniens hoc modo inuenitur.

Sol & Osiris item Dionysus Horus Appollo.

Qui uentos: qui dat: imbres: qui tempora mutat.

Rex & item retinet lucis: qui & noctis habenas.

Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dii & poetæ fabulas & philosophorum sententiæ comprobantes pugnantia de se ipsis confirmant.

Nam si mortale sibi matrem ascribit Apollo: & patriam unde oriundus fuit sponte fatetur: quomodo sol erit? quæ

si sol est quomodo Delos insula patria & mater Latona: hæc enim uera esse ipse Apollo respondit. Præterea si

Apollo sol est: quomodo hæc de se ipso cecinit? Vtrum sol de cælo aliquem hominem descendit: & hæc de se cecinit?

Sed non est possibile tale tantam substantiam hominem se subicere. An intelligentia & uirtus illa: quæ in ipso est? Sed

nec illa anima hominis unquam suscipere potuit. Eadem utemur ratione de luna quis potestatem: quæ in luna est Hecate

appellantes: & malignorum spirituum originem purantes: cum ad amorum obscena inuocant ministeria: concedendum

eis fortasse uideatur. Quomodo autem & Pluto & Serapis in sole referunt: cum malignorum spirituum principes esse

Serapis prædicet: ex quibus omnibus mystica philosophorum theologia falsa & cauillatoria uniuersa uidetur

Oraculorum autem omnium auctores dæmones esse malignos: quoniam non unquam fabulas: non unquam philosophorum sententiam ratam faciunt: ut & illos derideant: & hos maiore arrogantia prædant quis non uiderit.

Is itaq; dictis: iam tempus est in hoc uolumine tertiam partem gentilium theologiae percurrere: quam civilem appellat. Nam quoniam in tria genera theologiam partiuntur: in fabulosum: quod etiam historicum appellant: poetis maxime attributum: in naturale atq; mysticum: quod philosophi approbarunt: & in civile: quod in singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defenlantur: estq; de duobus primis partibus in superioribus libris expositum. Tempus iam est tertiam quoq; portionem: quam civilem appellant: testimonio semper ipsorum utentes redarguere. Continentur igitur in hoc tertio genere oracula: responsa: curae morborum in hominibus piis: & contra eiectiones uel aucti morbi in impiis: quae omnium regum periculum fecisse: dicentes pie se deos colere: nos uero impie facere affirmant: quae tam manifestas uirtutes continentur leges patrias transgredientes: quae oportet unumquemque seruare: ut nemo debeat res nouas temeraria cura scrutari: praesertim cum a legibus capitalis poena aduersus eos decernatur: quae secundum leges & consuetudines patriae deos non uenerantur: sed primum quidem & fabulosum theologiae genus: & secundum naturale scilicet ac allegoricum: unusquisque sicuti placet inquirunt interpretetur ac reprobet. Tertium autem: quod singulare legibus ciuitatum comprobatur nec poeta quisquam: nec philosophus moueat: nisi uelit tanquam impius iure patrio puniri. Adhuc igitur nobis dicendum: ratioque reddenda: quare Saluatoris nostri euangelica praedicatio omnium gentium huiusmodi legibus contemptis: ad uerum suum cultum non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret.

CAP. I.

Vales igitur eas uirtutes: quae in simulachris habitant dicere oportet: utrum bonas & uere diuinas: an e contra? Hoc enim modo mihi nunc placet eos interrogare: nam alius fortasse non ita faceret: sed nullam omnino uirtutem in simulachris esse contenderet: & hominum malitia atq; malefica omnia fieri probaret. Responsum enim ipsa ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hominibus ambigue ad utrumlibet euentum esse acute composita. Miracula uero: quae in simulachris attribuuntur: natura regum fieri: multa enim genera esse herbarum: multa lapidum secreta quadam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellentia: quosdam inducentia: alia enim contrahere atq; densare: alia distrahere & rarificare tendere: aut omnino mutare & saluare nata esse. Quod alia breui tempore: alia longo efficiunt: & alia in longum durant: alia cito dissoluuntur: ita nonnulla conseruatio sanitatis inueniuntur: nonnulla e contra morbos inducunt. Multa etiam lucem lunae ita sequuntur: ut simul cum ea crescant atq; decrescant. Animalia igitur nonnulla: plantae: lapides: aromata: magnas uirtutes insita sibi natura possident: ad quae omnia positio quoque locorum multum conducit. Instrumenta etiam ipsis ad huiusmodi arte multo ante praeparata: & ministros eis esse multos diceret: qui per ciuitatem uagantur inuestigantes: cuius rei quilibet egeat: ut intelligant quid petiturus a deo uenerit: propterea ex adytis & penetralibus & profundissimis plerumque speluncis responsa ferri: ut & tenebrae ipsae non nihil conferant: & nonnulli lateant in cauernarum secessibus nuntii atq; ministri: ad quae omnia uidelicet non parum superstitio & opinio faciat hominum. Praeterea multitudinis inscitiam & eorum astutiam: qui haec peragunt non parum posse: qui uel uoluptate capiant interrogantes bona spe sibi proposita: uel si nonnulla coniectura quid euenturum sit consequi potuerunt aperte: ut in ceteris credant: mala praenuncient. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate: ita falluntur: ut redargutione effugere uideantur. Multa uero etiam contingere aliis quibusdam cauillationibus adhibitis: nam & cantando nonnunquam peragere quadam uidentur: & inaudita quadam nomina inuocant: ut diuini uideantur. Maxime autem multos decipi: cum aliquantulum docti sint: quos ipsa responsorum mirabilis compositio: & uerborum elegantia: & orationis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit: ut diuini esse facile credant. Ex illis autem responsis: quae ambitione dicta non sunt: sed quadam futurorum coniectura clarius prolata multa: imo uero pene omnia falsa inuenta sunt: unde si quod etiam euentu rerum comprobatum fuerit: casu potius quam ratione id accidisse credendum. Quae quauis paucissima sint: feruntur tamen in primis & lapidibus insculpta permanent. Quae autem falsa fuerunt pene innumerabilia eorum nullus meminit: neque nihil animo uoluit bellorum & seditionum. Haec responsa deorum causa fuisse plerumque: nec etiam eo tempore: quando Gracia florebat: & daemonum superstitio in ea uigebat: clarum quid & utile facinus praedictione deorum factum unquam fuisse. In calamitatibus enim bellorum nihil prouidentes derelinquerunt eos: quos in summa bellorum pericula responsis impulerunt: quod loco suo planius facimus: probabimusque multos ab illis in bella iniectos: nec utiliter unquam responsum: sed ambiguitate: qua ignorantiam suam tegebant delusos decaptosque fuisse quarentes. Multa enim etiam tu ipse ab historiis colligere potes: quibus saepenumero salutem & uitam aegrotantibus promittentes: & quasi discipuli: ac diuinam praedictionis magna exacta mercede: euentu ac morte languentium patefacti sunt: malefici quidam uiri non dii fuisse. Quid autem oportet dicere: quod ciuibus suis isti fatidici nunquam profuerunt: & eis: qui de longe ueniunt ignoti sunt: mirabilia promittunt: cum certe oporteret ciuibus magis suis quam alienis deos propitios facere. Sed quia peregrinos ignorantes malitiam suam facile decipiunt: ciues autem suos longi temporis periculo doctos decipere non possunt. Hoc ita fit: sic uniuersam rem istam humanae inuentionis opus fuisse quispiam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum templis & simulachris deiecta omnino putrescit. Vbi enim est oraculum Delphicum: quod magna religione ab

homini-
oraculo ter-
idem de Ca-
fuit. Magna
ris in olym-
tolinum an-
rium in A-
Quid igitur
aut quod m-
tum atq; ar-
suis inuenti-
qui tanquam
ut neminem
induti & su-
aduersus ue-
similia in M-
nec deos: ne-
stus excogit-
phi fuerunt p-
ego iccirco si
oracula reue-
non modo si
infinita sint u-
uim confirm-
falsa sunt fa-
his quae de f-
certae nisi fa-
set ueritatem
Videmus au-
fita: uerget Ch-
Vaticinatione
tari potest. Q-
patet non ua-
arcu aut func-
mū bis uel te-
tenet: qui cum
oia uel saltem
uniuersa uita
demus: cum si
peritiam habe-
hac de re Epic-
casus ueritate
sed casu & fort-

hominibus colebatur? Vbi Apollo Pythius aut clarius? ubi Dodonæus Iuppiter? Delphicum quidē oraculū ter a Thracibus concrematum fuisse traditur: nec unquā ab Apolline calamitas illa prædicta. Idem de Capitolino Ioue Prolemæogæ tpibus fuisse audiuius: quādo Vestæ quoq; tēplum exustum fuit. Magna uero illa effigies Iouis: quā decus quasi uniuersæ Græciæ dicūt fuisse tēporibus Iulii Cæsaris in olympicis certaminibus fulmine diuinitus icta flagrauit. Antiquioribus etiā temporibus Capitolinum arsisse templum fert: & Pantheum fulmine disiectū atq; dirutū narraf. Serapis quoq; sacrum in Alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quæ oīa ab ipsis gentilibus conscripta tenemus. Quid igit mirū est: si aliis pdesse non potuerunt: q ab extremis seipsos periculis non defensarūt? Illud aut quod maximo argumēto est ab hoībus hæc: nō ab alia uirtute fieri non ptermittā. Nam multi uatum atq; aruspiciū non solum præcis: sed etiā nostris tpibus tormentis in iudicio coacti uniuersam rem suis inuentionibus fieri ædiderunt: a qbus modos quoq; artificii exquisitius patefactos nō ignoramus qui tanq; seductores & malefici uiri ultimo supplicio secundū leges affecti sunt: quæ res adeo claræ sūt ut neminē lateant. Non enim deiecti quidā & ignobiles: sed alii generosam istam philosophiā pallium induiti & supercilium eleuātes ptebant. Alii primates Antiochenæ ciuitatis fuerunt: & illi maxime q aduersus uerā Christi religionem multa conati sunt: nec sumus nescii philosophum quoq; illū & uatē similia in Mileto passum interiisse. Quibus oībus in unū collectis nō dubitabit forsan aliquis dicere: nec deos: nec demones hæc oracula constituisse: sed seductog atq; improbog hoīum ad turpes quæstus excogitationem fuisse. Quā opinionē multis ēt græcis & illis maxime qui nominatissimi philosophi fuerūt placuisse non ignoramus. Nam Peripatetici homines Cynici atq; Epicurei sic sentiūt: quos ego iccirco summopere admiror: q nati & educati moribus corruptissimis & a parētibus tam deos q oracula reuereri docti: sua sponte potuerūt ab erroribus illis emergere: adeo ut scribere quoq; ausi sint non modo falsa: uerū etiā inutilia & multog detrimentog causam oracula esse. Quog scripta cū pene infinita sint unius testimonium mihi nūc sufficit: qui cum Chrysippus a prædicatione deorum fatalē uim confirmare ueller: sic aduersus eū conscribit redarguens qā male responsis deog: quæ ut plurimū falsa sunt fatum esse ostendat. Audias igitur quid ipse ad uerbum scribit. Adhæc alia quoq; ratione in his quæ de fato conscripsit Chrysippus utitur. Non. n. possent inquit prædicationes uatū ueræ esse ac certæ nisi fato fierent uniuersa: quæ ratio multo uanior est q cæteræ. Quasi. n. uerū atq; concessum esset ueritatem in responsis deorum contineri: quasiq; id manifestū sit: omnia fati fieri. Ex hoc intulit. Videmus aut omnino contrarium aperte: nāq; patet plurima ex oraculis mendacio ac fraude composita: ueg; Chrysippus ex alterutris hæc cōprobauit. Omnia. n. fati fieri inde ostendit: qā uaticinatio sit. Uaticinationem uero esse inde probat: quia oīa fati fiunt: quō probationis modo nihil uanius excogitari potest. Quod si nōnulla responsa euentu rerum uera fuisse contendat: quia perpaucaissima illa sunt: patet non uaticinii certitudine: sed casu sic accidisse: quod nullam esse uaticinii artem ostēdit. Nec enim arcu aut funda artificiose uti eū dicemus: qui cū sapius atq; sapius telum proiecerit semel aut ad sumum bis uel ter ad signū puenerit: cū pene infinities longissime a signo abfuerit: nec ille certe medicinam tenet: qui cū multos interemerit: uix tandē unū a morbo liberauit. Nulla. n. scientia uel ars dicitur: quæ oīa uel saltem plurima ad debitum finem non deducat. Quod autem oīa fere falso uates isti prædicāt: uniuersa uita hoīum testis est: & isti ipsi maxime: qui uaticinandi artem profitētur: quos manifeste uidemus: cum sibi aliquid agendum utile iminet sententia & consilio eorum uti diligenter: qui rerum peritiam habere putant. Verū quot uaticinatio nulla sit in aliis plenius aprobabimus: ea etiā efferētes: q hac de re Epicurus conscripsit. Nunc aut illud: quod diximus confirmandum non esse: scilicet artis: sed casus ueritatē oraculog. Cū. n. nō semp neq; plerūq; sed rarissime aliquid assequimur: nec sciētia: nec arte: sed casu & fortuna id factū dicimus: si uocabulorū potestates recte rebus accomodamus.

Inutilem esse diuinationem.

CAP. II.

ADhæc etiam si concederetur uera esse responsa: uaticinandi q; artem nō fictā: fatata quidē esse omnia probe sequeretur: utilem uero esse diuinationem hominibus nullo modo hinc demonstraretur. Summopere nāq; uaticinationes Chrysippus laudat tanq; humanæ uitæ peritiles. Sed quænam utilitas sequeretur: si futura omnino mala prædiscas: cū nullo modo cauere possis? Nam quæ fatata sunt nemo euitare potest: nulla igitur utilitas: imo uero & dolor inde sequitur. Mœror enim propter futura mala hominum animos perturbat. Nec uero e contra tanta ex p/dictione bonorum lætitia homines afficiuntur. Non enim tantum solent homines expectatiōe bonorum gaudere: quantum timore malorum exagitari. Præterea mala nobis imminere nisi audiamus nullo modo cogitamus: bona uero humanū genus expectare solet ppter naturæ mirabilē ad ea iclinationē. Ita fit: ut bonorum nunciatione non magnopere augeatur lætitia: imo autem nōnunq; etiam minuat: si maiora sponte sperauimus q uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione: quoniā pter spem sæpenumero anunciant: uehementer turbemur. Verum etiā si hæc ita non se haberent: neminē tamē lateret: nullam esse in diuinatione utilitatem. Quod si quis dicat ideo ipsam cōferre hominibus: quia futura mala prædicat: nisi caueamus: is fatorum uim abstulit: siquidē nostrarū uirium est cauere & nō cauere. Quot si necessario id quoq; fieri quispiam cōtendat: ut fati necessitas uniuersa cōplectetur: sic diuinationis cōmoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatum est: etiam si oībus oraculis prædiceretur. Oedipoda quidē & Alexandrum Priami filium ipse quoq; Chrysippus asserit non potuissē a parentibus interrimi: quis summopere id facere studuissent: ut malum: quod ab illis sibi futurum

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

erat: effugerent: sic nec diuination nec studium eis suum profuit propter fatorum necessitatē. Hæc ille. Tu autem illud semper probe teneas Peripateticos: ut diximus: Cynicos atq; etiam Epicureos: græcos homines atq; philosophos: & Græciæ moribus a pueritia educatos: & inquisitioni ueritatis maxime deditos: oraculorum responsa omnia tanq; inania contempsisse: quod certe nequaquam illi fecissent: nisi apertissime rem falsam omnino uiderent. Plurima huiusmodi colligere in animo non est. Nam quis magna istorum copia sit: non tamen hoc pacto: quia scilicet hominum inuentione ac acuta excogitatione oracula penitus constent. Sed sicut incoepi aliqua uirtute fieri hæc non inficians: respondere constitui. Non enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si omnes simul Græci atq; barbari ante aduentum saluatoris nostri deū uerum ignorasse: & a malignis dæmonibus in morem cæcorum fuisse ducti ostendent: quō non magis euangelicæ dispensationis mysteriū admirabimur: quo undiq; a seductione & oppræssione dæmonū liberati sumus: ex illo enim tpe ad hunc usq; diem cum ipsis simulachris atq; templis cuncta ubiq; oracula iacent: ac pro eis orandi & hymnis efferendi uerum deū & saluatōrē nostrū ecclesiæ in medijs urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto orbe conditæ sunt: ubi aīis pīis & cultu uirtutis fulgētib; secundū salutaria & diuina præcepta quotidie ab omnibus gētib; hostiæ quæ solæ deo placent: deo saluatori nostro offerunt. Quibus: cū simul etiā illud ostendit nō temere nos uti multi putant superstitionē a parentibus traditā contempsisse: sed uero certog; iudicio ueritatē euāgelicā amplecti. Sed de his hæcenus. Tēpus. n. est iā: ut propositū negotiū capiamus.

Diuersæ gentium theologiæ.

CAP. III.

N quattuor igitur genera exquisitissimi facultatis theologi: non theologiæ modum quendā: ut i superioribus: sed quasi subiectū ipsius partiuntur. In primis enim deū patrem oīum atq; regem locandum putant: deinde aliorū deorum multitudinē sequi contendunt: tertio loco dæmones: quarto heroas ponunt: quos oēs lucē esse & appellari autumant: præter malignos dæmones: qui tenebræ appellātur. Dæmones enī alios bonos: alios prauos arbitrant: & hos ita primū locū in malis optinere: quēadmodū deus in bonis: ita rebus diuīs de diis quidē cælestia & usq; ad lunā habitacula tribuerūt. Dæmonibus pīcipiūt cælestes: quos & æthereos deos appellāt summa eē religione colendos: post eos bonos dæmones: tertio heroum aīas: extremo prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes opere malignas dæmonum uirtutes solūmodo colere inueniuntur. Consideret enī unusquisq; quales iam putari oporteat eas uirtutes: quæ idolis colūtur: deos: ne an dæmones: & utrū bonos dæmones an proteruos. Quod facile facere poterit si diligenter his libris attendet. Ignorare autē non oportet nullū dæmonē a diuina scriptura bonū appellari: neq; deū aliū esse uere atq; proprie: præter unū: qui oīa creauit. Virtutes autē bonas: quæ creaturis connumerantur: nec deos nec dæmones: sed dei angelos & spiritales ministros: potestates diuinas: archangelos: aliisq; nōibus pulchre accommodatis nuncupat. Dæmones autē si nominis potestātē dicere licet: non quia dæmones sint: quod latine scientes dicere possumus: sed quia diuini soleāt pulcherrime appellauit. Id autē latine tū timere tū terrere significat. Absurdū certe oīno est bonas & malas uirtutes: quæ nullā operationis similitudinē habeant: eadē appellatione confundere.

Porphyrus de philosophia responsorum.

CAP. IIII.

Ideamus igitur quānā uirtutes oraculis & responsis præsent: ut impietas gentilitatis omnibus pateat: nec a me ipso quicquā asserere in animo est: ne criminandi ansas præbeam inimicis: sed testimoniis: quod adhuc feci eorum ipsorum in medium productis totam rem peragam. Cum autem innumerabiles sint & philosophi & historici illum idoneum magis proposito meo iudico: qui & dæmonibus maxime amicus fuit: & multa nostris temporibus aduersus nos mendosissime conscripsit. Hic enim gentiliū penē omniū deorum ac dæmonū naturā maxime inuestigasse & summo opere falsitatem defendisse uidetur. Hic igitur in libris quos: de responsorū philosophia conscripsit: Apollinis ac reliquorū deorū & bonorū dæmonum illa responsa collegit: quibus putauit & uirtutem suorū dæmonū ostendere: & cæteros homines ad uerū: ut ipse dicit dæmonū cultum ipellere posse. Ex istis igitur responsis quæ ab ipsis electa sunt: quæq; quasi ueriora memoriæ tradita: operæ precium est totā hanc rem cōsiderare atq; cognoscere: quales nam sint eorū auctores. Sed primū illud uideamus: quomodo in exordio librorū iureiurando affirmat: nihil se falsi allaturū: constātib; inq; atq; firmis hoībus: quā bonitate deorū atq; dæmonū spem salutis hauriūt: nihil addēs nihil auferens hæc tradere oportet. Nā & ego deos ipsos testor nihil ad responsorū sensum aut addidisse aut detraxisse: nisi forsan uerbum aliquod correxerim: magisq; impietātē timui q̄ futuram sacrilegii poenā. Collegemus autem in his libris multa: quæ ad ueritatem dogmatum pertinent: & diuinationis negotium non omnino contemnemus. Nam & ad speculationem harum rerum conducit: & ad bene uiuendū hortat. Quā autē utilitatē hic labor asseret noster illi maxime cognoscent: qui cum ueritatē magno labore quæsisserint uota sæpius fecerunt oraruntq;: ut auctoritate docentium deorū uisone dignati possent a dubitationis uexatione liberari. Huiusmodi usus exordiis obrestatur postea ne ad multos libri efferantur his uerbis. Tu uero caueas ne lucri: aut inanis gloriæ gratia scelestis & indignis hominibus hæc tradas: non enim paruum tam tibi quædes q̄ mihi qui tibi credidi periculum imminet. His autem solummodo hæc communicanda sunt: qui uitam ad animæ salutē direxerunt. Nā & ipsi dii non aperte: sed enigmatice hominibus ista tradiderunt. Responsa deinde Apollinis colligit: quibus non solum dæmonibus & infernis uirtutibus: uerum etiam cælestibus animalia esse sa-

crificanda pra
cæde animal
linē ipsum au
Hæc age: qui
Huius iter ui
Multa deis: s
Aera seu q
Alta colunt
Quæ qbus ob
Tu memori
Terna quiden
Candida ma
Atra eadem: g
Terrestres ari
Exposcant at
Deinde hoc A
istis atras qua
fernis autem
holocaustis: &
dat: ita omnib;
coloris uolatil
esse uult: extre
comedere opo
mili namq; sit
& terra natura
per aras terre
da: quoniam u
& cæruleus co
reis extremita
nicare oportet
philosophus i

Ge
do
dun
liun
bile nō solum
it: qui etiam cæ
tur: cui placuisse
sti & huius rati
gentilitas dicit:
si cædes & imm
modo erunt bon
litis cumulo h
erunt: nihilq; ali
tamus sanctissim
oīum deū adora
cā scientiā & ard
uabimus. Sed uic
dū: aut incēdēdū
teriali deo non si
si aīæ uitio conta
limus: sic illi & co
crā hostiā ei offer
deo est alienæ ab
libus hymnos ora
quibus alitur & co
sic homines opor
rint: & q̄ nos men
nostrā reducēs. I
le Apollonius cōscr
bit deū: si deo prio

crificanda præcepit Apollo. Cum idem ipse in aliis dæmones non deos esse affirmet: quibus gentiles cæde animalium sacrificabant: non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primū Apollinē ipsum audiamus: qui de cultu & sacrificiis deorū sic per responsa hoīes instituit.

Hæc age: qui nutu diuorū ingressus amice es

Huius iter uitæ: mactanda est hostia cunctis

Multa deis: seu qui terram: seu qui mare uastū

Aera seu qui habitant: latū seu q̄ æthera: seu qui

Alta colunt cœli: seu qui infima regna barathri:

Quæ q̄bus obseruanda modis sint singula dicā

Tu memori conscripta animo mea dicta teneto

Terna quidem diuis cælestibus hostia: & ipsa

Candida mactanda est: terna & terrestribus atq̄

Atra eadem: gaudent porro & capiuntur apertis

Terrestres aris: foueas cum numina contra

Exposcant atro imbutas inferna cruore:

Deinde hoc Apollinis oraculum exponit dicens. Cum igitur & terrestres & inferni dii sint omnibus

istis atras quadrupedes offerendas iubet. Modus autem differt: nam terrestribus quidem super aras: i-

fernis autem in foueis mactandas esse hostias præcipit. Aeris autem uolatilia dicit offerēda corporibus

holocaustis: & sanguine ad aram circūducto: uolatilia etiam marinis: sed uina in fluctus proicere man-

dat: ita omnibus diis præterq̄ terrestribus uolatilia immolari possunt. Sed marinis solummodo nigri

coloris uolatilia: quare cæteris alba offerenda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarum: quas albas

esse uult: extremitates ait conseruandas: reliquas autem partes comedendas. Ex his enim solummodo

comedere oportet: ex aliis uero minime: ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda sunt: si-

mili namq̄ simile gaudet. Ouis porro terrestre animal ē: & iccirco Cereri gratissimum: atra uero: quia

& terra naturaliter tenebrofa. Tres autem simul: quoniam terrestris corporis tria sunt symbola: & su-

per aras terrestribus: quoniam super terram uersantur. Cæteris uero diis iccirco uolatilia sunt offeren-

da: quoniam uniuersi mouentur: in motu enim semper maris aqua est: cuius atræ sunt hostiæ: quoniā

& cæruleus color aquarum. Alba uero aeris: lucis enim receptiuus aer est. Cælestibus autem atq̄ æthe-

reis extremitates dat consecrādas: quoniam leuiore reliquo corpore sunt: quorum sacrificiis commu-

nicare oportet: quia cum alii dii arcere mala soleant: cælestes bona nobis largiuntur. Hæc mirabilis ille

philosophus in libris responsorum conscripsit.

Redargutio prædictorum ipsius Porphyrii.

Ge iam uideamus quemadmodum contraria omnino in eo libro posuit: quem de abstine- do a carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacrificandum: neq̄ incenden- dum censet: deinde opiniones aliorum reprobat asserens: nō esse deos illos qui cæde anima- lium gaudent. Scelestissimam enim esse brutorum etiam animalium cædem & abominaz- bile nō solum deo primo: uerum etiam cælestibus & diuinis uirtutibus. Ita Apollinem suum redargu- it: qui etiam cælestibus animalia esse offerenda responsis suis iussit. Theophrasti quoq̄ auctoritate uti- tur: cui placuisse ostendit non diis sed dæmonibus dūtaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theophra- sti & huius ratione acquiescit. Apollo etiam ipse non deus erit: sed dæmon: cæteriq̄ omnes: quos deos gentilitas dicit: quibus ubiq̄ animalia immolantur: dæmones erunt & dæmones perniciosissimi. Nā si cædes & immolatio hæc animalium sceleris & abominationis secundum ipsum plenissima est: quo- modo erunt boni: qui hac re sum mopere gaudent? Quod si non solum animalia: uerum etiam crude- litatis cumulo hoīes etiā mactari offerriq̄ sibi cupiunt: quomodo apertissime scelesti & inhumani nō erunt: nihilq̄ aliud q̄ p̄ncipiosissimi dæmones: aut quomodo iure nos accusabimur: qui oīno ipiū esse pu- tamus sanctissimā dei appellationē atq̄ uenerationē imūdis spiritibus attribuire? Solū. n. creatorē illū oīum deū adorare didicimus: nihil terrenū & mortuū: sed integritatē animi & castimoniā corporis re- ctā scientiā & ardentissimā fidē asserentes: quā ad extremū usq̄ spiritū itemeratā auxilio Saluatoris ser- uabimus. Sed uideamus: quibus ostēdit rōnibus: nec deo nec diuinis uirtutibus terrenū aliqd offeren- dū: aut incēdēdū ēē. Aliena. n. hæc ait ab omni sunt pietate: nihil. n. materiale inueniri potest: quod ima- teriali deo non sit obscānū: iccirco neq̄ oratio ei: quæ uoce proferatur conuenit: sed nec iterior oratio: si aīæ uitio contaminatur. Silentio autē sancto & cogitatione integra ab omniq̄ morbo remota eū co- limus: sic illi & coniungimur: & similes: ut possibile homini est: efficimur: mūdissimā ueritatē quasi fa- crā hostiā ei offerētes: ita hymnis deū laudamus: ita salutē ac ipossibilitatē aī requiritimus. Sacrificiū. n. deo est aliena: ab omni uitio mentis speculatio: uirtutibus autē quæ circa ipsum sunt diisq̄ intelligibi- libus hymnos oratione offerre possumus. Primitias. n. offerre oēs solent earū rerū: quas accēperunt: & quibus alitur & continetur substantia nostra. Quemadmodū igitur agricola fructuū primitias offert: sic homines oportet mundaē iūentionē mentis itelligētiis offerre: gratias agētes: qā hæc nobis tribue- rint: & qā nos mentēq̄ nostrā speculatione sua cōtineat atq̄ nutriat iuuātes: cōsules: & ad salutē nos nostrā reducētes. Hæc Porphyrius: q̄bus similia i libro de sacrificiis de priō ac magno deo Thyaneus il- le Apollonius cōscripsit. Sic ergo inq̄t maxie decētē aliq̄ curā de rebus diuinis suscipiet: ppitiūq̄ habe- bit deū: si deo priō: q̄ unus ē & ab aliis oībus separatus: post quē lōgo iteuallo reliqui cognoscunt: nul-

CAP. V.

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

lo modo sacrificet: nec ignem incendat: nec sensibilibus ei aliquid offerat: nullius ei rei eget: non dico a nobis: sed nec ab intelligentiis ipsis. Non est autem in terris nec in aere quicquā: cui non insit aliqua obsecrāntia. Meliorem igitur ac superiorem rationem atq; orationem ei offerre debemus. Sic autem appello eam: quā non ore profertur: quā illi offerenda est. Nam ab optimo atq; pulcherrimo rerum omnium peroptimum similiter atq; pulcherrimum omnium bonorum nostrorum. Intellectus uero hic est organo non indigens: bona nobis petenda sunt. Sic Apollonius. Sed Porphyrium rursus Theophrasti testimonio utentem audiamus. Gliscēte paulisper inquit iniquitate animalium crudelis immolatio suscepta est: adeoq; creuit: ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit iugulatis hominibus & sanguine aris humano cruentatis. Ita dæmones concitati iustas pœnas sumpserunt. Alii namq; hominum omnino impii facti sunt nullos deos colentes: alii malos deos uenerantur: quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda sunt: sed illa quæ immolata nihil omnino ulli officiant. Innocens enim immolatio atq; sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obiciet ita usui nostro animalia diuinitus esse concessa: quemadmodum & fruges terræ: sciat animalibus cæsis non nihil noxæ committi. Priuantur enim anima uiolenter non ergo sacrificanda: præsertim cum ut ipso nomine ostenditur: res sacra sit: sacer autem homo est: qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges: si aliunde per uim acciperis: offerre fas est. Non enim aliorum iniuria deus placatur. Quot si ablata fruges offerendæ non sunt: multo minus animalia ui anima inde ablata offerenda sunt: præsertim cū anima multo nobilior frugibus sit: quā qui animalia priuat magnopere peccat. Præterea si primitias quasdam ex animalibus diis offerimus: cuius rei gratia id facimus? utrum honoris? quisnam honor hic potest esse: qui ab iniuria originem trahit? an potius dedecoris & uituperationis? Non possumus quippe negare non iniuste agere: cum animalia nihil iniuriāntia interficimus. Sed neq; hac uia gratiæ diis referendæ sunt. Qui enim beneficii gratiam retribuit non maleficio id peragit. Non enim magis retribuere uidebitur: q̄ si rem a uicinis raptam in gratiam & honorem retribueret. Sed neq; gratia impetrandi cuiusdā boni. Nam qui alterum lædendo exorare deum putat: is ingratus se futurum ostendit. Quare nec spe futuri beneficii animalia immolanda sunt: præsertim cum non sit possibile ita hæc agere: ut deum laetent. Si ergo re alicuius causa immolandum est: nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur: relinquitur profecto nequaquā immolandum esse: & maxime cum nulla re ii indigeant: sed animū hominis respiciant: illudq; sibi sanctissimum sacrificium sit: rectam de his ipsis & de reliquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis experta: optimæ primitiæ deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos Græcorum philosophos pater: nullo animantium litari posse: iniustumq; ac obscenum esse cæde animalium deum credere fore propitium. Quare nō deus nec dæmō quidem bonus: sed seductor & mendax fuit: qui nidorem carniū & libationem sanguinis petiit. Et i eodem libro ipse Porphyrius. Non ignorat inquit: cui curæ pietas est: nihil animatū diis offerri: sed dæmonibus aut bonis aut malignis.

Quot omnes dæmones mali sunt.

CAP. VI.

Voniam igitur alios bonos alios malos dæmones putat: age iam uideamus: certisq; rationibus approbemus: malignos esse omnes dæmones: quāuis gentilitas loco deorum eos ueneretur. Quod quidem hoc modo demonstrare conabimur. Omne quod bonum est non prodesse non potest: & e contra quod malum est. Dæmones autem & dii gentilium Saturnus: Iuppiter: Juno: Minerva & similes ac inuisibiles uirtutes: quæ i simulachris & per simulachra operantur: non solum brutorum immolationibus animalium: quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidetur: uerum etiam cæde ac sanguine hominum summopere gaudet: quomodo igitur boni dæmones isti erunt & non scelesti atq; perniciosi spiritus?

Quot hoies sacrificabantur dæmonibus usq; ad tēpora saluatoris.

CAP. VII.

Ncipiamus igitur latius ostendere quantus error: quantaq; impietatis putredo humanum genus ante Saluatoris nostri tēpora detinebat: quæ postquā incēpit euāgelium in orbe terrarum prædicari minui sic cœpit: ut Adriani temporibus in morem solis euāgelica iam conruscante doctrina apertissime dissoluta sit. Gentilium ergo ipsorum: ut adhuc fecimus uocibus ad declarandam priscorum temporum pestem utemur: quæ adeo animos hominum inuaserat: ut quasi dæmoniacti & a perniciosiis profecto spiritibus agitati liberorum sanguine scelestas placarent uirtutes. Ita pater unicum filium: dilecta mater filiam dæmoni tanquā ouem sacrificabant. Ita genus hominum: quod humanum esse natura cognoscitur: ad furiosam immanemq; crudelitatem a dæmonibus impellebatur: quæ ita se habere non modo apud Barbaros: uerum etiā apud Græcos omnis historia plena est. Nam & Rhodii hominem Saturno sacrificabant: quam rē magis tēporibus postea mirigare uolentes mortis supplicio aliquem damnatum ad saturnia usq; conseruabant: quem in ipso festo uino grauato immolabant. In Salamine uero insula: quā antiquissimis tēporibus Corroneā uocabant usq; ad Diomedis tempora Agraualæ Cecropis filiæ homo cædebatur. Postea uero in templo Palladis Agraualæ ac Diomedis (unū enī trium fuit) Diomedis homo immolabatur: qui ab adolescentibus ter circum aram ductus tandem a sacerdote hasta percussus & in rogo impositus cremabatur. Quam rem Diphilus rex Cypri Seleuci tēporibus abominatus non hoīem sed bouem Diomedis sacrificari statuit. Dæmon autē ille quicūq; fuerit non inuitus bouē pro hoīe suscipiebat. Ita non multū interest inter imolationē hoīs atq; bestię uidetur. Manethus autē hystoricus apud Aegyptios in Helio-

poli homines i
cabantur uero
reos autem offi
deliter discerpt
re solitos: & Ph
lare: quod om
blo in græcā
riam collegit: C
mitræ: mysteri
poribus ubiq;
cerua: & arabes
antēq; in bella
Scythas cætera
minem immo
sed omnes com
sanguine homi
tur libro. Moro
ceps dilectissim
mytice iugula
minem exiuit a
mum filium le
ximo atq; pericu
præparatamq;
ad ueritatem g
uestri sunt: qui
minis: modo p
hominum pol
mina incidente
stomenes enim
Theopompus
cūq; ad uenas c
næ statim imm
bro miraculoru
gulis annis imm
bant: ut Anticli
les historici hom
nus filias suas al
us in quarto itali
modo enim nor
tori bus petunt:
Ioui hominem c
serpentem uidin
Improuifum alp
Pressit humi nite
Perniciosos autem
uestri ad cædem
Romanæ histori
italica Iouem & A
tates induxisse hi
imaturi omnes
fontes quoq; ipsi
tiebantur: aut nat
morte crebrius q̄
ut ab his pestibus
runt omnia quæ u
& Aborigines nifi
immolatuos. Cess
nascuntur omniū
Thyrenos passos
Senior deinde quid
minibus partem: q
uexabimur: nisi ut

poli homines immolatos fuisse in libris de pietate testatur:quem morem Amosis improbauit.Sacrificabantur uero Iunoni tres in die:quos inquirebant:si mundi essent:quemadmodum postea uituli.Cereos autem offerri pro illis tres Amosis iussit.Dionysio etiam omadio apud Chios appellato homo crudeliter discerptus sacrificabatur.Lacedæmonios etiam Apollodorus scribit:hominem Marti sacrificare solitos:& Phœnices bellorum aut pestilentie calamitatibus amicissimos Saturno solebant immolare:quod omnes qui eorum historiam scripserunt testantur:maxime autem Sachoniatho a Philoë bibliographo in græcam linguam:ut in superioribus dictum est:translatus.Histrus quoque:qui Cretensem historiam collegit:Curetas scribit Saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed pallas:qui optime omnium mittere mysteria addidit:sic hac de re scripsit.Immolations autem hominum imperatoris Adriani temporibus ubique fere cessarunt.Immolabatur enim prius in Laodicea Syriæ Palladi uirgo:nunc autem cerua:& arabes singulis annis puerum immolantes sub ara sepeliebant:omnesque Græci communiter antequam in bella exirent:ut Philarchus historicus tradidit:hominem immolabant.Præterea Thracas & Scythas cæteraque prisca.Verum etiam nunc quis ignorat in magna urbe Latini Iouis solemnitate hominem immolari:& usque ad hunc diem non in Archadia solum Panem liceo:nec in Carthagine Saturno:sed omnes communiter homines cum dies statutus aduenerit:quo sacrificare hominem solebant:arabum sanguine hominis spargunt.Philo etiam:qui Phœnicum historiam conscripsit:his uerbis in primo utitur libro.Morem inquit prisca in magnis calamitatibus atque periculis fuisse:ut ciuitatis aut gentis princeps dilectissimum ex liberis ulciscendi dæmoni quasi redemptionis præmium traderet:& sic traditum mystice iugularet.Sic igitur Saturnus rex regionis:quem Phœnices Israelum uocant:qui posteaque hominem exiit ad Saturni stellam adductus est:cum ab Anobret nympha unicum haberet atque charissimum filium Ieud a re ipsa dictum (sic enim etiam nunc Phœnices unicum filium appellant)quia maximo atque periculosissimo bello ciuitas præmebatur regio indutum ornatu super constructam ad hæc præparatamque aram immolauit.Non iniuria ergo eximium dicemus illum Clæmetem in libro:quo ad ueritatem gentiles adhortatur his uerbis ista deplorasse.Crudeles immanesque hominum hostes dii uestri sunt:qui non solum amentia lætantur nostra:uerum etiam modo per contemptionem certaminis:modo per cupiditatem uictoriæ animis uestris concitatis ad uoluptatem suam immolationes hominum postulant:qui multis nonnunquam ciuitatibus atque gentibus tanquam communes pestes & fulmina incidentes non cessarunt atrociter homines uexare:quousque sanguine hominum placati sunt.Aristomenes enim mesenius Ioui:quem illi appellant Ithometem trecentos simul sacrificauit:in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorum rex fuit nobilis scilicet ac regia hostia.Tauroscythæ autem quoscunque ad uenas cæperint(capiunt autem multos:qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur)Dianæ statim immolare solent:quæ sacrificia tragice in scæna Euripides decantauit.Monuimus uero in libro miraculorum collectionis in Pellæ ciuitate Thessalica hominem Achium Peleo & Chironi singulis annis immolatum fuisse narrat.Lycii etiam.Cretenses autem isti sunt.Ioui hominem immolabant:ut Anticlidus scripsit.Lesbi quoque Dionysio:& Phœnices Dianæ:alteros Doscida:alteros.Philocles historici hominem immolare solitos conscripserunt.Heracleus uero Atticus & Macharius romani filias suas alter Proserpinæ:ut Demaratus in primo tradidit:alter defensori dæmoni:ut Dorotheus in quarto italicarum rerum exposuit:immolare non dubitarunt.Perhumani uero dæmones:quomodo enim non scelestissimi sunt:& illi qui tanquam Saluatores inuocantur:& isti qui salutem ab insidiatoribus petunt:litareque putant deis hominum iugulo:nec enim homicidii crimen effugiunt:etiam si Ioui hominem offerant.Cur igitur o prudentissimi bæluas fugimus:& si forte ursam aut leonem aut serpentem uidimus statim resiliamus:ut poeta omnium maximus ait.Retroque pedem cum uoce repressit.Improvisum aspris ueluti qui sentibus anguem Attolentem iras & cærulea colla tumentem Pressit humi nitens trepidusque repente refugit

Perniciosos autem dæmonas fraudulentos & pestes hominum manifeste uidentes:a quibus liberi etiam uestri ad cædem petuntur non fugitis?Hæc ille.Ego autem etiam Dionysium Halicarnasæum uirum Romanæ historiæ ac Italicæ pitissimum huius sceleris testem adducam:qui in primo de antiquitate italica Iouem & Apollinem quoniam decima hominum immolata non fuerat magnas Italici calamitates induxisse his uerbis scribit.Nullus in arboribus fructus inquit ad maturitatem usque permansit:sed immaturi omnes defluebant:nec spicæ semine replebantur:nec herbæ pecori sufficientes germinabant:fontes quoque ipsi alii bibi non poterant:alii aestatis tempore deficiebant:& aut mulieres abortum patiebantur:aut nati pueri manci & discerpti erant.Cætera quoque hominum multitudo ægrotatione ac morte crebrius quam solebant uexabantur:sciscitantibusque ipsis quid in deos commiserunt quidque facturi:ut ab his pestibus liberarentur:responsum fuerat:quia cum impetrassent quæ petierant:non reddiderunt omnia quæ uouerunt.Sed maiora adhuc debent:quæ si reddiderint conquiescent.Pelasgi enim & Aborigines nihil sibi terra producente uouerunt Ioui atque Apollini ex nascituris decimam se partem immolaturos.Cessauit igitur postea talis calamitas:& illi fecundissimo rerum usu prouentu decimam nascentium omnium partem sacrificabant.Hæc Mirsinus Lesbicus non Pelasgos aut Aborigines:sed Thyrenos passos fuisse narrat.Responsum igitur recitatum magna omnes ambiguitate tenebantur.Senior deinde quidam aliarum rerum primitias dixit recte diis consecratas fuisse:nullam autem ex hominibus partem:quam dii maxime diligunt esse immolatam.Quare calamitatibus semper inquit uexabimur:nisi ut cæterorum animalium:sic hominum primitias sacrificabimus.Hanc senis ora

CAP. VI.

CAP. VII.

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

Quod mali dæmones ad omnia flagitia & facinora homines impellebāt. CAP. VIII.
QUOD uero maligni ad ista dæmones humanum genus intruferunt: quis per se ipsum pateat: tamen inde quoq; apertius uidebis: si adulteria & fornicationes gentilium: quæ usq; ad hūc diem in Heliopoli Phoenicæ multisq; aliis in locis peraguntur: in mentem tibi ueniant: quæ si enim primitias quasdam diis debitas turpissimas huiusmodi operationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem modesti ac mites cædibus & stupris latentur: quāto magis dii aut boni dæmones ab his rebus erunt alieni? Si uero quispiam obiciet malignos quidē esse dæmones eos: qui hæc petunt: alios autem illos bonos: quos maxime tāq; Saluatores uenerantur: quærēdum ubi nā isti Saluatores sui: quos colunt sint: & non possunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atq; flagitiis auertere. Quomodo autem boni sunt: si malos dæmones non depellunt: si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piumq; hominum genus atrocitate malorum dæmonum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines non ut deum honorare: sed ut perniciosum dæmonem odisse illum: cui hæc iniqua & turpia placerent? Quomodo ergo uerum isti deum colūt: qui nec Rhodis nec Salaminis: nec Heliopolitanis fugiendos esse prauos dæmones significauit? nec malignum lunonis spiritum: cui tris quotidie homines sacrificari solitum ab historia didicimus: contempnendum eē unquā dixit: nec Chios docuit: ne membratim crudelissime discerprum hominem Dionysio immolarent: nec Tenedos similiter? nec prohibuit Mauorti hominem ubiq; offerri? Cur igitur eum colunt: qui uel liberos prauis dæmonibus iugulantes nequaquam defendit: nec dixit in Laodicea Syriæ: ubi singulis annis uirgine litabatur: perniciosum dæmonem habitare: nec in Lybia atq; Arabia: ubi adulescentem sacrificantes sub ara sepeliebant. Hæc omnia uerus deus: quem colunt quō non admonuit faciunda non esse. Incestus etiam & adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo non docuit uero deo & bonis dæmonibus placere non posse? quod nullus unq; præterq; uerus profecto deus noster: qui solus deus est fecisse inuenitur. Is. n. per Moysen uniuersos præmonuit hoīes non esse colendā dæmōia: e contra uero repellendā contēnēdaq; tanq; perniciosissimos spiritus: templaq; ipsorum ac cærimoniās: quibus honorātur: sic esse delenda: ut nulla eorū extet memoria: qui adeo maleficiose humanū genus intruferunt: tantamq; uictoriā amentia hominum consecuti sunt: ut si colligere in unū: quæ ab historicis suis dicunt uolueris: uniuersum istis scelestibus orbē spiritibus subiectū fuisse inuenies: Græciā: Affricā:

Quod uero maligni ad ista dæmones humanum genus intruderunt: quibus per se ipsum pateat: tamen inde quoque apertius uidebis: si adulteria & fornicationes gentilium: quæ usque ad hunc diem in Heliopoli Phoenicæ multisque aliis in locis peraguntur: in mentem tibi ueniant: quæ si enim primitias quasdam diis debitas turpissimas huiusmodi operationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem modesti ac mites cædibus & stupris lætantur: quanto magis dii aut boni dæmones ab his rebus erunt alieni? Si uero quispiam obiiciet malignos quidem esse dæmones eos: qui hæc petunt: alios autem illos bonos: quos maxime tamquam Saluatores uenerantur: quæredum ubi nã isti Saluatores sui: quos colunt sint: & non possunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atque flagitiis auertere. Quomodo autem boni sunt: si malos dæmones non depellunt: si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piumque hominum genus atrocitate malorum dæmonum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines non ut deum honorare: sed ut perniciosum dæmonem odisse illum: cui hæc iniqua & turpia placerent? Quomodo ergo uerum isti deum colunt: qui nec Rhodiis nec Salaminis: nec Heliopolitanis fugiendos esse prauos dæmones significauit? nec malignum lunonis spiritum: cui tris quotidie homines sacrificari solitum ab historia didicimus: contempnendum esse unquam dixit: nec Chios docuit: ne membratim crudelissime disceptum hominem Dionysio immolarent: nec Tenedos similiter? nec prohibuit Mauorti hominem ubique offerri? Cur igitur eum colunt: qui uel liberos prauis dæmonibus iugulantes nequaquam defendit: nec dixit in Laodicea Syriæ: ubi singulis annis uirgine litabatur: perniciosum dæmonem habitare: nec in Lybia atque Arabia: ubi adulescentem sacrificantes sub ara sepeliebant. Hæc omnia uerus deus: quem colunt quoniam non admonuit faciunda non esse. Incestus etiam & adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo non docuit uero deo & bonis dæmonibus placere non posse? quod nullus unquam præterquam uerus profecto deus noster: qui solus deus est fecisse inuenitur. Is. n. per Moysen uniuersos præmonuit homines non esse colenda dæmônia: e contra uero repellenda contenedaque tamquam perniciosissimos spiritus: templaque ipsorum ac cærimoniâs: quibus honoratur: sic esse delenda: ut nulla eorum extet memoria: qui adeo maleficiose humanum genus intraserunt: tantamque uictoriâ amentia hominum consecuti sunt: ut si colligere in unum: quæ ab historicis suis dicuntur uolueris: uniuersum istis scelestibus orbis spiritibus subiectum fuisse inuenies: Græciâ: Affricâ:

fieri solet perfect
nibus:& omnib
igitur philosoph
naticationib
to:non de aliis in
per se ipsum deo
rius auguria & a
num constare ap
densq; uir ea fug
cta:nemo prisco
aduentum:uel h
dens modestu
animo esse horta
suis rursus enim
tus sit:pernicio
scripsit.Cum eni
ni offerenda esse
scilicet animae ad
gredi non possunt
ficar:qui suis respo
perniciosissimi sunt
homines:qui mod
pserunt:prisci om

Thraciam: Scythiam: prudentissimorum Atheniensium gentem: ipsam quoque magnam urbem: siquidem etiam ibi dialibus homines iugulabantur. Rhodum præterea: Salamina: insulas omnes: Chium Tenedum: Arcadiam: Lacedæmonia: Aegyptum: Phœniciam: Libyam: Syriam: Arabiam: ubique usque ad tempora Saluatoris nostri: tam animalium quam hominum cæde: & turpissimis pollutionibus perniciosissimos dæmones placabant: neque prius uitam hominum hæc mala reliquerunt: quam Saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit. Historicis enim suos iam audiuimus ad Adriani usque tempora facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atque contemptam fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelii prædicatio per orbem in modum fulguris coruscabat. Mentiuntur autem: quando rebus uicti prauis se dæmonibus sacrificasse negant. Illos enim adorabant: illis homines cædebant: ad honorem illorum turpissima admittebant flagitia: quos deos maximos & putabant & appellabant. Saturnum enim: Iouem: Martem: Dionysum: lunonem: Mineruam: Venerem: & sapientissimum atque pulcherrimum Apollinem: optimos & maximos deos: ac denique Saluatores esse prædicant. Isti ergo perniciosissimi: illi dæmones sunt. Nam si huiusmodi sunt: qui cæde hominum gaudent (gaudent autem isti: quibus nisi homines immolentur: ferre non possunt) scelestissimi certe spiritus esse conuincuntur: siue ipsi talibus gaudeant: quod dubitari non potest: siue aliis hæc offerri permittant. Cur enim si boni sunt spiritus his sceleribus malignos placari dæmones iubentur: cur adeo errare homines patiuntur: ut ad colendos prauos dæmones ignorantia deductos despiciantur? Cur huiusmodi humanum genus seruire spiritibus non dedignantur: cum oporteat si boni dii sunt longissime ab hominibus omnem falsam religionem diuina sua uirtute prædicationeque integra pellere? An pater bonus non negliget filium a prauis hominibus circumuentum: nec humanus dominus seruum: nec dux belli ad captiuitatem suos milites duci patietur: si aliquo eis poterit modo prouidere: nec pastor lupis pecudes tradet. Dii autem boni: qui miseros ut dicunt homines tutantur: qui pastores: & saluatores: reges: patres: & domini nuncupantur: inimicis dæmonibus quasi atrocissimis beluis homines: a quibus pie coluntur: crudeliter trucidandos tradent: nec propugnabunt & protegent imbecillum genus hominum: nec hostes & prauos spiritus tam immanes bestias longe a grege hominum fugabunt: nec docebunt homines: qui se regem suam illis commendant non colendos: sed fugiendos esse prauos spiritus? Quando igitur hoc nec faciunt: nec unquam fecerunt: imo uero e contra oraculis atque responsis suis homines immolari sibi petebant: & turpissima flagitia in templis offerri: re ipsa patet pessimos & iniquissimos esse natura. Adhæc quomodo deus aut bonus aliquis dæmon a gentibus unquam adorabitur: si bonum malo nunquam conuenire potest: nisi lucem ac tenebras ad idem concurrere posse contendat. Quomodo autem dii sunt: aut omnino boni dæmones: qui bonitate ab hominibus superantur? Iniquum enim Porphyrius scripsit: non dico homines solum: sed etiam quod multo minus est animalia bruta occidere. Quare immolationes huiusmodi modesto atque prudenti uiro fugiendas: nec placandos spiritus sanguine: sed animi uirtute repellendos consulebat. Mundum enim animum non inuadunt: quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis deo inhærendum est.

CAP. IX.

SI uero ciuitatibus necesse est hos etiam placare: nihil ad nos. Ciuitates. n. etiam res externas: ut diuitias: & omnia quæ corporis sunt: ut formam: bona esse confirmat: & horum contraria mala. Pauci enim sunt in ipsis: qui animæ curam habeant. Nos autem: quantum nobis possibile est: istis non indigemus: sed omni studio atque opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet perfectiore uirtute & uera de rebus opinione. E contra uero prauis tam dæmonibus quam hominibus: & omnibus: qui caducis atque materialibus rebus gaudent: dissimiles esse studemus. Non iniuria igitur philosophus & dæmones contemnere debet: & diuinationes negligere. Ea enim: quæ homines uaticinationibus petunt: negligit. Non ergo de matrimonio: non de mercibus: non de seruo: non de furto: non de aliis inanibus rebus: quas falsa opinio homines capiunt: ab extis animalium quæret: sed ipse per se ipsum deo accedens æternam solummodo uitam quæret: quâ toto animo desiderat. His uerbis Porphyrius auguria & auspiciis & uniuersam diuinationem: quam multi admirantur falsa opinione hominum constare aperte ostendit: quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus prudensque uir ea fugit: quibus dæmones placantur: quæ sunt gentilium sacra sanguine animalium confecta: nemo priscorum prudens ac modestus inuenitur. Omnes enim ut diximus ante Saluatoris nostri aduentum: uel hominum sanguinem dæmonibus offerebant. Nemo ergo secundum Porphyrium prudens modestusque gentilium fuit. Præterea ipse rationem sequens sacra dæmonum refutat: & mundo animo esse hortatur: quem dæmones inuadere nequeunt: quoniam dissimiles sunt. Apollo uero deus suus rursus enim homini comparatus inferior reperiatur perniciosissimo dæmoni: quia uidelicet ei amicus sit: pernicioso enim perniciosus amicus est: sacrificandum consulit: quod ipse in libro de responsis conscripsit. Cum enim uates festinaret quod quærebat inspicere: Apollo ei respondit: munera prius dæmoni offerenda esse dicens. Ratio autem humana duce natura his contraria facienda probat: mundiciam scilicet animæ adhibendam: & sacrificandum non esse dæmonibus: quoniam purum mundumque agredi non possunt cum dii similes sint. Quot si prudens & modestus uir est: qui dæmonibus non sacrificat: qui suis responsis sacrificandum consulit: qualisnam sit per te ipsum considera. Pessimi ergo atque perniciosissimi sunt: qui cæde ac sanguine hominum gaudent: quem morem si quis laudat: is omnes homines: qui modo uiuunt: uituperat. Quot si prudenter nostram tempore huiusmodi rem contemplerunt: prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis deo inhærendum est.

CAP. X.

Is oibus hac luce clarius patet: non dii: non boni dæmones: sed longe ab omni bonitate re-
moti hostes ueri dei perniciosi atq; impii gentilium esse deos: a quibus nemo præter domi-
nū nostrū Iesum Christū humanum genus eripuit: qui euangelio suo uniuerſis Barbaris si-
mul & Græcis huic morbo medef: & a durissima antiquissimaq; seruitute liberat: ac ad ue-
rā conuocat libertatem: ad quā curriculo tendere magna uoce oibus prædicat clamans. Spiritus domi-
ni super me: pp quod misit me euāgelizare pauperibus: misit me sanare contritos corde: prædicare ca-
ptiuis remissionē & cæcis uisum. Et rursus. Educere ligatos e uiculis: & e domo carceris sedentes in te-
nebris. Hæc. n. ab antiquissimis temporibus uera Hebræorum oracula redemptionem nostrā: & cæcæ
mentis illuminationem prædicentia confirmabant futuram: unde nos Saluatoris nostri gratia & pa-
trocinio confirmati a flagitiis ad modestiā: & ad prudentiam ex amentia liberi iam a dæmonum serui-
tute nec sacrificabimus unq; nec seruiemus diis gentiliū: a quibus (proh dolor) opprēsi tenebamur: nunc
quia liberati euangelica doctrina ad Saluatōrē nostrū dominū: & benefactorē creatorem & regem uni-
uersi adducti sumus: quē pie adoramus: nō ut dæmonibus uideatur: sed ut ab euāgelica doctrina didici-
mus: quā nutriti prauos dæmones atq; perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus
nixi: eamq; uitæ mūditiā adhibentes: quam nobis Saluator tradidit: nequaquā illos timebimus: qui mun-
dum aggredi animū: quoniam dissimiles sunt nequeunt: ut philosophus concedebat. Sed neq; diuina-
tionis indigebimus: neq; aruspices interrogabimus: nec quicq; penitus dæmoniacum perscrutabimur.
Quorum. n. gratia hæc petunt: ea nos contemnere Christus docuit: illaq; solūmodo desiderare iussit:
de quibus nemo aruspex: nullius hostiæ exta significare aliquid poterūt: quæ solus Saluator noster uer-
bum dei: quod semper cum deo patre est omnibus significauit: qui animum atq; mentem suam domi-
cilium illi constituerunt: de quibus ipse dicit. Habitabo in ipsis & ero sibi deus: & ipsi erunt mihi popu-
lus. Hæc de prauitate dæmonum: quos & deos appellant dicta sufficiant.

De transmutatione prauorum dæmonum & operatione.

CAP. XI.

Vnc uideamus quemadmodum cum esum carniū Porphyrius exterminet: apertissime
prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut homines seducant transmutari: bo-
norumq; ut cupiditatum inflāmatione multitudinē alliciāt: persuadeantq; deos esse cū nō
sint: effigiem assumere confirmer: quos tātum ait potuisse: ut sapientissimos poetas & philo-
sophos complures decaperint: quorum eloquentia multitudinem euerterunt. Præterea oēs maleficas
artes ab ipsis dæmonibus inuentas fuisse: ad uoluptatemq; homines impulsos: ut titillatione obcæcati
primum eorum spiritum summum deū putarent. Sed uerba eius ascribamus. Quæcūq; iquit animæ
uitiis subiectæ appetitu feruntur iræ concupiscentiæq; seruientes in naturam dæmonum conuertun-
tur: ac perniciosæ sicut illi fiunt. Sunt autem sicut & dæmones inuisibiles atq; insensibiles humano sen-
sui. Non enim habēt corpus: quod soliditate sua sentiri possit: nec formam omnes unā: sed multis atq;
uariis trāsmutati figuris: modo apparent: modo inuisibiles sunt. Spiritus autem: quia quidem corpo-
ralis & passibilis & corruptibilis est: quia uero animæ colligatus est: longo tēporis spacio perdurat. Aer-
ternus autem esse non potest: quoniam mutatur & defluit. Proportionati autem sunt bonorum spiritus:
sicut & corpora fuerunt: malorum autem iproportionati. Dæmones igitur uitiiis dediti quicquid ma-
le excogitare ac efficere possunt libenter aggrediuntur: uiolenti enim omnino atq; simulatores cū sint:
priuatq; luce meliore insidiosè aggrediuntur: nunc occulte aduantes: modo manifestius cogentes. Et
paulopost hæc inquit. Ac similia faciunt a uera opinione de cultu deorum ad se ipsos transſerre cupien-
tes: omnibus enim gaudent malis: & deorum assumpta persona temeritate nostra fruuntur. Alliciunt
enim multitudinem ardore cupiditatum: diuitiarum: potentiæ: uoluptatū: inanis præterea gloriæ ap-
petitione: unde seditiones: rixæ: bellaq; nascuntur: quodq; omnium pessimum est: deos etiam ipsos: &
primum uniuerſi deum similibus seruire uitiiis persuadent: ita omnia sursum deorsumq; perturbant.
Credunt. n. eis non solum uulgi: sed multi et philosophorum alteri alteris causam præbētes. Qui. n.
philosophi cōmunes opiniones non contēperunt ad impietatem uulgi delapsi sunt: multitudo etiam
uicissim consentanea impietatis suæ a philosophis uerba percipiens in falsa de diis opinione confirma-
ta est. Nam poësis: quoniam in uerbis sonantibus & compositione magnifica utitur persuasit: imo ue-
ro inflammati homines ad impietatem: ita seducti non possunt perspicere: nec bonitati nocere: nec
prauitatem iuuare unq; posse. Nam non potest caliditas: ut Plato ait: frigiditatem inducere: nec frigidi-
tas caliditatem: sic nec iustitia nocere potest: iustissimus autem omnium deus est: non esset enī deus nisi
esset iustus. Quare alia quædam est uirtus bonorum dæmonum: alia malorum. Qui enī ad nocendū
nati sunt: & istud omnibus peragunt uiribus bonis contrarii sunt: contraria uero in eodem esse nō pos-
sunt. Ab istis autem maleficæ quoq; artes constitutæ sunt: hos enī sum mopere & præſidentem istorū
malefici omnes uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticāq; uisione: qua facile decipiunt mon-
stra quædā & prodigia sensui & imaginationi præponentes: unde amatoria & incentiua libidinū præ-
parantur: quibus oīs luxuria & diuitiarū copia: & inanis gloriæ cumulus cōparari atq; acquiri creditur:
hac falsitate hoies decipiunt. Dii. n. esse uolunt cū nidore carniū & fumis gaudeant. His. n. uaporibus
confirmari & roborari uidentur: hæc oīa eius sunt: qui exactissime ista sciebat. Prænominatus. n. philo-
sophus qui maxie omniū ista scrutatus ē prauos dæmōes oēs: qui sanguine gaudēt: appellauit: & mul-
titudinē a poetis & nonnullis philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

pellunt Pl
qui apud
dedit homi
gura dæmo
dis carimo
deorum ex
animalium
tis cibis uiu
tas maxim
ne & imm
uehemens
rum maxim
gitat: ut on
quorum pr
quid ait ist
canis est: ille
enim cetero
in tribus his
posuero uol
Naturæ tri
Taurea iteq
Quam mu

cidisse: & adh
esse. Adicien
uarios princip
ut non paucio
bant. Sic depo
torum captiu
manum gen
siderantur: ne
post Domini
doctrinæ mys
sum orbem æ
audiatur. Vnde
uere. Perierun
sanuit: ut post
manifestissimos dæ
entes & reges fa
teat ipse Porph
sit hoc modo te
Aesculapius & a
sumus. Hæc uer
munt: Siquiden
Saluatores: cur ig
fusi atq; fugati les
fima uiuere signa
uertere: tantum u

Qui sunt principes dæmonum secundū Porphyrium:

CAP. XII.

Dem declarat malignos dæmonū principes Serapin & Proserpinā esse: Iuina uero scriptura Belzebub prauitatis principē appellat. Sunt autē uerba eius hæc in libro responsorū conscripta. Malignos oēs dæmones non temere Serapidi subiicimus. Non enim sacrorum eius symbolis solūmodo persuasi sumus: uerū etiā: quia quæcūq; alliciunt & quæcūq; repellunt Plutoni attribuuntur: ut in primo libro monstrauius. Serapis autē apud Aegyptios is deus ē: qui apud græcos Pluto nūcupat: iccirco prauis dæmonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoq; dedit hominibus: quibus dæmones expelluntur: iste supplices docuit: quomodo brutorū assumpta figura dæmones hominibus insiliunt. Vnde apud Aegyptios & cæteros omnes: qui prudentes in agendis cærimoniis deorum esse uidentur: corrigiæ in templis irrumpuntur & animalia ante inuocationē deorum expulsa multitudine cæduntur: ita domo cæteris rebus uacua & munda spiritu: & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hominum istis plena: & maxime illorum: qui delicatis cibis uiuunt. Comedentibus enim nobis adueniunt & inhærent corpori: iccirco ieiunium & castitas maxime laudantur: non quia principaliter deus bonus istis placetur: sed ut recedant illi: qui sanguine & immundicia gaudentes: ut his fruantur in utentium corpora ingrediuntur. Certū enim est: quia uehemens caducarum rerū cupiditas: & appetitiui spiritus impetus non aliunde q̄ ex præsentia istorum maxime crescit. Quare cum appetitio nimium inflammata est: & uoluptatis ardor animū ita exagitat: ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur: tunc huiusmodi dæmonum præsentia esse cognoscas: quorum præsentia facit: ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo post. Nunquid ait isti sunt illi dæmones: quorum princeps Serapis est? Symbolum enim etiam horum triceps canis est: ille scilicet: qui in aqua terra & aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus dæmon. Is enim cæteros dæmones tanquā princeps expellit. Sed Proserpina etiam dæmonum princeps est: quia in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca. Vnum inquit Proserpinæ responsum si apposuerō uolumen istud concludam.

Naturæ triplicis ego sum lucina puella.

Quæ terna & simulachra fero terræ aeris ignis

Tauræ iteq; triceps missa e cælo aurea phœbe

Quippe meis atris terrarum est cura molosis.

Quam multæ uariant formæq; trinaq; signa

EVSEBII PAMPHILI: LIBR QVINTVS.

Quod potentia dæmonū per aduentū Saluatoris est adiecta.

CAP. I.

DEINDE Quinam sint canes atrī clare interpretatur: dicens perniciosos dæmonas sic appellari. Verum & si satis a superioribus pateat: non bonos: sed perniciosos dæmonas: quasi deos a gentilibus cultos: non tamē erit ab re: quoniam multi ad huc imbecillitate quadam animi seducuntur: religionem patrum laudantes: cumulatius eandem rē ostēdere: a qua non ab alio q̄ a prædicatione Christi liberati sumus. Ipsi enim fatentur temporibus Saluatoris nostri oracula sua cessasse: & mortem nonnullorum dæmonum accidisse: & adhæc: ut i superioribus patuit: post euangelicam doctrinam diis offerri homines improbatū esse. Adiciendum autem est non solum superstitionem dæmonum ruisse: uerum etiam multos atq; uarios principatus cessasse. Fere enim per omnes ciuitates & castella reges & tyrāni antiquitus erāt: ita ut non pauciores principatus essent: q̄ ciuitates: facileq; a dæmonibus impulsī alteri in alteros insurgebant. Sic depopulationes regionum: obsidiones urbium: & seruitus maxima uigebat in morem iumentorum captiuis seruientibus. Vnde facile consideratum est: q̄ ingens ante Saluatoris nostri tempora humanum genus calamitas præmeret. Quæ omnia diligenter in unum collecta: si non ante cessasse considerantur: nec p̄ successionem unum post alterum defecisse: sed omnia simul quasi terræ motu facta: post Domini nostri resurrectionem ruerunt: quomodo non oportebit euangelicæ ac ueræ salutaris doctrinæ mysterium admirari: cuius prædicatione factum est: ut creatori & soli uero deo per uniuersum orbem ædes constitutæ sint: ubi tam uetus q̄ noua scriptura ita publice legitur: ut ab omnibus audiatur. Vnde audientes discunt summa uirtute & uera pietate ac religione uiri simul & mulieres uiuere. Perierunt autem responsa dæmonum: & auguria aruspicia hominum: nec quis adeo nunc insanuit: ut posteaq; nomen Christi in orbe claruit: audeat clarissimorum sanguine: aut cæde hominis īmanissimos dæmonas placare: quam rem prius non rudes aut priuati solum modo: uerum etiam sapientes & reges factitabant. Quod autem post tempora Saluatoris nostri potentia dæmonum fracta iaceat ipse Porphyrius christiani nominis hostis in libro: quem aduersus religionem nostram conscripserit hoc modo testatur. Nunc uero mirantur inquit si tam multis annis peste ciuitas uexatur: quum & Aesculapius & alii dii longe absint ab ea. Postea enim q̄ Iesus colitur nihil utilitatis a diis consequi possumus. Hæc uerba illius sunt. Quod si dii sunt o Porphyri: quare uiribus suis Iesu uirtutem non depriunt? Siquidem ut uos dicitis mortalis homo Iesus & seductor fuit: dæmones uero uestri & dii & Saluatores: cur igitur omnes simul cum Aesculapio terga uerterunt? uniuersumq; humanum genus fusi atq; fugati Iesu tradiderunt: qui etiam post mortem apud omnes gentes in dies crescit manifestissima uiuere signa: & infinitas ut deus uires habere omnibus ostendens: qui aliquantisper uoluit aduertere: tantum unus solus & ipse mortuus potest: ut innumeros deos ex pulerit: & honoribus eorum

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

destructis cultū ad se transtulerit. Illi autē & multi & uiui: ut dicitis: nec apparent usquā iā: nec operantur. Cur igitur ita sit? quia non dii sed prauī dæmones dii uestri sunt. Iesus autē & qui eum misit pater deus uerus est: ac ideo gloria sua crescit in dies: sed humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem progreditur. Cumq; oporteret si dii essent & humanarum rerum curam haberent religionē christi deponere: & cultum suū corroborare: nihil efficiunt: sed conati quidē sapius sunt: & reges ac principes uniuersumq; romanorum imperium aduersus saluatoris nostri euangelium concitarunt: iacent tamen superati: nec totius orbis uires quī ipsorū suggestionibus conspirassent contra pauculos homines ac pauperimos euangelii nuncios quicq; efficere potuerunt. Iesu enī mortui diuinæ uires: pulsī dæmonibus ac falsis deis: qui terrestrem hunc aerem: & caernas terræ habitare condemnati in sepulchris hominum: omniq; immunda materia uagantur sanguine ac uaporibus gaudentes ad ueram humanum genus pietatem attraxerunt.

Quibus rationibus homines dæmonibus decapti sunt.

CAP. II.

Princes certe dæmonū siue aerei siue inferni postq̄ uiderunt ab hominibus: nōnullos mortales quasi deos sanguine ac nidore sibi gratissimis honorari motibus: quibusdam simulachrorum: quæ homines in memoriam mortuorum fecerunt: facile amentes decipiebant. Præterea diuinationibus: quas dæmoniaca operatione prædicare uidebantur & uoluptate corporis omnes alliciebāt: adeo ut modo cælestes uirtutes ac dei: modo heroum animas: quæ post mortem in cœlum ascendissent: ab hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudīe deorum cum a simulachris ad inuisibiles spiritus: qui per simulachra operabantur: & in eis habitabāt: cogitatio rapere: tur: quasi uera uehementer creuit: ita terrestres & aerei dæmones malignitatis spiritus dii maximi putati sunt. Præcorum etiam heroum: qui maxime colebantur memoria: i maius errorē extollebat: quorum figuras per singulas ciuitates imaginibus atq; statuīs exprimere conabatur. Animas uero prodigiose aut incorporeas uirtutes statuīs plerūq; adesse dæmones simulabant: sic maleficis artibus & inuocatione animarū oīa perturbabāt. Isti ergo terrestres dæmones aerei atq; inferni spiritus: quos huius mundi principes diuinæ litteræ nūcupant: modo bonos se dæmonas: mō deos cælestes: & nunc heroum aīas: nunc alios atq; alios fingētes in uarios humanū genus errores iniecerūt: ut alii deos: alii heroas: alii dæmonas esse cōtenderent: & hos alii bonos: alii malos: quos tamen ne noceant placandos sacrificiis cēlebant. Ita factū est: ut multitudo imo uero innumerabilitas deorū credita sit.

Quomodo multitudo deorū credita.

CAP. III.

Primū enim fulgentia in cælo corpora: tū propter perpetuū motum: tū quoniā cuncta hæc inferiora perspiciant atq; moueant deos appellarunt. Deinde quoniā heroes uitæ hoīum cōmuniter profuerunt in deorū numero accepti sunt: quorum turpissima facta theologiæ suæ partem putantes fabulosam appellarunt: quā postea detestari: quis & uera & prisca sit: ad naturalia tamē reducētes fabulas negāt: nec finē hic fecerunt: sed propriis quoq; passionibus adorbile nomē dei attribuerūt: quod theologiæ genus ita p se ipsum iacet: ut oratione cōsultatoria nō egeat. Quid enī turpius q̄ uenerē: cupidinē: & priapū deos nūcupare? Res quoq; humanas deos fecerūt: orationis. n. uim Mercuriū: excogitationis Palladē noīarunt. Adhæc opa & artes alias Marti & Mineræ ut bellicas: alias Vulcano ut oēs: quæ p ignē fiunt: accomodarūt. Extremo malignos quosdā dæmones uarios certe atq; multiplices: quos mō deos: mō animas mortuorū esse credunt: in theologiā suā susceperūt. Hæc cū ita se habeāt: cæteris: q̄a manifeste friuola sunt: p̄termittis: de operatione dæmonū: quis in superioribus dictū sit: tamen q̄a fere oēs occuparūt: nunc quoq; dicamus.

Quod dæmones: quos inter hominum deorumq; naturam collocabant: responsa dare credebantur.

CAP. IIII.

Primū aut Plutarchi uerba in testimoniū adducam: quæ in eo libro: qui inscribitur: quod oracula defecerunt: conscripta sunt. Probe inquit asserunt multi cum a Platone quod qualitatibus subiicitur elementum inuentum sit: quam materiā uocant a multis magnisq; dubitationibus philosophos esse liberatos. Mihi autem uidentur pluribus atq; maioribus satisfecisse dubitationibus: qui genus dæmonum inter deos & homines posuerunt. Modū enim excogitarunt: quo humanum genus diuino coniungitur. Laudāus ergo est: qui primo iuenit siue Zoroaster: ut dicitur: siue Orpheus: siue quidam Phryx: aut Aegyptius: ut ab utrorūq; cærimoniis conicere possumus. E Græcis aut Homerus promiscue his nominibus uti uidet: eosdē modo deos: modo dæmonas nūcupans. Hesiodus primus hominum distinctius quattuor genera rationalis naturæ ordine posuit: deos primū: deinde dæmonas: postea heroas: postremo hoīes: e quibus mutationem atq; progressum in melius facere uidetur: aurei quidem genus hoīes in bonos dæmonas transferēs: semideos aut uiros in heroas reducens. Nec necesse est de spacio tēporis cū Demetrio contendere. Nam siue longo quodā tēpore: siue breui: siue certo: siue incerto dæmonis anima & herois uita cōmutetur: nihil ad rem cum priscoq; hominū atq; sapientū testimonio pateat: naturas esse quasdam inter deos & hoīes: quæ suscipiunt mortaliū passiones: quos dæmonas appellantes & honorantes leges patrias conseruabimus. Et post pauca: recte mihi dici uidentur nō deos: qui longe a terris semoti sunt: sed dæmonas deorum ministros: oraculis præesse. Qui uero his dæmonibus peccata & errores attribuunt secundū Empedoclem: & adhæc mortē atq; luctum: ii mihi parum prudentes solēt uideri. Et paulo post. Est enim ut in hoībus uirtutis diuersitas: & appetitiuæ atq; irrationalis partis: sic in ipsis quoq; dæmonibus: sed i aliis

irrationali
moniaq; su
dies & trist
tutos eē cre
tus intro
lasse: sed
aut nolint
obsidebat
uexerunt: n
gentiles ph
boni sunt c
cum nunq
num malig
uirtutibus
ut malis gr
uenerantur
significare
cantantur
diluuium a
filias homi
gigantes a
dii putati su
chus etiā in
cunt: qui qu
calamitates
logos excel
tamen & co
fici. Ut eni
ribus & tit
Cerētis per
Empedocle
pellit: terra
gati primū
tum terra si
quoq; de cal
Dionysio di
istorum dæ
nouem: neg
annos pœni
buerunt qua
runt: & exilia
in cælum pec
cum i alio ip
neratos fuisse
stantur: ac ide
nibus deorum
quisq; subiicit
lis: alius Mart
contrarias eti
V
ga
fui
Di
colis quibusda
famulum fuisse
mortui essent:
Toruus Diony
Per nemora ob
Pinum una atq
Andis homicid
bonus est dæm

irrationalis hæc pars tenuis est atq; imbecilla: in aliis uehemens atq; impetuosa: cuius rei uestigia testi-
moniaq; sunt sacra & cærimoniarum fabulosa multis ad hunc usq; diem in locis peracta. Nefastos enim
dies & tristes in quibus ieiunia & plæctus in sacris adhibentur ad pellendos prauos dæmonas consti-
tutos eē crediderim: cuius rei argumentū est: quæ antiquitus fiebat hominū imolatio: quā nec diuini-
tus introductam fuisse credendum est: nec reges: neq; principes temere charissimos sibi liberos iugu-
lasse: sed perniciosorum dæmonū iram & impetū retrudentes fecisse. Nam dæmones cum nō possint
aut nolint animæ per corpus coniungi: quæadmodum Hercules Oetaliā amore uirginis cōmotus
obsidebat: sic animam hominis corpore detentam petentes: bella: pestes: aliasq; calamitates urbibus in-
uexerunt: nec ante cessarunt q̄ habuerint quod cupiebāt. His apertissime Plutarchus præcipuus apud
gentiles philosophus ostendit perniciosissimis dæmonibus homines imolatos fuisse. Quorū si aliqui
boni sunt cur ita prauis placabantur cum possent facile boni exorari ut prauos pellerent? Nunc autem
cum nunquā id fecerint: sed turpissima semper uita & obscænis uerbis & sanguine brutorū atq; homi-
num malignos dæmones placarint: quomodo hæc facientes quæ prauis gratissima sunt deo & bonis
uirtutibus placere putabāt? Neminem enim fugit non posse bonorum esse amicum eum qui sic uiuit
ut malis gratissimus sit. Non ergo deos sed neq; bonos dæmonas gentiles: sed perniciosos solūmodo
uenerantur. Quam rē magis idem Plutarchus confirmat: dicens: fabulosas de diis rationes res quasdā
significare a dæmonibus antiquissimis gestas tēporibus: & ea quæ de gigantibus ac de Titanibus de-
cantantur dæmonum fuisse operationes. Vnde mihi suspicio nōnunq; incidit: ne ista illa sint: quæ ante
diluuium a gigantibus facta diuina scriptura tetigit: de quibus dicitur. Cum autē uidissent angeli dei
filias hominū quia essent speciosæ elegerunt sibi ex illis uxores: ex quibus procreati sunt famosissimi
gigantes a sæculo. Suspiciabatur enī fortasse quispiam illos & illorū spiritus esse: qui ab hoībus postea
dii putati sunt: pugnasq; illorum tumultus & bella esse: quæ fabulose de diis conscribebantur. Plutar-
chus etiā in libro ubi de Iside ac Aegyptiorum diis conscripsit his uerbis utitur. Multo melius autē di-
cunt: qui quæ de Typhone Osiride & Iside conscribunt: nec deorū: nec hominū sed magnorū dæmonū
calamitates affirmant fuisse: quos etiā Plato: Pythagoras: Xenocrates: & Chrysippus priscos secuti theo-
logos excellentiores q̄ homines fuisse affirmant. Sed naturam suam quāuis homine superiorē: anima
tamen & corpore coniuncta dixerunt. Quare uoluptate quoq; atq; dolore alios magis: alios minus af-
fici. Ut enim in hoībus ita etiā in dæmonibus uirtutis & uitii diuersitas inuenitur. Nam quæ de giga-
tibus & titanibus Græci decantant: & Apollinis aduersus Phythonem bella: Dionysi præterea fuga &
Cereris peregrinatio: nihil ab illis differunt: quæ de Osiride & Typhone apud Aegyptios narrantur.
Empedocles autē poenas etiam dare dæmonas peccatorū confirmat. Aeter. n. eos inquit & pontus ex-
pellit: terra nullo modo suscipit. Sic ab alio in aliud elementū depulsi atrociter uexantur quousq; pur-
gati primū ad locum redeant. Similia uero de Thyphone ferunt Aegyptii: quæ aiunt inuidia commo-
tum terra simul atq; mare turbasse: deinde graues poenas perfoluisse. His similia idē Plutarchus i libro
quoq; de casu oraculorū explicuit. Ille iquit dæmonibus diuinationē attribuēs multa de Delphis & de
Dionysio dicebat: nec erat nescius eorum sacrorū: quæ apud Græcos celebrātur: sed dicebat eis magnas
istorum dæmonum fuisse calamitates significari: Apolliniq; cum Typhonem interfecisset non annorū
nouem: neq; ad tempus fugere necessarium fuisse: sed in alium mundum impulsio post nouē magnos
annos poenis purgato contigisse: ut ad oraculum: quod interim Themis custodiebat: rediret. Sic se ha-
buerunt quæ de Typhone & de titanibus narrantur. Dæmonū enim aduersus dæmonas pugna fue-
runt: & exilia eorū: qui uicti fuerāt atq; supplicia: qualia Typhon quoniā in osirim: & Saturnus quoniā
in cælum peccauit passus est. Quorum honores aut omnino apud nos defecerunt: aut minores sunt:
cum i alio ipsi exulent mundo. Audio enim etiam Solymos Liciorum uicinos Saturnum maxime ue-
neratos fuisse: sed postq̄ Archalū & Arithon & Tosibim principes suos interfecit fugisse inde ipsum te-
stantur: ac ideo neglectum fuisse. His autem similia multa possumus a fabulis accipere. Si uero nomi-
nibus deorum nōnullos dæmonas appellamus: minime mirum uideri debet: cui enim deorum unus/
quisq; subiicitur: cuius uirtute sustentatur: eius nomine solet nuncupari. Nam & nostrum alius Iouia/
lis: alius Martialis: alius Mercurialis est: & multi forte ita nuncupati sunt: ut nomine rē ostendāt. Multi
contrarias etiā denominationes: abuerunt. Hæc Plutarchus.

De operatione bonorū dæmonū secundū Porphyriū.

CAP. V.

Vnc rursus de bonorum dæmonum uirtute atq; operatione a Porphyrio nonnulla colliz-
gamus. Iure nāq; testimonio ipsius crebrius utimur: qui & nostræ religionis maxie hostis
fuit: & exactissime theologiam gentilium sciuisse putatur. Is igitur i libro de responsis. Pana
Dionysi famulum enarrat fuisse: quem cum i numero bonorum dæmonum collocet: agri-
colis quibusdam aparuisse confirmat: quos & repente postea mortuos asserit sic dicens. Pana Dionysi
famulum fuisse Apollo isto responso significauit. Nā cū nouē simul hoīes in quodā Branchidag agro
mortui essent: interrogātibus quæ nā necis eorū causa fuerat sic Apollo respondit.
Toruus Dionysi famulus pan aurigq; cornis Gestabatq; manu: multos is corpore uasto:
Per nemora obscura gradiens: montesq; per altos Prostrauit: mortiq; uiros dedit horridus ille.
Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.
Audis homicidia: uides figuram? Perspicias res gestas panos: quas Apollo exposuit? Quomodo igitur
bonus est dæmon: qui talia faciebat? Sed cōsidera etiam maliorum magnifica facta: quorū gracia cælo
d ii

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

relicto in terra conuersantur. Non enim modestiam aut iusticiam exemplo docuerunt: sed alii obscenis uoluptatibus: alij pugnis: alij uenationibus gaudent. Cum enim ab Apolline quaereretur si iurandum est: sic responsum fuisse ait.

Sunt calami matri diuum: sunt tympana curae
Foemineiq; chori: dura atq; horrentia bella
Pallas amat: nemora & saltus uenatibus apti

Dianam capiunt: iunoniq; humidus aer
Debetur: cereriq; seges: perquirat osirim
In latis nili ripis fidissima coniunx.

Si ergo fistulae atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris matri deorum gratissima sunt omni uirtute neglecta: haec adhibenda esse uidetur. Mineruae quoq; pugnae atq; bella: non pax nec quies hominum: & Dianae uariae canes tanq; uenatrici nimium placent. Cur igitur relictis ceteris: quae ad beatam uitam conducunt: haec quae grata diis sunt non amplectuntur.

Quod daemones coguntur ab hominibus.

CAP. VI.

Agnam uero naturam daemonum ea: quae istis subiecit: maxime ostendunt. Recte inquit a Pythagora dictum est non sponte inuocatos deos: sed necessitate quadam impulsos accedere: quibus alios maiore alios minore impelli necessitate non ignoramus. Nonnulli autem quadam accedendi consuetudine: & maxime si natura boni sunt facilius accedunt. Nonnulli cum inuocati aduenerint nocere conentur: praesertim si negligentius quispiam in ea re se habuerit. Haec enim omnia uera esse: ac necessitate re: sed persuasionem quadam perfusa coguntur.

Exorata tuis ueni sermonibus istuc
Mortales quos consilio inuenere deorum. Et in
alio multo clarius.

Apollo quoque inquit cogi se hoc responso declarauit
Carminibus domitus phoebeus fulgor ab alto
Defluxit tacitus: purumq; per aera uectus

De caelis Hecate cur huc compulsa uenire es?
Et paulo post respondetur.

Afflatu spirans labensq; in corda sonoro.
Et subiit mentem innocuam: sanctiq; capace
Numinis: & peperit mortali ex gutture uocem.

Victa hominum precibus caelestia numina terram
Coguntur petere: & casus aperire futuros.

Istis ipsis subiicit dicens: nihil his clarius: nihil diuinius: nihil uerius excogitari potest. Spiritus enim a caelesti defluxus uirtute animatum & organicum corpus ingreditur: & anima tanquam basi usus per instrumenta corporis uocem reddit. Hinc igitur patet coactos accedere: ab his autem quae sequuntur nec posse quidem cum uelint recedere perdiscimus.

Cessa nunc tandem & uerbis iam parce: uitaq;
Da requiem soluens priscae caedescq; figuras

Soluite ferta pedes: liquidis & spargite lymphis
Eq; manu ramum laurus auferte uirentis.

Et remoue a mebris ac litea dura resolu. Et in alio.

Linea sitq; omnis deleta: omnisq; character.

Quibus addit philosophus: lineas ergo dicit delendas ut recedere possit. Ista. n. & habitus corporis atq; uestitus: quoniam inuocatores habent deorum effigiem: ne recedat facile faciunt. Quam ergo diuinitatem habent: qui ad tantam miseriam deiectionis sunt: ut ab hominibus detineantur: neque uirtute aut sapientia cogantur: sed arte quadam malefica impellantur? Nec ergo Pythagoras: nec tu Porphyrius: nec quicumque illos appellat recte unquam dicere poterit: sed nec bonos quidem appellare daemones licet: eos: qui a mortalibus: praesertim maleficis atq; magis ita illigantur: ut neque recedere quidem possint cum uelint. Nam si diuina impassibilis oino natura est: quomodo dii erunt: qui uestitu: lineis: figuris: coronis: herbarum floribus: & uerbis quibusdam ineptis ac barbaris quasi uinculis ab hominibus uiuunt? Quomodo autem boni saltim daemones erunt: qui coacti hominibus adfunt? Nam si ad benefaciendum uocantur: oportet certe si boni sunt sponte absque ulla illata necessitate accedere. Sin autem ad malefaciendum quomodo boni erunt: quia mala peragunt? & quomodo adoratione atq; cultu digni sunt: qui maleficis hominibus seruiunt: & mala coacti & praeter uoluntatem suscipiunt: non uirtutis aut alicuius boni gratia: sed perniciosissimo magorum artificio: quod idem Porphyrius in epistola ad Anebonum aegyptium latius exposuit: petiitque ab eo tanquam ea re perfectissimo: quare tantum illud artificium uim habeat doceri. Sic. n. dubitando interrogat. Magna uere mihi dubitatione illud affert: quia ut meliores rogat: & ut peioribus imperat: deinde cur cum ipsi dii iubeant ceteros esse iustos: iussi multa iniqua committunt? Nam cum nullo modo uelint exaudire hominem: qui multis se diebus ab operatione uenera non abstinent: ipsi uocati ad iniustam uenerem multos inpellunt. Praeterea nolunt ab esu carniu ad inuocandum uatem accedere: ne scilicet animalium caede inquinentur: ipsi uero nidore ac sanguine maxime ducuntur. Adhuc qui mortuum tetigit: ei ad uisionem accedere non licet: mortuis autem & cadaueribus animalium omnes fere diuinae res peraguntur. Illud autem nullam mihi rationem habere uideatur: quod non dico daemones aut animas: sed ipsi regi atq; reginae: soli dico ac lunae: aut alicui caelestium deorum famuli: nonnunquam & scelesti homines terrorem inferunt: & multa falso dicentes ad manifestandam ueritatem illos compellunt. Falsa enim profecto dicunt atq; impossibilia: cum caelum se scissuros: & arcana insidos edicturos: & membra Osiridos Typhoni tradituros minantur: nisi dii respondeant. Quomodo enim deiectionis atq; formidolosi non sunt: qui ficto huiusmodi terrore tanquam infantes mouentur? Moneri autem eos istis Charemon etiam sacer scriba testatur: & haec illa dicit esse: quibus maxime daemones coguntur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces: qua ratione ualeant non uideo. Tu uero inquiunt: quod e limo emeristi: quod sedes in loco: quod nauigio nauigas: quod singulis horis formam commutas: & in singulis zodiaci signis commutaris. His enim orationibus atq; hymnis uisui hominis dicunt deum se subicere: nescientes: quia imaginationis suae passionem illi attribuunt. Si uero haec symbolice dicunt: quod

uirtutum
laris aliquo
uideretur.
cationem d
si autem A
aut magor
aut aliter
quomodo
ipsi dicunt
tellectum p

bis utit. No
significatur
quoque ipse
hoies non d
serpinae res
Quale mih
Siluestri cap
Ponito: tum
Qui soleant
Haec ornan
Tum myrr
His aliusq; h
sublimia at
sunt malefic
gicas artes i
recleras & i
Quisna hor
Aut auri fla
Non aut solu
crata imagin
illud statim
mones a gen
ipsis concedi
sed ab omni
animum diu

Abiata est py
Temporibus
Opportune ist
ninus tacuisset:
uos praecleara d
broto & quasi
re: cum omnia
ter inter nos co
Non enim ign
nia quasi aqua
inuenitur. Car

Dha
Non
prae
ri bar
lescens effec
possumus cum

uirtutum signa suarum sunt: expositionem nobis horum signorum afferat. Non enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si solis esset quemadmodum eclipsis: sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uero uerba: & quæ nihil significant: quod sibi uolunt. Nam si ad uerborum significationem deus respicit: quacumque uoce eadem res significatur mouebitur: non enim Aegyptius erat deus: si autem Aegyptius fuit: sed tamen non Aegyptia lingua: imo uero nec humana omnino utitur. Quare aut magorum malignitate hæc omnia sunt excogitata: qui nostras passiones deo attribuere ausi sunt: aut aliter homines de deo cogitant quæ rei ueritas habeat. Et post pauca. Falsum ergo omnino esse uidetur: quomodo necessitas deo possit inferri: nec enim permulcet nec cogitur deus. Ita frustra per hanc: ut ipsi dicunt: sapientiā: de inueniendo fugituo seruo: de prædiis emendis: de uxore ducenda: diuinum in intellectum perturbant. Hæc ab epistola Porphyrii sumpta sufficiant.

Quod dii gentium magicas artes docuerunt.

CAP. VII.

Magicæ autem artis ipsi dii gentilium & inuectores & doctores fuerunt. Vnde namque homines: quibus dæmones coguntur quæ ab ipsis dæmonibus discere potuissent? Neque putes id ita a nobis dici. Nihil enim nos harum rerum scimus: nec scire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gentilium & ad defensionem nostram idem ipse Porphyrius testis citetur: qui in libro de responsis his uerbis utitur. Non autem solum felicitate conuersatione suā: uerum etiam quibus rebus gaudeat: & quibus illigetur dii hominibus significauerunt. Et adhuc quibus rebus cogantur: & quæ sibi offerenda sunt: & quos dies uitare oporteat: figuras quoque ipsas simulachrorum quales esse debeant: & in quibus locis ipsi uersentur: & omnino nihil est: quod ab ipsis diis homines non didicerint. Quare cum multis approbare possumus: paucis tamen erimus contenti. Primum enim Proserpina responsa de simulachris quomodo & ex qua materia faciendæ sint his uerbis Hecate declarat. Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo. Conterito pariter murum: sacra desuper inde Siluestri cape nata loco atque absinthia circum. Verba cane: tot uero adhibe muresque repones. Ponito: tum totum cælato & pingito mures. Quot mihi tu esse uides formas: tum sumito laurum. Qui soleant habitare domos: pulcherrime sunt. Exque eius trunco uaginam aptato: piasque. Hæc ornamenta: atque animo gratissima nostro. Tunc effunde preces simulachro & debita solue. Tum myrtam: thus: styracem: ipsorumque cruorem. Vota: hæc si facies per somnum meque uidebis. His aliisque huiusmodi magnus apud gentes philosophus theologusque mirabilis secreta deorum mysteria sublimia atque arcana ostendit: quibus dæmonum uirtus & malignitas profecto manifestatur. Quid enim pro sunt maleficæ istæ artes: aut quā utilitate inanimata nobis simulachra afferunt? Quid autem oportet magicas artes insequi: si uirtus & philosophia ad felicitatem sufficiat? Sed uideamus qualia sint: quæ subiecit: ca: recteras & inquit figuras non pagæ a deis diligere Proserpina his uerbis significauit.

Quisnam hominum formas æris neglexerit unquam? Quis non miratur? quis non hæc ipsa deorum? Aut auri flaua: aut argenti candida dona? Quis non miratur? quis non hæc ipsa deorum? Non autem solum figuras a diis peramari: sed ipsos et circumscribi docuit. Contineri enim eos ait in consecrata imagine: quasi in sacra quadam terra: Sacra enim est terra quæ dei habet imaginem: qua sublata illud statim soluitur: quo deus continetur. His omnibus optime astruitur terrestres atque passibiles dæmones a gentibus coli: quos non iniuria nos penitus contempsimus. Vides namque a theologis eorum & ab illis ipsis concedi figuris & characteribus eos detineri: cum oporteret non alibi quam in animo: nec in omni aere: sed ab omni macula remotissimo: & omni uirtute prædito eos habitare. Merito enim certe ad talem animum diuinus aduenit spiritus: nec nobis uirtute ac pietate præparatis ad suspiciendum deum magicis artibus opus erit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt.

CAP. VIII.

Vnc autem audias: quæ responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem libro Porphyrius recitat.

Ablata est pythii uox haud reuocabilis ulli. Clauibus oclusus filet: ergo rite peractis. Temporibus longis: etenim iam cessit apollo. Dilcedas patria: & redeas ad limina sacris. Opportune istis adiiciam illa: quæ Plutarchus de deficientibus conscripsit oraculis. Cum igitur ait Ammonius tacuisset: tunc ego ad Cleumbrotum dixi. Narra nobis o amice si placet de oraculis: de quibus apud uos præclara dicebantur. Nunc autem omnia extincta esse uidentur. Hæc ego. Tacente autem Cleumbroto & quasi rubore confuso ac in terram respiciente. Quid oportet inquit Demetrius de illis quære re: cum omnia fere hic præter unum uel ad summum alterum defecisse perspiciamus. Quare communiter inter nos consideremus quam de causa oracula deorum sic debilitata immo uero extincta sunt. Non enim ignoramus Boetiam multiuocam propter multitudinem oraculorum appellatam fuisse: quæ omnia quasi aquarum fluentia delictata sunt. Nullibi enim nunc quæ in Lebadia Boetiae oraculum in illis partibus inuenitur. Cætera uero uniuersa uel silent uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentilium dæmones mortales sunt.

CAP. IX.

Hæc alia quoque subiicit Plutarchus: quibus gentilium dæmonas mortales esse ostendit. Non enim inquit male mihi dici uidetur non deos: sed ministros deorum dæmonas oraculis præesse. His autem dæmonibus errores & calamitates attribuere ac: denique mortales esse opinari barbarice dictum arbitror. Interrogauit igitur Cleumbrotus Philippum quis & unde adolefcens esset: cumque audisset: neque nos ignoramus: inquit o Eracleo in absurda uerba nos incidisse. Sed non possumus cum de magnis rebus dicatur audacter magis quam uere subiectis principiis recte ad ulteriora

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

procedere nec credo te fugere datum esse abs te quod negaueras. Concedis. n. daemones esse ministros deorum. Quid autem inter hos & deos intererit si utrisque incorruptibilitas & impassibilitas essentialiter inest? Adhuc cum Erachleo silentio cogitaret: malos quidem daemones esse ait Philippus: non solum Empedocles: uerum etiam Plato & Xenocrates & Chrysippus scripserunt. Democritus autem cum depreces bona sibi apparere daemones: ostendit non ignorasse proterua quaedam et esse profecto. De morte uero daemones audiui ego ab Aemiliano rhetore uiro prudente simul atque modesto: quem credo multos uerum cognouisse: quod cum in Italia pater suus nauigaret circa insulas: quas Echinadas appellant flatu uentorum deficiente noctu prope Paxas deuenisse: cum omnes pene: qui simul nauigabant attentiores uigilarent: repente a Paxis insula uocem magnam auditam fuisse: qua Thramnus quidam uocabatur: quod uox nouitate rei oes magno perculit miraculo. Thramnus enim ille: qui uocabatur homo erat Aegyptius eius ipsius nauis gubernator. Quibus uocatus nihil respondit: tertio uero uocatus morem gessit uocari atque respondit. Illum uero multo maiore uoce sic exclamasse. Quando iuxta paludem fueris annuncia tunc Pana magnum mortuum esse. Qua re audita magno dicebat Epitherses (sic enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore perculsos fuisse. Cumque dubitarent utrum obtemperandum esset illi uoci: an non: hoc Thamni gubernatoris consilium ab omnibus comprobatum fuisse. Si secundi quidem spirarent uenti nihil esse dicendum: sin uero tranquillitas maris esset & uentorum status cum in eo loco essent omnino deficerent non esse retinenda quae audire. Cum igitur iuxta paludem essent quia nullus erat status uentorum: tunc Thammum in mare prouum respicientem magna uoce dixisse quae audiuit. Magnus pan mortuus est: quae re nuntiata magnus multorum gemitus: immo uero in numerabilium miraculo quodam commixtus subito auditus fuerat: & quoniam multi fuerant: qui ea in nauis nauigabant cito ac facile cum Roma uenissent huiusmodi rerum mores uniuersam urbem repleuerunt: & a Tyberio Caesare: qui tunc gubernacula rei publicae gerebat Thammum accersitum fuisse: cui rei tantam fidem Tyberius praebuit: ut philosophis: qui tunc Romae reperti erant accitis diligenter quisnam esset ille Pan ac curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem conuenisse coniecturis: ac dixisse de illo sibi uideri nuntiatum fuisse: qui a Mercurio & Penelope natus fuit. Cum haec Philippus dixisset nonnulli eorum: qui aderant eadem ipsa ab Aemiliano sene audisse testabantur. Tunc Demetrius ultra Britanniam inquit multas esse insulas desolatas: quarum aliqua daemonibus ac heroibus sunt dedicatae. Nauigauit autem ipse inquit auxilio regis uidendi gratia ad proximam Britanniae insulam: ubi pauci quidem incolae: omnes uero sacrosancti a Britannis habentur. Cumque ibi essent magna tempestas in aere commota nimbis & fulminibus omnes exterruit. Quam rem incidisse insulares dicebant: quia ex daemonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini noceat: extincta uero multis: sic magnas animas aiebant propitias esse dum uiuunt: dum uero extinguuntur: aut corrumpuntur: aut nimbis & grandine: ut modo: aut pestifero cuncta replent ueneno: esseque ibi narrabant insulam: ubi Saturnus somno uinctus a Briareo custodiretur. Somnum enim quasi nexum ipsi esse iniectum: multosque cum ipso esse daemones cultores atque ministros. Haec Plutarchus. Animaduertendum autem arbitror diligenter: quo tempore daemonis mortem fuisse dicit. Quippe Tyberii tempore saluator & dominus noster cum hominibus conuersatus omne daemonum genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiam a summis apud gentiles uiros non alio tempore unquam quam tempore Saluatoris nostri daemones extinctos fuisse.

De uetustorum fallacitate oraculorum ex tenemeo.

CAP. X.

Erunt quoniam haec cunctis nota sunt: ad ea transgredi animus est: quae neminem studiosis fingere possunt. Vetusissima enim deorum responsa oes graecorum populi: & uniuersa solent gymnasia decantare. Ea responsis delphici Apollinis delusus Oenomaus uir apud graecos tam philosophia quam eloquentia nobilis curiose collegit & refutauit. Vt igitur uerbis eius ut uideas gentium deos ab ipsorum gentium philosophis derisos: oraculaque deorum signenta hominum putata fuisse. Sic igitur Oenomaus in libro de falsitate oraculorum conscripsit. Cum fame inquit Athenienses propter Androgei caedem agitantur: & ad auxilia deorum confugerent: non ut iusticia & humanitate aut saltem poenitentia mentis: quam contritione placandos deos Apollo respondit: sed mortem morti: pestem pesti: crudelitatem crudelitati addidit. Iussit. n. singulis annis septem mares toridumque foeminas in Cretam sacrificandos mitteretur: cuius rei memoria: immo quaedam uestigia uel usque ad tempora Socratis quingentis annis postea durauere. Id quippe fuit: quo mors Socratis remorata fuisse dicitur.

Deligite ex omni septem uos corpora sexu.

Per mala sic haec uestra dei placabitis iram.

Atque ea minoi regi mandate quotannis.

Cur autem o deorum optime si iustissimum fuisse Minoa sciebas: qui primus leges sanxisse fertur: & apud inferos iudex esse propter iusticiam creditur constitutus tantam ad eum morituram iuuentutem destinasti: an ut fame illius officeres? Interfectores enim Androgei non innocentes si iustus ille fuit pertraxisset. Cur autem si deus es ambiguus homines oraculis in perniciem decipros: crudeliter & iniquiter intrudis? Croesus enim imperium Lidiae a maioribus successione susceptum pietate in deos maiores suos statuens superare: ut eorum patrocinio tutior esset: te Apollo maxime coluit: templumque tuum Delphice auro atque argento ita ornauit: ut ditissimum templorum omnium & sit & uideatur. Unde iure tua beniuolentia fractus aduersus Persas arma mouere statuit: neque id absque consilio tuo. Tu enim ea de re interroganti sic respondisti.

Intrepidus si cre
Hac responsi an
quod longissim
tam pium relig
rantia id factum
culi ambigua C
responsa. Infan
infantum fuisse
uitis aut uana
mea omittenda
quissima uero:
libus in Graecia
la salutis spes si
res tuos defend
Effugite: extren
Ne miseri tard
Non saluum ca
Villa nec in reli
Curibus ecce
Hac ne diuina
quid deinde seq
Post multas tan
Ligna moenia
Vnde optata fa
Quo pacto si A
uero hyeme q
cet certum era
rentur: malefic
bis Atheniens
etiam Themis
ses persuadere
Qui spartam a
Aperis deuict
Hac certe si qu
tia tua lateret.
solent tempor
tem rex egred
cedaemonioru
consilium aggr
poterat. Rege
res se uerteret
scimus euerlas
ro sapius: alios
Lycurgo respon
Chare ioui mag
Venisti: chare &
Te ne hominem
Cura tibi tanta
Te potius natum
Has autem conc
Quaeris an deus
moria: Leges au
enim uirtute atq
fortes: quomodo
tem de rebus pul
De ducenda enim
cides uxor pariet
Excedit cunctas e
Thracis equis pra
Non uidetis certe
or: qui cum ab co
filios desiderabat

Intrepidus si croesus alym transmiserit amnem Imperium perdet magnum regnumq; superbū
 Hac responsi ambiguitate tui numinis cultorem: qui te suis opibus ditauit euertisti: & regnum Lidiae
 quod longissima successionis serie in eum deuenerat: in Persas transtulisti: non sponte opinor. Non enim
 tam piū religiosumq; regem: & praecipue tui amicum decipere unq; uoluisses: sed futurorum igno-
 rantia id factum arbitror. Nam si tanq; deus futura cognosceres: non latuisset te non intellecturum ora-
 culi ambigua Croesum. Miser igitur tu: qui Delphos habitans inde ad uniuersum orbem inania fundis
 responsa. Infani autem omnes homines: qui ad te quasi ad ueridicum deum accurrunt: nec me ipsum
 infanum fuisse inficior: qui & bis ambiguitate ne ignorantia tua dicam decaptus: tertio etiam non di-
 uitiis aut uana re quapiam: sed quomodo facilius atq; tutius philosophari possem abs te quaesui. Sed
 mea omittenda forsā sunt alienaq; simul: quae temporibus nostris efficiens omnia confundis. Anti-
 quissima uero: quae uniuersis patent omnino praedicanda. Magno Xerxes terrestribus copiis atq; naua-
 libus in Graeciam impetu ferebatur. Quare Athenienses: quibus maxime insensus erat turbati: cū nul-
 la salutis spes sibi aliunde restaret ad te Delphice confugerunt. Quid autem tu: num amicos atq; cultor-
 res tuos defendisti: minime? sed ligneo muro munitos derelicta urbe fugere consulisti.
 Effugite: extremas mundi & penetrare sub oras Mitis erit nulli: rapiet ferus omnia mauors.
 Ne miseri tardate: feret fuga sola salutem: Non templis diuum parcat: non moenibus urbis:
 Non saluum caput ullius non pesue manusue Cuncta igni consumet: an ipsa exterita magno
 Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore salua Sudore aspicitis superum simulachra madere?
 Curribus ecce furit uestus de gente syrorum
 Hæc ne diuinatio est? Nemo profecto conditionem illorum temporum perspicies hoc ignorasset. Sed
 quid deinde sequitur.
 Post multas tandem prostratas iuppiter urbes Si tantum pugnam non expectarit equestrem.
 Ligna moenia dat pallas: quam condidit urbi: Tu uero salamis uel cum successerit æstas
 Vnde optata salus felix & palma sequetur: Vel cum tristis hyems propriis priuabere gnatis
 Quo pacto si Apollo futura quasi praesentia prauidere potest: amissuram sciebat filios Salamina: utrū-
 uero hyeme quando Cerealia semina iaciuntur: an æstate quando metuntur ignorabat? quia uideli-
 cet certum erat non potuisse illos ingenti Persarum exercitui resistere. Quo autem tempore aggredie-
 rentur: maleficus ille: qui hæc omnia responsa fingeat: minime scire poterat. Simili ratione ruinā ur-
 bis Atheniensium prauiderat: ac ideo fugere illis nauibus: quasi ligneo munitos muro consulebat: qd
 etiam Themistocles humani uiribus ingenii prauiderat. Sed ante q; tu auctoritate tua populum mouis-
 ses persuadere non poterat. Nunc qd hac de re querentibus Lacedaemoniis responsum fuit uideamus.
 Qui spartam antiquam colitis uel moenia uestra Herculidis mortem grauiter plangetis amaram.
 Aperfis deuicta cadent: uel regis adempti
 Hæc certe si quieto tempore cecinisses: omnibus friuola uisa fuissent: sed terrore factum est: ut ignorā-
 tia tua lateret. Non enim solum uaticinia: uerum etiam aruspicia: & auium uolatus atq; catus in talibus
 solent temporibus facile credi. Considerasti enim urbe prostrata regem quoq; non euasurum. Sin au-
 tem rex egrederetur casurum illum nemo dubitasset: qui & multitudinem hostium & uirtutem La-
 cedæmoniorum nō ignoraret. Ita fieri posse coniecisti: ut perterriti hostes admiratiq; animos hominū
 consilium aggrediendæ urbis relinquerent: quam si tamē cepissent ac diruissent rex etiam euadere nō
 poterat. Rege interempto posse urbem euadere sperasti: ac ideo ita ex ignorantia disiunxisti: ut quoq;
 res se uerteret ueridicus uideretur. Prætereo multa: quorum ambiguitate magnas urbes plerumque
 scimus euerfas fuisse. Nihil enim unquā hominibus hæc deorum responsa contulerunt: offuerunt ue-
 ro sapius: alios in alios cupiditate ac spe uictoriae Apollinis auctoritate concitantia. Sed audiamus quid
 Lycurgo respondit.
 Chare ioui magno qui templa ad nostra lycurge Prima uias opus est: bina & uestigia uitæ
 Venisti: chare & cunctis dilecteq; diuis Humanæ: quarum una fouet lætaq; fouetur
 Te ne hominem apellem ne deū? sed qdo sacra? Libertate homines: semper contra altera tristi
 Cura tibi tanta est documenta exquirere legum Seruitio & turpi premit: hanc ignauia uecors
 Te potius natum cælesti ex stirpe putarim: Seditioq; parit: pax illam dulcis amorq;
 Has autem concedo libens cognoscere binas Hanc igitur fugiet: illam sed quisq; sequetur;
 Quæris an deus sit: & deum potius fore putas: etiam ne coniciens illum propter uirtutem futurū me
 moriæ? Leges autem illi eas concedis: quas aniculæ quoq; mediussidius & mancipia nō ignorāt. Quis
 enim uirtute atq; concordia ciuitates crescere: cōtrariis libertatem amitti ambigeret? Sed doce: quomō
 fortes: quomodo concordēs ciues erunt: nec mortales homines uelis hæc uidere: quæ tu nescias. Nō au-
 tem de rebus publicis atq; grandibus solum: sed priuatis etiam ac leuioribus inutilia dabant responsa.
 De ducenda enim uxore interrogatus respondit. Arguam eligito puellam: de filiis autem Neue Labda-
 cides uxor pariet tibi perniciosum: demigratione: ad aureos migrate uiros: de inani gloria.
 Excedit cunctas exulta pelagica tellus: Est hominū: qui pulchræ arethusæ e gurgite potat:
 Thraces equis præstant: uirtus sed maior eorum
 Non uidetis certe o Apollo aruspibus & auguribus melior. Multo enim te Socrates præstanti-
 or: qui cum ab eo quidam quæreret duceret ne uxorem: utrum facies inquit poenitebit. Illi uero qui
 filios desiderabat dixisse fertur: non recte ipsum facere: q; de habendis cogitet liberis: cum potius

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

cogitandum sit: quomodo si dabuntur debent gubernari. Ei uero qui patriam deferere uolebat: quoni-
am infelicitate in ea degeret: non proba ipsum agitare respondit consilia: patriam enim relinquebat: sed
suam morositatem quae faciet: ut apud alios quoque non prospere uiuat: secum afferebat. Tu autem o
Apollo non modo uocatus: sed etiam sponte nonnullis consuluisti. Nam Atheniensibus nihil petenti-
bus uiginti ante uiginti post caniculares dies opaca in domo Dionysio uti medico consuluisti: nec pra-
clarum quid: sed quod uel mediocriter peritus medicus sciret protulisti. Quod uero seni cuidam si libe-
ros procreare uellet iuniorum ducendam uxorem respondisti: quidlibet: id qui naturae uires ac aetatum
considerauit non peius te ipso uideret.

Quod malefici uates partem quaestus petebant.

CAP. XI.

Utrum autem ei sapientissime deorum Charilao ac Archelao Lacedaemoniorum regibus mul-
to utilius fore respondisti: si agri quem bello acquisiuerint mediam Apollini partem attri-
buerent. Cui porro alteri Apollini tribuerent? Non enim tibi petebas: neque ita ego te impru-
dentem audeo dicere. Sint haec.

Quod poetae responsis laudabantur quasi diuini.

CAP. XII.

Archilochum autem poetam omnium poetarum petulantissimum: qui de mulieribus ea scri-
psit: quae nemo frugi aequo animo audiret: & Euripidem a Socratica philosophia improba-
tum: & Homerum: quem Plato tam inutilem a ciuitate sua reppulit: laudibus ad astra tulit.
Archilochi enim patri de filio quaerenti dixisti. Praclarus hic inter homines erit o The-
seus. Similiter fere de Euripide. Nascetur tibi filius Mnesarchides optimus atque gloriosus. Homerum
autem & felicissimum quasi deum: & miserum: quoniam in agenda uita non paruus tulit labores pro-
nuntiasti. Quid igitur erat: quo immortalitatis tibi Archilochus dignus uidebatur? Dic quaeso absque
inuidia: ut mirabilem eius uirtutem etiam nos imitati ad coelum similiter conscendamus. An uituperas
omnes mulieres putas: quae nobis nubere nolint: ut Archilochus fecit? Sed propter carmina uide-
licet tibi placuit. Dii enim & uiri diuini carmine utuntur: nec domus: nec ciuitas aliqua: nec nationes si-
ne carmine probe gubernantur. Quare qui eum occidit Archias a templo quasi sceleratus exire abs te ius-
sus est: musarum enim occidit amicum. Qua uero uirtute dii Euripidem admirati sunt nescio: nisi co-
ronas ac plaudencia theatra soleant admirari: an quia publice in arce Atheniensium coenaret? an quia
Macedonum populi eum laudabant coelo dignum iudicasti? Homerum uero cur deum: cur felicem
fore putabas? cui de morte interroganti respondisti: patriam quaere. Nam hanc mater tibi non pater de-
dit. Sed non procul a Minois tellure insula est: in qua tibi erunt ultima fata: cum adolescentium abdi-
tum sermonem audies. Graue namque o sapientissimi uirorum: deorum uolui dicere: graue inquam est:
si neque ubi natus est: neque ubi morietur sciet Homerus. Simileque mihi uidetur ac si scarabeus uehemen-
tia uentorum a stercore ubi natus est ad alia stercorea latus Delphicum Apollinem interrogaret: quoniam
a stercore natus esset: & in quo denique moreretur. Sed de poetis haecenus.

Quod Athletae diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebantur.

CAP. XIII.

Utrum non poetas solum modo: sed pugiles etiam atque athletas in deorum tuis oraculis ho-
nores conduxisti. Utrum cum mare metiri possis: & harenarum numerum non ignores:
surdos intelligas: & mutos audias: haec omnia nescires: & illud probe teneres: quia pugiles a
calcitrantibus nihil differunt. Sic enim aut asinos quoque deos putares: aut Diomedem pugi-
lem: non quasi deum honorares. Ultimus heroum Diomedes: quem uenerator sacris. Cur enim o Grae-
corum interpret: ut Plato dicit: ad coelum illum hominem rapuisti? An quia uno ictu in olympico cer-
ramine aduersarium deiecit: apertisque pectoribus eius manu pulmonem abstraxit? O rem mirabilem.
An quia quattuor ralis damnatis non tulit: sed moerore ac ira commotus colum nam: qua domus
sustentabatur ubi iudicum filii docebantur subtraxit: miseramque omnes morte confecit? Sed illud forsitan
admiraris: quia in loculum persequentes fugiens sacrum ingressus tegmen loculi sic apposuit atque te-
nuir: ut inde non potuerit abstrahi. Ideo ergo deus & non mortalis ideo uirtutis eius dii admirati in
coelum ipsum sicut Ganymedem rapuerunt. Sed illum pulchritudine persuasi: hunc robore corporis:
& quia uiribus bene usus est. Cur non de asinis quoque bene calcitrantibus: ut de pugilibus oracula red-
dis? Praecipuus deorum siluester asinus non Diomedes: quem uenerator sacris. Quippe & Diomedem
& multos alios: si calcibus secum certaret: omnino superaret: ipsum etiam pugilem Thasium ad bara-
thrum de coelo calcibus facile deiceret. Credamus enim deo: & etiam Thasius ambrosia nectareque deo-
rum in coelo utatur. Nunc demum intelligo diuinum quid esse caelestibus uti. Quod si philosophi oes
intellexissent omni uirtutis genere spreto Thasium pugilem imitati fuissent: cui immortalitatem qui-
dem: ut Diomedis dii non concesserunt. Sic autem honorarunt: ut cum aenea statua eius quasi animata
super pulsantem hostem ceciderit: cumque Thasii quasi diuinarum rerum ignari scelus illud putas-
sent: in mareque statuam iccirco proiecerint: dii commoti ingenti annonae penuria eos uexabant. Tu
autem Apollo quasi deorum humanissimus ambiguum: ut soles: auxilium eis praebuisti sic dicens.
Reductis in patriam exulibus cererem metetis. Thasii uero quasi maiori curae deorum humanitati
exules quae statuam forent restituerunt eos in patriam: & nullam utilitatem consecuti sunt: donec quidam
uidelicet sapiens pugilis demersam statuam intelligi per oraculum exposuerit: qua restituta secundi-
tas agrorum Thasii restituta est. Simile quid loris accidisse fertur: qui cum Eutyculem quasi proditio-
nis conscium in carcerem intrussissent: & post mortem eius statuas dehonestarunt: fame laborantes ora-

culum acciperet
athletas dii uide-
placari soles.

Q
Vid
de
pl
de
pit
pater
cum
illos
isid

Eth
cer
non
cen
minos
esse
uid
ia
tum
traher
bile
ex
profun

tus
ita
futura
reretur
mare
nis
tempore
p
tur.
Aegrotat
spondit:
quia
Mauor
sim
motus
obseru
mines
affereba

Var
ueru
lite
gen
sua
defendere
se
diadorand
que
su
confirmauit.
Vos
ab
erict
tho
Qui
quando
str
Percupidi
scire
h
Cum
uuldi
mag
Comp
sili
cum
Exiliet
que
aether
Sub
medi
que
un
Atque
altos
ferien
Si
ergo
nec
temp
quid
oportet
deo
fita
erit
fatalis
E
minus
Iuppiter
et
bus
relictis
solum
ipse
solus
consilia
sequendum
atque
c
Quo
Ontra
u
ad
re
qu
diti
ue

culum accēperunt: ut de honestatum honorarent: si agros non frustra uelent arare. Non minus igitur athletas dii uidentur diligere q̄ boues saginati ab hominibus diliguntur: quibus sacrificatis tu Apollo placari soles.

Quod etiam ty tannibus Apollo adularatur.

CAP. XIII.

Vid autem dicam: q̄ crudelissimis etiā Ty tannibus sic adularis: ut summos uiros putare uidearis? Quid enim ais de Cypselo. Felix hic uir Cypselus æacida. Quomodo autem si Cypselus felix: Phalaridem: cuius ille similis fuit: beatum fuisse negabimus: immo uero nō uideo qua ratione Phalaris etiam tibi ac Ioui placuit. Sic enī ipsi quoq̄ respōdisti. Apollo Iupiterq̄ pater uitam Phalaridi prorogauit: quia Caritona & Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos isidiantes sibi capisset: patiētiā: quā dum torquerentur ostenderunt admiratus: dimisit.

Quod ligna & lapides adorandos Apollo consulebat.

CAP. XV.

Ethymnensibus autem perutile fore asseruisti: si ligneum Dionysi caput colerēt: colunt. nō certe Methymnēs ligneum Dionysi caput tibi hortāti psuasi: alii uero lapideis: alii æneis: censet Hesiodus. Ego autem multo plures lapideos atq̄ ligneos hominum creatores ac doctos esse uideo. Sed tibi o Apollo mirabile uisum ē: quod ligneum humani capitis simulachrum dū iactum traherēt Methymnēs extraxerunt: colendūq̄ illud diuinis honoribus eē respōdisti. Orē mirabile ex profundo maris ita repēte retibus annexū Dionysi caput p̄siluit. Hæc Oenomaus.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SEXTVS.

VNC In hoc sexto euangelicæ præparationis uolumine falsitatem oraculorum a falsa de fati opinione profluxisse: neq̄ aliunde: q̄ cælestium motu corporum diuinationem illorum coniectura collectam fuisse ostendemus.

Quod quæcūq̄ dii gentiū præuidebant cælestiū motu præuidebāt. CAP. .I.
a Dicit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius: qui in libro de oraculis manifeste hoc his uerbis aperit. Quæcūq̄ inquit dii fatata prædicūt: stellarum motus ita futura significant: quod omnes & maxime Apollo multis responsis aperuit. Cum enī ab eo quæreretur marem ne an foeminam in utero habens mulier pareret: foeminam respondit: idq̄ a cōceptio nis tempore præcepisse declarat dicēs. Non sperato marem Phœbe cum Arares Cypriæ radiis tenebatur. Aegrotationes etiam stellarum cursu prædicabant. Malis enim pulmonem agitari humoribus respondit: quia salebris Saturnus præmeretur: & in alio responso. Fatatus tibi adest dies: quem Saturnus Mauorsq̄ simul statuerunt. His abunde intellectum puto non diuina quadam uirtute: sed cælestium motus obseruatione ac ratione mathematica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius q̄ homines afferebant.

Quod uoluntates hominum satis agi arbitrabantur liberum negantes arbitriū: idq̄ deorum consiliis persuasi.

CAP. II.

Vare modo attente considera: q̄ non solum exteriora: & quæ in potestate nostra non sunt: uerum etiam uoluntates hominum fatatas arbitrabantur. Sic enim ipse Apollo cum de milite quodam interrogatus esset: quare tam periculosa rei studeret: respondit dicēs. Mars eū genechliacus concitat: adeo autem generosi quidem illi dii fatum extulerunt: ut nec templa sua defendere se posse a fulminibus confiterentur. Qua igitur spe uota illis redduntur: aut cur pie colē dii adorandiq̄ sunt: qui sibiipsis sufficere nequeunt? Quæ omnia oraculo suo his uerbis ædito Apollo confirmauit.

Vos ab erichonii generati sanguine magni
Qui quando structura cadet pulcherrima tēpli.
Percupidi scire hæc oracula nostra petistis
Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
Comp̄ssus cum fulminibus ruet undiq̄ crebris
Exiliēq̄ æther: quæ templa excelsa deorum
Sub mediisq̄ undis naues multasq̄ cremabunt
Atq̄ altos ferient montes: ipsosq̄ fugabunt

Pastores trepidos: spelæaq̄ poscere cogent:
Tunc quoq̄ terrifico percussus hoc fulmie tēplū
Ardebit: sic stat factorum immobilis ordo
Ferre autem longe præstat quodcūq̄ seueræ
Et fixa & stabili statuerunt lege sorores.
Esse etenim certum stabile inuiolabile semper
Quicquid nent fufis parca rex iussit olympi.

Si ergo nec templa sua defendere dii possunt: sed uenire necesse est: quæ parcarum fufis sunt euoluta: quid oportet deos aut colere: aut de futuris interrogare: si tam bonorum q̄ contrariorum causa necessitas erit fatalis? Erit igitur hæc necessitas diis omnibus spretis sola ueneranda. Quot si parcarum doctus Iuppiter est: qui quodcūq̄ fufis parca conuoluent immobile fore statuit: cur non cæteris omnibus relictis solum illum deum & solum bonorum largitorem magna prædicas uoce: præsertim cum ipse solus consilia parcarum: ut alibi dicis: mutare facile possit. Vera igitur ratio illum esse deum: illum sequendum atq̄ colendum solum mō astruit.

Quod facta magica ui solui posse Apollo respondit:

CAP. III.

Ontra uero Pithius Apollo maleficis artibus fata solui cōtēdit. Cū. n. q̄reret qdā cur ineptus ad rē quāpiā ab Apolline iudicatus eēt: qd̄ faciendū eēt: ut quasi aptus suscipere: fatosq̄ ipse diri ui eū respōdit: quā magicis artibus effugere poterat. Vnde apte pater magicam diuinā

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

tus artem hominibus concessam: ut aliquo modo fatū repellerent. Hæc Porphyrii non mea sunt. Qui autem re magica fata hominibus soluenda consuluit: quomodo ipse qui deus est fatatum templi non reppulit incendium? Nobis autem illud etiam considerandum est q̄ dignus dei appellatione ille sit: qui non ad philosophiam: sed ad malas artes homines hortatur.

Quod Apollo nonnunq̄ mentiri se fatebatur.

CAP. IIII.

Orphyrus autem mentiri quoq̄ deos fatetur: exquisitam futurorum cognitionem dicens non hominibus solum: sed multis etiam deorum incomprehensibilem esse: unde interrogati non sponte mentiuntur inquit. Quare prædicere solent non posse uera se respondere: homines autem ex amentia perseverantius cogunt: ut respondeant. Apollo igitur delphicus cum huiusmodi cœli ac continentis affectio esset: ut uerum præuidere non posset: retine dicebat per uatem uim istam: & potentia uerba hæc non proferas: falsa dicam si coges. Et in alio responso. Nihil hodie inquit stellarum mihi uia dicendum præstat. Deinde concludens ait. Manifestum iam fecimus unde falsitas ad deorum oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autem dicimus hinc patere nihil i deorum oraculis diuinum fuisse. Quomodo enim deus: qui natura ueritas est mentietur? aut q̄o boni dæmōes falsitate q̄rētes fraudabūt? q̄o ēt hoīe supior erit: q̄ stellæ motu impedit? Sed mortale qdē hoīem: cui aliq̄ cura uirtutis sit: nulla rōne cogi posse ut mētiat nō dubitamus. Nam si ēt uerbera & cædē minaberis: non dubitabit exclamare: ensem acue: ignē: afferas: corpus meū incidas: totum cremato: stellæ in terram ante descendent: & terra in cœlum ascendet: q̄ falsum a me quicq̄ audias. Deum at̄ aut bonos dæmonas ad cōtinētis cœli necessitatē ignoratiā suā referētes credemus? minime.

Quod falsa est opinio de fato.

CAP. V.

On enim dī aut boni: sed perniciosi ac nequam dæmones sunt: qui libertatem nostram destruxerunt: & stellis non exteriora solum: uerum etiam uoluntates nostras cogi nobis persuaserunt. Quod si esset: iaceret omnis philosophia: iaceret pietas: nulla eēt laus uirtutis: nullus fructus laborum: nec puniendi essent improbi: nec admirandi studiosi: si non libera uoluntate & nostra sponte susceptis laboribus: sed necessitate factorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc evertit opinio. Nam si euentura omnino sunt prospera uel aduersa unicuiq̄ hominū: estq̄ necesse hæc me agere & te illa: quid oportet cura laboreq̄ confici? Nam si qui militiam ire cupit: non sponte: sed fatis coactus id cupit: & latrones similiter ac adulteri cæteri q̄ nequissimi homines: & e contra modesti & iusti fatis compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisq̄ monēti ac præcipienti mentem adhibebitur? aut quomodo non exclamabit: non sunt potestatis hæc meæ o doctores: ac ideo quid oportet sollicitum esse: nisi etiam fatis hæc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docēdi præcipiendiq̄ tibi necessitas instat: frustra tamen doces ac præcipis: faciam enim si fata uolunt: immo uero laborandum mihi non est. Aderit enim mihi necessario quod fatatum est: & profecto: q̄ hortatur & docet: qui peccantes castigat & probos commendat: is re ipsa liberum nobis arbitrium inesse ostendens solo factorum utitur nomine: similiterq̄ facit: ut si quis bonitatem naturæ: qua uniuersa gubernantur nequitia appellet uocabulo: eodem enim certo pacto cum manifeste omnes non aliūde: sed a libera nostra uoluntate admonendos filios castigandosq̄ seruos inducamur: & sponte nos aliud uelle: aliud nolle cognoscamus. Vehementer errat: qui hæc necessitate factorum fieri contendit: & studia hominum retrudit. Exhortatione nāq̄ atq̄ doctrina bene uitam agi humanam uidemus: quæ omnia uacuum legibus hæc opinio si sibi constet radicitus euellit: non enim erit opus aut peccantes castigare: si qui dem coacti fecerunt: aut honores probis uiris retribuere: quæ utraq̄ profecto uidemus magnam uim alterum ad improbitatem reprehendendam: alterum ad probitatem amplexandam retinere. Pietas enim in deum nonne funditus evertitur: si nec ipse deus nobis nec piæ orationes & cultus eius necessitate iunctis hominibus potest prodesse? Quomodo autem cum sentiamus nostra nos appetitione moueri: nō omnino amentissimum erit ab exteriori quadam ui quasi animi expertes moueri nos credere? Sic enī libera uoluntate alia fugimus: alia sequimur: ut quemadmodum dolere: gaudere: uidere audire: non rationando: sed re ipsa comprehendimus: ita a nostrum ipsorum consilio aut fugiendum aut sequendū moueri nos profecto sentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari non potest. Si autē multa præter uoluntatem eueniunt: quibus nonnulli turbantur: distinguenda res elegantius est considerandumq̄ diligentius: qua ratione fiant: uidebimus enim non factorum: sed alia quadam atq̄ sublimiori prouidentia ratione ita fieri. Age igitur altius rem consideremus. Uniuersa igitur diuina prouidentia existere ac gubernari uera pietatis p̄dicant iura: propria uero rōne singula secundum formas suas: quædā habitu: quædam natura: quædam sensu: alia ratione ac iudicio & uoluntate mouētur: & alia quidem antecedente ratione facta: alia uero cōsequente ad ea quæ per antecedentem producta sunt: uacuum totius atq̄ diuersum constituunt ornatum. Cūq̄ singula rerum genera propriam naturæ determinatamq̄ fabricam a prima causa consecuta sint: hic libertatis quis naturæ rationem facile perspiciet? cum enim non simplex quædam res homo existat: sed a duobus contrariis animo atq̄ corpore cōstit: cumq̄ corpus ex cōsequenti: ut organum aīo attributum sit: aīa uero de intellectus substantia prædicente sit ratione creata: & illud quidem irrationale ac mortale: hæc autē irrationalis incorporea atq̄ immortalis: cūq̄ corpore bæluis: aīo rationali immortalisq̄ naturæ coniungamur: iure ita compositū hoc animal cum simplex natura sit: dupliciter diuersaq̄ uia uiuendi rationem complectitur. Nam & naturæ corporis seruit: & diuiniorē partē: si se ipsum cognouit: nō spernit libertatis suæ cupidū: ita idē & seruit

& liberum
mo consecuta
fati subicit
ta uero animi
& animæ &
multa uolunt
ta etiam co
neg: animi
subtrahat. C
cidunt extri
ptura id dicit
alia præter
corpore atq̄
suam irration
tis omnibus
tius corpus
euitabilia qu
re. Sed uolunt
cunctis resist
poris impetu
tra: ea ipsa no
poris titillatio
turalem usum
tes. Ita non in
nunq̄ mori n
do ad corpus
uitam deus i
nentemq̄ a
etiam ad infi
gora æstus al
parum prop
turbant. Adh
do ad suam co
cere: sicut e co
ui mores prob
ribus fertur. R
tur. Quid dica
abundant: n
ornatum uari
quæ aut natura
præsidet: quæ
mutat: auxiliu
partito: ut dixi
cidens sunt: on
etiam unde ma
aut corpore: aut
mi motu: quan
enim sibi ipsi ar
fit: & sui motus
clamat: uia regia
unicuiq̄ anima
rectam ostendit
eligere: cum po
tiorum sponte: n
tur culpa est: deu
uit. Cui enim ip
tura insunt. Vn
na creatum: ideo
agit: cum sit elect
git: sed sponte m
tim cum istam a
stellæ: omnia de

& liberum est: talem enim a deo corporis atque animæ: quibus ipse sciuit rationibus: coniunctionem homo consecutus est. Si ergo quispiam quæ corporis aut animi naturæ sunt fati uocabulo abusus necessitati subiicit: uehementer errat: si enim necessitas: quæ impediri non potest: fatum esse intelligitur: multa uero animæ & corporis naturam consequentia impediuntur: infinitaque forinsecus præter naturam & animæ & corpori accidunt: quomodo fatum & natura idem atque unum erit? Fiunt enim in nobis multa uoluntate: quæ in nobis est: cuiusmodi sunt: quæ secundum naturam animæ appetimus. Multa etiam corporis natura fiunt: alia istis animo dico & corpori accidunt: quæ aliis natura conueniunt: sed neque animi libertatem: neque corporis naturam: neque quæcunque forinsecus accidunt iure quispiam a causa subtrahat. Causa uero omnium: & quæ libertatis nostræ sunt: & quæ naturæ corporis sunt: & quæ accidunt extrinsecus deus est: a quo uniuersa quæ sunt producuntur. De omnibus omnium quæ sunt scriptura id dicit. Quoniam ipse dixit & facta sunt: ipse madauit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus alia præter opinionem accidunt nostram: meminisse tunc debemus coniunctionis huius nostræ: quæ corpore atque animo constat: unde rationalis atque intellectiua anima in infantis corpore præter naturam suam irrationalis esse uidetur: & intellectus ærotatione corporis uersus insanit: & senectute instrumentis omnibus intellectus intellectiue animæ uirtus hebetatur. Dolores rursus: præter naturam uehementius corpus urgentes libertatem animi deticiunt: quæ doloribus uicta corpus consequitur. Ita patet inuitabilia quædam uincula libertati animæ: partim a natura corporis: partim ab exterioribus imminere. Sed uoluntas hominis ad tantum uirtutis interdum peruenit: ut & naturæ corporis & exterioribus cunctis resistat. Corpus enim plerumque ad Venerem fertur: & anima habens utens rationis subigit corporis impetum atque domat: fame siti ac frigore corpus conficitur: & remedia quaerit. At uoluntas e contra: ea ipsa nonnunquam eligit: & ieiunio cæterisque laboribus appetitum carnis frænat. Præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum: & uoluntas laborem plerumque amat. Multi autem peiora secuti naturalem usum ad eum: qui præter naturam est: couertunt: masculi & masculos turpitudinem operantes. Ita non in omnibus ratio uincitur: sed interdum ipsa ducit: interdum autem ducitur: adeo ut nonnunquam mori melius quam uiuere iudicauerit: propriis homo manibus se ipsum interimat. Si ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset concertatio: non magna beneuiuendi esset difficultas. Nunc cum hanc uitam deus inter multa constituerit: inter homines: inter bæluas: inter ignem etiam atque aquam: continentemque aera: non est sibi solummodo pugnandum aduersus coniunctam corporis naturam: uerum etiam ad infinita pene exteriora. Crebro enim etiam ciborum & continentis temperies: aut e contra frigora æstus aliisque huiusmodi complura natura quidem facta: nobis autem per accidens ingruentia non parum propter corporis naturam: quæ non facile potest exteriores sufferre: uoluntatem hominis perturbant. Adhæc illi quibus cum uiuimus uoluntatem plerumque nostram rationibus: aut quouis alio modo ad suam conuertunt: & alias meliorem: alias peiorem efficiunt. Solet enim conuersatio praua nocere: sicut e contra bona prodesse: bonos quippe mores conuersatio mala corrumpit: ueluti etiam prauum mores proba conuersatione corriguntur. Sic igitur rationalis animæ uirtus huc atque illuc ab exterioribus fertur. Rursus autem uiribus suis diuinis aliquando superat cuncta: & inuicta robore philosophatur. Quid dicam: quod quibusdam sæculis excelso magnoque animo homines & robustissimis corporibus abundarunt: nonnullis e contra: quæ omnia gubernationi totius aptissime congruentia quam maximum ornatum uarietate rerum faciunt. Omnibus autem simpliciter tam his: quorum nos sumus causa: quam his: quæ aut natura fiunt: aut extrinsecus accidunt: una omnipotens atque omnia penetrans prouidentia dei præsidet: quæ uniuersa ineffabilibus gubernans rationibus: multa etiam eorum: quæ natura fiunt commutat: auxiliumque affert: ut ea quorum nos sumus causa & eligamus: & operemur. His omnibus tripartito: ut diximus: diuisis: in ea: quæ in nobis sunt: in ea: quæ secundum naturam: & in ea: quæ per accidens fiunt: omnibusque istis ad uoluntatem dei reductis: nullum locum fatorum possidet ratio. Hinc etiam unde malorum scaturiat fons aperitur: qui nullum locum habet in his: quæ secundum naturam: aut corpore: aut animo fiunt: sed nec in his quæ forinsecus accidunt. Solummodo autem in libro animi motu: quando non secundum naturam: neque recte mouetur: sed a regia exiens uia: sponte (dominus enim sibi ipsi animus est) præter naturam fertur. Cumque præcipuum honorem a deo acciperit: ut liber sit: & sui motus iudex: diuina quædam lex iniuncta sibi naturaliter est: quæ in ipso anteriore recessu exclamat: uia regia proficiscaris: noli ad dexteram aut sinistram declinare. Via ergo regia recta est: quam unicuique animæ quasi natura insitam legem auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam: per potestatem uero liberam effecit: ut in ipsa essent uirtutis præmia sine ui aliquo eligere: cum possit etiam contraria male. Ita si proprio motu naturalem despexerit legem fons uitiorum sponte: non aliunde: neque ulla necessitate: sed libera uoluntate atque iudicio facta est. Eligentis igitur culpa est: deus uero inculpabilis est: nec cum prauam deus: aut naturam: aut substantiam animæ creauit. Cui enim ipse bonus sit: bona sunt omnia: quæ ab eo creata sunt. Bona igitur sunt omnia: quæ natura insunt. Unicuique rationali animæ liberæ arbitrium natura inest. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum: ideo quando male agit non est natura culpanda: non. n. natura: sed præter naturam malum agit: cum sit electionis deprauata: non naturæ opus. Cum. n. uirtus ad eligenda bona inest: si ea non eligit: sed sponte melioribus spretis mala imitatus sequitur: quis potest eum dicere morbi sui causam non fuisse: præsertim cum insitam atque salutare legem uolens contempserit? Qui ergo istis omnibus reiectis a necessitate motusque stellæ: omnia deprehendere putat: nec nobis: sed uirtuti: qua omnia mouentur: peccandi causam tribuit: is

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

quomodo non impius atq; amens erit? Nam si fortuna & casu absq; aliqua prouidentia ferri omnia op-
natur: impietatis crimine reus mente captus quoq; uidebitur: quoniam pulcherrimum rerum oïum
ordinem non perspiciat. Sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur: quoniã
tamen non peccare ui fatorum delinquentes concedat necesse est: causamq; delictorũ diuinã attribuat
prouidentia: mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans: impius profecto iudicabitur:
immo uero pessimus omnium: qui a creatore uniuersi alios ad adulteria: alios ad rapinas: alios ad alia
uitia impelli arbitretur. Vnde sequitur aut hæc peccata non esse: aut peccandi causam in creatorem re-
ferri. Nam siue cum uideat uniuersa cunctisq; adsit: peccare homines cogit: siue stellarum motui uim
cogendi concessit: ipse certe aut per seipsum aut per orbis cælestes: quasi per organum nolentes homi-
nes ad uitia immittit. Quare nõ iure homo: sed creator eius peccator erit: quo dogmate nihil scelestius
excogitari potest. Ita qui fatorum necessitatem esse credit: is aperte deum & prouidentiam negat: uelut
ti e contra: qui deum uniuersis præesse putat: uim fatorum omnino destruit. Aut enim idem est deus:
quod fatum: aut diuersum. Idem certe non erit. Nam si seriem causarum inuitabilem cælestium mo-
tu effectam fatum esse opinantur: quomodo elementa corporea: unde cælestia etiam constant: priora
fato non erunt? & quomodo quod elementis & cælo posterius ē: idem erit quod prima causa? Quod
si elementa: & rationis & animæ expertia sunt: deus autem incorporeus & uita & sapiētia est: rebus oï-
bus: & ut sint: & ut bene sint: bonitate sua largiens: nõ erit profecto unum ac idem deus & fatum: quod
cum cælestia corpora consequantur eorum accidens est. Si ergo diuersum: quærēdum: utrum melius
deo est: an non. Sed nihil deo melius: nihil potentius excogitari potest. Vincet ergo deus superabit exter-
minabitq; omnino fatum: aut si patietur ipsum extare: cum possit uim eius malignam compescere: ipse
ad se ipsum malignitatis causam attrahet: immo uero siquidem creator omnium deus ē: fatum quoq;
ab ipso productum est. Ita nullæ uidebitur sibi curæ uniuersum esse: cum tamen ab ordine rerum: &
alterius ad alteram affectionem: & ab his quæ a libera potestate animi fiunt a parte prouidentia pateat
effectus. Nam etsi nullæ quædam partim corporis: partim externarum rerum: animum plerūq; a uir-
tute repellant: ad oïa tamen resistit: & inuicta diuino auxilio libertas humana euadit: quæ res certamē
martyrum: qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt: pericula: cōprobat. Infiniti pene ho-
mines non solum Græci & Barbari: uerum etiam mulieres teneraq; puellæ intrepidæ cruciatu omni
superato libenter a corpore abierunt. Nec quisq; poterit fatorum necessitati hæc accōmodare. Quādo
enim alias talia cælestium motus effecit certamia: aut quādo uita hominum ante Saluatoris nostri do-
ctrinam tales luctationes proposuit? Vbi autem doctrina huiusmodi unq; fuit: quæ prauam supersti-
tionem deiiceret: & cognitionem ueri dei omnibus immitteret? Quis autem sapiens unq; potuit doctri-
nam suam ad uniuersum orbem dispergere: & deus uel ab omnibus uel a pluribus credi? Quod si hæc
nunq; fuerunt: non est certe causarum series: & fatalis necessitas oïum horum causa. Nam si esset profe-
cto alius quoq; eandem aut similem stellarum necessitatem nascens habuisset. Quibus porro satis Sal-
uator noster deus uerus p uniuersum orbem prædicatur: & qui apud Græcos: uel apud Barbaros dii
putabantur: non alia re q̃ prædicatione nostri Saluatoris deiiciuntur. Quod uero fatum uniuersi crea-
torem ipsum esse confirmauit: qui nullam eē fatorum uim docuit: atq; docet: quomodo igitur ipsum
fatum non esse se ipsum prædicat? Qui autem prædicationis euangelicæ gratia uel certarunt iam mul-
tis annis: uel etiam nunc certant: quomodo ad unam uoluntatem & fidem: & ad eandem uirtutem ani-
mi uiuendiq; rationem diuersis temporibus: & tam multi nostra memoria compulsi sunt? Quis mē-
tis compos credere unq; poterit iuuenes simul ac senes: uiros & fœminas: seruos & liberos: doctos atq;
indoctos: non in uno climate orbis: neq; in eadem hora natos: sed ubiq; terrarum & diuersis temporis
bus factis coactos: unam & eādem nouam atq; iāuditā doctrinam: & quidem cum periculo mortis pa-
triis ritibus anteposuisse: & uere philosophiæ dogmata duriciq; uiuendi: q̃ delitias maluisse. Cæcus p
fecto de his: ut trito prouerbio dicitur: recte iudicaret non necessitate: sed libero hæc fieri arbitrio.

Ipforum gentilium philosophorum uerba contra eos: qui fatum esse opinantur. CAP. VI.
Pura dicere possem: sed quoniam suis testibus gentes non argumentis nostris confundere
instituiamus: Oenomaum rursus audiamus: qui magno animo in libro de maleficis artifici-
bus his aduersus Apollinē uerbis utitur. Sed eas igit i Delphis tu: neq; possis tacere cum ue-
lis: sic Iouis filius Apollo uult modo: non quia uult: sed quia necessitas uelle ipsum compel-
lit. Videretur autem mihi quoniam in hunc sermonem deductus sum de potestate nostra: quam funda-
mentum humanæ uitæ multi appellant: diligentius quærere: hanc potestatem nos libertatem nuncu-
pamus. Democritus autem: si bene memini: atq; Chrysippus: alter seruam: alter semiseruam pulcher-
rimam omnium humanorum rem conatur ostendere: de quibus tamen non multum curandum ē.
Quod si deus etiam aduersus nos est: quid faciemus? Sed non est æquum uel Apolline repugnante ue-
ritatem prodere Christo enim Chironis sic respondit. Patria relicta Euboeam pete: ubi fatatum tibi est
urbem ædificare. Quid ais o Apollo? An non est potestatis meæ patriam relinquere? q; si mihi fatatū
est ibi urbem ædificare: siue tu consulas siue non: & siue ipse uelim siue nolim: omnino faciā: eritq; mi-
hi necesse etiam si nolim. Sed forte melius est tibi q̃ rationibus credere. Aliud igitur afferas: nuncia Pa-
riis o Thesides in Aeria urbem sibi condendam fore. Nunciarem inquam etiam si tu non præcip-
res: quoniam fatatum est. Aeriam autem Thasum insulam Archilochus Thelesidis filius prius appella-
tam fuisse docuit: & Paris coloniam illo mittere persuasit: qui uidelicet nunq; id fecisset nisi tu iussisses.

Cur igitur
mus certe
dam nost
mines ex
& alter di
ais? An no
quomodo
do aut Cl
præfente
curus oïu
ret: nullo
uobis uid
ferre debe
incurtiar
sis: quæ m
nos aliqui
gi. Quors
stra uolum
scias hoc p
prudens es
ratis suæ d
farum & le
fuisse: siue
id recte Ap
modum il
sunt oia re
domus. Se
ptias cōsec
rem duxit.
gnare uolu
edixisset? P
Argos: sed
uel si uxore
contēpsisset
set: quomoc
riem istam
incidere pote
& causas reru
pulex pprio
Locro respon
Cur enim lu
bis iposuit. C
ricinandi in
laudasti o Ap
mus: ut tu pr
formes uitup
etiam coegit
si boni fuistis
fuisse assero: q
fuit? Hæc qu
facit reliquos
scripserūt. Ind
Ri
liur
ctur
bro
Quæ data sorte
Quæ nato inuo
Quum mater p
Non recordabat
secundo libro tu

Cur igitur fatatū erat? Sed quoniā ociosi sumus: age nunc mihi respōde. Sumus ne ego ac tu aliqd? Sumus certe respondebis. Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet q̄ sensu: perceptiōe q̄ qua- dam nostra. Quod porro quomodo cognouimus aīalia nos & ex aīalibus esse? Vt ego quidē dico: ho- mines ex hominibus: alter maleficus: alter malefici redargutor. Vt uero tu dicerēs: alter hō: alter deus: & alter diuinator: alter sycophanta. Quod tibi facile concedā: si rationibus ita mihi esse ostēdes. Quid ais? An non recte iudicauimus sensu ac perceptiōe nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat quomodo aliquis ad Delphicū oraculū ueniat: nisi sentiat intelligatq̄alicuius se rei indigere? Quomo- do aut̄ Chrysippus: qui se in seruitutem induxit: id quod dicebat intelligebat: aut quomodo uel cum præsente Arcesilao disputat: uel absenti Epicuro respondet: si nec quid sit Arcesilaus: nec quid sit Epi- curus oīno percipit: nec percipere pōt: imo uero nec quid ipse sit? Si hęc aduersus uos quispiam dice- ret: nullo modo ferre possētis. Quare o Democrite: & o Crysippe: & tu o cælestis diuinator: si molestū uobis uidetur: cum quis intelligentiam atq̄ sensum eripere a uobis conatur: nōne nos quoq̄ moleste ferre debemus: si magni sensum & mentem uestram putatis? nobis autē fati necessitatem nescio quā incuriatis: quā alius uestrum a deo esse asserit: alius ab atomis deorsum latis: ac inde sursum repercus- sis: quæ modo coniunguntur: modo resoluuntur fieri contendit? cum aperte eo sensu ac mente: quo nos aliquid percipimus: nec fugit nos quantum interest inter ambulare ac ferri: aut inter uelle atq̄ co- gi. Quorsum hęc? quia hęc nescire uidearis o Apollo: quæ nā sint ea: quoq̄ domini sumus: quæ a no- stra uoluntate dependent. Hęc certe uoluntas nostra non paucarū regū principium est. Tu aut̄ cum oīa scias hoc principium ita te latet: ut quæ hinc sequuntur nullo modo scire iudicaris. Non ne igitur im- prudens es: qui Laio respondisti: quia interim cum a filio fatatum esset? Ignorasti quippe: quia uolun- tatis suæ dominus nasciturus filius foret. Illud porro ridiculum est: coniunctionem nescio quā eē cau- sarum & seriem. Vtuntur aut̄ sapientiores ratione quadam Euripidis. Laium enim aiunt dominū sui fuisse: siue uellet filium procreare: siue nollet: filio uero nato necesse fuisse ab eo interfici: quare potuisse id recte Apollinis prouidentia percipi: uerum filius quoq̄ sicuti & pater suæ uoluntatis erat. Et quēad- modum ille dare operam liberis: & non dare: sic iste interficere & non interficere poterat. Huiusmodi sunt oīa responsa Apollinis: qui etiam apud Euripidem ad Laium dicit. Vniuersa tua sanguine corruiet domus. Series igitur causarū quænam fuit? Cædes patris antecessit: & enigmatis solutione matris nu- ptias cōsecutus est filius. Adhęc alter nepotum regnum rapuit: alter profugus Adrastus filiam in uxo- rem duxit. Vnde septem duces ridiculose mouentur: quæ series ista conglutinauit? Nam si Oedipus re- gnare uoluisset: aut locastes nuptias reppulisset: quomodo maledictionem illam Euripideam in filios edixisset? Præterea si Oedipodis filii conuenissent simul: uel uicissim regnare: uel si qui profugit: nō ad Argos: sed in extremas terrarum horas abiisset: uel si cū in Argos uenisset Adrastus ei filiā nō dedisset: uel si uxore ducta ī patriā reduci nō curasset: aut si cuperet quidem ipse: Adrastus uero & cæteri duces contēpissent: aut si cum parati ad pugnam Thebas petiissent: timore percussus frater cū fratre cōuenis- set: quomodo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem: sed se- riem istam rerum necessariam pernego: quācumq̄ enim rem mihi obtuleris simili quodam pacto eā incidere potero: ac ita ostendam nullā esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia & causas rerum agitabilium libere homines mutare possint: an non intelligis: quia & asinus & canis & pulex pprio appetitu mouētur? Quæ omnia tu nullo modo sentiri uideris Apollo. Tibi Iuppiter dedit Locro respondisti: dabitq̄ mala. Nō recte o Apollo: non iniuriantem hominem tam male dii tractant: Cur enim Iuppiter huius necessitatis auctor nos ac se ipsum nō punit. Ipse quippe necessitatē agēdi no- bis iposuit. Cur ergo nos plectimur: qui huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoq̄ ipse ua- ticinandi inanē artē depone. Erit enim quod fatatū est: etiā si nō pdixeris. Lycurgū autē illū: quā ratiōe laudasti o Apollo? Nam si bonus erat: non illi hoc: sed fatis tribuendum. Si enim omnia necessitate agi- mus: ut tu prædicas: nō sponte: sed ui bonus erat. Quasi quispiam mēte captus formosos laudet: & de- formes uituperet. Iure nāq̄ neq̄ homines dicere possunt. Noluisti nos o Iuppiter bonos esse: imo uero etiam coegisti prauitatem amplecti. Tibi autē o Chrysippe atq̄ Cleanthes nulla laus attribuenda ē: si boni fuistis: ita uirtutem quidem laudabo: uos autem minime. Quare Epicurum quoq̄ non dignū fuisse assero: quem obprobriis peteres. Mollem atq̄ iniustum appellas eū o Chrysippe: qui iuris sui nō fuit? Hęc quomodo dicebas: si sponte ipsum peccare nō credebās? Hęc Oenomaus: qui tibi si nō satis facit reliquos philosophos plegere nō graueris. Multi enī atq̄ insignes aduersus huiusmodi dogma scripserūt. Inde igit̄ aliqua: quoniā multi tā docti q̄ indocti fallā opinione tenent: sumere statui.

Itidē ipsoꝝ gentiliū philosophoꝝ uerba cōtra eos q̄ fatū esse opinant. CAP. VII.
Rimū igit̄ Diogenianū aduersus Chrysippum audias. Chrysippus. n. & nos cām eē agibi- lium & oīa fieri fato contendens Homeri testimonio utebat̄: qđ parum fuisse ab eo intelle- ctum Diogenianus ostendit. Sed Chrysippi qđam prius ponemus: qui in primo de fatis li- bro necessitate oīa fieri auctoritate multoꝝ arguit: & demū Homerū inducit dicentē.

Quæ data sorte mihi ē nato fors me iuida pssit. Non est qui fixas parcarum auertere leges
 Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris Effugere aut possit.

Quam mater peperit illum. Et alibi.
 Non recordabatur enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse: quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit: cum multa etiam a nobis fieri ostendere uolebat: quid enim clarius arḡ

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

acrius illis: Vt caderent tribuit sua certe amentia causam.

Et rursus:

Quā falso accusant superos stultiq; q̄runtur

Mortales: etenim nostrorum causa malorum

Nos sumus: & sua quēq; magis uecordia lædit:

His enim & horum similibus non esse cuncta necessario & satis faciunda nobis probatur: quīs etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chrysippi dogma confirmatur. Non enim oīa: sed nōnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cū. n. dicit. Quæ data sorte mihi est nato fors me inuida p̄ssit. Non omnia profecto: sed mortem satis ac necessario euenire ostendit. Hoc ipsum etiam illud uult.

Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris. Non enim oīa sed q̄dam fato destinato necessario sibi euentura confirmat. Illud quoq; ab Homero optime dictum ē. Non est qui fixas parcaq; auertere leges Effugere aut possit. Quis enim pōt quæ necessario impendent effugere? Non ergo suffragatur Homerus Chrysippo: uerum etiam refragatur. Ille nāq; apertissime a nobis multa fieri prædicat: necessario autem cuncta fieri nunquā ab eo dictum est. Chrysippus uero necessitate fatorum cuncta fieri conatur ostendere. Et ille quidem cum poeta sit: non pollicetur ueritatem rerum docere: sed uarias hominum opiniones plerūq; ponit: unde non est alienum ab eo contraria nōnunq; dicere. Philosophis autem & contradicere sibi ipsis turpe est: & poetarum uti testimonio magis q̄ ratione turpissimum.

Putat autem insolubilibus uti argumentis expositione nominum. Fatum enim dicit dictum quoddā determinatumque diuinitus esse. Parcas autem e contrario: quoniam nemini parcant. Sortes quia ita sortitum unicuiq; sit: ac ideo tres esse parcas arbitrantur: quia tria sunt tēpora: in quibus omnia inuoluuntur. Lachesimq; dictam esse: quia lanchanim græce euenire per sortem designat. Atropon: quia uerti non possit. Cloton: quoniam contorta & coordinata omnia teneat: hoc enim nomina ipsa græca lingua ostendunt. His nugis fatalem putauit necessitatem demonstrasse. Ego autē satis mirari non possum: quomodo nihil se penitus asserere non sensit. Significant enim nomina quemadmodum exposuit: positaq; ab hominibus sint ea de causa: cur igitur o Chrysippe uulgares ubiq; opinione sequeris?

An forte: quia omnes uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur? Quomodo igitur scripsisti neminem esse hominem: qui non æque ac Orestes & Alemeon infanīat: præter solum sapientem? Deinde addis unum uel duos aut admodum paucos sapientes fuisse: opinionēque multorum de gloria: de diuitiis: de regno: de uoluptate: quæ omnes pene bona arbitrantur: tanquā uulgares refutandas ducis? Aut quomodo omnes pene leges male positas a rebus publicis putas? Cur autem tam multos etiam libros conscripsisti? Non enim docendi sunt: qui falsas opiniones non habent: nisi forte recte tunc omnes opinari dicas: quando tecum conueniunt. Cum uero diuersa q̄ tu putant: tunc furiosos appelles. Nam cum te sapientem non nomines: non erit nobis argumento recte illos sapere: qui tecum conueniunt. Deinde quare omnes furere dixisti: cum laudare quasi sapientes: quia te sequuntur debuisses? Adhæc etiam si nō furere illos ego asseram: cum tamē a sapientia longe absint: ridiculosum est propter positionem nominum eorum uti testimonio: quos non præstantiores teipso: neq; sapientiores arbitraris: nisi forte eos: qui ab initio hæc nomina excogitarunt sapientes fuisse contendas: quod ostendere nullo pacto poteris. Sed sit ita: quomodo ergo nominibus significatur: omnia simpliciter fati fieri: & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & parcarum numerus: & nomina ipsarum: & fusus: & glomeratum in eo fillum: cæteraq; huiusmodi inuitabilem a sæculo determinationem causarum ostendunt. Quæ tamen necessitas earum rerum solummodo est: quæ necessario euentura sunt: quæq; aliter accidere non possunt. Quæ uero non quas infinitas esse scimus: earum alias diis homines attri-

buerunt: alias uoluntati nostræ subiecerunt: aliis natura præest: aliis fortuna: quam mutabilem atq; instabilem esse uolentes prisci homines significare in pila sedentem depingunt. An hæc omnibus ita esse non uidentur? Ita quæcumq; fato aut fortuna fiunt: omnia diuinitus fieri arbitrantur: quæcumq; aut nos agimus nostræ uoluntati attribuit. Quare uides nō attestari tibi uulgare hominum opinionē: sed potius repugnare. Paulo post deinde ait. Sed in primo quidem libro huiusmodi demonstrationibus utitur Chrysippus: in secundo uero repugnantia opinioni suæ soluere conatur: quæ nos incipientes con-

scripsimus: ut puta studia hominum retundūtur: nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in secundo libro ait manifestum esse multa fieri a nobis: quæ tamen ad gubernationem totius referantur: ea fatata esse. Utitur autem huiusmodi exemplis. Non inquit simpliciter fatatum fuit uerstem te non posse amittere: sed si eam diligenter custodieris: ab hostibus quoq; non capi te fatatum ē: si hostes caueris: liberos quoq; habere fatatum: si uxorem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret Milonem inquit pugillem intactum fato certamine abiturum: nō recte arbitraris: si luctaturum eū putares: sic & in aliis res se habet. Multa enim sunt: quæ fieri non possunt nisi nos quoq; studium con-

feramus. Ita enim fatata sunt si nos uoluerimus. Miranda profecto est huius sermonis inconstantia: Nam quemadmodum dulce amaro: & nigrum albo: & calidum frigido: contrarium est: sic & fatum libertati nostræ contrarium. Nam quæ fatata sunt siue nolis: siue uelis omnino fiunt. Quæ uero in nostra potestate sunt: ea sicut uolumus diligentia nostra disponuntur. Si ergo diligēti obseruatione in ea factum est: ne uestem amiserim: & liberi nati: quia uxorem cognoscere uolui: nec captus ab hostibus: quia fugi: & intactus e gymnasio recessi: quia certare nolui: quomodo fatata hæc erant? Nam si fatata erant nihil uoluntas mea contulit: & si contulit: non fatata. Non possunt enim hæc simul conuenire. Fatata inquit hæc sunt: nam uoluntas nostra satis continetur. Quomodo inq; fatata sunt: si meæ potestatis est pugnare & non pugnare? Sed non contineri satis uoluntatē nostram uerbis quoq; suis ape-

ritur. H
cere in
lud fecer
lunt: siue
id esse po
le ac nol
stas esse
modū n
præclaru
dogma r
Causaru
finales su
causis eg
in re aliq
Aes uero
causa est.
est: ut uer
facta pro
nullis con
fiunt: ita
tata sint el
gratia fiunt
nonnunq;
sunt. Quæ
dine ad fin
nihil frust
qui facit c
ter hæc &
nerationis
ac uolunta
facientis p
aut ab his
fiunt. In ca
rius gratia
ad quas nan
ria: sed fatu
collocandū
aliud esse fa
tem nostran
pedimento
ri ē fato fieri
dum partici
dispositione
similiter ani
habet exercit
crate & a uir
pyrus: huius
quibus natu
modo intend
tur quidem:
quando non
fiunt. Sunt au
aliquos curar
tes quā cām h
cuntur: quæ fa
iulmodi innu
rium suscipit.
ret quæ agit. A
sequatur: sed r
runt examinan
improbat eticit
berare solemus

ritur. Habebis enim filios inquit si uxore cognoscere uolueris: si nolueris igitur non habebis. Hæc ita dicere in rebus fatatis non possumus. Non enim morituros omnes homines: aut non morituros: si hoc uel illud fecerint: sed simpliciter morituros dicimus: susceptibilesque doloris esse simpliciter dicimus: siue uelint: siue non. Quare patet quando aliquid fit: quia nos operam dederimus a nulla causa contineri: sed nostræ id esse potestatis: quod si ita est: nulla serie causarum a sæculo continebatur: nisi fors ipsum quoque uelle ac nolle fatatum in nobis sit: ut necesse sit uelle aut nolle uxorem cognoscere. Nulla igitur in nobis potestas esset: nisi diligentia mea uestis saluaretur: & si amitteretur omnis ego culpæ profecto expers: quædam modum nulla dignus laude si saluaretur. Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodisium audiamus Alexandrum præclarum in philosophia uirum: qui in libro: quem de fato ad Antonium ædidi his uerbis Chrisippi dogma refutat. Omnium quæ fiunt inquit quattuor sunt causæ: ut diuinus Aristoteles demonstrauit. Causarum enim quædam efficiētes: quædam ad materiam reducuntur: quædam ad formam: quædam finales sunt. Finalem autem causam dicimus cuius gratia: quis enim non omnia quæ fiunt quattuor his causis egeant: nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit: uerum ut res apertior fiat in re aliqua ista consideremus. Statuæ igitur causa efficiens artifex est: quem statuarium appellamus. Aes uero aut lapis: ut materia. Species uero aut forma: quæ huic subiecto ab artifice imponitur: etiam causa est. Nec iste tres solummodo causæ sunt: uerum etiam non minus finis: cuius gratia facta statua est: ut uerbi gratia ad quendam hominem honorandum. Nam absque aliqua huiusmodi causa non esset facta profecto statua. Cum igitur istæ causæ rerum sint: ac inter se manifestissime differant: quis in nonnullis concidere uideantur: factum ad efficientem causam non iniuria reducimus. Nam ad ea quæ fato fiunt: ita se habent sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus utrum cuncta: an quædam fatata sint efficiens nobis causa diligentius est consideranda. Omnium igitur: quæ fiunt quædam alicuius gratia fiunt: cum efficiēs ad finem aliquem tendens ea faciat: quædam nullius: ut barbæ tactus: manus nonnunquam extensio & similia: quæ quoniam sine aliqua intentione temere fiunt omnino relinquenda sunt. Quæ autem alicuius gratia fiunt: alia natura: alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem peruenit nisi impedita fuerit. Cum autem finem consecuta sit cessat motus: ratio etiam nihil frustra facit: sed ad determinatum semper mouetur finem. Ratione autem fieri dicimus: quando qui facit cogitatione quæ facturum est prosequitur quæ sunt: quæ artificio: & quæ uoluntate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producuntur id interest: quod naturalia in se ipsis principium atque causas generationis habent: & fiunt quidam ordine: sed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt foris habent motus principium: & facientem causam: non in ipsis productionis suæ facientis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea reducimus: quæ alicuius gratia fiunt. Differunt autem ab his quæ præcedenter alicuius gratia sunt: quoniam in illis: quæ finem antecedunt ipsius finis gratia fiunt. In casu autem atque fortuna quæ ante finem sunt alterius gratia fiunt. Accidit autem eis cum alterius gratia fiunt quasi finis: quod a casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant considerandum est: ad quasnam efficientes causas connumerare fatum debemus: an ad eas reducendum est: quæ nullius gratia: sed fatum ad finem aliquem tendere omnes dicimus: quamobrem in his quæ alicuius gratia fiunt collocandum est. Hæc cum primum ita partitus sit Alexander: multis deinde argumentis ostendit: nihil aliud esse fatum: aut fatatum quod natura fit. Nullo enim modo inquit ad rationem & uoluntatem nostram reduci fata possunt. Præter naturam etiā fieri nonnulla ostendit: cum interdum accidat impedimento quodam naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam fiunt: profecto si natura fieri est fato fieri: fiet et præter fatum. Videmus. n. inquit corpora humana ægrotationibus aliis aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta: nec sumus nescii huiusmodi naturalem corporum dispositionem diligenti norma uiuendi & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti: quod similiter animo quoque accidit. Nam præter naturalem inclinationem eius: quæ complexionem corporis habet exercitio atque doctrina melior saepe fit. Vnde cum Phisognomo Zopyrus turpia quædam de Socrate & a uirtute ipsius aliena dixisset: ac a multis iccirco derideretur. Non erat Socrates respondit Zopyrus: huiusmodi enim natura essem: nisi naturam philosophia superassem. Huiusmodi ergo ait esse quibus natura præest: quæ naturalia nihil a fatis differre ostendit. A fortuna uero ea fieri ait: quæ nullo modo intenduntur quando alterius gratia quædam fiunt: & aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidem: ut si quis fodiens thesaurum inuenit: cum huius gratia non foderet: & equus casu saluus quando non huius gratia: sedimenti cupiditate hostes fugiens domum redierit: quæ omnia fato non fiunt. Sunt autem inquit causæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nonnulla enim suspensa morbos aliquos curare dicuntur: in quibus nullam certam habemus causam. Incantationes etiam maleficarum artes quæ causam habeant incertum est. Sed præter hæc sunt quædam: quæ ad utrumlibet contingentia dicuntur: quæ fato fieri omnino negamus: ut mouere pedem: laeuare supercilia: tacere: loqui: ceteraque huiusmodi innumerabilia: quæ fatis fieri nullo modo dici possunt. Non enim quod fatatum est contrarium suscipit. Præterea consilium hominis frustra non est: esset autem frustra si homo necessario ageret quæ agit. Aperte autem id præter animalia cætera homo possidet: ut non similiter illis phantasiam sequatur: sed rationem habeat qua faciunda iudicet: cuius quidem usu ea quæ in phantasiam inciderunt examinans siquidem examinabo probat concedit phantasiam: & ad agendum mouetur. Sin uero improbat eicit expellitque ipsa rationi obtemperans: unde solummodo de his quæ agere possumus deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicquid consilio ægerimus: temeritatis

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

atq; spreti consilii crimine postea nos ipsos accusamus: oēs temere aliquid agentes uituperamus hortamurq; consilio: uti quasi agendi potestas in nobis sit. Quod aut opinio quæ de fato habet falsa penitus est: inde patet: quia et eius opinionis auctores & docent: & hortant: & dicunt: & consulunt. Incepit et castigatq; suos: quasi propria uoluntate peccantes. Plurima quoq; conscribunt: quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores: ueniamq; dignum putant si quis inuitus peccat: sponte aut delinquentes puniendos non negant. Quare uel secundum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est: libertas igitur nostra natura inest oībus. Plura tamen non esse nostræ potestatis concedimus: ut omnia: quæ natura uel fortuna fiunt: quæ nullus satis subiecta dicere audebit. His ita nobis compendiose a summis philosophorū sumptis: quæ diuinis nostrisq; scripturis astipulantur: opinionem uero de fato simpliciter redarguit: non est alienum aduersus etiam malignam Chaldaeorum astrologiam: quā ueluti disciplinā aliquā profitentur nonnihil asferre.

Bardefanes de eodem.

CAP. VIII.

Icamus igitur non mea sed ea quæ Bardefanes uir genere quidē syrus: doctrina uero cælestium corporū oīum Chaldaeorū excellentissimus in dialogo: quē sciscitantibus amicis cōposuisse ait hoc modo scribit. Natura homo nascitur: alitur crescit comedit bibit dormit senescit moritur: q̄ oīa sibi cū cæteris aīalibus cōmunia sunt. Sed bruta qdē cū aīalia sint cōiunctione pcreata natura oīno ferunt. Leo carnes est: saluti suæ ppugnat si quis iniuriam infert. Oues foenū ædunt: carnes non tangunt: nec ab iniuria se defendūt. Scorpio aggerem comedit & pestifero nō iniuriantes stimulo petit. Formica natura duce hyemē suspicat: iccirco summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recondit. Apes mel operant & melle nutriunt. Plura mirabilioraq; possem narrare sed hæc sufficere arbitror ad intelligendū natura ferri expertia rationis aīalia: & secundū eā iucunde uiuere. Soli aut hoīes cum & natura ducant ut dictum est: mentē et orationem quæ a mente profertur quasi præcipuum quoddā donum possident: quo non natura ferunt. Non enim unus cibus omnibus est: sed alii sicut leones nutriunt: alii sicut oues. Nō est unus uniuersis uestitus: nō mos: nō lex: nō unus uiuendi modus: non simplex rerum cupiditas: singuli enim hominū propria uolūtate uitā sibi eligūt: nec uicinos: nisi quātū uolunt imitant. Libertas enim hominis seruituti subiecta nō est. Nam etiam si spōte seruiat: libertatis suæ id quoq; ē: ut possit cum uelit seruire. Multi hominū: ac maxime Alanorū gentis quasi atroces bestię carnibus aluntur: panem non comedunt: non q̄a non habent: sed quia nolunt. Nonnulli carnes omnino fastidiunt: alii pisces solummodo ædunt: nonnulli etiā si famæ morentur: pisces non essent: alii aquā: alii uinū: alii ceruisiā bibūt. Adeo multiplex atq; diuersa cibi & potus in hominibus est differentia: ut in oleribus quoq; comedendis conuenire non uideatur. Sunt etiam qui ueluti scorpiones aut aspides non læsi iniuriant: & qui nō iniuriantur quidem: sed læsi ppullant iniuriā: nonnulli tanq̄ lupi rapiūt: & sicut catæ furant: alii tanq̄ oues sic oīa ferunt: ut et iniuria uexati ppetiant. Vnde alios iustos: alios iniustos appellamus. His rebus apertū ē: nō natura in hoībus hoīem ferri: una. n. in oībus natura ē: hæc uero diuersa: sed in quibusdā natura: in quibusdā uoluntate. Quare i his laudē uel uituperationem meret: in illis aut iure iculpabilis ē. Post pauca deīde subiicit diuersas hoībus leges scriptas: & nō scriptas in diuersis regionibus latas eē: e quibus inquit narrabo q̄to melius possum. Apud Seras lex ē nec occidere: nec fornicari: nec furari: nec adorare simulachra: unde in illa regiōe nullū templū conspicitur: nulla mulier meretrix: nulla adultera: nemo fur: nemo homicida: nec uolūtatem alicuius illorum ardentissima stella Martis in medio cæli constituta ad eadem hoīs coegit: nec Venus Marti cōiuncta: ut alienam quispiam sollicitaret uxorem potuit efficere. Atqui singulis etiam apud eos diebus in medium cæli Martem peruenire necesse est: & in tanta regione singulis horis nasci homines negandum. Apud Indos aut & Bactros multa millia hoīum sunt: qui Brachmanes appellantur. In tam traditione patrum q̄ legibus nec simulachra colunt: nec animatum aliquid cōmedunt: uinum aut ceruisiam nunq̄ bibunt: ab omni demum malignitate absunt soli deo attendentes. At uero cæteri omnes Indi in eadē ipsa regione adulteriis: cæde: temulentia: simulachrorū cultu inuoluunt: inueniunturq; ibi nōnulli: imo uero gens quædam Indorū est in eodē climate habitans: qui hoīs uenātes atq; sacrificātes deuorant: nec ulli planetarum: quos felices ac bonos appellant: a cæde a sceleribus istis phibent: nec maligni Brachmanas pellere ad maleficiendū potuerūt. Apud Persas lex erat filias: sorores: matres quoq; ipsas i matrimonium ducere: nec in Perside solum: ueq; etiam quicūq; Persarum ad alia climata orbis e patria exiuerunt: nefanda hæc diligenter matrimonia celebrarunt: quos aliæ gentes hoc scelus abominatæ Magusseos appellāt. Sūtq; usq; ad hodiernū diē in media ægypto Phrygia Gallatiq; plurimi Magussei successionē patrū eisdē sceleribus cōtaminati: nec dicere possumus in terminis & domo Saturni cum Saturno ipso in natiuitatibus omniū marte aspiciēte Venerē fuisse. Apud Getulos lex est a mulieribus agros coli: ædes ædificari: huiusmodiq; cætera opera fieri: & adhæc ut quibuscūq; uelit cōueniāt nec a maritis accusant: nec adulteræ appellant: cū passim oībus misceant: ac p̄cipue aduenis. Aspernant quoq; apud eos foeminæ uniuersos oīdores: nec tinctis uestibus induunt: & nudis oīs pedibus degunt: cum uiri apud eos e contra & uestibus & odoribus & coloribus uariis gaudeant: nec id mollicie faciūt. Fortes enim & bellicosissimi p̄ter cæteras gentes sunt: nec oīs apud eos natæ foeminæ in capricorno: aut aquario male affectam Venerem habuerunt: nec uiri oīs in ariete una cum marte cōstituta uenere nati sunt: quod fortes simul & delicatos efficere uiros Chaldaeorū nugā conclamant. Mulieres in Bactris præstanti ornatu atq; unguētis utunt: & ab ancillis & seruis multo magis q̄ earū mariti cultæ sin

gulari quadā pompa equitantes exeunt: auro atq; lapidibus phaleris equoq; ornatis: nec caste uiuunt: sed tam seruis q̄ conuēis permiscēt: nec a uiris accusant: quippe cum eoz dominari uideant. Nec Baetrianag; oīum natiuitas Venerē cum Ioue ac Marte in medio celi & terminis Veneris habuit. Apud Arabes adulteræ oēs: iterimunt: & suspectæ solūmodo puniunt. In Parthia uero atq; Armenia iterdū a iudicibus iudices: interdum occisi a cognatis homicidæ necant. Qui aut uxorem aut filium aut filiā aut cælibem fratrem aut innuptam sororem interfecerit: nec accusatur quidem: lege nāq; ita sancitū ē cum apud Græcos & Romanos uideamus maiori supplicio paricidia expiari. In Atriis q̄ aliqd uel minimum furatus est lapidibus obruitur. In Baetris qui pauca fura sputis dedecoratur: Romanog; legibus uulneribus cæditur. Ab Euphrate fluuiio usq; ad orientalem oceanum: cui cædes uel furtum obicitur non magno mœrore torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit si res in lucem uenerit magnitudine ignominia se ipsum interficere cogitur. Grecorum ē sapientes speciosos sequi pueros non uerentur. In eadem orientis plaga parentes atque cognati si cognouerint filios aut agnatos turpitudinis se subiecisse & interficiunt & sepulturæ tradere non dignantur. Apud Gallos autē pueri publice nubunt: nullog; dedecore ppter legem notant. Nec est pfecto possibile omnes: qui apud Gallos prodūt florem ætatis Venerem & Mercurium in domo Saturni & Martis terminos occidentes habere. Multi uiri apud Britānos unam uxorem habent: apud Parthos contra multæ fœminæ unum maritū: cæstæq; omnes uiuunt legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent: sed tēpore ueris fines suos egredientes cum uicinis conueniunt. Vnde omnes naturali lege eodem tempore pariunt: masculisque interfectis solas fœminas alunt: bellicosæq; omnes similiter sunt: magnam exercitationis bellicæ curā gerentes. Mercurius in domo sua cum Venere a Chaldæis efficere dicitur homines numularios: & qui fingere atq; pingere sciunt. In domo uero ueneris unguentarios: uocem exercētes: histriones actoresq; fabularū. At apud Saracenos & Mauros: in superiore quoq; Libya & exteriore Germania: & apud Sar matas & Scythas cæterasq; gentes: quæ septētrionales ponti partes habitāt: in Alania quoq; atq; in Albania: Othene: Saunia atq; Aurea nullus numularius: nullus pictor: nō architectus: non geometra: nemo exercens uocem: nemo fabularum actor inuenitur: sed inanis omnino in tot tantisq; orbis terrarum partibus Mercurii atq; Veneris huiusmodi coniunctio inuenit. Omnes Medi canes nō parua alūt cura: quibus morientes homines adhuc spirantes proiciunt: neq; omnes in natiuitate diurna Lunam cum Marte sub terra in cancro habuerunt. Indi mortuos cremant: quibus cum sponte uxores cōcremantur: nec omnes quæ sponte rogum mariti ascendūt mulieres natiuitate nocturna Solem cū Marte in termino Martis in Leone habuerūt. Plurimi Germanorum laqueo gulam frangunt: nec est possibile omnes: qui ita se suspendūt intercēptam a Saturno atque Marte Lunam habuisse. Quid plurā: singulis horis apud omnes gentes homines nascuntur. Vbiq; autem leges atq; mores propter liberam hominis potestātē prauales uidemus: nec natiuitas aliqua nolētes Seras ad homicidiū cōpellit: aut Brachmanas ad esum carniū: nec Persæ a sceleratis nuptiis remouent: nec Indi a rogo: nec Media canibus: nec Parthi ne multas ducant uxores: nec a castitate Mesopotamienſes fœminæ: nec Græcia gymnasiis: ubi nudis corporibus exercēt: nec Romani ab iperādo: nec Galli ne muliebria patiāt: nec gentes oēs: quas barbaras appellamus musarum cognitionē approbandā ducūt. Singulæ nāq; gentes ut uolunt: & quando uolunt libertate sua utuntur legibus moribusq; obediētes. Naturā quoq; ipsam: q̄ corpus homini tribuit sequētes iterdū spōres: sapius etiā coacti: suntq; ubiq; diuites atq; pauperes: principes & subditi: sani & ægroti: nemoq; ipsog; necessaria natiuitatis sorte hæc consecutus est. Hæc o Barbari mater planetarū dominari dicitur: diuersasq; leges hoīum a principibus positas: quos nō aliena a legibus quas tulerunt loca stellarum habuisse non est impossibile. Non est o Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & si terrarū orbis septē partibus diuidatur: in singulis tamen partibus multas: nec. vii. solūmodo yll. planetarum istar: nec. xii. ad. xii. numerum signog; nec facieq; numero. xxx. &. vi. sed innumerabiles legū differētiās inuenimus. Repetere igitur debetis uobiscum crebro quæ dixi. In uno. n. Indog; climate atq; regione sunt: qui a carnibus omnino abstinent: & qui uel humanas carnes deuorāt. Et Magusſei non in Perside solum: sed ubicūq; habitant filiabus matrimonii me iure connectuntur: multaq; barbaræ gētes: aliæ meridiem: aliæ occasum: aliæ ortum: aliæ septētrionales partes: diuersas & regiones & climate habitantes nulla mercuriali scientia participāt. Quot sapientes putatis malas leges sanxisse? quot leges necessitate solutas? quot uictores leges uictis dedisse? nec tamē stellarum aliqua proprium climate mutauit. Nostra memoria in Arabia Romani uincentes irruerunt: & Barbarorū expulsis legibus suas seruari iusserūt. Sed exponā uobis: quod oēs facile ad hāc ueritatē adducere potest. Oēs Iudæi mosaica lege in octaua die pueros circūcidūt: nec alicuius stellæ ui cogūtur: nec regionis tēpore ipellunt: nec alienis moribus: ut aliter faciāt: iducunt. Nā siue apud Syros siue apud Galatas: siue in Italia: siue in Græcia: siue in Parthia: ubicūq; sint legē suā seruāt: quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto potest. Nō. n. possibile est eādē habere natiuitatē oēs Iudeos. Præterea una semper. vii. dierū ubicūq; fuerint ab oī opere cessant: nec iter agūt: nec igne utunt: nec genethliaca qdā ratio coeret Iudæū ædificare uel diruere domū: uēdere aut emere illo die: atqui multi eoz eo die nascunt: multi ægrotāt aut sanant: multi deniq; eo die moriūt: hæc. n. liberi arbitrii nō sunt. In Syria & Osroene sunt & Galli: & Phrygia matris deog; multi abscedebant: deinde rex Abgarus oīum quoq; manus: q̄ id agebat absceidi iussit: nec q̄squā postea in Osroene uirilia sibi amputauit. Quid aut dicemus de christianorū secta: qui in omni parte orbis: imo

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

uero in omni ciuitate inueniuntur: nec multas Parthi christiani ducunt uxores: nec canibus mortuos obiciunt Medi: nec Persae filias ducunt: nec Baetiani & Galli matrimonia corrumpunt: nec Aegyptii Apin: aut canem: aut hircum: aut Felem colunt: sed ubicumque sunt alienis legibus & moribus uiuere: nec cogi possunt: nec generthiaca ratione: aut sua: aut principiis alicuius impelluntur unquam: ut quae nefanda magister eorum duxit: facienda putent: sed paupertatem: labores: ignominiam: cruciatus intolerabiles sufferunt. Nam quemadmodum libertas nostra cogi non potest: sic corpus nostrum non facile potest pericula effugere. Et certe si omnia potestatis essent nostrae nos essemus uniuersa: sin uero nihil possemus aliorum essemus organa nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem uolente nihil impediri potest: illius enim potestati cuncta subiiciuntur: qui unicuique naturae praecipuum aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium: ut libertate uoluntatis atque iudicii uteretur. Hanc Syrus ille.

De eodem per auctoritatem scripturae ab Origene.

CAP. IX.

Erum quoniam ab exterioribus multa iam ad hanc rem collegimus: non erit ab re non nihil a sacris afferre litteris: ut uideamus falsitate obruta ueritas facilius emergat. Sed quoniam nudas intelligere sacras uoces perfectorum est: ab excellenti earum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quantum fuit ille. Origenes: quem non negaueri laboribus suis persuasus ineffabili aeternae gloriae uti gaudio: quem exteriores etiam propter mirabile in omni genere regum doctrinam: minime ignorat. Audi ergo quod de proposita quaestione sentit: & quomodo totam hanc rem in commentariis super genesim complexus est. Valde nec necessarium est inquit diligenter exponere in signa facta esse luminaria solis scilicet atque lunam & reliquas stellas. Non enim solum gentiles stellarum coniunctione atque aspectu: quae in terris sunt: necessario accidere credunt: quam uim fatum appellant: uerum etiam multi ex fidelibus conturbantur: impossibile aliter fieri credentes: quod stellarum cursus effecerit. Vnde sequitur nullam in nobis esse libertatem: nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posset: praedictum a scripturis dei iudicium: quo alii ad aeterna supplicia: alii ad aeternam beatitudinem destinantur: falso fore praedicaretur. Quid plura? ipsa quoque fides: & Saluatoris nostri aduentus: & omnis prophetarum labor: ac apostolorum in constituendis ecclesiis praedicatio: inania erunt: nisi forte Christum quoque quis audeat dicere caelestium corporum uel coactum fecisse quod fecit: passumque fuisse quae passus est: nec suae deitatis: sed stellarum cuncta uirtute euenisse. His impiis uerbis etiam illud conficit: ut fideles fato ducti in Christum credant: quos libenter interrogabimus: quomodo deus huiusmodi mundum produxit. An ut in eo alii absque ulla culpa muliebria paterentur: alii immanes bestias crudelitate uincerent homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet haec innumerabilia dicere? in quibus non hominibus: sed deo culpam attribuunt: quem nullo modo iustum esse ostendere poterunt. Quomodo enim qui tot tantaque mala produxit iustus esse dicitur? Praeterea interrogandi sunt: utrum et ipsi: qui haec dicunt: stellis subiecti sunt: an soli miseriam effugerunt. Si primum manifestum est: quia a stellis etiam haec opinione consecuti sunt: quod si uera est: cur oibus ista si militer non est. Sin alterum cur non omnes simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad haec si fato res humanae agunt: cur orant: cur uouent: cur temere aliquid a deo petunt? Quid plura? abunde namque his paucis patet temere susceptam a multis opinionem de fato. Quare autem cum illud consideremus: sint in signa luminaria in hunc sermonem incidimus nunc explicemus. Qui uera alicuius scientiam ab aliis acciperunt: aut ab his: qui interfuerunt passimque sunt: aut ab his: qui uiderunt: aut ab his qui nullo modo interfuerunt: sed auditu didicerunt docent. Si ergo ab alio quis audit factum esse: aut factumque aliquid: cuius tamen ille nec fuit nec erit causa. Si iccirco quoniam ab illo didicerit causam ipsius fuisse illum: uel futurum esse arbitrat: non parum profecto errat: ueluti si quis prophetae librum euoluat: in quo de prodicione iudeae scribitur: & cum iam paratam rem uideat: quoniam a libro futurum id didicit: librum causam putat: aut si non librum: ipsum auctorem libri: uel hunc quod dem minime: sed deum qui inspirauit. Nam quemadmodum prophetiae de iuda diligentius uerba examinauit non fuisse deum causam prodicionis ostendunt: sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurum: sic si quis altius uoluerit praescientiae dei uersaliter rationem scrutari: & quod in quibusdam futura non impraesentit: nec eum qui praesciuit omnium quae praesciuit: nec eas res: quibus praescita impressa sunt: causam esse profecto intelliget. Deum igitur omnia futura praescire: quod est per communem de deo conceptum clarissimum sit: tamen & a scriptura non nihil afferamus. Susanam ergo audiamus dicentem. Deus aeternae quae absconditorum es cognitor: qui nosti omnia atque fiunt: tu scis quod falsum testimonium tulerunt aduersum me. Dilucide autem in tertio Regum non solum res gestae: sed ipsum quoque nomen regis complures annos prophetice sic conscribuntur. Et constituit Hieroboam diem solemnem in mense octauo quintodecimo die mensis in similitudinem solemnitatis: quae celebrabatur in terra iudeae: & ascendit in altare quod erat in Bethel ut immolaret uitulis: quos fabricatus fuerat. Et post pauca Et ecce uir dei uenit de iuda in sermone domini in Bethel Hieroboam stante super altare & thus faciente: & exclamauit contra altare in sermone domini & ait. Altare altare haec dicit Dominus: ecce filius natus domui Dauid iosias nomen: & imolabit in te sacerdotes excelsorum: qui nunc in te thura succendunt: & ossa hominum incendet super te: deditque in die illa signum dicens: hoc erit signum: quod locutus est dominus. Ecce altare scindetur: & effunderetur pinguedo quae in eo est. Deinde significatur repente altare scissum ac effusam pinguedinem fuisse secundum signum: quod homo dei dederat in uerbo domini. Apud Elaiam autem: qui multo ante captiuitatis tempora fuerat notatim de Cyro mentio fit: qui captiuitati finem attulit. Haec dicit autem dominus Deus. Christo meo Cyro: cuius apprehendi dexteram: ut subiiciam ante faciem eius gentes: & uires regum fundam: aperiam ante eum ianuas: & urbes non claudentur. Ergo ante ibo & montes humiliabo: portas aereas conteram: &

uestes fer
men tuu
catur prop
Apud Da
rum: argen
propheta
gypti: q
super facie
quem uid
pe arietem
re ei. Cui
caprarum
subter illu
gnum con
ubi natus:
didit. Haec
rosolymor
Sic igitur
us: alias uel
gula: non q
uirtutes: qu
obseruation
serunt: non
esse rerum: qu
dicemus. Pr
at: libero no
exactam de
depicta sunt
mum igitur
uniuersa mi
unt iniustu
bile est iniu
nulli descende
natur. Vnde
dum: quod oia d
ipse causa e
rit: & propter
lapsus misere
luntatem pra
causa: nec. n. u
dum multis f
go ideo fit: qu
siquis quando f
Non enim dic
uituperaretur
prodere. Audi
datus facere m
mortificare: &
ita futurum ac
tiam. n. dei uer
cidere possunt
cetur. Si contin
go duo haec con
praescientia dei
da proditor fore:
ditur. Non eni
nunquam uolaturu
ria inest. Cum er
cuncta iccirco iqu
rathic comuni ce
borem suffere no
uero praescientia

uectes ferreos confringam: & dabo tibi thesauros absconditos: ut scias quia ego dominus: qui uoco nomen tuum deus Israel propter seruum meum Iacob: & Israel electum meum. Quibus dilucide significatur propter beneficia: quæ populo contulit: multarum sibi gentium regna diuinitus fuisse concessa. Apud Daniele quoque Nabuchodonosor per imaginem futura regna conspexit. Aurum namque Assyriorum: argentum Partharum: æs Macedonum: ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro: & de quattuor Alexandri successoribus: de Ptolemæo quoque rege Aegypti: cognominatus est Lagus his uerbis scribitur. Ecce autem hircus capragueniebat ab occidente super faciem totius terræ: & habebat cornu inter oculos suos: & uenit usque ad arietem illum cornutum: quem uiderat statem coram Vbal: & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ: cumque appropinquasset prope arietem efferatus est in eum: & percussit arietem: & contriuit duo cornua eius: nec poterat aries resistere ei. Cumque misisset eum in terram conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumque creuisset factum est cornu eius: & orta sunt quattuor cornua subter illud per quattuor uentos coeli. De uno autem ex his egressum est cornu unum: & factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima prædicta fuisse non ignoramus: locum ubi natus: ubi educatus est: recessum in Aegyptum: miracula et quæ fecit: & quomodo Iudas eum tradidit. Hæc. n. oia argumento sunt: deum ab æterno cuncta præscire. Ipse quoque Saluator euersione Hierosolymorum prædixit. Quorsum hæc: ut facilius enodare possimus: quomodo stellæ in signa factæ sunt. Sic igitur sitas esse in cælo stellæ non ignoramus: ut & contrario motu: quin uniuersum: & alias tardius: alias uelocius ferantur: ut hoc modo per uarios earum aspectus atque coniunctiones tam uniuersa quam singula: non quidem homines (excedit. n. omnino exquisitissima motus stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes: quibus: ut postea ostendemus: hæc scire necesse est: percipiant. Cum autem homines aut quibusdam obseruationibus: aut aliquo spiritu & doctrina: qui ordinem suum transgressi multa hominibus fugerunt: nonnulla stellarum motu confusius præuiderint: putarunt eas a quibus capiuntur causas earum esse rerum: quas non efficiunt: sed significant: de quibus oibus breuiter ac exquisite secundum uires nostras dicemus. Proponantur igitur hæc ordine consideranda: quo pacto cum a sæculo futura deus oia præsciat: libero nos arbitrio fruamur: & quomodo stellæ non sint humanarum rerum causæ: sed solummodo signa: & quomodo homines exactam de his cognitionem habere nequeant: sed uirtutibus: quæ superiore homine sunt: hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo quænam causa fuerit: ut deus signa futurorum ad cognitionem uirtutum expresserit. Primum igitur aggrediamur quod gentilium sapientes in magnos intrusit errores. Cum. n. præscire deum uniuersa minime negarent: necessario nos agere quicquid agimus crediderunt. Nam si ab æterno inquit iniustum aliquid futurum deus præuidit: nec scientia diuina falli potest: erit omnino ille iniustus: nec possibile est iniustum eum non fore: cum non possit aliter agere quam deus præsciat: ex quo ad sequentia et nonnulli descendentes frustra culpari iniustos contendunt. Similiterque de cæteris delictis & de uirtutibus opinatur. Vnde sequitur liberam non esse hominis uoluntatem: si deus frustra præsciat. Aduersus quos dicendum: quod oia deus ab æterno uideat: antecedentia: sequentia: causas rerum atque effectus: nec tamen omnium ipse causa est. Nam quæadmodum si quis temeritate hominis alicuius perspexerit: quia ignorantem eum cognouerit: & propter temeritatem eius non dubitet periculosa eum ac lubrica aggressurum itinera: in quibus lapsus misere iacebit: non effecit hunc ipse temerarium illi homini lapsum: sic deus cum uniuscuiusque uoluntatem præuideat: hunc perperam: illum recte acturum non ignorat. Non ergo præcognitio futurorum causa: nec. n. ullo pacto ad peccandum deus quemque impellit: aut mouet: sed e contra: dicam. n. etiam si absurdum multis forsan uideatur id quod futurum est: causa est: ut deus euenturum illud præuideat: non ergo ideo fit: quia præscitur: sed quia futurum erat præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus: sic accipit quasi necesse sit omnino fore: minime id ei dabimus. Non enim dicimus quia proditor Iudas præsciebatur: necesse fuisse ipsum prodere: si scilicet enim esset non uituperaretur ab his: qui proditorem præuiderunt: uituperatur autem nimium: quoniam potuisset et non prodere. Audi quid propheta de ipso dicit. Nec sit qui misereatur pupillis eius: pro eo quod non est recordatus facere misericordiam: & persecutus est hominem inopem & mendicum & compunctum corde mortificare: & dilexit maledictionem & uenit ei: & noluit benedictionem & elongabit ab eo. Siquis autem ita futurum accipit quasi euenturum sit: posset autem et aliter fieri: hoc ipsum est quod dicimus: præscientiam. n. dei ueram non esse: impossibile simpliciter est. Quæ uero contingentia sunt: quæque accidere & non accidere possunt: ea uel euentura uel non euentura deus certe præuidit. Sed liquidius forsan hoc modo dicetur. Si contingeret Iudas prodere: præsciuisset hoc deus: si non contingeret similiter deus præsciuisset. Cum ergo duo hæc contingentia sint: & potestas in Iuda sit: deus præscientia sua præuidit quod a Iuda eligeret: nec præscientia dei ex contingenti: necessaria fiet proditio. Si enim ponamus deum secum loqui: possibile est Iudam proditorem fore: sed contrarium quoque possibile est. Quauis ergo contingens utrumque sit: ego tamen uideo proditorem. Non enim similiter istud accipiendum est: quæadmodum si diceret præuidere deum hunc hominem nunquam uolaturum: nulla enim uolandi potentia inest homini: sed delinquendi & non delinquendi potentia inest. Cum ergo utrumque possibile sit: qui rationi non obtemperat: is peiora sequitur. Qui uero ratione cuncta iccirco inquirat: ut rationi parcat: is uirtuti adhæret. Ille uoluptate delinitus nihil de honestate curat: hic communi conceptioni persuasus rationem anteponit. Sic alter uoluptati resistere non potest: qui laborem sufferre nolit: alter spernit atque repellit uoluptatem omnem: quia dedecus eius formidat. Quod uero præscientia dei nullam necessitatem nobis imponit: inde quoque affirmari potest: quia sæpius in scri-

ptura poenitentiam per prophetas mandasse inuenitur: nec cognouisse simulauit: utrum couerterent delinquentes an non: ut apud Hieremiā scribitur. Forſan audient & agēt poenitentiā. Sed æq̃liter utrūq; contingens a dictis eſſe oſtendit: ne præſcientia ſua palam facta audietes deiiciat: quaſi neceſſario aliqd eorū futurum ſit: nec i delinquentibus conuerti & non conuerti poteſtas inſit: & hæc res peccandi cauſa foret. Et e contra ſi conuerſionē eorum omnino futuram prædixiſſet: huiusmodi prædictio diſſolutionis cā fuiſſet: faceretq; ne uiriliter in uoluptate inſurgerent: quaſi emendatio uelēt nolite futura ſit. Sic. n. prædicto impedimento futuri boni eſſe uidetur. Cū igitur perutiliter deus mundum gubernet merito futura cælaui: quorū cognitio minime hoībus conducit. Si. n. malos futuros ſe præuiderent: deſperatione ſui bonoſ diſſolutione ac enervatione diſtraherentur. Cuius rei gratia dictū eſſe in Exodo arbitror. Quis fecit ſurdaſtrum & ſurdum: & uidentem ac cæcum: an non ego dominus deus? Eundem. n. cæcū atq; uidentem fecit: alterum ad præſentia: alterū ad futura. De ſurdaſtro uero ac ſurdo dicere alienum ab hoc propoſito eſt. Non autem ambigimus ea: quæ in nobis non ſunt: cauſam eſſe interdum eorum: quæ in nobis ſunt. Facimus. n. aliqua plærūq; libenter aut non facimus: quia nōn uolūta quæ uoluntatis humanæ non ſunt præceſſerunt. Si uero quiſpiam abſolutam eſſe noſtram uolūta tem putat: ut nulla re præcedente uoluntas noſtra hoc aut illud amplectatur: is mundi ſe particulam eē contineriq; ab uniuerſo oblitus eſt. Sed de præſcientia diuina: q; nullā neceſſitatem agendi hoībus afferat: breuiter ita dictū ſit. Nunc oſtendamus nihil humanarū rerum a ſtellis effici: ſed tantūmodo ſignificari. Primum igitur illud pater: ſi quid a ſtellarum ſextili ponamus aſpectu: qui hodie fiat: efficiet: nullo poſſe illud pacto præteritum eſſe: prius. n. efficiens effectū eſt. Non ignoramus autem eos: qui hanc ſcientiam profitentur: multa præterita hodierna ſtellarū propoſitione prædicere. Nam cū poſitionem Zodiaci diligenter in duodenas ſedes diuiferint: gradusq; ac minuta ſingulis conuenientia domibus poſpexerint: ac erraticas ſtellas cæteraq; ut ſolent apte collocauerint: & ortus atq; occaſus: aſpectus & coniu ctiones conſiderauerint: non ſolum futura: uerum et ea quæ natiuitatē hoīs & cōceptionem præceſſerunt dicere conantur. Patris. n. fortunas & corporis eius proſperas: aut e contra diſpoſitiones ſimiliter matris atq; fratrum ab hodierna poſitione percipi poſſe putant. Verum de gradibus domorum aliſq; huiusmodi poſtea dicemus. Nunc quaſi exquisitiſſime omnia poſſint inuenire interrogentur: ſi res hu manas neceſſitate agi ſtellarum putatis: quomodo talis hodiernus aſpectus ea quæ præceſſerunt po tuit efficere? Quod ſi hoc impoſſibile ſimpliciter eſt: inuenitur autem uere dixiſſe aſtologus de præte ritis: pater nō a ſtellis illud effectum fuiſſe. Siquis igitur nōnihil ueri eam rem putat continere: certe ne ceſſe eſt: ut concedat non feciſſe id ſtellas: ſed ſolummodo ſignificari. Quod ſi quiſpiam obicit præte rita quidem ſignificari: futura uero a ſtellis effici: differētiā oſtēdat: cauſam diſcriminis afferat. Qua re quæ ad patrem matrem fratresq; pertinent: præteritaq; ſunt: hæc poſitio ſignificat: futura uero qua ſi efficiens cauſa producit. Sed nullam huius rei cauſam afferre unq; uerifiſimilem poterunt. Quare niſi pertinaces ſint nihil humanarum rerum a ſtellis effici: ſed forſan ſignificari concedent: tãq; ſi non a ſtel lis tam præterita q; futura: ſed ab ipſo deo per propheticam orationem quandam quiſpiam perciperet. Nam quemadmodum poteſtas humana: ut diximus: minime tollitur: quāuis deus quæcūq; facturi ſu mus præuideat: ſic etiam ſigna: quæ ad ſignificandum diuinitus ordinata ſunt: libertati noſtræ nequaquā officiunt: ſed eſt uniuerſum cœlum quaſi liber quidam apertus omnia futura in ſe conſcripta continēs. Iccirco in oratione Ioseph: quod a Iacob dictū ſic intelligi poteſt. Legi. n. inquit in tabulis cœli quæcūq; contingent uobis & filiis ueſtris. Forſan autē etiam illud complicabuntur cœli: ut liber ſignificatiuas fu turorum rationes conſumatas: & ut ita dixerim adimpletas fore oſtendit: ſicut prophetias etiam adim pletas dicimus: cum iam euenerint. Hoc modo in ſigna ſecundum ſcripturæ uocē ſtellas factas arbitra mur. Hieremias autē ut hoīes ad ſe ipſum conuertat: utq; formidinem quæ a ſignis impendet auferat: ac ut oēm forſan huiusmodi opinionem ab hoīum animo eiiciat. A ſignis inquit cœli nō timeatis. Sed rursus alia ratione non efficientes ſtellas eſſe oſtendamus. Concedentes igitur interim poſſe ab homi nibus hanc ſcientiam compræhendi: quærimus quomodo a multis natiuitatibus eandem rem conti neri contendunt? Nam ſi patibulo moriturum aliquem dixerint: non a natiuitate ſua id ſolūmodo: ue rum et fratrum filiorum aliorumq; attinentium: imo uero etiā interfectorum poſſe intelligi credunt. Stultum mihi certe uidetur in unaquaq; tam multarum natiuitatum mortem unius eſſe contentam. Neſcio autē quō respondere poterunt ſigs eos interroget: i una ne uniuerſi poſitione. Iudæi oēs in lucē ædunt: ut neceſſe ſit i octauo die oēs circūcidi: & ſtatim in hac uitā ingreſſi male uulneribus affecti me dico egeant. Iſmaelitas autē q; i Arabia degūt tredecēnes cūctos circūcidi. Ita. n. de ipſis traditū ē. Quō. n. hæc in quibſdā gētibus ſtellarū ppetuo faciūt: in quibſdā nūq; & nulla proſecto ratio uerifiſimilis ut mihi quidē uidet̃ afferri pōt. Verū cū multæ puidēdi uia ab hominibus excogitatae ſint: ut auguriū: aruſpi cium: ſomniog; itēptatio: neſcio cur alias oēs uias ſignificare: tātū genethliologiā uero efficere putarūt. Si. n. futura cognosci poſſunt: ut hoc ſibi gratis cōcedamus: ſiūt at̃ ide unde cognoscunt. Quare a ſtellis potiūſq; ab extis: aut auibus: aut ſomniis: aut fulguribus: & tonitruis pducunt. His ſatis demonſtratū eē puto ſtellas nō eē cauſas humanarū rerū. Inſipientiaq; perſcrutemur an uerū ſit exſcite loca ſtellarū & domog; poſſe ab hoībus inueniri: qd̃ ſuperius (nihil. n. oberat) dedimus. Aſſerunt igitur Genethliolo gici planetarū loca exactiſſime inueniēda: ut & gradus & minuta & minutog; minuta nō ignorent. Si militer nō ſignū ſolūmodo: uerū etiā gradū & gradus minuta priæ domus: quā aſcendentē appellant: recte teneri oportere. Quomodo igit cum una hora largo modo mediam ſigni occupet partem: aſcē

dentis min
quora hor
si uolūt m
gnog; (hor
facere nō ig
tur. Demo
xas centu
ſit intelligi
omnia ſign
mus: ut aut
ne: cōpoſiti
ſciri poſſe. C
Et utrum a
minuat: au
poſſe iſta hu
bus errare d
ad ſiliā Cha
tibi quid tibi
re: quæ uel
bonos dān
q̃ ueritatis e
pene gētes d
berauit. Qu
de maiores

ſe. Cæteri. n. n.
nec aliquid p
ma deog; uol
nā & reliq; ſt
ſe uoluptatē
nem ſenſum
nos qui eis uc
gnos quod dā
huius religion
ſumū bono
ſeruire perpet
minæ uſum in
runt: maſculi
mul & barbar
lis uoluptatē e
bāc. In nefand
nes beſtias tur

S O
uer
mē
non
ſu unq; ſine arti
reſt: cū aialibus
abſq; ſapiētia de
tore oīum imon
eius pcpuā: aīan
curā cultui aīa a

dentis minutum inuenies: cum tā minutā diuisionem tēporis habere nequeas? Opus enim esset scire quora hora & minutis minutorumq; minutis ex utero puer effusus sit. Alia. n. atq; alia posse significari uolūt minimo tēpis discrimine habito. In piscibus uero atq; ariete p obliquā istorum ascensionem signoz (hora. n. & tertia horae parte ascendere pene uidetur) minimā temporis partē magnā mutationē facere nō ignoramus: ut uel uigesima hora unius pars gradū ascendētis imuret. Sed hoc etiā eis concedatur. Demonstratum autē esse scimus: quemadmodum erraticae ab occasu ad ortum feruntur: sic & fixas centum annis uno gradu moueri: & in hoc spacio temporis positionem signoz mutari: cum aliud sit intelligibile illud signū: aliud quod quasi figura quādā est. At non ad figurā: sed ad intelligibile aiunt omnia signa esse referenda: quod nescio quomodo cōprāhendere queant. Sed hoc etiā sibi condonemus: ut aut intelligibile signū cōprāhendere: aut a sensibili ueritas haberi possit. Quae autem cōmixtio ne: cōpositione: ac cū temperie diuersorum aspectu uim fieri asserunt: pfecto concedent nullo modo sciri posse. Quomodo. n. quantū diminuat a lēsiōe maligni propter inspectionē benigni percipies? Et utrum auferat malignus quod a benigno cōceditur: quoniā locum eius aspexerit: aut mutet: aut imminuat: aut mixtura quādam inde fiat quis percipiet? Quae oīa siq; altius inspiciat facile credat non posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerū periculum fecerit: uidebit in pluribus errare q̄ ueritatem consequi genethliologicos. Quāobrē Esaias ēt quasi hāc oībus ipossibilia sint ad filiā Chaldaez: qui maxime ista profitetur ait. Ad sint & saluam te faciant astrologi: coeli anuncient tibi quid tibi accidat. His. n. uerbis docemur uel diligētissimos in hac re Chaldaeos non posse praedicere: quae uelit unicuiq; genti deus attribuire. Hāc Origenes. Demonstratum iā esse puto nec deos: nec bonos dāmonas gētiliū deos ēē. Sed e cōtra seductores quosdā atq; maleficos nulli magis rei studēs q̄ ueritatis euerfioni. Ita cū magnos ī genere hoīum errores perspexerint: fatorū ēt necessitate falsa oēs pene gētes decapunt: a quibus erroribus nemo a saeculo q̄ domūs & Saluator noster Iesus Christus liberauit. Quae oīa iccirco ī hac euangelica pparatione priora collocamus: ut rebus ipis uideas: qua frau de maiores nostri opprimebant: & unde nos per solam euangelii doctrinam emerfimus.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SEPTIMVS.

Repetitio gentilium Theologiae.

CAP. I.

IS Ergo ita dictis atq; ita dispositis iā tempus est de philosophia Hebraeorum ac pietate uitaeq; moribus differere. Nā quoniā falsam religionē gentiū nō absq; rōne spreuisse iā demonstrauimus: reddenda modo ratio est: quare sapientiam Hebraicā scripturae delegimus. Quod autem nulla sit culpa a barbaris ueritatem uel cognoscere: alio tempore omnē philosophiā oēmque disciplinā a barbaris Gracos accēpisse ostendimus. Nunc uero aperire proposuimus ab Hebraeis solūmodo uerā pietatis fundamenta iacta fuisse. Ceteri. n. hoies ceteraq; gentes uniuersae praeter Hebraeos nihil fere immortalitate animi sentientes: nec aliquid pter hāc uisibilia cogitantes corpore uoluptate felicitatem terminarūt: adeo ut quasi maxima deoz uoluptas ab eis coleretur: ac pp uoluptatē uitam optabilem ducerent. Quare alii solem & lunā & reliqs stellas: a quibus hanc uitā dari putabāt: alii terrae fruges & reliqs mūdi partes: unde nō paruā se uoluptatē capere uidebant deos & auctores oīum rerum esse pdicarunt: alii nō ueriti sunt titillationem sensuum cupidinē & uenerē nō sibi solum: uerū ēt ceteris diis proposuisse: alii principes ac Tyrannos qui eis uoluptati fuerūt & uiuos adorarūt: & post mortē in coelū ascendisse crediderunt: alii malignos quosdā spiritus: q̄ cupiditates eoz incendebāt & culti uoluptatibus explebant uenerari sunt: alii huius religionis falsitatē perspicientes nō esse deos oīno arbitrati sunt: alii multo impudentius ceteris summū bonoz oīum: sum māq; beatitudinē ipsam uoluptatē esse crediderūt: cui quasi suprema deae seruire perpetuo non erubescerāt. Nā & eorū mulieres: ut sacer apostolus dicit: mutarunt naturalē sex minae usum in eū: qui est praeter naturā. Mares autē ēt similiter spreto naturali usu alter in alterū exarserunt: masculi in masculos turpitudinē opantes: & erroris eoz mercedē in se ipsis capientes. Ita Graeci si mul & barbari docti oēs atq; indocti laudibus & hymnis tā ī deoz solēnitatibus q̄ ī publicis spectaculis uoluptatē efferebāt. Fornicationis. n. uitiū est idoloz exq̄sitio. Tāto. n. errore ipliciti mala malis addebāt. In nefandis nuptiis parētes cū liberis: ac mares cū maribus sceleratissime uitā trahētes: ac ipsas imanes bestias turpitudinis cumulo lōge supantes. Quae oīa a philosophis & historicis suis cōfirmata sūt.

Quod solum Hebraeorum genus ueram sequebatur pietatem.

CAP. II.

Solum autē Hebraez genus iter tot tātoq; errores ab uno uoluptatis collo tāq; hydra ī diuersa capita p̄fusus uerā pietatē secutū ē. Hebraei. n. soli pia sanctaq; cōsideratiōe primū elemēta: & quae ab elemētis cōposita sunt: solē similiter: & lunā: & ceteras stellas: & coelū ipm non solū deos nō ēē: ueq; ēt aīa penitus exptia iudicarūt. Deinde quoniā neq; a lapidibus casu unq; sine artifice domus aedificari: nec pānus absq; texere fieri: nec nauis sine gubernatorē nauigāre potest: cū aīalibus rōnalibus atq; irrōnalibus: & substantiis aīatis atq; inātis plenū hūc mūdū uiderēt: nō absq; sapiētia dei hāc oīa facta putātes: a magnitudine atq; pulchritudinē creaturaz puritate mētis creatorē oīum immortalē ipm atq; inuisibilē cognouerūt. Cū āt nō cōtēnēdā totius pte hoīem ēē uiderēt: pte eius p̄cipuā: aīam uidelicet ueq; hoīem: corpus uero q̄ si hoīs idumētū esse affirmarūt. Quare maiore curā cultui aīae afferre non dubitarūt: creatori hoc deo placere arbitrātes: q̄a genere hoīum nō corpo-

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

ris robore: sed animi ratione oia: quae in terris sunt: gubernari constituit. His fundamentis iactis corpus quidem: & quae corporis suauia sunt: non maioris quam reliqua pecora fecerunt. Animum autem qui rationis atque intellectus est: quique ad similitudinem dei creatus est summo studio excoluerunt: nec quicquam bonum praeter bonorum omnium largitorem deum credentes: extremum finem summamque beatitudinem in cognitione atque coniunctione dei posuerunt: qui solus humanae uitae rerumque omnium causa est. Quare illum solum deum cognoscere: illi se soli uitae puritate coniungere studuerunt: ac pietate ueraque in deum religione altissimi sacerdotes genus electum atque regium: & gens sancta aliisque similibus appellationibus digni uisi sunt. Cur igitur reprehendendi nos sumus: qui haec Graecorum Aegyptiorum Phoenicum ceterarumque gentium nugis praeposimus? In tantum autem uirtutis multi ex genere ipsorum peruenierunt: ut angelorum uisione diuinisque oraculis non syllogismis neque coniecturis instituerentur: ut quae futura erant plerumque gratia dei repleti quasi praesentia uiderent. Haec antequam Graecorum nomen esset: imo uero etiam ante Moysen: & ante Iudaeorum genus priscis Hebraeis innotuerunt. Post enim Moysen a Iuda Iudaei appellati sunt. Hebraei uero ab Heber: a quo Habraam originem traxit. Multis ante Moysen saeculis absque lege aliqua scripta pie sancteque uiuebant: absque doctrina legum oraculis ueritatem diuinis & mentis acumine magnitudineque animi consecuti. Primus uero apud eos eximius ille Theologus Moyses scripta reliquit: qui diuinitus antequam leges poneret maiorum uitas animis hominum impressit. Ita bonorum praesentis & impiorum supplicii ad amplexandam uirtutem: & fugiendam impietatem exhortatus: leges tandem in medium proposuit. Iudicauit etiam ne forte difficillima legis praecipua Iudaei ducerent: atque ab illis resiliunt priscorum exempla esse praeposenda: ut omnibus pateret absque legum mandatis sola ratione nixos optime maiores Iudaeorum uixisse: atque ideo non esse sibi difficile uitas illorum imitari: si paria diuinitus consequi praemia desiderarent.

Compendiose nonnullorum Hebraeorum uitae narratur.

CAP. III.

On est autem ab re compendio uitas illorum a Mosaica scriptura exceptas percurrere. Nam quemadmodum ab Aegyptiis Aegyptiam: a Phoenicibus Phoeniciam Theologiam: & a Graecis Graecam: sic & ea: quae ab Hebraeis dicuntur: ab illis ipsis petenda sunt. Non enim aliunde quam a Philosophis opiniones philosophorum narratur: nec medicina ab aliis quam a medicis praediscenda est. Ut igitur Hebraeorum scriptura docet ante diluuium post primam originem hominum multi iusti deorumque amici homines fuerunt: quorum primus nomen domini dei sperauit inuocare: quibus uerbis ostenditur: quod nihil aliud ille quam creatorem dominum & deum secutus fuit: quem credebatur non solum uirtute sua a non simpliciter ante cuncta produxisse: uerum etiam tam magnae ciuitatis dominum uniuersa regere atque gubernare: atque ideo ceteris omnibus contemptis sperauit inuocare nomen domini dei. His duabus appellationibus creatoris atque gubernatoris totius uirtutem amplexus. Quare primus homo uerus apud Hebraeos conscribitur. Enos enim uocatus est: quod latine uerus homo interpretatur. Neminem enim putant uerum esse hominem praeter eum: qui uerum deum & cognoscit & pie colit: alios uero nihil a pecoribus differre arbitrantur: quia uidelicet ueluti bestiae ad terram proueniunt & ueneri obediunt: quorum alios lupos: alios canes: alios porcos: alios serpentes: uaria quaedam uitiorum similitudine scriptura Iudaeorum appellare consueuit. Quae admodum si quando communiter genus hominum appellandum est: commodissima similiter uocis appellatione Adam significauit: quo nomine a terra natus designatur. Primus igitur iustorum Enos: qui primus nomen domini dei sperauit inuocare: & certe semper atque continue domini dei nomen inuocare: id profecto est summa extremaque beatitudo. Illum nos uirum non fallaces gentilium heroas imitandum arbitantes optamus: illud nobis auxilio Saluatoris nostri contingere: ut nomen eius firma spe perpetuoque inuocare queamus. Post istum quidam alius ambulabat cum deo & non inueniebatur: quia propter uirtutem eius transposuit eum deus. Is certe perfectus homo in deo est: qui periculosa multorum colloquia fugit. Si enim forum: curiam: theatrum: aliquis sequitur: in ipso malignitatis profundo submergitur. Is autem hominibus inuisibilis est: neque ab ipsis facile inuenitur: qui deo charitate coniunctus: ab eo solo cognoscitur. Hunc Hebraei Enoch appellant: quod nomen latine gratiam dei significat: cuius solius mutationem diuinitus mihi concedi magis opto: quam omnium simul: quae uirtutis cultores apud gentes narrantur fuisse. Tertius uir iustitia eximius in saeculo suo Noe fuisse perhibetur: cuius quanta fuit uirtus & pietas hinc cognoscitur. Nefanda malignitas uniuersum genus hominum: tunc occupauit. Nam & gigantes illi: qui per ora omnium uolitant impiis factis: quod adhucque praedicat: deo pugnam. id est uirtuti & pietati non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt siue immortales quidam: siue mortales malefica quaedam artificia: & magicam prauitatem primi excogitasse dicunt. Quas ob res cum deus eodem omnes diluuium perdere statuerit: unus cum suis in illo genere hominum Noe iustus repertus est: qui omnibus uiuarum submersis cum filiis suis simul ac nuribus mirabili quodam modo quasi semine humani generis conseruatus est: quem utinam quasi uiuam quidam imaginem imitari nobis contingat. Et si quidem ante diluuium fuerunt. Post diluuium autem alii: quorum unus altissimi dei sacerdos iustitiae ac pietatis miraculo rex iustus lingua Hebraeorum appellatus est: apud quos nec circumscriptionis nec mosaicae legis ulla mentio erat. Quare nec Iudaeos (posteris enim hoc nomen fuit) neque gentes: quoniam non ut gentes pluralitatem deorum inducebant: sed Hebraeos proprie nominamus: aut ab Heber ut dictum est: aut quia id nomen transiuitus significat. Soli quippe a creaturis naturali ratione & lege inata non scripta ad cognitionem ueri dei transire: & uoluptate corporis contempta: ad rectam uitam peruenisse scribunt. Cum quibus omnibus praecellens ille totius generis origo Habraam numerandus est: cui scriptura mirabile iustitiam: quam non a mosaica lege (septima enim post Habraam

generatione
enim Habraam
oracula futur
praedictum el
dei uisiones le
ceteris: qui ab
hoc quali pa
causis. Non
haereditate a p
uxore postea
etiam appellat
ne dicere poss
labores sereb
deus appellau
nem. n. qui de
bilia de uita i
ptura uerba
pferunt: & no
rum: pius: in
affinis: pietati
breorum famam
penderet: qui
Hebraeorum
possit rem ora
tia: modestia
(erat. n. mirab
furore cupidit
ser: praecpta pa
lit: quasi aut a
muis suae me
rutibus ad Aeg
tari possimus.
deinde magnu
obtrundebatur
Aegyptiis diffi
ctis miraculis
tare non possen
ritatem conser
ad Saluatoris n
phetis dictum
D
Eru
rum
funa
psit:
diis usus est: sed
nere: a Deo secu
tes multitudin
illum docet crea
rum etiam natu
uitate omnia:
& pondus solid
stellarumque mo
temporum ann
statutos audenti
genera e terris g
legi semp parere
pulcherrima re
posuit: maxie deo
ipsa sunt: cuncta na
bitio obrepanti cr
quod semere seculu

generatione Moyſes naſcitur) ſed naturali fuit ratione conſecutus ſumma cū laude atteſtatur. Credidit enim Habraam deo: & reputatum eſt ei in iuſtitiam. Quare multarum quoq; gentiū patrem diuina oracula futurum: ac in ipſo benedicendas oēs gentes: hoc uidelicet ipſum: quod iam nos uidemus ap̄e prædictum eſt: cuius ille iuſtitia perfectionē non moſaica lege: ſed fide conſecutus eſt: qui poſt multas dei uiſiones legitimum genuit filium: quem primum omniū diuino perſuaſus oraculo circūcidit: & cæteris: qui ab eo naſcerentur tradidit: uel ad manifeſtum multitudinis eorum futura ſignum: uel ut hoc quaſi paternæ uirtutis inſigne filii retinētes maiores ſuos imitari conaretur: aut quibuſcūq; aliis de cauſis. Non. n. id ſcrutandū nobis modo eſt. Poſt Habraam filius eius Iſaac in pietate ſucceſſit: felice hac hæreditate a parentibus accepta: qui uni uxori coniunctus cum geminos genuiſſet caſtiſtatis amore ab uxore poſtea dicitur abſtinuiſſe. Ab iſto natus eſt Iacob: qui propter cumulātū uirtutis prouentū Iſrael etiā appellatus eſt: duobus noībus propter duplicē uirtutis uſum. Iacob. n. athletam & exercentē ſe latine dicere poſſumus: quam appellationem primū habuit: cū practiciſ operationibus multos pro pietate labores ferebat. Cum autē iam uictor luſtando euāſit: & ſpeculationibus fruebatur bonis: tūc Iſrael ipſe deus appellauit æterna præmia beatitudinemq; ultimam: quæ in uiſione dei cōſiſtit ei largiens: hominem. n. qui deum uideat Iſrael nomen ſignificat. Ab hoc. xii. Iudæox; tribus profectæ ſunt. Innumera bilia de uita iſtorum uiroꝝ fortitudine prudentia pietateq; dici poſſunt: quorum alia ſecundū ſcripturæ uerba hiſtorice conſiderantur: alia tropologicæ ac allegorice interpretantur: de quibus multi cōſcripſerunt: & nos in libro: quem inſcripſimus de doctrina priſcorum uiroꝝ. Præter hos Iob iuſtū: uezum: piū: innocuum: ab omniq; malignitate alienū fuiſſe inuenimus: qui quīs Iudæo generi nō fuit affinis: pietatis tamē laude uel ipſimis effertur. Verum Iacob liberi religione ac pietate communiti Hebreoꝝ famam facile ad maius a deo produxerunt: ut totius Aegypti p̄cipatus ab uno eoꝝ Ioseph de penderet: qui caſtimoniæ præmiis coronatus: gubernatione tot tantarūq; ciuitatū ſuſcepta: uirtutē Hebræoꝝ manifeſtauit. Is ſuox; iſidiis ad ſeruitutē reductus tāto cumulo uirtutis refulſit: ut nemo poſſit rem oratione aſſequi. Aderat. n. ei libertas animi: maxime robur inuictum: pudor eximius: iuſtitia: modestia: prudentia ſumma: ſed pietate in uerum deum maxime præſtabat: cūq; domini ſui uxor (erat. n. mirabili corporis præditus formoſitate: qua adoleſcentia uirtutibus ornata iſignis uidebatur) ſurore cupidinis acta uerbis ac p̄ciis perſuadere non potuiſſet: manuſq; in iuſtum iniicere nō dubitaſſet: p̄cepta parentū non oblitus: reꝝ ipſa Hebræum ſe eſſe oſtendens: mulierē quidē magna ui reppulit: quaſi autē a rabida fera euāſerit: fuga ſalutem quaſiuit: cogitabat. n. atq; dicebat. Si domus mea domui ſuæ me p̄poſuit: quomodo ergo huiuſcemodi rem turpiſſimam coram deo faciam? His ille uirtutibus ad Aegypti gubernacula diuinitus peruenit: quem utinam cæteroſq; oēs: de qbus diximus: imitari poſſimus. Fuit autem etiam hic Hebræus non Iudæus: nondum. n. Iudæi fuerunt in multitudinē: deinde magnum genus creuit: paulatimq; diligentiffima norma uiuendi labebatur: & parētum pietas obtundebatur. Ita poſt aliqua ſæcula Aegyptioꝝ conuerſatione deprauati adeo fuerunt: ut nihil ab Aegyptiis diſferre uiderentur. Tunc deus patrum ſuorum Moyſem ad eos mittit: ac p̄ eū inauditis factis miraculis conuenientem Iudeoꝝ moribus legem impoſuit. Nā cum iam corrupti uirtutē mutare non poſſent: alia manifeſte mandauit: alia occultius ſuggeſſit: ſymbola umbramq; non nudam ueritatem conſeruare ipſis præcipiens. Hoc pacto Iudæoꝝ diſciplina a temporibus Moyſi cœpta uſq; ad Saluatoris noſtri aduentum ſecundum uoces prophetarum durauit. Sic enim a Moyſe aliſq; prophetis dictum inuenitur moſaicam legem uſq; ad Chriſti tempora duraturam.

De Iudæoꝝ Theologia.

CAP. III.

Verum quoniam breui Hebræox; qui ante Moyſem fuerunt uitas tetigimus: & pietatis eorum adumbrationē ædidimus: nunc Theologica eorū dogmata a Moyſe aliſq; prophetis fundata conſideremus. Primus igit oīum eximius ille Theologus: qui diuinas leges conſcripſit: cum pietati conuenientem diſciplinā tradere uoluſſet: non cōmunibus atq; tritis exordiis uſus eſt: ſed nihil potius ducens q̄ priſcorum generis ſui Theologiā ac recte uiuēdi normam p̄tinere: a Deo ſecundū Hebræoꝝ Theologiam incœpit: nec ut Aegyptii aut Phœnices aut certe oēs gētes multitudinem deorum falſo induxit: ſed a prima uiſibiliū oīum atq; inuiſibiliū cauſa exorſus: illum docet creatorem eſſe uniuerſi regem atq; dominū: nō ſolum quas ipſe ſcripturus erat legum: uerum etiam naturæ ipſius: cuius ſolo nutu a non ente ſimpliciter cuncta fuiſſe producta oſtendit: cuius uirtute omnia: quæ producta ſunt gubernari docet. Primūq; oīum cœlum uerbo dei fuiſſe firmatum: & pondus ſoliditatemq; terræ præter naturam ſuā ſuper aquas ſuſpenſam aſſerit: uerbo etiam dei ſolis ſtellarūq; motu diem ac noctem ſibi uiciſſim ſuccedere: legeq; diuina uiciſſitudines mutationeſque temporum anniq; uolutiōes fieri: lege dei atq; inſtituto in locis ſuis fluctuantia reuolui: maria minime ſtatutos audentia terminos p̄tranſire. Inſtituto ſimiliter diuino innumerabilia plantarū atq; arborum genera e terris germinare: ac ut breuiter dicam: naturam oīum matrem inſtituto dei ſeruientē diuinæ legi ſemp parere. Nō. n. caſu aut fortūa neq; irrōnali latitōe orbē circūuolui: neq; temere mūdū: tātā tāq; pulcherrimā rē eē p̄ductū: ſed dei eē creaturā: & ab eo gubernari: ita legibus hoīum naturæ leges ante poſuit: maxie deo uocare exhortatus. Nā ſi uniuerſus mūdus: cœlū: ſol: luna: ſtellæ oēs: terra: & q̄cūq; i ipſa ſunt: cūcta naturæ opa: naturaq; ip̄a creatori deo ſeruit: q̄to magis hoīes rōne ac libero dcoratos arbitrio obtēp̄ari creatori decet? Germiet terra uirētē herbā & lignū pomiferū: faciēs fructū: & hēns unū qd̄q; ſemērē ſecūdū ſpēm ſuā: & ſtatim nō mō tūc: ſed uſq; ad hūc diem paruī terra: parebitq; ſemper

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

in posterū. Producant aquae reptilia animae uiuentis: & uolatilia uiuentia sub firmamento coeli: & una cum uerbo nutuq; diuino opus effectum est: & eo instituto semper ita factitatur. Sint sol & luna: ceteraq; stellae in signa & tempora: in dies & annos: neq; unq; hoc pceptum stelle neglexerunt: sed incessabili mirabiliq; suo cursu dies & noctes: tempora & annos conficiunt. Quā igitur ueniam hoies consequentur diuina negligentes mandata? Hae illius Theologia nos capit. Nihil. n. huiusmodi apud ceteras gentes inuenire potuimus: sed post hanc primā Theologā ad eā: quae secūda est ordine procedit: deoq; cognito necessariū putauit homini eē cognoscere se ipsum. Quare deinceps quid hō sit: qd; ipsum in cognitionē & pietatē dei adducat: & qualis pncipaliter hois uita eē debeat docet. In aīam. n. & corpus hominē diuidit: uerūq; hoīem aīa termiat: quae in corpore intellectualisq; substantiae est tāq; ad imaginem dei creata: corpus uero terrenū & indumentum aīae eē confirmat: quibus tertiam partē addidit spiritū scilicet uitae: qui uirtus qdā est: qua terrenū corpus: & quae ad imaginē dei creata est aīa: coniunguntur atq; uniunt. Nunc hoīem a deo creatū in felicissimo paradisi loco bonis immortalibus pleno cōstitutū: legēq; dei munitū affirmat: transgressionē autē diuini pcepti ad hanc miseram uitam puenisse. Hac ille philosophiae ueritate anteq; ponēdag; seriem legum aggredere auditores instruit. Non. n. fas est imaginē dei unde immortalitatem consecuti sumus uitiose uiuēdo despiciere. Primitiua uero uerag; dei imago uerbum suū est: sapientia: uita: lux: & ueritas: p se ipsum existens: cuius imaginis mens humana imago est: pp quā ad imaginē dei facti esse dicimur. Ita necessariū duxit hae legibus eē prae gustāda. Recor dari. n. profecto debemus: qd; nostri a terra sumpti in terrā reuerteretur: & qd; melius deoq; simile: ut cognoscamus quid sumus: nec uitis eā partē nostri maculemus: quae ad imaginē dei facta est: utq; a ppetuo desiderio primae illius beatitudinis pendeamus: & redire oībus uiribus diligēter conemur: praeparemusq; nos ad iter: quo illuc puenitur: unde diuini mandati negligentia decidimus. Adhac rerum diuinag; atq; humanarum ille non humana doctrina: sed dei uisione peritissimus nequā quēdam dēmonē inuidū atq; uersutū unicuiq; hoīum inhærere docet: quē serpentem ueneni plenū: atrum: tenebrosūq; appellat: qui salutis nostrae inuidus ad hunc usq; diem multos ifidiis suis decapit: cuius fraudē parētes quoq; nostri beatitudinē illam amiserunt. Quare uigilādū est semperq; aduersus malitiam eius insurgendū. Sed quid oportet hae ita conscribere: cum ipsum audire liceat nō syllogismis neq; hominum calidis argumētis: sed spiritus sancti gratia cū magna uenustate atq; grauitate cuncta scribētē? In principio inq; fecit deus coelū & terrā: & dixit deus. Fiat lux: & facta est lux. Et rursus dixit deus. Fiat firmamentū: & factum est. Et paulopost dixit deus. Germinet terra: & germiauit. Et iterū dixit deus. Fiant luminaria i firmamēto coeli: & diuidant diem & noctē: & sint in signa & tempora: & dies & annos: & luceant sup terrā. Praeterea dixit deus. Producat aquae reptilia & uolatilia: & factum est. Itē producat terra quadrupedes: & reptilia: & bestias terrae secundū species suas: & factū ē ita. In his igitur oībus cū a scriptura dixisse deum dicitur: nutum & uoluntatē diuinam non uocē syllabis prolata ostēdere uoluit: deīdē uniuersum hunc repetens sermonē. Hic inq; liber coeli & terrae: qua die fecit deus coelū & terrā & oīa quae in ipsis sunt. Huiusmodi Hebraeorū Theologia est: quae uerbo dei creante uniuersa eē pducta uerissime sola docuit: adhac non eē relictū mundū a deo: gubernatione illius priuatū: sed prouidentia eius rei asserit. Non enī solū creauit cuncta: uerū etiā Saluator rex: dux: oībus praesidēs: oīa disponēs dicit oīa eum uidere: oībus adesse. Vniuersa inde gubernari docet. Similiter & qui post eū fuerūt prophetae nōnunq; a persona ipsius dei exclamant. Deus appropinquas ego sum dicit dominus: & deus de longe. Quid faciet occulte homo: quod nō cognoscām? nōne coelū & terrā ego impleo. Nonnunq; a se ipsis hoc pacto interrogantes. Quis aquā mensurauit? quis montes pōdere: ac ualles iugo firmauit? q; cognouit mentem domini? aut q; consiliarius eius fuit? Et rursus. Quis cōstituit coelū: & extendit tāq; scānā? Et alibi. Eleuate oculos uestros ad alta: & uidete quis ostēdit hae oīa. Et deiceps. Domūs deus qui fecit coelū & fixit illud: qui firmauit terrā: & quae in ea sunt: q; dat spiraculū populis: qui degūt i ipa: & spiritū eis qui calcāt ipsam. Et rursus. Ego domūs deus solus extēdi coelū: & firmaui terrā: & nō est alius praeter me. Et alibi. Sic dicetis ipsis: dīi qui coelū & terrā non fecerunt perdanē a facie terrae: dominus qui fecit terram in fortitudine sua: erexit habitabilē in sapiētia sua: & in prudentia sua extēdit coelū: & adduxit nubes ab extremis terrag;: fulgura fecit in pluuiam: & adduxit uentos ex thesauris suis. Et rursus. Quo ibo a spiritu tuo: & ubi a facie tua me occultabo? Si ascendero in coelum tu illic es: si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas diluculo: & habitauero i extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me. Hae posteriores cōueniētia priscis diuinitus p̄dicabāt: Sed eos ēt audias: q; ante Moysem fuerūt. Dixit autē Habraam ad regē Sodomog;. Extēdā manū meā ad altissimū deū: q; fecit coelum & terrā. Melchisedech quoq; dei sacerdos Habraam his uerbis benedixit. Benedictus Habraa deo altissimo: & benedictus deus: q; fecit coelū & terrā. Et Habraam rursus pone manū tuā sub femore meo: & adiurem te per dominū deū caeli. Et subiicit. Dominus deus caeli & deus terrae: qui capit me a domo patris mei: & a terra in qua natus sum. Postremo in ipsa uisione Moysi deus interrogatus q; eēt diuino respōdet oraculo. Ego sum q; sum: sic dices filiis Israel: q; est misit me ad uos: hae breuiter ab inumerabilibus excerpta sunt. Est ne igit; dignū gētū Theologā: imo uero ipietatē cū istis ullo mō cōferre: quoq; alii nullū eē deū: alii caelestia corpora crediderūt: & stellas ignē i coelo fixas dicētes: aut ignem uia & arte circūlatū loco dei adorarūt. Alii nulla dei prouidentia mūdū: sed irrōnali qdā natura gubernari. Alii caelestia solūmō diuinitus regi: nō at ēt terrestria: mūdūq; sine ortu: neq; ullo mō a deo pductū: sed casu & fortuna cōstitutū esse. Nōnulli ex atomis & inaiatis corpusculis eē cōglutinātū asseruerunt.

cōsiliū
antēq; te
autē est sap
omnipotē
ni lumin
oīa trāsien
cōfirmat.
nit autē ad
doctrina ē
uerbū: &
& sine ip
Moyse p
Et dixit d
uit dicēs.
datum m
& q; mādā
patris uide
ter. Dixit d
Et paulo p
rum genu
rum ēt nō
spiritus car
sum in a
Male autē
tatione sua
Perpulchr
conferri pō
uerbo aīa h
possit recip
bum dei fili
bernat: legē
regis lux dil
la re materia
& ab extrem
si uinculū qu
nec ignis extr
oīa conseruet
praedicamus
Milesius aqu
Epicurus atq;
magni consili
tura: quem sic
a patre spiritu
nales uirtutes
alia lunae: alia
tali quidem na
gentiarum &
ipsis nomina i
omnia numer
coram eo affis
uirtutes a deo.
pter innumera
mine deus meu
uestimento: exte
mam. Noli cre
atq; sublimius: n
tialibus dici: u

De Verbo.

CAP. V.

Is ita dictis: alteram quoque personam a prima persona genitam non creatam Hebraeorum scriptura significat: quam uerbum sapientiam uirtutem dei appellat: unde inquit Iob. Inuenta est sapientia. Quis autem locus eius est? Nemo mortalis uiam eius nouit. Et David in psalmis. Verbo domini caeli firmati sunt. Et Salomon ex persona ipsius sapientiae. Ego inquit sapientiam consilium & cogitationem constitui. Et dominus possedit me in initio uia: suae ad opera sua. In principio autem terra facta est: antequam abyssi producerentur: antequam montes firmati: ante omnes colles genuit me. Et alibi. Quid autem est sapientia: & unde nata sit: dicam & non occultabo. Spiritus ipsa est intellectualis: sanctus: unigenitus: omnipotens: omnia penetrans: uapor. non est uirtutis diuinæ: & fluxus gloriæ omnipotentis: uerissimus fulgor æterni luminis: & imaculatum speculum uirtutis: diuinæ ac bonitatis eius imago: ab extremo ad extremum omnia transiens: ac omnia recte gubernans: quod quidem diuinum uerbum a patre ad hominum salutem missum scriptura confirmat. Quod deum & dominum. id est creatoris & gubernatorem a Moyse prophetis appellari conspiciamus. Venit autem ad homines hominem assumptum a patre missum pro salutem nostram. Misit. non uerbum suum inquit & sanauit eos. Unde doctrina est euangelica prophetica & paternam Hebraeorum renouans theologiam hoc pacto incipit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso uita erat: & uita erat lux hominum. Merito igitur eodem spiritu Moyses plenus factus caelo & terra quasi cum filio suo uerba conferentem: sic deum patrem introduxit dicentem. Et dixit deus. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quod plasmasti est occultius signum: uerbum dicens. Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Aperte namque patris ad filium ordinem atque mandatum more humano (nec. non. aliter poterat) expressit. Nemo. non. negabit omnem quod aliquid dicit ad alium dicens: & quod mandat ac precipit alii præter ipsum mandare atque precipere. Manifestius autem Moyses duorum dominorum patris uidelicet atque filii mentionem fecit dicens: Pluit dominus a deo sulphur & ignem. Et David similiter. Dixit dominus domino meo sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Et paulo post æternam illam & ineffabilem generationem uerbi designare desideras ait. Ex utero ante luciferum genui te. Hæc ita se habere non solum uetus scriptura occultius (non. non. omnes tunc ferre poterant) uerum et noua ipsis quoque solaribus radiis dilucidius prædicat: quamuis nonnulli Iudeorum sancti gratia spiritus carentes aliter interpretati sunt: a quibus nonnulla ponam iccirco non inutilia: quoniam non esset in aera uerbum dicunt: nec spiritum non subsistentem: sed diuersas personas probe sicut & nos Male autem: quia diuersas quoque naturas opinantur. Philonem ergo audias scripturae uoces interpretatione sua explicantem. Quãobrem inquit quasi de altero deo dicitur in imagine dei feci hominem. Perpulchre id diuinitus scriptori fuit inspiratum. Nullum. non. mortale ad supremum patrem tanquam imago conferri potest: sed confertur ad secundum deum: quod primi uerbum est. Necesse enim erat rationalem uim a deo uerbo anima hominis inspirari. Deus. non. quod supra uerbum est: ita supremum est: ut nulla rationalis natura similitudinem eius possit recipere. Hæc in primo questionum libro Philonis dicta sunt: qui in primo de agricultura uerbum dei filium quoque dei appellare his uerbis non dubitauit. Hæc uniuersa pastor ille & rex deus iure gubernat: legemque statuit: rectum eius uerbum & primogenitum filium: qui curam totius gregis quasi maximus regis lux diligenter suscipit. Idem in secundo. Qui dubitandi ruborem effugere uelit: audacter dicat nulla re materiali machinam mundi conseruari: sed uerbo æterni dei sempiterno: quod a mediis ad extrema: & ab extremis ad media pertensum inuictum naturam sustinet cursum: fouens ipsum atque conseruans: quasi uinculum quoddam: pater: qui genuit ipsum constituit. Merito igitur nec terra unquam aquis summergetur: nec ignis extinguetur: nec cætera peribunt: cum uerbum dei uocale inter muta elementa constitutum omnia conseruet. Hæc philo. Nonne igitur uera hæc nostra sunt: qui uerbo ac sapientia dei omnia producta esse prædicamus: falsa uero illa: quæ nec ueri similitudinem ullam habent: & inter se contraria sunt. Tales enim Milesius aquam originem rerum dicit: Anaximenes aerem: Heraclitus ignem: Pythagoras numeros Epicurus atque Democritus indiuidua quædam corpuscula: Empedocles quattuor elementa: hoc dei uerbum magni consilii angelum lucem ueram iustitiæ solem etiam nominat. Tertio spiritus addit sanctus a scriptura: quem sicut patrem & uerbum suum eadem dignitate atque honore honorari præcipit. Tertius igitur a patre spiritus esse ostenditur: tanquam a patre per sapientiam elucens. Post hanc æternam dei substantiam rationales uirtutes: nec numero: nec specie nobis notas: sed solum uisibiliu proportionem: alia. non. gloria solis est: alia lunæ: alia stellarum: scriptura ludæorum: non ut deos: sed ut ministras honorandas ostendit. Et mortali quidem naturæ stellarum numerus omnino ignotus est. Deus uero multitudinem etiam intelligentiarum & nomina non ignorat. Scribitur enim qui stellarum multitudinem numerat: & omnibus ipsis nomina imponit: innumerabilia enim genera profecto & intelligentiarum & stellarum sunt: deo autem omnia numerata sunt: de ipso enim dicitur. Mille milia ministrabant ei: & decies milies centena milia coram eo assistebant. Cum enim numerum uideatur aliquem nominare: numeratas illas ostendit esse uirtutes a deo. Cum uero tantam numerari quantitatem dixerit: ignotum nobis illum numerum propter innumerabilitatem suam esse ostendit. Sed de substantia earum sic psalmista scriptum reliquit. Domine deus meus quæhementer magnificatus es: confessionem & decorem uidisti amictus lumine sicut uestimento: extendens cælum sicut pellis: qui facis Angelos tuos spiritus & ministros tuos ignis flammam. Noli credere de hoc corruptibili igni dicere: nec de irrationali aere atque spiritu: sed alius quidam atque sublimius: necesse enim est cum a sensu nostro uerba prodeant translatiue: non proprie de intellectualibus dici: unde ipsum quoque deum spiritum: & ignem: & lucem: & huiusmodi nominibus significat.

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

mus. Virtutes autem illas: Angelos: Archangelos: spiritus: celestem exercitum: principatus: potestates: tronos: dominationesque nuncupamus. Quae omnium iustitiae solem & sanctum spiritum ei annexum una cum deo ac patre creatorem atque gubernatorem scriptura confirmat: quem unum deum ab universis sicuti patrem ac dominum hymnis glorificandum propheta praecipit dicens. Laudate dominum de caelis: laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes Angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius. Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellae & lumen. Laudate eum caeli caelorum: & aquae quae super caelum sunt laudent nomen domini. Quia ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in aeternum & in saeculum saeculi: praecceptum posuit & non praeeribit. Haec Hebraeorum dogmata merito erroribus gentium spretis complectimur: uirtutes caelorum ut dei ministros honorantes. Solum autem deum & uerbum ac spiritum eius: qui caelum & terram: ac omnia quae in ipsis sunt creauit: & a nihilo simpliciter produxit: ut Hebraeorum doctrina occultius & euangelica expressius praecipit: colimus atque adoramus.

De contraria.

CAP. VI.

Vnde consequens esse uidetur: ut quale Hebraei de contraria uirtute doctrinam tradiderunt perspiciamus. Virtutes igitur ministrantes: & spiritus: qui ad ministerium mittuntur propter eos: qui aeternae consecuturi uitae sunt haereditatem: sanctos dico Angelos dei diuina luce frui: ac ideo co luminaribus caeli conferri docti a scriptura credidimus: a quibus pueri quidam spiritus cum sua nequitia diuinam lucem suscipere nequiuert: tenebrae factae sunt. Quorum primum: quod est aliis defectus causa fuit: quoniam penitus propter impietatem suam in terram decidit: quique totius uenenosae prauitatis auctor est: sponte a lumine ad tenebras lapsus draconem serpentemque laetiferi ueneni productorem atrocem beluam: & leonem humanis carnibus uiuentem: ac denique basiliscum scriptura solet appellare. Causa uero qua lapsus est furor mentis & arrogancia hoc pacto dicitur fuisse. Quomodo decidit de caelo lucifer: quod mane oritur: contritus est in terram: qui mittit ad omnes gentes: tu autem dixisti in mente tua in caelum ascendam: super astra ponam sedem meam: & ero altissimo similis. Et rursus. Haec dicit dominus: quoniam exaltatum est cor tuum: dixisti deus ego sum & domicilium dei habito. Et iterum. In monte dei natus es: inter igneos lapides imaculatus in diebus tuis: ex quo die creatus es donec iniustitiae inuenta in te sunt. Exaltatum est cor tuum in pulchritudine tua: corrupta est scientia tua cum pulchritudine tua: propter multitudinem delictorum tuorum in terram deieci te. His uerbis apertissime cum superioribus illis uirtutibus conuersatum fuisse docemur. Et quoniam ceruices extulit propter arrogantiam decidisse: sub quo innumerabiles quidam sunt spiritus simili impietatis erroris. per lucida diuina regia beataque habitatio ad conuenientiam sibi ac omnibus impiis loca tartari sententia dei depulsi. Quae loca abyssum diuina scriptura & tenebras: non has: sed quas diuina uerba intelligunt solet appellare: Ex numero quoque multi exercitatus hominum gratia in terra & regione: quod sublimis est: derelicti erroris humani & impietatis gentium concausa simul fuerunt: quibus interdum nomina indit scriptura malignos spiritus & daemones potestates & principatus mundi huius appellat. Interdum symbolice cum pius atque religio sum uigilans ne multitudinem daemonum formidet hortetur. Super aspidem. nam ait ambulabis & conculcabis leonem & draconem. Signum autem est deum ab ipsis odio haberi: eiusque uoluntati repugnare: quoniam se ipsos deos putari cupiunt: & dei cultum in se transferre conantur diuinationibus atque oraculis tanquam icenariis stultos allicientes: quos a deo rapientes ad profundum impietatis detrudunt. Solis autem Hebraeis malicia illorum a praeis fuit intellecta temporibus apertissime damnantibus omnes deos gentium daemones esse. Nunc autem dei gratia per saluatoris nostri euangelicam doctrinam uniuersus orbis uinculis daemonum solutus deum uerum glorificat.

De hominum natura.

CAP. VII.

Ed Phoenicum quidem ac Aegyptiorum theologia casu hominum caeterorumque animalium productionem factam a terra dicebat: nullum inter rationale animam & irrationale substantiam discrimine arbitratum: quibus abiectis Hebraeos laudamus: quod pulcherrime ac sapientissime ac ideo uerissime de prima hominum productione docuerunt: duplici quadam natura constitutum esse hominem asserentes: cuius altera pars cum incorporea & immortalis sit: uerus homo existit ad imaginem & similitudinem dei: non fortuna & casu: sed a deo ipso creatus. Voluit. nam. suprema omnium causa non carere rationabilibus terram animalibus: ut non solum a caelestibus: uerum etiam a degentibus in terram maiestas sua laudaretur: Itaque dixisse deum scriptura testatur. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et fecit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam fecit eum. Et rursus. Formauit igitur deus hominem de limo terrae: & inspirauit in faciem eius spiraculum uitae: & factus homo in animam uiuentem. Quod textum Iudaeus Phyllo exponens his uerbis utitur. Caeteri quidem ab aetherea natura mentem nostram constare dicentes: aetheri affinem esse hominem uoluerunt. Moyses autem ille nulli creaturae rationalem animam similem: sed nomisma dei uerbo suo insignitum esse uoluit. Inspirauit. nam. deus inquit in faciem eius spiraculum uitae: & factus est homo in animam uiuentem. Et quoniam necesse est mittenti missum simile esse: ideo ad imaginem dei homo: non ad imaginem creaturae alicui factus esse asseritur. Anima igitur hominis uerbo dei designata: necesse fuit corpus quoque ad fulgentissimas partes mundi uisum erigere. Haec Philo. Non ergo absque cetera quod animalia natura diuino uel a terra uel aquis prupisse. Solus autem homo ad imaginem & similitudinem dei factus asseritur. Quare solus omnium: qui sunt in terra rationis particeps principari ac regere leges fere artesque inuenire potest. Sola. nam. hominis intellectualis anima ac rationalis est: reliqua omnia mortalia ad seruandum homini facta sunt. Praeest. nam. uniuersis quod dominus: atque dux homo rationis uiribus robustiora corpe domans: ideo prudentiae iustitiae: aliarumque uirtutum capax est: & ad caelestia se ipsum extollens. Stellae cursum orbiuque uolutiones ita quirit: ut caelestis se esse ar-

gumentum
ram reue
ipsum se
amare ac
largitus
pietate
mum re
tione im
Graecio
ab Hebra

tu asserunt
non meis
sunt absque
tabili quod
multitudo
da deo ex
rum ab al
pam dicen
quod est. i. de
utroque: &
Deus quod
tabilis mo
mam natu
sibile. Non
puter sicu
sapientia: u
sunt: sed n
merabiles
audias. Si q
statuarius
quid uelit.
tes non ent
qua uult p
materiam p
unde factu
cessario a p
tibile: deo
uoluit produ
deo materia
est quod ea quae
mundi fabri
corporaliu
dum. Cum aut
dicere. Prou
quoniam inui
Philo autem lu
ad formatio
hunc uel illu
ria prouider
exclamare: ne
bus mundus
tea quod inceper
ficienit mater
oia potest ad
sophari uerita
materia script
te quoque ipun

gumentū p̄beat. Quod autē sibi circūiacet terrenū corpus: opus & ip̄m dei est de terra sumptū: & ī ter-
ram reuertēs. Quapropter oportet sicut pecoris cuiusdā: ita corporis hoīem curā habere: alereq; colere
ip̄sum seruū: ut ad huius uitæ ministeriū perutilē: dominū uero īteriorē: q̄si dei affinem uehementius
amare ac honorare: quoniā & a prima cā honoratus est. Homini igit sic diuinitus ornato idoneū deus
largitus domiciliū fuit. Ip̄se autē sua sp̄te diuini contēptu p̄cepti in domiciliū mortale decidit: p̄pterea
pietatem esse adhibendā censemus: & uirtuti dandā operam: ut delictum nostrum deleamus: & ad pri-
mum redeamus statum. Non. n. in terris finem homini esse constitutum: sed illic unde resiliit restituz
tione imaginis: quā deprauauimus. Huiusmodi sunt q̄ de natura hominis Hebræox doctrina antea q̄
Græci oīno essent philosophata est. Græci uero heri uel nudius tertius nati nōnulla e barbaris: multa
ab Hebræis: ut p̄gredientes monstrabimus: furati sunt.

Quod natura non est genita.

CAP. VIII.

Verum quoniā Hebræox ueritas unum creatorē oīum deum cognoscit: ip̄sius quoq; subie-
ctæ corporibus substantiæ: quā Hylem appellare solent. Innumerabiles uero tam barbari q̄
Græci cōtra opinant. Alii malignitatis fontē esse Hylem: nec genitā: nec corruptibilem dice-
tes. Alii natura sui absq; qualitate figurāq; asserentes uirtute diuina mundū ab ipsa forma-
tū asserūt. Rationibus demonstrandum est: solā Hebræox opinionem nō falsam ēē. Vt autē: ut soleo
nō meis: sed alienis. Dionysius igit in primo aduersus Sabelium hæc de p̄posita q̄stione reliquit. Non
sunt absq; scelere illi: q̄ materiā primā ad fictionē totius deo subiecerunt: quā dicūt cum passibilis mu-
tabiliq; natura sit diuinitus ad generationē oīum alterari. Sed ostendāt nobis unde similitudo ac diffi-
militudo materiæ primæ ad deū est: necesse. n. est si positionem sanā uolunt sustētare: supiorem quen-
dā deo excogitare: q̄ nefandissimū est. Præterea cū nō genitū esse similiter de utroq; dicat: & aliud alte-
rum ab altero sit: unde id ipsis aduenit. Nam si nō genitus deus p se est: & ip̄sum nō genitū esse: ut q̄-
piam diceret substantia sua est: nō erit nō genita Hyle. Non. n. idē ē deus & Hyle. Quot si utriq; est q̄d cū
q̄ est. i. deus q̄dē deus: materia uero prima materia: inest aut utrisq; nō genitum esse: patet aliud esse ab
utroq;: & utrisq; prius atq; supius. Adhæc cām reddi postulabimus: quāobré cum utrūq; nō genitū sit
Deus q̄dem impassibilis imutabilis immobilis atq; actiuus est: materia uero prima e cōtra passibilis mu-
tabilis mobilis oīs alterationis receptiua: quomodo aut ē apte conuenerunt: utrum ad materiæ pri-
mam naturam adaptauit se deus: cum ab ea mūdum fabricatus est: an e contra? Sed hoc ultimū ip̄pos-
sibile. Non enim pōt res insensibilis accōmodare se ad artificem. Primū autē penitus nefandum si quis
putet sicut artificem ad materiæ aptitudinem primā causam se accōmodasse. Relinquit ergo: ut a dei
sapientia: uaria: & ut ita dicā: multiformis formarū. s. oīum receptiua Hyle p̄ducta sit. Multa dici pos-
sunt: sed modo non est nobis hæc quæstio proposita: meliores tamen sunt: qui hæc dicunt q̄ qui innu-
merabiles deos alium aliud creasse contendunt. Hæc a Dionysio sumpta sufficiant: nunc Origenem
audias. Si quis autem putat non posse deum absq; subiecta inquit materia quicq; efficere: quoniam nec
statuarius absq; lapide statuā: nec lignarius faber sine lignis: rogādus est si arbitratur deum posse quic-
quid uelit. Eo enim pacto quo sicuti uult ad totius ornatum ineffabili uirtute absq; sapientia qualita-
tes non entes producit: quod omnes qui prouidentiam fatentur concedunt: substantiam quoq; quan-
quā uult producere potest. Mihi autem uidetur qui hæc dicunt fortunam quoq; deo annectere: q̄ nisi
materiā primam forte reperisset: nō eēt auctor: nec pater: nec cerator & dominus uniuersi. Præterea
unde factū ē. ut sufficiens ad uniuersā fingēda: nec supflūes aut deficiēs materia subiecta sit: sequitur. n. ne-
cessario a prouidentia quadā deo superiore ne scilicet ars dei p̄deret si nō haberet materiā artificii suscep-
tibile: deo materiā ēē subiectā. Vnde at oīum quæ deus uult receptiua materia eēt: nisi eā deus talē q̄lē
uoluit p̄duxisset. Sed nō genitā ēē materiā supponētes sic aduersus eos isurgemus. Si nulla prouidentia
deo materiā nō subiecit: q̄ tamē ei subiecta est: quasi p̄ prouidentia esset subiecta: quid p̄stantius factum
est q̄ ea quæ casu fiūt? Quod si nō est a deo p̄ducta materia: cur mūdū ab eo formatū dicūt: an q̄ tāta
mundi fabricā nisi a sapientissimo artifice nō potuisse fieri credūt? Sed materiā quoq; tantā atq; talē: ut
corporaliū rerū formas omnes possit suscipere non nisi ab omnipotente sapienteq; artifice fuisse credē-
dum. Cū autē obiciāt neminem posse artificem absq; materia quicquā facere: sciant se multo dissimilia
dicere. Prouidentia enī semper hominū artibus materiā subiicit. Hæc aduersus illos dicta sufficiāt: qui
quoniā inuisibilis terra īformisq; dicit: iccirco materiā primā non genitā existimarunt. Hæc Origenes
Philo autē Iudæus de hac quæstione sic scripsit. De quantitate autē substantiæ utrum facta sit dicendū ē
ad formationē uniuersi tantam materiā deum creasse: ut nec superflueret nec deficeret: absurdū. n. ē
hunc uel illum artificem diligentissime de quantitate materiæ sufficientis præcipue in præciosa mate-
ria prouidere: deum uero qui numeros & mēsurā oīum nouit minime de hoc prouidisse. Ausim igit
exclamare: nec pluri: nec pauciori materia ad creationē mūdi opus fuisse. Non. n. integer ex oībus parti-
bus mundus esset: si non a sufficienti materia esset formatus. Sed cū prudentis propriū artificis sit an-
tea q̄ inceperit sufficientiam materiæ prospicere: homo quidem mortalis errare potest: ut nonnunq; de-
ficienti materiæ additamēta quærat: nonnunq; ablatiōem a superflūe. Deus uero cui nihil deest quicq;
oīa potest ad unguē sufficientē p̄duxit Hyle. Sed q̄ cauillari uolūt argumēta multiplicāt: q̄ uero philo-
sophari ueritate rerū cōtēti sunt. Hæc ē Philo. Maximo uero insigni apud christiāos uiro liber q̄dā de
materia scriptus est: unde nōnulla mihi sumēda esse uideo ad exquisitā q̄stionis decisionē. Credo inqt
te quoq; ip̄sum uidere duo nō genita simul ēē nō posse: quis illud addidisti: atq; ex duobus necessariū

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

uideri: aut separatum esse deum a materia: aut coniunctum. Si igitur coniunctum esse quidam uoluerit dicere: unum non genitum dicet. Nam si coniuncta simul sunt duo: non genita esse non possunt. Sed sicut consequenter dicimus: unam rem genitam hominem esse multis partibus constitutum: sic necesse est: si non est separatus a materia deus: unum non genitum dicere. Sin uero separatum quis dicet: necesse erit aliquod iter eos esse discrimen: quo disparent: non enim potest aliud ab alio distare: nisi tertium quoddam sit: quo distare dicunt. Istud autem ulterius progredis. Nam si tria dabuntur ingentia: similiter de ipsis quaeram: & si coniuncta quis dicet: superiorem referam rationem: sin uero separata: quartum necessario introducet: quae separatio efficit. Sed illud forsitan quispiam cogitabit: nec separatum esse deum a materia: nec rursus coniunctum: sed esse in materia uelut in loco & materiam in deo tanquam continens. Erit ergo a materia circumscriptus deus: cumque ipsa in stabilitate sua huc atque illuc feratur: ipse quoque mutabilis erit. Praeterea si materia informis fuit: ornata uero formis ad melius a deo mutata: deus quoque erit in re locoque informi. Adhuc interrogandum est utrum deus replebat materiam: an in parte aliqua materiae fuit: nam si in parte fuit minor multo quam materia est: si totam replebat quomodo eam transmutando formauit: necesse enim est aut contractum illud formasse: quod sui contractione uacuum fuit relictum: aut se quoque ipsum una cum materia transformasse. Quod si materiam esse in deo quispiam dicat: similiter quaerendum est utrum quasi separata: ut uolucres in aere an ut in loco. Si enim separata ut uolucres in aere dixerit: partibus ergo deus: imo re ipsa scissus: scindi enim distepararique necesse est ad receptionem aliorum. Sin uero ut in loco cum deformis materia per se sit: nec a prauitate aliena erit: deus deformitatis & prauitatis locus: quod cogitare nefandissimum est. Ita cum Hyle ingenitam putes ne malorum causa deus esse uideatur: malignitatis receptaculum deum dicere cogeris.

Quod materia non est causa malorum.

CAP. IX.

S I ergo materiam non genitam principaliter dices: multis rationibus impossibile id esse demonstrare: uerum quoniam malorum ipsam causam esse opinaris: & ex hoc est induceris: ut non genitam credas: ad hoc uertenda mihi oratio est. Si enim adaperiam quo pacto mala fiat: ostendamus non esse possibile quin malorum auctor deus sit: si materia ei aliunde ad creandum subiciatur: opinio haec funditus euerit. Sine qualitatibus ergo coaeterna deo fuisse materiam: unde mundum istum creauit opinaris: Sic prorsus. Si ergo sine qualitatibus materia fuit: sunt autem in mundo qualitates: quia a materia diuinitus factus est: qualitatibus perfectio deus productus est. Ita mihi uidetur: Qualitates porro non a subiectis qualitatibus factas esse: & aliud a substantiis dicit. Ita opinor. Si ergo nec a subiectis qualitatibuseductae a deo qualitates: nec a substantiis quoniam substantiae non erant: a non ente simpliciter creatas diuinitus fieri necesse est. Falso ergo abste in superioribus dicebatur: impossibile esse a non ente simpliciter fieri quicquam a deo: quod tanto absurdus uidebitur: quanto si diligentius quispiam consideret: uel homines: qui maxime ex aliquo facere uidentur a non ente quaedam producere. Architectus enim urbem facit ex non urbe: & templa ex non templis. Quod si quia substantia subiecta est architecto: iccirco ex ente ipsum facere opinaris: non parum erras: non est enim substantia: quae urbem facit: aut templa: sed ars: quae circa substantiam est. Haec autem quis ex arte fiat: quae in homine est: non est tamen in lapidibus. Sed forsitan dices ideo non esse ex non ente artem: quia urbs constat: quia sit ab artificio quod in artifice est. Ego uero tibi respondeo: artem illam quae in homine est: non ab alia quadam arte: sed a non ente in homine fieri. Accidit enim omnia in substantiis & fiunt & sunt. Homo enim sine ullo artificio existit: ars uero nulla erit: nisi prius hominem esse intelligamus. Quare ars a non ente in homine facta necessario est. Quot si hominibus hoc modo se habet: quomodo non oportebit deum non solum qualitates: uerum etiam substantias a non ente simpliciter arbitrari posse creare? Si enim aliquid ex non ente simpliciter posse fieri a deo fateris: substantias etiam a non ente simpliciter ab eo posse fieri concedas necesse est. Verum quoniam apprime audire desideras: unde mala oriuntur: quaero abste utrum substantias: aut qualitates substantiarum mala opinaris? Qualitates substantiarum arbitror. Materiam autem absque qualitate ac deformem fateris. Dictum memini. Si ergo substantiarum qualitates mala sunt: & materia sine qualitate est: deusque omnium qualitatum creator conceditur: erit malorum omnium auctor deus. Quare si abste materia non genita ponebas: ut malorum causam deum dicere non cogereris: cogeris autem hoc facere: multo magis materiam ei ad creandum subiciens: frustra: id certe opinaris. Haec sufficere mihi uidentur: nisi tu aliquid habeas: ego si contentionis non ueritatis cupiditate uerba haec faceremus: nihil amplius quaererem. Vix quoniam charitas est: quae nos mouet: & utilitatis proximi causa disputamus: altius de his differendum arbitror. Et quoniam nihil aliud quam ueritas quaeritur: quoquo modo putas facilius atque dilucidius id fieri posse. Sic oratione utaris: ut non tibi solum: uerum et mihi magnum conferas fructum. Sed quoniam qualitates esse mala superius diximus: nunc substantias potius quaedam mala esse arbitror. Quid tu substantiam dicis? nonne illam quae ita per se existit: ut nullo modo indigeat ut existat? Sic omnino. Malum autem actum alicuius esse opinaris: an quomodo? Actum profecto. Nonne igitur actus agentis est? Est prorsus. Cum autem nihil agens sit: putas tu actum esse posse? minime. Si ergo substantia nulla re alia indiget ut existat: mala uero actus sunt: & omnes actus cum alicuius sint: agente aliquo sunt: & non agente non sunt: non erunt profecto mala substantiae. Quod si ea quae agunt substantiam putas: uerum id quid est: ut homicida ea ratione: qua homo est: substantia est. Caedes autem ipsa non est substantia: sed substantiae opus ac ideo iterum bonum hominem: interdum malum uocamus: dicunturque ambo haec nomina de homine propter bonos & malos actus: qui sunt accidentia. Caedes enim non est substantia: sed ne liberalitas: nam quem admodum a grammatica grammaticus: a medicina medicus dicitur: cum substantia nec medicina: nec gram-

matica sit: sed ab his accidentibus appellationem accipiat. Similiter a malis malus homo dicitur: & a bonis cum neutrum eorum sit. Quare si quem alium præter homines causam esse malorum putas: simili modo in quantum hominibus suggerit mala: ab actu suo ipse quoque malus erit. Sic enim & homo malus dicitur: quia mala agit. Quæ autem aguntur mala: non est ipse qui agit: sed actus eius: a quibus appellationem accipit. Nam si agentem ea dicemus quæ agit: agit autem eadem: erit homo cædes. Et sic quoniam: quæ aguntur: cum aguntur solummodo sunt: facta uero esse desinunt: erunt homines cum agunt: & cum non agunt non erunt. Quæ falsa atque impossibilia sunt. Sunt ergo mala hominis actus: appellaturque homo malus non ex eo quod substantia est: sed ex eo quod mala agit. Malum enim dici ab accidentibus substantiæ: quæ non sunt substantiæ: ideo concessimus: ut a grammatica grammaticus dicitur. Quod si quæ aguntur tunc incipiunt: quando actus incipitur: certe is etiam: qui male agit tunc incipit malus esse: quando male agere coepit. Non est ergo malum absque principio: nec non genita mala sunt: sed ab eo genita atque profecta: a quo aguntur. Recte o amice præsuppositis. n. probe intulisti. Nam si absque qualitatibus materia prima est: estque qualitatum auctor deus: mala uero qualitates sunt: mala essent a deo. Sed contra rationem ista hæc: quæ dixisti sufficiunt. Mihi uero in mentem nunc uenit falso absque qualitatibus Hylem affirmari. Nulla enim substantia uere absque qualitatibus dicitur: cum enim absque qualitatibus dicitur: qualitas eius profecto significatur. Qualis enim quædam materia certe prima dicitur: cum huiusmodi esse dicitur: ut aliquid in se non possideat: quæ res certe qualitatis quædam species est. Ad hanc igitur rationem oro respondere. Nam cum non genita Hyle mihi uideatur: qualitates etiam innatas habere uidetur: & sic ab ea de fluere omnia: quæ mala sunt. Ita deus malorum causa non erit. Magna te puto laude dignum: quod absque ulla pertinacia ueritate quæras: causamque nobis præbeas: ut aut a uerbis tuis facilius tibi persuadeamus: aut rationibus acquiescentes ueritatem discamus. Sed si innatas habet materia qualitates: cuius rei auctor erit deus? cum neque substantias: nec qualitates produxerit: quippe cum tamen substantia quæ accidens serui huiusmodi rationis uim a principio fuerint. Dic igitur quæso: quo pacto Deum creatorem appellas. Vtrum quia substantias in alias substantias mutauit: an quia substantias quidem non mutauit: qualitates autem earum mutauit. Absurdum mihi uidetur mutata fuisse substantiam dicere. Qualitatum igitur mutatione creatorem appellari Deum assero. Nam quemadmodum cum e lapidibus domus sit: non est dicendum lapides in domum esse mutatos: sed quali quadam deorum compositione domum factam esse: cum qualitas ista compositionis lapidum alia sit ab ea: quam prius habebat. Sic mihi uidetur permanere substantia qualitatum mutatione hunc mundum factum esse diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodammodo quasdam a Deo factas ais: respondere mihi non dedigneris mala substantiarum ne qualitates sunt: & qualitates inhærent materiæ semper: an ipse fæuerunt. In se dico absque principio. Hac igitur qualitates a deo mutatas fuisse asseris. Ita prorsus. Vtrum igitur ad melius aut ad peius? Ad melius. Si ergo qualitates in materia inhærent quæ in melius mutatae sunt: quærendum adhuc restat: unde mala orta sunt: aut enim non permanerunt qualitates illæ malæ natura ut erant: aut si permiserunt malæ malignitatem earum in melius deus non conuertit: & sic malorum causam ad deum rursus refert: aut forsitan malas qualitates materiæ mutatas esse non dicis. Earum uero mutatione: quæ indifferentes erant uniuersa diuinitus constructa opinaris: hoc modo certe. Cur igitur malas qualitates reliquit: utrum quia euellere noluit: an quia non potuit? Nam si noluit: & potuit: necesse tibi erit causam malorum deo attribuere: quæ mutatione mundum creans non destruxit neque mutauit in melius mala cum potuerit. Nec poteris si ita opinaris deum non culpares qui malignitatem materiæ non abstulit cum posset: sed ad perniciem creaturæ reliquit. Præterea maxima quidam iniuria ipsi quoque materiæ illata est. Peius enim modo se habet quæ antequam formaretur: tunc enim insita sibi esse mala nequaquam sentiebat: nunc uero multæ partes eius accerrimè malorum sensum percipiunt: quod exempli gratia in homine uideamus. Materia enim hominis antequam formaretur: & creatoris artificio in animal commutaretur: nihil percipiebat: postea uero quæ in hominem uersa est: acutum habet malorum sensum: ita quod diuinitus materiæ ad beneficium ipsius euenisse asseris: peius ille fuisse inuenitur. Sin uero non potuisse deum insita materiæ mala tollere contēdis: impotentem deum esse asseris: quod aut impotens est: aut natura imbecillus est: aut superioris cuiusdam terroris ac formidine premitur. Si imbecillū arbitraris: & firmus in hoc proposito consistis: actum est de salute tua. Sin autem a maiore quodam premitur: erunt mala deo efficaciora quæ uires eius retundunt: quod dictum nefas de deo est. Adhæc quare malum potius deus non est: siquidem illum esse deum dicimus: cuius uires super omnia sunt? Sed responde mihi quæso de materia ipsa rursus quærenti utrum simplex quædam erat an composita? Nam si unica fuit atque simplex quomodo mundus: qui ex ea est compositus uere dicitur? cum illud compositum sit: quod a multis uariisque constitutum est? Quod si compositum fuisse respondebis: erant ergo a simplicibus quibusdam composita: quare absque principio non genita æternæque materia esse non potest. Non enim erat antequam simplicia: ex quibus componitur conuenissent: deinde non duo sed multa tibi erunt non genita. Simplicia enim ex quibus Hyle tibi componitur multa ac uaria esse necesse est. Præterea uidetur ne tibi quicquam sibi ipsi repugnare atque opponi? Nihil omnino. Quid porro aquæ ignem opponi negas? nullo modo: luci autem tenebras: frigidum calidum: siccum humidum: nonne similiter opponitur? Similiter non inficior. Si ergo nihil sibi ipsi opponitur: non erit materia una: nec ex materia una. Simile huic illud est: quod modo quæram: uidentur tibi alicuius totius partes alia aliaque destructiua: nequaquam. Ignem autem aut aquam cæteraque huiusmodi nonne materiæ partes putas? Sunt certe materiæ partes. Ignis porro nonne aquæ destructiuus: & contra tibi uidetur? Scilicet. Si ergo partes totius alia aliarum destructiua non sunt: ignis autem & aqua cæteraque huiusmodi alterum alterius destructiuum est: non erunt

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

partes unius materiae: nec ipsa erunt materia: quoniam nihil sui ipsius destructiuum est: nihil enim sibi ipsi opponitur aut repugnat: aliud certe alii opponitur: ut album non opponitur albo: sed nigro: & tenebrae non tenebris: sed luci. Si ergo una quaedam esset materia: nulla oppositio in rebus inueniret. Cum autem aliae rerum alius opinantur: non eadem esse uideatur materia omnium. Haec Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit: in quo praeceptorum sanctorumque Hebraeorum uitas: qui multo ante Moysen fuerat: breuiter perstrinxi: quos omnes admirati diuinis laudibus persequimur & prosequemur. Imitationem illorum tanti nobis facimus: ut ea nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

EVSEBII PAMPHILI LIBER OCTAVVS.

De Translatione scripturae: repetitio gentilium theologiae.

CAP. .I.

NVNC Ordine progredientes ad Moysi disciplinam: quae secundum gradum tenuit: & solis Iudaeis non aliis gentibus data est: transitum faciam. Quod autem nulli alii genti: sed Iudaeis solummodo Mosaica disciplina data est: nec idonea uel possibilis aliis fuit tempore suo probabimus. Sed quemadmodum Aegyptiorum doctrinam ipsorum Aegyptiorum uocibus exponebam: ceterarumque gentium theologiam suorum testimonio auctorum explicabam: ita nunc quoque faciendum est: a Iudaeis ipsis: & ab illis maxime: qui doctissimi mihi habentur ante oculos omnia ponam: si prius quam in linguam graecam: & quanta diligentia libri Iudaici traducti sunt exposuero. Commodissimum enim id mihi ad euangelicam doctrinam: cuius praeparationem modo scribimus: fore arbitror. Cum enim iam Saluatoris nostri tempora uiderentur propriis aduenire: conducebatque maxime salutem omnium gentium quaecumque a prophetis scripta fuerant intelligere per linguam graecam quam fere omnes gentes intelligunt: Iudaicam scripturam uniuersis proposuit. Aut enim post Saluatoris nostri tempora non habuissimus Iudaeis ex inuidia occultantibus: aut corruptiores nobis dedissent: aut si recte haberi potuissent in suspicionem traductores facile uocarentur. Saluator ergo noster: qui ut deus omnia praeparauit: optima dispositione usus Ptolemaeo Aegyptiorum regi traducendorum librorum cupiditate iniecit. Quam rem Aristaeus uir doctus: utpote qui rebus aderat diligenter conscripsit. Fuit autem transductio facta temporibus secundi Ptolemaei: qui Philadelphus uocatus est. Sed Aristaei uerba operae precium est audire. Demetrius inquit Phalereus in regia bibliotheca constitutus gradum a rege pecunia accipit: ut undique ad bibliothecam regis uel emendo uel transcribendo libros congregaret: memini quoque interrogatum me praesente a rege quoniam libri iam in bibliothecis essent: dixisse plures quam ducenta milia: sed breui tempore non erunt forsitan pauciores quingentis milibus: si non ab uniuersa Graecia solum quod feci: uerum etiam ab aliis gentibus: ac praecipue a Iudaeis: quorum doctrina perutilis mihi esse dicis: quam plurima possumus uolumina congregamus. Et quoniam rex inquit continebat: ne Iudaeorum libros: quae regio nobis affinis est: aut emeris iam: aut transcriberis: praesertim cum ad hanc rem tanta tibi praestet pecunia: quam petieris. Tum Demetrius translatione opus est inquit. Propria enim lingua & diuersis utuntur quam Aegyptii litteris. Multi eos syrica & lingua & litteris uti censent: quod ita esse non inuenio. Post haec rex praecipit Demetrio scribere ad se de Iudaicorum librorum translatione. Omnia enim tanta diligentia faciebat: ut uel res minimas per titutionibus atque mandatis exactissime scriptis ageret. Quare ipse quoque cuncta: ut gesta sunt conscripsit. Hanc igitur epistolam Demetrius Philadelpho misit. Regi magno Demetrius. Quoniam praecipisti o rex: ut undecumque possim in Bibliothecam tuam libros utiles congeram: maiestati tuae refero Iudaeorum disciplinam & leges litteris & lingua sua conscriptas peritiles mihi uideri. Verum enim uero abiectione nonnulla translata tantae certe admirationis: ut & integra & diuina sola legum sanctio Iudaica uideatur. Sic enim est Haecataeus Abderita propter sanctionem legis: nec a poetis gentium tactam arbitrat: nec diligenter ab historicis exposita. Si ergo tibi uideatur o rex scribas ad pontificem Iudaeorum: ut de singulis tribubus seniores uiros legis peritos & probos sex mittat: ut diligenti examine id eligamus: in quo plures conuenient traductores. Ista quippe res digna mihi maiestate tua uideatur: felix sis perpetuo. Tunc rex ad Eleazarum scribi iussit: quod captiuos Iudaeorum remiserit: & auri quinquaginta talenta: argenti centum: & lapides non paucos ad crateras: phialas: & mensam: ceteraque uasa & sacrificia faciunda deo Iudaeorum obtulit: cuius epistola haec est. Rex Ptolemaeus Eleazaro pontifici salutem. Non ignoras multos Iudaeorum in regione habitare nostra: qui ab Hierosolymis Persarum in tempore: quo illi regnabant abstracti fuerunt: quorum multi cum patre nostro in Aegyptum ingressi maiori mercede in legionibus conscripti sunt. Cumque fideles inuenisset in praesidiis collocauit: ut eorum formidine animos Aegyptiorum comprimeret. Nos etiam postquam regni habenas suscepimus: humanius tuos tractantes plures quam centum milia captiuos redemimus ac liberauimus conuenienti mercede dominis deposita: & si quid impetu multitudinis perperam gestum est: totum correximus. Putauimus enim id maximo deo gratum fore: qui tantum regnum cum pace ac gloria nobis commendauit. De tuis etiam florentes aetate uolentesque militare cum dignitate aliqua in exercitu constituimus: & apud nos nonnullos admisimus. Quia igitur uolumus & tibi & Iudaeis tam praesentibus quam futuris gratissimum facere: decreuimus ut lex uestra litteris Graecis ab hebraica lingua traducta: ut uestra quoque uolumina cum aliis regis libris in bibliotheca nostra inueniantur: recte igitur facies & nostro studio condigne: si uiros probos & seniores peritos legis linguae Graecae non ignaros sex ab unaquaque tribu elegeris. Oportet enim quoniam res quam maxima est illud eligatur: in quo plures conueniant traductores: hac re gesta non paruum nos gloriam consecuturos arbitramur. De his rebus latius tecum

loquentur Andreas de intimis cubiculariis: & Aristo: qui & primitias ad uasa & sacrificia in templum portant: argenti atq; auri pondus non contemnendū. Scribe tu quoq; ad nos de quibuscūq; uoueris. Gratum. n. id nobis erit: & amicitia nostra dignū: & q̄primum fieri curabimus quod petieris. Vale. Ad hanc Eleazarus sic rescripsit. Eleazarus Pontifex amico uero Ptolemæo salutē. Si tu & Arisnoe regina & soror & filii uestri ualetis: bene est: & ut uolumus fit: ipsi quoq; ualemus. Magno gaudio affecti sumus cum per litteras tuas bonam erga Iudæos uoluntatem tuam cognouerimus. Itaq; uocato populo publice tuā epistolam legimus: ut scirent quantā in deum nostrū habes pietatem: ostendimusq; uiginti aureas phialas: quas misisti: & argenteas triginta: & crateras quinq;: & mensam argenteam ad sacrificandū: & ad alia faciunda: quibus templū ageret: argenti talenta cētum: quæ Andreas & Aristo uiri p̄bi & docti & te digni abs te nobis tradiderunt: quibus latius diximus quæ uisa sunt. Oīa. n. quæ tibi cōferunt etiā si p̄ter naturam essent: tui petētis gratia efficere parati sumus. Plurima. n. ac maxima: & quæ obliuisci nunq̄ poterimus nostro generi beneficia contulisti. Quare illico pro te & regina & filiis & amicis tuis sacrificia obtulimus deo: & orauit uniuersus populus: ut cuncta tibi sicuti uis succedat: regnūq; tibi cū gloria dominus oīum deus conferuet. Præterea ut diuinæ legis cōmode ac secure fiat traductio: sex ab unaquaq; tribu seniores elegi: quos ad te cum libris destinaui. Recte igitur facies rex optime exquisitissime traducta scriptura curare: ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hac de re dictis post iā traductā scripturā hanc subiungit. Lectitata igitur examinataq; traductione seniores interpretū ac sacerdotēs: & multi Aegyptiorum p̄cipes coram rege congregati propositis ī medio libris magna uoce dixerunt. Quoniam probe ac sancte diuina scriptura traducta est: decēs modo ē rex iustissime: ut caueāt ne quis peruertere aliquid audeat. Quod cum omnes uoce approbassent iussit rex secundum morem suum maledicere. Maledixerunt ergo ut solent si quis addiderit: aut subtraxerit: aut mutauerit aliqd re cūssime id agētes: ut p̄petuo iuiolata scriptura seruares. His ita gestis mirabili rex fuit affectus gaudio. Lecta uero uniuersa sibi fuerant: & admiratus legis latoris prudentiam dixit Demetrio quomodo nemo poetarū neq; historicorum de tot tantisq; rebus gestis nullam mentionem fecit? Cui Demetrius. Diuina hanc lex est: & a deo data ut uides: ac ideo si qui tetigerunt deo percussi resilerunt. Affirmauitq; audisse a Theopompo: quod coeperant nōnulla a iudaica scriptura translata Græca oratione ornare: & illico turbatione quadam mentis & animi percussus magno studio deum orasse: cuius rei gratia id sibi accideret. Audiuisseq; per somnium: quia res diuinas lenocinio iniquis hominibus aderet. Ego quoq; ipse inquit a Theodoro tragœdiarū poeta accēpi: quod cum nōnulla e iudaica scriptura ad fabulā quādam transferre uellet: luminibus captus fuerit: qui quoniā credidit hac de causa id sibi euenisse: magno tempore poenitentiam egit: & tandem sibi uisus fuerat restitutus. Tunc rex magna cum diligentia sancte scripturam iudaicam iussit referuari.

De uita & disciplina Mosayca:

CAP. II.

Nunc disciplinam Mosaycam: ut doctissimi Iudæorum scripserunt exponam. Philo igitur de Iudæorū ab Aegypto egressu in primo libro: quos de Hypotheticis iscripsit: ubi pro Iudæis quasi aduersus eorum accusatores his uerbis utitur. Populus inquit iste: qui a Chaldæo parente traxit originem: a Syria in Aegyptum translatus post multos annos: quoniam multitudinem eorū Aegyptus non capiebat: & magnitudine animorum: ac simul quia somniis ac uisionibus exitus ei diuinitus significabatur: magnopere in eam terram: unde maiores sui in Aegyptum profecti fuerant: redire cupierunt. Quo facto adeo creuerūt: ut ad hanc usq; tempora Iudeorum genus durauerit. Et paulopost. Ducebat autē eos uir unus: quē si uis nihilo p̄statiore cæteris putato. Petunt enī multi eū obprobriis: arte quadā malefica: & lenocinio uerborū oīa illi cōfecta fuisse dicentes. Sit sane: sed artificium tamē illud maleficū: & uersutia hoīs nō mō uniuersum populū a siti fame cæterisq; piculis: quæ quotidie locorū asperitate & solitudine accidebat liberauit: ac uelut in copia rerū oīum aliud: uerūetiam longe ab omni seditiōe & sibi obtēperantes obtinuit. Nec breui tēpore ista: sed tanto seruata sunt: quāto nec domus una ī pace atq; cōcordia cōseruari facile pōt. Itaq; nō sitis nō famies: nō calamitas aliqua: non futuroz formido: non ignoratio euentoz aduersus maleficū illū uirū seductos populos icitauit. Quam igit uis artē: aut uerborū lenocinia: aut prudētiā aduersus tot tātaq; accidentia quotidie mala suffecisse? Aut. n. subditus illi populus natura obtēperans: humilis: & peritia futuroz munitus libēter eū sequebatur: aut si illi mala fuerāt: deus dura oīa eis mitigabat: & tā p̄sentiū q̄ futurorū noticiā Moyli cōcedēs effecit: ut tandē ab omni piculo populus suus euaserit. Vtrū. n. istoz cōcesseris magna laude Moysem certe affeceris: posteaq; in terrā istā uenerūt: & si quo pacto eam cōsecuti sunt diuinæ litteræ significāt: malo tamē ego. p̄babili cōiectura q̄ ueritate historica uti. Vtrū. n. quispiā uoluerit ipse concedā: aut multitudine: aut armorū peritia Syrios & Phœnices patriæ propugnātes uicisse: aut uī qdē nihil fecisse: sed adantibus spōte regionē accēpisse: ac nō multo post pie & sancte uiuendi oēm disciplinā cōstituisse. Alterū. n. fortissimos eos uiros: alterū a deo sic amatos significat: ut etiam inimicis suis uenerabiles uiderent: quippe hostes atq; inimici erāt eorū: a quibus regionē: ubi & ipsi: & maiores sui nati educatq; fuerant: repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur non est mirabile atq; diuinum: si quasi melioribus sine ulla uī sponte hostibus cessisse fatearis? Post hanc nescio: quid primo: quid secūdo collocabo: probitatem ne legis: an obedientiam: sanctitatem: iustitiam: & pietatem illorum: qui uirum illum: a quo legem accēperunt: sic admirati sunt: ut quicquid ille uellet: hoc deum uelē putarent. Nam siue prudentia illius hanc agebant: siue a supiore quadā uirtute doctus faciebat: ad auctore deum oīa reducuntur. Mi-

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

rabile nempe mihi uidetur duobus annos milibus: imo maiore tempore iam fere transacto: non enim exquisitissime annos possum dicere numerum: nec uerbum unum in lege illius esse immutatum: sed ceteris unusquisque Iudaeorum morietur: qui legi Moysae derogabit. His dictis compendio transcurrit disciplinam civilem: quam Iudaei lege Moysae tenuerunt deinceps. Nihil inquit huiusmodi apud Iudaeos est: non forum & iudicia: non postergationes & morae: non lites & accusationes: sed omnia uera simplicia & constantia. Si adulteratus es: si uim intulisti: si fornicatus: si aliquid horum feceris morte punieris: si seruus: si licet uituperaueris: si uinculum praemes: si abductum uedideris: si priuata: si sacra sublegeris: si impietate usus fueris: non opere solum: uerum etiam uerbo. Propitius autem nobis sit deus: qui haec cogitauimus: si in patrem: si in matrem: aut in benefactorem tuum morte morieris non communi: sed lapidibus obrutus. Praeterea mulieres uiris seruire oportere non ad contumeliam: sed ad obedientiam: parentes in filios ad salutem eorum habere imperium: unumquemque suorum esse dominum: nisi deo ea obtulerit. Nam si uerbo solum deo dedicauerit: tangere amplius non licet dei oblata: neminem rapere: nec aliena omnino furari: uerum etiam si uerbum emisit: quo sua omnia deo oblata esse uideantur: ac demum poenitentia ductus tangere audeat: aut ad alium sensum prolata sibi uerba interpretetur: animam amittat. Sed longum esset omnia dicere. Innumerabilia praeterea sunt moribus & consuetudine sine scripto seruata: quae quis odit non faciat: quae non locauit non tollat: nec a prato: nec a torculari: nec ab area magnam aut paruum aliquid auferat: ignem potenti dare: aquarum fluentia non includere: inopibus & mancis opem petentibus stipem propter deum esse concedendam: mortuis sepulchri locum non esse negandum: mortuorum sepulchra non mouere: nihil mali cuique inferre: non obtundere aut eiicere sperma: nulla ui fecunditate mulierum retardare: non aliter uti animalibus quam deus & lex uoluit: semina non dispergere: iugum non imponere iniuste: non habere modum praeter mensuram: nec numerum adulteratum: amici arcana in inimicitias lapsus non patefacias: non superes liberos a parentibus etiam si captiuos habeas: non uxore a uiro etiam si argento tuo emeris: haec maiora pulchrioraque sunt: illa parua multis uidentur: non destruere domum: nullius animam malis precibus cum ad te lamentanti simile refugiat continere uelis. Sed lex quae ista iussit magna cura seruanda esse constituit: maledicunturque qui non seruant: & deus ipse qui omnia perspicit ultor inuocatur. Et paulo post. Non semel sed saepius: imo uero singulis diebus septimis per malos haec repetuntur: maledicunturque qui non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos: uerum etiam legum peritos legislator singulos effecit: septimis. n. diebus in idem congregari uoluit: ut confidentes scripturam audiant: ne quis se ignorance possit excusare. Ita conueniunt semper: & sedentes magno cuncti utuntur silentio: nisi ad laudem dictorum uerbum aliquod communiter emiserint. Sacerdos autem: aut de senioribus unus legem recitat & exponit: sitque per totum id diem septimum usque ad uespertinum crepusculum: deinde abeunt & facrarum legum peritiores & pietate multo munitiores. Num ociosi septimum pagere diem Iudaei tibi uidentur: an haec quae faciunt ceteris omnibus necessaria magis ducis: hac. n. re sit: ne a iure consultis quid faciendum sit quaereret: nec per ignorantiam fallant. Sed unusquisque facile de legibus atque moribus interrogatus respondeat: & uir uxori: pater liberis: dominus seruis: legis praecpta tradat. Facile de septimo quoque anno quis non similiter dicere possumus: non. n. ipsi ab opibus: sicut septimis diebus cessant: sed agros ipsos cessare patiuntur: ut uires ad futura suscipiant. Multo. n. fecundiores redduntur: si cum cessauerint: in noualia rursus proscinduntur. Quod etiam corporibus hominum accidit: semper. n. eundem ferre laborem & ualitudini obest: & robur animi atque corporis detrahit. Sed si quis Iudaeo polliceatur fecundiores in septimo anno agrum futurum: si eum coluerit: nequaquam id facere patietur: nam & ipsi a laboribus accipere se uolunt: & agros aliquando quiescere: ut & ipsi latiores & agri fecundiores alio initio laborum sumpto efficiantur. Magnae autem humanitatis eorum illud praecipue signum est. In septimo anno quoque ipsi ab agriculturae laboribus abstinere: si quid sponte agri protulerint: non colligunt: neque deponunt: sed quia nullo suo labore productum est: communiter cuiusque uolenti omittitur. Quare aut septimum numerum: ita lex honorauit: nemo a me quaeret: qui a medicis atque philosophis de uirtute: quam ad omnia maximeque ad naturam humanam possidet audiuit. Haec Philo. Similia uero ipsi & Iosephus in secundo de antiq. iudaica hoc pacto conscripsit ab ipsis rebus. Si quis ceterarum gentium leges nostris conferret: diligenter uideret: licet quoniam maxime tam iustissimas leges quam pietatem in deum ueram hostibus tradiderit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur: ac alii principatu unius: alii paucorum potentia: alii totius populi iudicio gubernentur: nostrae legis conditor haec omnia despexit: & soli deo (dicam. n. etiam si durum uideatur) gubernationem Iudaeorum attribuit: ad illum. n. tam omnium bonorum causam respiciendum solummodo censuit: quem nec factum ullum: nec cogitatum fugere potest: qui cum immortalis aeternusque sit: omnia potest: nec alia nobis ratione quam creaturis suis cognoscitur. Haec enim de deo opinari oportere sapientissimi etiam Graecorum principibus ab illo sumptis testantur. Nam & Pythagoras: & Anaxoras: & Plato multi alii haec ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita in multis efferre ausi non sunt. Nostrae autem legislator: quoniam opum legibus consona effecit: non solum sui temporis Iudaeos: sed omnes usque ad hunc diem in ueram creatoris pietatem reduxit: atque reducit: cuius rei causa est: quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit: Non. n. uirtutis partem pietatem esse docuit: sed omnes uirtutes pietatis esse partes declarauit: & ipsas uirtutes iustitiam dico: modestiam: fortitudinem: ciuium inter se concordiam: altius omnibus imposit. Oes. n. operationes nostras: omnia uerba & cogitationes ad eum referendas esse uoluit: nec aliquid horum in castrigatum reliquit. Duplex. n. disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid faciendum sit discimus:

& exercitatio
sunt. Nam
autem & ca
consuetudi
xit: nec rect
sus est: sed
deo paru
dum: ac de
quali regula
semel aut bi
iussit: ut p
teri omnes
bitum esse d
tiam legu p
Moysi legib
ab ineunte r
rit: nullo pa
quia eade o
cordia coniu
tantum: uer
concedentes g
audies: oia n
accusent: qu
tudine conti
dentiae atq
ximo argun
redarguta c
niet: aut ab a
lior modus
ximarum re
miserit: quo
rum cura ill
aut quis man
maximarum
qua paucis c
tia multis sa
niones sunt.
atque ceteris si
miserit: mus
nec materia u
mus: coelum:
neque labore:
quendus oib
plum: unius
hunc sacerdot
ficia offerim
ad emendatio
stra. Gratissim
na nobis conce
non efferamus
saepe lege didi
re ad procrean
furto: quae de r
gno sumptu ne
immundos: ut h
iussit: & ingrati
ri praecipit: nihil
iudici munerib
non tollas quod n
bus societas nos
genas affectos no
sent: nec inuider

& exercitatione faciliores ad agendum scimus. Alii quidem legum latores altera solūmodo ratione usi sunt. Nam Lacedæmonii atq; Cretenses non uerbis: sed re atq; consuetudine instituebant. Athenienses autem & cæteri pene græci omnes: quæ facienda essent uel non: legibus iubeant. Re autē atq; opera ad consuetudinem bene uiuendi reducere hoīes neglexerunt. At uero Moyles diligenter hæc utraq; cōiūxit: nec rectam uiuendi consuetudinē doctrina priuauit: nec doctrinā procul ab exercitatione iacere passus est: sed a primis statim alimentis incipiens domesticum uiuendi usum ita complexus est: ut nihil a deo paruum sit: quod uoluntati utentis prætermiserit. Sed quæ comedenda sunt: & a quibus abstinendum: ac de omnibus: quæ simul uiuunt: de diligentia præterea in agendo: ac de requie a laboribus legem quasi regulam posuit: sub qua tāq; sub patre ac domino uiuentes nihil ex ignoratione peccamus. Nō. n. semel aut bis: sed singulis hebdomadibus ab omni labore quiescentes ad audiendam legem conuenire iussit: ut pceptis eius maxime omnium cognititis: nemo se posset per imprudētiā purgare. Quod cæteri omnes legum conditores ita reliquerunt: ut plurimi uere homines tunc tādē quicquam prohibitum esse discant: cum iam præuaricati sint: & qui præcipuos maximosq; gerunt magistratus: ignorantiam legū præ se ferūt: cum legisconsultos secū semper habeant assistentes. Quēcūq; uero ludæum de Moyli legibus interrogaueris: facilius tibi omnes percurrerit: q̄ nomen suum proferre posset. Ita sit: ut ab ineunte nobis ætate leges imprimantur: & raro quidē aliquis transgreditur: & si quis transgressus fuerit: nullo pacto poenā deprecari potest. Quæ ex re mirabilis generi nostro concordia inest. Nam & quia eadē omnes de deo sentimus: & quia in uiuendi moribus nulla differentia est: summa omnes cōcordia coniungimur. Non audies. n. apud nos diuersas de deo sententias: quod apud alios non uulgares tantum: uerū etiā philosophi facit: quorum alii nihil omnino deum esse cauillantur: alii deum esse concedētes gubernationem rerum ipsi concedere nolunt. Apud nos autem a mulieribus etiā & seruis audies: oīa nostra studia ad deum referri oportere: unde factū est: ut nōnulli tāq; magos atq; inertes nos accusent: quia nouarū rerum inuētores nō sumus. Quod apud alios ita laudatur: ut qui patria consuetudine contēpta innouare q̄q; potuerunt: sapientes fuisse uideant. Nos autē e contra id præcipuū prudentiæ atq; uirtutis munus existimamus: ut nihil oīno contra legē aut facias aut cogites. Quæ res maximo argumento est: leges Moyli optime atq; diuinitus latus esse: nam quæ aliter se habent: experientia redargutæ ceciderunt. Nostræ autem legis quidnam aliquis mutare queat: uel quid melius: aut inueniet: aut ab aliis accipiet: num uniuersum disciplinæ ciuilis modū rephendet? Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur q̄ hic sit: qui deum principem proposuerit: & sacerdotibus communiter maximarum rerum gubernationem attribuerit: ac summo pōtifici sacerdotis: tū omnium regimen commiserit: quos non censu aut genere: sed uirtutis præstantia ad dei cultum assumpsit: & legis aliarūq; rerum curā illis cōmisit: ut ipsi & dubia deciderent: & peccātes puniant. Quis igitur p̄cipatus hoc melior: aut quis maior deo potest honor asserri? Tota quippe multitudo piissime deum colit: & sacerdotibus maximarū rerum cura cōmittitur. Ita sit: ut tota disciplina ciuilis quædā solēntas esse uideatur. Nam quæ paucis diebus uix alii faciunt mysteria: & dies festos appellant: hæc nos toto aīo firmāq; sententia multis sæculis & conseruauimus & conseruamus. Vide autē q̄ ueræ simplices integræq; nostræ opinioniones sunt. Primum. n. omnium de deo opinamur: quod ipse perfectissimus atq; beatissimus sit: sibi atq; cæteris sufficiens: omnium ipse rerū p̄cipium: ipse medium: ipse finis: opibus notissimus atq; manifestissimus: substantia penitus inuisibilis: cui simile nec uidere nec excogitare quicq; possumus. Quare nec materia ulla ad imaginem eius suscipi: nec ars imitari eum fingēdo potest. Opera eius oculis cernimus: cœlum: terrā: solem: lunam: lucem: fluuios: mare: animalia: plantas quæ ipse fecit non manibus: neq; labore: nec alicuius auxilio: sed cum uoluerit omnia bene fieri: omnia illico bona facta sunt. Hic sequendus oībus hominibus est atq; colendus: colitur autē sanctissime operatione uirtutis. Vnum est templum: unius dei: amicū. n. omnibus: quod simile est: cōmunē templum oībus ē: quia cōmunis deus ē: hunc sacerdotes præcipue colant: quibus unus præest: huic q̄ non obtēperat tāq; impius punitur. Sacrificia offerimus non ad repletionem ebrietatemq; nostram: quæ deo ac omnibus probis odio sunt: sed ad emendationem purgationemq; nostram: in quibus pro cōmuni prius salute oramus deīde pro nostra. Gratissimus. n. deo est: qui cōmunē salutem suā anteponit. Petimus autē a deo peccantes: nō ut bona nobis concedat: q̄ sponte iam præbuit: sed ut capaces eorū bonorum ita nos faciat: ut cū cœperimus non efferamur. Sacrificātes a luctu ab uxore aliisq; p̄ multis abstinere lex iubet. Hæc de deo sentire moysayca lege didicimus. Longum esset omnia percurrere: quæ de nuptiis cōnexioneq; sexuum cum uxore ad procreandum constituit: q̄q; seuerissime præter naturam agētes ulciscitur: quæ de latrocinio atq; furto: quæ de rapina & ui: quæ de liberis educandis: quæ de parentationibus mortuorum: ut nō magno sumptu neq; magnificentia sepulchrorum charitateq; fiāt. Purgari at a cadauere ueniētes iubet q̄si immūdos: ut hic discamus q̄ magna imūdicies ī cæde hoīs sit. Parentes secūdo loco post deū honorari iussit: & ingrātū aduersus parentes hoīem lapidibus obruendū esse censet: seniores a iunioribus honorari p̄cipit: nihil inter amicos occultum esse uult: & si dissidium acciderit amici archana efferri nō sinit. Iudici muneribus corrupto mortē itulit: q̄ non auxiliat supplicanti cū possit reus secūdo legem est: non tollas qd̄ nō deposuisti: nō tangas alienū: nō mutues scēnore. Innumerabilia huiusmodi sunt: q̄bus societas nostra & disciplina ciuilis inter nos cōtinetur. Sed non est p̄termittendum quō erga alienigenas affectos nos esse uoluit: sic enim diuinitus hanc rem etiam curauit: ut nec nostra corrumpi possent: nec inuidere his possemus: q̄ legē nostrā recipe uelint. Quicūq; n. nostris legibus uiuere desiderat:

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

omnes humaniter suscipiendos iussit: cum non genere: sed uiuendi disciplina cōiunctionē hoīum distinguere uideatur. Siqui autē non integre: sed simulatione accedunt: hos repellendos imperat: ne cōuersione sua corrumpamur. Cetera uero: quorū usus necessarius est: petētibus danda eē constituit: ignē: aquam: alimētum: ceteraq; huius: ut uiam ignorāti ostendere: insepultum hoīem nō negligere. Quā humaniter autē gerenda bella eē censuerit idē patet: quoniā nec igne: nec ferro: agros hostiū populari dimittit: nec eos spoliare: q; ceciderunt in p̄lio: nec captis iniuriā inferre: maxime mulieribus. Tātaq; facilitate ac māsuetudine fuit: ut uel brutoz; aialium curam habuerit: nā usum congruentem eorū nobis cōcedens crudelius ea tractare prohibuit: nec interficere sinīt si quā quasi supplicantiā ad nos refugiant: parcēdum ēt in hostili regione: nec interficiendū aialia illa uoluit: quoz; labore hoīes iuuantur. Sic undiq; cum docendo: tū puniendo a uitiis ad uirtutem reduxit. Mors. n. iminet: si adulteratus es: si puellā rapuisti: si marem tentasti: si rētatus concessisti: de aliisq; oībus punitiones rebus cōuenientes absq; deprecatione conscripsit. Seruatoribus autē legum p̄mia proposuit: nō argentū: neq; aurū: nec oleastri: aut hederæ ferta: & inane quoddā p̄conium: sed & ipse p̄dixit: & deus miraculis confirmauit. Sigs ēt mortuus ēt pro lege: uiuet tamē & meliora maioraq; p̄mia consequet. Vnde factū est (nō. n. uereor dicere: qd' res ipsa p̄dicat) ut multi magno aīo summos cruciatus & mortem ipsam subire maluerint: q̄ quicq; facere aut dicere p̄ter legē. Et certe si gens nostra ignota ceteris hoībus esset: nec legis nostræ sanctitas ullo modo cognosceretur: & aliq; oīa diligenter scripta Græcis nūc legeret: narraretq; talē se aliqua in orbis parte uiuēdi uidisse disciplinā: quā multis sæculis: cū summa in deum pietate seruata diceret: oēs admirarent. Nullus. n. uere sanctiores leges excogitauit: nec tot sæculis leges suas animis hominū firmiter imprimere potuit. Prætermitto Platonē: qui uerā opinionē de deo in multitudinē efferre non eē tutum confitetur: & leges uerbis: inanius conscripsit: unde nulla utilitas: nisi forsan eloquentiæ cōsecuta est. Lycurgū autē hoīes admirātur: & Spartē in cœlum efferūt: quia longo tempore leges illius inuolatas Spartani cōseruarunt: quæ res certe nō paruæ uirtutis est: sed illi breui tempore id fecisse inueniuntur: si quis eos cū ludæis comperat: qui non minus fere: quā duo annorum millia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonii liberi quidem leges seruabāt: q̄primum autē fortuna mutata fuit: totius uiuendi disciplinæ: oīumq; suarum pene legum obliu. Nos autē sapius aduersa fortuna multo magis q̄ ceteri hoīes uexati: nec ēt in summis periculis legem nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristum de allegorico sensu scripturæ.

CAP. III.

Hæc Iosephus de mosaica ludæorum disciplina. Multa uero dicere possem de occulta legū uirtute: & allegorica speculatione: sed tāgā pauca: quæ ab Eleazaro atq; Aristobolo summis apud ludæos uiris nobilissimisq; q̄ Ptolemæi tēpore p̄fluxerunt: quorū alter Eleazarus p̄tificatus etiā dignitate insignis fuit: ut pauloante scriptum est: cum de translatione scripturæ in linguam græcā diceremus: qui regis legatis uirtutem scripturæ occultam esse ostendens: his uerbis usus est: ut Aristus alter ex legatis conscripsit. Dignum autē ē inq; nōnulla eorū: quæ ab eo audiuius breuiter ponere: præcipue quoniā temere quædā de puris atq; impuris aialibus in lege scripta multi arbitrantur. Interrogatus. n. a nobis: q̄obrem si a deo uniuersa creata sunt: ipura nonnulla scriptura uocata: a quibus abstinedum eē iubet: ita disseruit. Vides quātam uim habet cōuersatio atq; cōsuetudo: malos. n. hoīes si cum improbis: laudabiles si cū probis conuersantur facile facit. Primū igitur legum diuinā lator ita cuncta deo patere ostendit: ut nihil agi: nihil excogitari possit: quod eū lateat: deinde ceteros omnes hoīes falso multitudinem deoz; introducere docuit: cum ipsi multo præstatiōres sint q̄ dii sui: quos uenerantur: quoz; simulachra lapidea: uel lignea tāq; imagines eoz; qui ad uitā sibi nōnihil cōtulerunt adorant sensum ipsi habentes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autē oīno quasi dii a gentibus colūtur illi: qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuenerūt: cū nō fecerint neq; p̄dixerint ipsi q̄q; sed meliorem eorum: quæ sunt usum excogitarint? Aut cur hodie quoz; multi non adorantur: cū antiquioribus ad inueniendum excogitandūq; multa sagatiores acutioreq; sunt? Nam de Aegyptiis qdē nescio quid dicere oporteat: bæluas. n. & serpentes: & uiuos: & mortuos uenerantur. Hæc igit in spiciēs diuinus ille uir mœnibus ferreis: & inuolabili ualle a ceteris gentibus separare nos uoluit: quo pacto facilius corpore atq; animo immaculatos: longeq; ab huiuscemodi falsis opinionibus remotos fore uidebat: ut solum uerum deum præter ceteras gentes adorantes illi solūmodo ihæreamus. Vnde factū est: ut a nōnullis Aegyptiorum sacerdotibus: qui disciplinam nostram altius considerarunt dei homines gens nostra sit appellata: quod nemini nisi deum uerum colat accidere potest. Nec id iniuria: reliqs enim cibo potui uestituiq; inhiātibus nostri oībus istis contēptis per totā uitā de oīpotētia dei cogitat. Ne igitur cōuersione atq; cōsuetudine aliorum corrupti ad impietate eorū deferamur: cibi & potus: tactus & auditus: atq; uisionis purificatione legali nos a ceteris separauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotentis dei gubernata naturali ratione similia sunt: quāuis singula a quibus abstinemus: & quibus utimur profundam habeāt rationem: quorum unum aut alterum exempli gratia ponam: ne putetis temere de rebus tam paruis a Moyse fuisse conscriptum: sed omnia uideas ad probitatem hominum & iustitiæ perfectionem sancte pertinere. Volucres enim omnes: quibus utimur domesticæ mūdæq; sunt tritico aut leguminiibus connutritæ: ut columbæ: turtures: perdices: anseres: ceteraq; huiusmodi. Quæ uero phibitæ sunt eas rapaces: carnibusq; aliarum auium nutriti cōperies: a quibus agnis hædisq; raptis: hominibus quoz; tam uiuis q̄ mortuis infertur iniuria. Quæ omnia merito imunda noiāuit: ut uel hic rapina & cæde nos deterreret: & ad iustitiā hortaret: moneretq; iustissime atq; paci-

sice uiuere: sicut omnes uolucres munda: quæ nulli auis: nec oïno aliis iniuriatur. Ita his quasi symbo-
lis ad iustitiam intelligentes cōuertit. Nam si aialia huiusmodi tangenda nō sunt pp̄ imundiciam suā:
quales erūt hoies: qui prauitate morum illis se similes reddūt. Omnia igitur hæc tropologice sancteg
intellecta plurimū conferant: consideratio. n. ungulæ fissanæ: an contra sit: distinguendos esse singulos
actus probe significat: quos q non distinguit: oēs quasi pecora parentes simul & filia: sorores & fratres:
quodq nec in pecudibus iuenitur mares inter se cōmiserunt: a qbus oibus nos longe absumus. Vnde
marifice una & hunc distinguendi modum docuit: & uitæ cōstitutionisq nostræ habēdam esse memo-
riam monuit. Cum. n. dixisset q̄cūq ungulam scindūt: adiecit & ruminant. Nihil. n. aliud per rumina-
tionem signat: q̄ uitæ cōstitutionisq nostræ: ut dixi memoriā habētem uiuere. Hoc uita alimento con-
seruatur. Ita & alibi iubet dicens. Memoria recordaberis domini dei tui: qui fecit i te magna & mirabi-
lia. Ingenita. n. profecto sunt: si quis diligēter cōsiderat: formatio corporis: alimēti dispensatio: & ad sin-
gula mēbra mirabilis trāsitus: ac multo magis sensuū uis: mētis agitatio: & summa uelocitas: unde sin-
gulæ quoq artes iuentæ sunt. Quare monet memoria tenēdum omnia: quæ diximus diuina uirtute
& fieri & gubernari. Loca deide ac tēpora oibus accōmodauit: ut semper & ubiq dei memoriā habea-
mus: & incipientes q̄q agere & desinentes: & cum inter agendū sumus cōstituti. Iā cibi & potus tā mū-
diciæ: q̄ imundiciæ: q̄ primitiis: quibus factis postea utimur ad deum nos conuertit. Præterea p̄ uestitu-
etiā simile fecit. Quid plura? In ipsis quoq ianuis p̄cepta dei scribere iussit: ut cōtinuā eius haberemus
memoriā: & in manibus ipsis circūferre ipsa uoluit: ut ostēderet oia nobis iuste faciunda creatorem ti-
mentibus: & nostræ creationis memoriā firmā retinētibus. Iubet. n. siue quis dormitū eat: siue a lectu-
lo recipiat: siue ambulet: siue sedeat: dei opera sibi esse meditāda: & in singulis dei potētia: qua sumus &
possumus non uerbis tantum modo: uerumetiam cogitatione atq aīo admirādā: laudādā: aman-
dā. Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus aut ita iussit: ut nihil audiendū: nihilq tangēdū ue-
lit: quod imundū sit: & hoc simili quadam rōne. Rapaces. n. prauæq bestiolæ sunt: a quæ tactu nos p̄-
hibuit: sicuti catæ ac mures: pestifera quædā aialia: & omnino inutilia hoibus: ita lex nostra nec uerbo:
nec ope iniuriose quēq dicere: aut facere p̄mittit: & tā exp̄sse q̄ per signa: & symbola: omnibusq modis
nō fabulose: sed ueris rerum indiciis ad iustitiā & oīpotentem nos deū conuertit. Omnis. n. mentio mū-
dorum atq imundorū animalū adhæc refertur. Videbat igitur mihi Eleazarus recte ad oia respōdi-
se: nā etiā uitulos arietes & iuuenos: non siluestres: sed domesticos offerendos dicebat: ut q sacrificabāt
hac re intelligerent mites se atq humanos esse oportere: præsertim cū oblatum affectus animi signifi-
cet. Hæc Eleazarus ad legatos: qui ad eū de interpretatione legum a Ptolemæo missi fuerunt: qbus aper-
te significauit profundā quādā rōnem ac allegoricam in lege diuina contineri: quā inuestigare deberēt:
qui scripturā intelligere optarent. Aristobolus aut ille: cuius secundus Machabæorum liber meminit:
quēq Aristotelica peritū fuisse philosophia constat: similiter manus & cætera mēbra: quādo de deo di-
cuntur: intelligenda esse in libro: quē ad Ptolemæum scripsit: his uerbis declarat. Veniamus nunc ad
ea: qbus etiam tu o rex significari tibi uoluisti: quid uelit dicere scriptura nostra: cū manus & brachia: fa-
cies & pedes iter & quietem deo attribuat. Quæ oia conueniēter intellecta rectam de deo sniam non fa-
bulosam: aut falsam cōfirmāt. Magnæ nāq res: quæ sensibus nō cadunt multis profecto modis a sensi-
bilibus: a scriptore legum exponūtur. Et ideo: qui recte intelligūt sapiētiam illius: & diuini spiritus gra-
tiam: quæ prophætā eum efficit uehementer admirantur: ex quibus p̄dicti philosophi fuerūt: & poe-
tæ etiam nōnulli: qui pp̄ illa: quæ ab eo accēperūt maxime admirantur. Qui uero a sensu eius profun-
diore remoti litteræ tantūmodo inhærent: nihil magni eū scripsisse arbitrantur. Explanabo igitur singu-
la breuiter: atq clare: quātū in me situm est: q̄ si longe a ueritate abfuerō: non scriptori: qui recte ac pro-
funde omnia ædidit: sed mihi parū diuinas illas leges intelligenti temeritatem attribuas. Manus igitur
etiam nobis multis modis dici apertissimum est: nam cū magnum exercitum: & legiones tuas aduer-
sus hostes mittis: magnam manum te habere dicere uulgo solemus: & omnes: qui audiunt uires tuas:
per manum significari non dubitant: quod etiam Moyses designauit dicens. In manu potenti eduxit te
ab Aegypto deus. Et alibi a persona dei. Mittam manum meam & percutiam Aegyptios: & rursus ad
Aegyptiorum regem. Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis: & in omnibus agris mors ma-
gna: quibus potentia de iure significatur. Vis enim hominum: & actus omnis in manu eorum sita esse
translatiue dicitur. Idcirco legis scriptor uocabulum manus ad potentiam dei transtulit. Quies autem
diuina non iniuria: utputo: dici potest stabilis creaturarum duratio atq immobilitas: quam esse perci-
pimus: quia deus: cui omnia subiiciuntur ita constituit: nūq enim cœlum in terram cōuersum est: neq
terra in cœlum mutata: nec sol luna: neq luna sol facta est. Et in animalibus similiter: non est: enim
in naturam hominis fera conuersa: nec homo in bæluam unq pertransiuit. Hæc igitur quies atq stabi-
litas diuina dici potest. Descendisse in mōtem etiam tempore: quo lex ferebatur scriptura deum perhi-
bet: ut omnes operationem dei conspicerent: quā descensum appellamus. Scribitur enim exarsisse mō-
tem igne: quādo deus descēdit: turbarumq uoces exauditas fuisse. Cūq tota multitudo nō pauciores
q̄ decies centena milia eēnt: per quinq dies in omni loco mōtis ardēs ignis aspiciēbatur. Ita descēsus ille
nullū locale motū significat: ubiq. n. deus est: sed uiribus ignisq mirabiles sunt: q̄a uniuersa consumūt
quinq dierū spacio: sic ardentis: ut nihil ibi cōsumptum fuerit: sed ipsa quoq herbarū uiriditas intacta
permanserit: turbarumq sonitu intolerabili nullis ædito instrumentis descensus dei omnibus signifi-
catur. Descendit. n. quoniam uoluit diuinis ludæorum genus legibus cōmunire. Hæc Aristobolus.

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

De Essæis: q̄ priscis temporibus apud ludæos sublimi uiuebāt philosophia. CAP. III.

Erunt quoniam diuinarum legum p̄cepta percurramus: & formam allegorici sensus tetigimus: illud p̄termittendū non est: uniuersam ludæorum gentē in duas maxime partes fuisse diuisam: unam quæ p̄cepta legis certo quodā litteræ sensu sequebatur: alterā quæ maiore philosophia firmata altius atq; subtilius omnia speculabatur: qui & philosophi ludæorū esse putabantur. Horum disciplinam omnes: qui nouerunt uehementer admirati sunt. Iosephus uero atq; Philo ludæi perpetuæ memoriæ uitam eorum cōmēdarunt. Itaq; ne tā sublimes uiri neglecti esse uideantur: a libro Philonis: quem pro ludæis cōposuit nōnulla sumenda mihi esse arbitror. Præter cæteros inquit: quos pene innumerabiles sanctio mosayca ad bene uiuendum incitauit: Essæi summi oīum atq; maximi sunt: ab hosiote id est græca lingua sanctitate (sicut mihi uidetur) appellati: quorum secta nō genere: sed uirtute atq; humanitate discernitur. Itaq; nemo puer: nemo adolescens propter instabilitatem ætatis: sed uiri omnes aut senes sunt: q̄ nullo corporis morbo: nulla animi perturbatiōe feruntur: sed uera soli hominum libertate fruuntur: cuius rei uita sua testimonium præbet. Nemo propriū aliquid possider: non domus: non pecus: nouas aliq̄d: sed oībus in medio positis cōmuniter utuntur: habitant simul & cōuiuant quasi sodales. Cūq; omnia pro cōmuni utilitate faciant: alia aliq; negotia sunt: quæ impigre subeunt certant: non frigus: nō calorem: nō aliquam mutationem aeris formidant: sed ante ortum solis ad solitos labores uersi crepusculo uespertino cum gaudio redeunt: non aliter q̄ qui certamine gymnico exercentur. Meliora. n. & iocundiora tā animo q̄ corpori ea certamina putant: quæ non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alii agricolæ: alii pastores: alii apium cultores: alii harum artium magistri: ita ut perfecte inter se uiuāt aliis nō indigentes: nihil facere recusant: quod cū utile societati sit turpe nō est. Cūq; a laboribus suis mercedē cæperint: apud eum deponunt: qui quæstor creatus est. Is oīa diligenter procurat: quibus egent: egent autē paucissimis: cū omnem luxū tāq; animæ atq; corporis morbum aspernentur. Cōmunis est ipsis nō mēsa solum: uerum et uestis tenuis quidem omnis: sed grauior in hyeme: quæ in uno deposita loco est: unde unusquisq; idifferēter assumit. Aegrotatio quoq; corporis si acciderit: studio atq; cura omnium & re cōmuni curatur. Seniores si absq; liberis naturæ concedunt: felicissimi omnium putantur: honorari a cæteris non minus q̄ si eos genuissent. Et quoniam acutissime matrimonio huiusmodi societatem facile dissolui posse perspexerūt: uxorem ducere omnino recusant castimoniam summo opere studentes. Nimium. n. mulier seipsam amat: & zelotypia maxime mordetur: ac uiri mores artificio quodā atq; lenocinio facile potest in peius peruertere. Si uero et liberos uiro pepererit: quæ prius astute faciebat: ea iam audacter atq; aperte aggreditur: omniq; ui regere maritum conatur. Quare uxor huic societati inimicissima iudicata est: non seruat. n. mores: nec probus erga omnes est: qui aut uoluptate uictus: aut liberorum amore superatus in seruitutē uxoris deductus est. Hac uita eorū fit: ut nō priuati solū: uerū etiam reges atq; principes eorum philosophiā plurimū admirentur. Hæc quidem i Apologetico Philo scripsit: ut diximus. In eo uero libro: quem i scripsit: oēs studiosos liberos eē: ita de Essæis narrat. Palestinam maxima gens Iudeorū habitant: inter quos: qui dicuntur Essæi comperiuntur: plures numero ut ego opinor: q̄ quattuor milia. Essæi dicti q̄si sancti græce: quoniam dei cultores præcipue sunt: nō animalia sacrificantes: sed mētes suas uirtute munitas offerendas deo putantes. In ciuitatibus nō habitāt existimantes: ut contagionem aeris corporibus: sic conuersationem uulgi animo nocere. Horū alii agros colūt: alii pacificas artes ad utilitatem suam & proximorum exercēt: nec argētum: nec aurum reponūt: nec ingentes agros laudant: sed tantum colūt quātum necessitati possit sufficere. Hi. n. ex omnibus pene hominibus soli pecuniam & fundos negligentes uirtute ditissimi putantur: facilitatem uiuēdi & paucorum idigentiam recte magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela: enses: galeas: scuta: cæteraq; belli factitant instrumenta: sed nec eas artes exercent: quibus facile omnes i improbitatem labuntur: nulla mercatura: nullus cauponatus: nulla eis cognoscitur nauigatio: omnes rapinæ occasiones depellūt. Nemo seruus est apud eos: sed cum uniuersi liberi sint: alteri alteris seruiūt. Omnes qui seruis utuntur: nō solum quia æqualitatem cōtemnūt tāq; iniustos oderunt: uerū etiam quasi naturæ leges transgressos omnino despiciunt. Omnes enim aiunt quasi mater eadem natura genuit: quare quis nō uocemur: sumus tamē re ipsa fratres: auariciæ crimine abalienati: rationalem philosophiæ partem non necessariam ad uiuēdum: naturalem maiorem humana natura cōsequi posse putantes: alteram sophistis: alteram leuioribus reliquerūt hominibus: illam philosophiæ partem solūmodo approbantes: qua de deo: & de creatione omnium scrutamur. Morali maxie i uigilant: ad quam absolute consequēdam paternis legibus adiuuantur: quas recte intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem: sed maxime septimis diebus docētur. Dedicata. n. septima dies deputatur: in qua cæteris omnibus neglectis ad sacra loca concurrentes: quæ synagoga appellatur: ordine sub senioribus iuniores confidere solent: legunturq; scripturæ diligenter & exponuntur a peritis simis: symbolis enim prisco more scripturam uti maxime arbitrantur. Discunt igit pie sancte iusteq; uiuere triplici regula utētes: amore dei ardentissimo: uirtutis cultu diligentissimo: charitate pximi feruentissima. Quod igit summe deum diligāt: multa nobis argumēto sunt. Castitas perpetua: iusiurandi nulla mētio: mēdacii odiū: & p̄cipue: q̄ bonorū oīum nullius mali cām eē deū opinantur. Quot uirtuti studeant patet: quia pecuniā negligūt: gloriā spernūt: uoluptatē oderūt: cōstātes seueri magniq; animi sunt: cæteraq; huiusmodi innumerabilia. Charitatis aut argumēta sunt: beniuolētia: societas: æqualitas. Nullus enim domum habitat: quæ omnium cōmunis nō sit: unū ærarium unus sumptus oībus est.

Præterea u
nis est. Qu
tidie labora
negligunt
rant. Huius
pposita
carnificu
peruerter
nullus unq
nari uoluer
laudibus p

nulli ait mu
male nullu
patris adm
summu phi
aliud qd ag
chritudie fo
etissimu op
uirtute radi
ea q genuit
ad id uero
sic mundu
Moyse: qd
nunq id el
dauit Na q
Vnde nō ab
Quod uero
deinde conf
dentiam esse
certo gerit.
multitudinis
amicos oību
bus ita dictis
uniuersū mū
ad ciuitatē: &
ne una copul
eē putantib
deatur. Simil
eis poenitenti
aliquē felicem
toniata ille M
mētē suā plur
atq; beatus est
re: atq; ut poss
ris: Semper. n
tū: q̄ cōtraria
ris: nihil eorū
ti atq; auri mei
tallorū sterilita
tate frugū: sine
tēporis aliment
ria nobis cum u
inhiantes: & qu
gratia bello uex
ouiū: ut nōnulli
probum esse nec
ret: si didicerit nō

Præterea uestis cōmuniter oībūs pposita: cōmunis cibus & potus: cōmunis mensa: omnis uita cōmu-
nis est. Quæ oīa multo magis illi opere faciunt q̄ alii uerbis significāt. Nec mirum: quæcūq; enim quo-
tidie laborātes consequunt non ipsi seruāt: sed in medium afferentes cōmuni utilitati attribuunt: non
negligunt apud eos ægrotantes: sed a cōmunibus curant. Seniores non minus q̄ parentes liberi uene-
rant. Huiusmōi hoīes sine græca doctrina mosaica philosophia effecit: quæ uirtutis opus hominibus
pposuit: a qua libertas & oris & confirmat. Nam cum multi atq; uarii diuersis tpibus: alii crudelitāte
carnificum more uniuersam Iudæam uexarint: alii astuta simulatione adeo ad improbitatem cūctos
peruerterint: ac suæ impietatis inhumanitatisq; calamitates hoīum ppetua monumenta reliquerint:
nullus unq; ita efferatus fuit: nullus ita ueterator ac malus: ut Essæoz aut potius sanctoz uitam crimi-
nari uoluerit: sed oēs pbitate illorum superati quasi a natura liberos putantes summa ueneratiōe atq;
laudibus profecti sunt. Hæc Philo.

De Deo & quod mundus creatus est.

CAP. V.

Verum quoniā philosophorum disciplina iam patuit: & totius ē multitudinis mores diui-
nis legibus muniti expositi sunt: restare uidet ut iunioꝝ theologiam pietati maiorum ido-
neam atq; consentaneam ostēdamus. Sic enim perdiscemus quales in theologia: & in cæte-
ris disciplinis Hebræi fuerūt. Philonem igit rursus primo libro super legē audiamus. Non
nulli ait mundum magis q̄ auctorem mūdi admirari: non ortū: sed æternum esse mundū putauerunt
male nullum pene opus deo attribuētes: cum e cōtra oporteret dei qdem uirtutes quasi creatoris atq;
patris admirari: mūdo aut nō maiore q̄ creaturæ cōueniat laudem attribuere. At uero Moyses: q̄ & ad
summū philosophiæ puenit: & dei respōsis secreta naturæ didicit: optime cognouit necesse esse: ut rex
aliud qdē agat cū sit itegerrimus itellectus: atq; purissimus oī sciētia pstatior: oī bono melior: oī pul-
chritudinē formosior: aliud uero inanime p se atq; imobile: sed ab itellectu cōmotū: atq; formatū perfe-
ctissimū opus hūc mūdū effecerit. Quē q̄ fuisse ortū negat: perutilē atq; ad pietatē necessariā puidētiæ
uirtutē radicitus sustulerūt. Patrē. n. atq; auctore operi suo puidē rōne pbat: pater. n. oīs atq; auctor
ea q̄ genuit aut fecit: diligenter studet cōseruare: q̄ opprimere possunt expellēs: q̄ utilia sunt suis acqrēs
ad id uero qd nō fecimus nulla coniūctio nobis ē. Perniciosa igit res oīno est: ut sine picipatu ciuitatē
sic mūdū sine auctore ac iudice: a quo uniuersa gubernent cōsistere possē putare. Mirabilis igitur ille
Moyses: qd sine picipio est alienū a re uisibili oīno existimās. Quod. n. sensibile ē mū rationi subiectū
nunq; idē est: uisibili qdē atq; itelligibili ppetuitatem attribuit: sensibili aut aliud uocabulū accōmo-
dauit. Nā quoniam uisibilis: atq; sensibilis hic mundus ē: necessario ipsum ortum habuisse affirmant.
Vnde nō abre creationē etiā eius magna cū theologica uenustate conscripsit. Hæc de origine uniuersi.
Quod uero puidētia mūdus gubernet: in libro: quē de puidētia scripsit: contrariis primū expositis:
deinde confutatis magnifice probauit. Quorū plura: quoniā longiora sunt cōpendiosius ponā. Proui-
dentiam esse inquit arbitraris: cum tantam rerū perturbationē esse uideas. Quid. n. humanorū ordine
certo gerit. An solus ignoras: prauos atq; rapacissimos hoīes bonis oībus florere: diuitiis: gloria: cultu:
multitudinis magistratibus: bona ualitudine: quibuscūq; dixeris uoluptatibus affluere? Virtutis aut
amicos oībus malis oppressos: paupertate: ifamia: humilitate: duricie uiuēdi affligi? His aliisq; cōpluri-
bus ita dictis respōdet postea hoc pacto. Nō tyrannice: neq; ui aliq; uel crudelitate: sed ut rex regū iuste
uniuersū mūdū deus gubernat: rex aut uerus: & iā pater ē. Vt. n. se habet pater ad liberos: ita rex bonus
ad ciuitatē: & deus ad mūdū: quippe q̄ naturæ stabili lege principatū & puidētiā insolubili cōiūctio-
ne una copulauit. Quare quēadmodū non negligunt oīno uitiosi a parentibus liberi: inimicorū opus
eē putantibus submersos inuadere: sed maiore interdū ope fouentur: cū nullū in eis pæsidium esse ui-
deatur. Similiter quoq; deus oīum curā gerit: nec minus eorū: qui perperā uiuunt: tum ut occasionem
eis poenitentiae præbeat: tū ut natura se propitiū esse ostendat. Adhæc longe absis a ueritate: si malorū
aliquē felicem arbitraris: ēt si Cræso ditior: acutior uisu q̄ lynceus: maioribus corporis uiribus: q̄ Cro-
toniata ille Milo Ganymede formosior sit: oībusq; aliis corporis & exterioribus bonis abūdet. Qui. n.
mētē suā plurimorū dominatui ac pessimorū subiecit cupidinis: doloris: timoris: stultitiæ: iustitiæ: felix
atq; beatus esse nullo mō poterit: ēt si uulgo beatus appellet. Nā si animi oculos parūper uolueris eleua-
re: atq; ut possibile homini ē: de uero bono cōsiderare: oīa q̄ nūc admirari uideris magno risu psequer-
is: Semper. n. cū meliora lateāt: in locū eorū mala irrūpentia laudant. Cū uero in mediū adsunt: bona
tūc: q̄ cōtraria sunt hac luce dilucidius turpitudinē suā ostēdūt. Si ergo diuinū illud bonū mētē cōcape-
ris: nihil eorū: q̄ dixisti facile apud uitiosos iueniri iter bona collocabis. Præciosa nēpe illoꝝ argen-
ti atq; auri metalla sunt: q̄ a pessima terrarū parte solēt pdire: permultū nāq; profecto interest iter me-
tallorū sterilitatē: & foecunditatē terræ non metallosæ. Longe qppe abest argēti atq; auri natura a boni-
tate frugū: sine q̄bus uiuere nequimus: qd maxie in annonæ patet caritate. Oēs. n. thesauros p modici
tēporis alimento recte ppter necessitatē iudicantes libenter omnes piicere solent. Quando aut necessa-
ria nobis cumulate affluunt: naturæ bonis abundātes contēti esse non possumus: sed argēto atq; auro
inhiantes: & quasi oculis capti terreno pōdere huc atq; illuc ppter auaritiā ferimur: cōtinuorū pecuniæ
gratia bello uexamur. Vestes etiā magnificas cupimus: q̄ nihil aliud sunt q̄ textoriæ artis laudes: & flos
ouiū: ut nōnulli poetæ dixerūt. Qui uero gloriæ adeo cupidus est: ut uel a malis laudari cupiat: hunc i-
probū esse necesse est: quippe unumquodq; suo simili gaudet: bonam autem ualitudinem aurū quæ-
ret: si didicerit nō prauos animi morbos ab auditu oriri. Qui uiribus corporis ceruicē eleuat: atrocis

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

simas ante oculos baeluas ponit. Ita enim itelliget turpissimū eē seragz uiribus hoīem gloriari. Formo-
sitate corporis iactare mētis compos nemo poterit: quā breui adeo extinguit tpe: ut anteq̄ floreat de-
floruisse uideat: p̄sertim cum ēt inanimata artis opera: picta: ficta: texta nō parua uideat extare pulchri-
tudine: quorum oīum nihil unq̄ apud deum inter bona enumeratum est. Quid dico apud deum? cū
neq; periti hoīes: qui recte philosophant bona caducas has res: aut arbitrent: aut appellēt. Qui uero fal-
sam: & noīe solum philosophiam sequunt: ii animi se medicos p̄fessi seruituti corporis inhaerent: nec
corpore q̄dem medicos imitant: qui si rex ac princeps agrotet oīa trāsgressi inter colūna: porticus: ta-
bulas: argētum: adrilicium: augz: lapides: cubile ipsum ilico petunt: nec uestē auro inserta admirati: nec
lapidibus ornatum considerātes lectulum q̄citiū possunt: ceteris oībus cōtempitis: manus agroti tan-
gunt: pulsum examinant: interdū ēt uestibus sublati: qua duriciā sit uenter: quo calore pectus ardeat:
quo motu cor exiliat inquirunt. Ex q̄bus oībus aliq; compluribus q̄titate & qualitate agritudinis p̄-
cepta: curam morbi tandem aggrediunt. Oporteret igit ēt philosophos cum medicinā animi tenere
p̄fiteant oīa despiciere: quā falsa hoīes opinione maximi faciunt: ac mentis ipsius cubile igredi diligē-
tius: & considerare si p̄pter iram inaequaliter pulsus mouet: tactuq; ipso examinare: si aspera maledicē-
do lingua effecta est: si cupiditate tumidus uenter: & ut breuiter dicam: qua intemperie interiora turba-
ta sunt. Hoc enim pacto idonea poterūt adoptare remedia. Nūc uero cum nequeat lucē ueram aspicere:
re: exteriorum falso rerum nitore perculsi quasi cāci pererrāt: reginam oīno mentem negligentes: & sa-
tellites eius diuitias: gloriam: sanitatem: aliq; huiusmodi p̄sequentes. Et quēadmodum summa infā-
nia est: aut cācos de coloribus: aut surdos de harmonia: musica sic & uiciosos uiros de bono & malo iu-
dices constituere: mente capti nāq; sunt: & interioribus tenebris obcācati discernere nequeūt. Merito
igitur laudat Socrates & alii: qui paupertatem amplexi: nec quāstiosa ipsi artificia didicerūt: nec ami-
cis aut regibus magna sibi oblata munera accēperunt. Nihil enim aliud q̄ uirtutem bonum putabāt.
Quod si mortali corpore circūducti: & morti ut homines subiecti: ac cum multitudine iniustorū ho-
minum maxima uiuentes iniuria perierunt: cur accusanda natura est: cum crudelitas hominū culpā-
da sit? Non enim facile potest euadere: qui degit in regione pestifera. Et ueluti cum magna uis pluuiā
descendat: nisi sub tecto sis: necesse ē: etiam si sapiēs sis: imbrem perferre: cūq; frigidissimus perflat bo-
reas frigore premi: & aestatis ardore calefieri. Eodem p̄fecto modo: si cum iniustis uitam agis: neces-
se est multa inde p̄peti mala. Verum oēs: qui uirtutem negligentes falsa corporis laudāt bona: a sole se
ungi: & a loue lauari putant. Symbolica enim hāc p̄fiscāq; prouerbia re ipsa uera esse ostendūt: nec
enim post mortem solūmodo: sed etiam per totā uitā animo simul atq; corpore iniusti homines pen-
dent. Cuius rei qui siculā conscripserunt historiam testes locupletissimi sunt. Nam uel amantissimam
uxorem suspectam adeo fuisse tyranno dicunt: ut tabulis cubiculū statuerit: quo maior sonitus cū ad-
eum iret excitaret: nudāq; ita: ut nihil occulte fere posset: aditumq; ipsum fouea intercēpisse: ut uel sal-
tibus: uel lōgis gradibus: uel ascensu descensuq; perpendo nullum posset telū occultare. Quod quātisq;
igit aīus hominis: qui uel uxore ita suspectā habebat malis refertus erat? Illis certe mihi similis ui-
desse fuisse: qui cū ad alta p̄cipitia scādant: anteq̄ ad cacumē puenerit timore perculsi: nec altiora petūt iā
fessi: nec descendere audēt cū ad hiatū & p̄funditatē despexerint. Tyrānidē hēpe quasi diuinā rē aggres-
sus cū pericula eius cognouisset: & stanti in p̄posito innumerabilia uidebat in dies pericula: & abeunti
mortem imminere non dubitabat: omnibus etsi non corporibus: sed animo tamen aduersus eum arma-
tis: quod ille ipse Dyonisius ita esse significauit. Nam cum quidam uitā tyrannorum apud eum quasi
beatā laudibus afferret: uocasse ad cenā regio apparatu cōstructā hominē dicit: ac sup̄ caput illius sedē-
tis acutum gladiū tenuissimo fillo suspēdisse: quē posteaq; repente cōiuiua ille respexit: nec surgere inde
ausus timore tyranni: nec bibere: aut comedere potens periculo perculsus: ceruice ac oculis ad pendētē
gladium directis mortem expectabat. Quod cum uidisset Dyonisius. Num inquit intelligis q̄ beata sit
uita nostra? talis enim est: nisi uelimus nobismet ipsis adulari. Omnium. n. rerum copiā habētes p̄pter
frequentia pericula & impendentem formidinem nulla frui possumus. Illis similes: qui a deformi-
bus saepe meretricibus decipiunt: quā ueste atq; auro ualde ornata: & fuco facie deformitatem occul-
tantes: quasi hamo pisces his insidiis captos attrahunt adolescentes. Hac infelicitate nos premimur: qui
multis felices uidemur: & sicut tormentis multi cogunt mentis suae arcana pandere: sic interdū huius
uitae molestia uicti uerissimas uoces de miseria nostra emittimus. Illis. n. certe similes aīalibus tyrāni su-
mus: quā saginātur: quibus comedendi bibendiq; non ad aliud q̄ ad perniciem suam copia solet offer-
ri. Multi autem pecuniae cupiditate uicti manifesta dederunt supplicia. Cuius rei exempla etsi quotidie
uidemus: unum tamen ex p̄fiscis referre operā p̄cium diximus. Dicunt igit: qui foetidos sacrum bel-
lum conscripserunt: cum lex esset: aut p̄cipites ex alto deiici: aut in mare submergi: aut igne cremari
sacrilegos. Cumq; Philomelus: Onomarchus: & Phaylus tres isti Delphicum spoliauerint templum:
secundum legem diuinitus supplicia dedisse. Alterum enim cum per aspera scāderet loca p̄cipitē de-
cidisse: ac ita expirasse. Alterum cū eques per littora ferretur in profundo lapsus una cum equo fuisse
aquis demersum. Phaylum autem alii sacro morbo consumptum: alii cū templum in abis incēderetur
una concrematum fuisse tradiderunt. Nemo p̄fecto hāc casu nisi amens accidisse putabit. Omnes. n.
hos tres eisdem temporibus propter idē delictum non aliis suppliciis q̄ lex uolebat iure punire: non
a fortuna & casu: sed diuinitus credere debemus. Quod si nōnulli rapaces: & factiosi homines: qui non
alienos solummodo populos: sed patrias etiam suas subiecerunt: impune id fecisse uidentur: mirandū

non est. P
cognoscu
na iudicia
ris: atq; tu
etia gerunt
Quand
ad uirtut
cumulus
das produ
sed q̄a pop
tyrānos in
puniat. Q
strarunt: u
minum fe
sterio efflu
fama: terr
etum esse
aliqua. Ver
ad utilitate
luna est in
las nonnun
mani gene
die certam
dam ciuita
tius effecti
trāsmutati
ues cetera
nitrua: qu
plantarum
nerum libe
dam in ter
nerum lub
consecutā
naturali qu
aeris: motu
des: quorum
frigore utar
bali excidun
dā fumus co
sed fumo ad
lunam cons
Lacteus uero
tamen negli
ipsam esse sc
stia omnia: q̄
pestilentia f
elementoru
cipalia sunt
quia quos bo
dam sedition
si in culpa non
etiā innocentes
nō aequē pecc
Nihil. n. magi
fensionē oppo
fiunt: & qui pa
enim & leones
num uersantur
sicut in equestr
um impetu pla
rum: ut in supe
Sic & nōnullae

non est. Primum enim non similiter deus atq; hoies iudicat: homines enim de manifestis tantūmodo cognoscunt: deus uero in aīum ingressus ipsum nudos uolūtatīs perspicit motus. Quare nunq̃ humana iudicia diuino tanq̃ meliora & iustiora pponenda sunt. Multis enī homines fallunt sensibus corporis: atq; turbationibus animi: in deo aut̃ nihil est: quod fallat: sed summa iusticia una cum ueritate cūta gerunt. Deinde recte illud imprimis: fertur id eē ad populum tyrānos: quod sunt in lege supplicia. Quando igitur in ciuitatibus adeo abundat: ut nulla legum reuerētia sit: tunc deus ut: uitia repellat: & ad uirtutem hoies conuertat crudelibus atq; tyrānicis uiris: non iniuriā potentia prabet: uirtutū enī cumulus sine crudelitate mundari nō pōt. Et quemadmodum uindices publicarū rerum ad homicidas proditores & sacrilegos interficiendos publice aluntur: non quia tale hominis exercitium laude: sed q̃a populo necessarium est. Eodē pfecto pacto huius mundi gubernator: quasi cōmunes uindices tyrānos in ciuitates exsuscitat: ut iniuriā atq; impietatem: aliāq; huiusmodi ui & crudelitate istorum puniat. Qui quoniam non recto animi proposito: sed crudelitate commoti diuinā uoluntati submini-strarunt: ut ignis consumpta materia demum extinguitur: sic & ipsi cum ciuitates prauas inanes ho- minum fecerint: tunc demū in perniciem incidunt. Quid aut̃ miramur: si tyrānorum interdum mini-sterio effusas hominū iniurias deus compescit: cum etiam sapius non aliorum opere: sed per se ipsum famā: terrā motu: peste: aliisq; huiusmodi: quibus multas urbes desolatas uidemus: id facit? Satis di-ctum esse puto: neminem: qui male uiuat esse felicem: unde maxime prouidentia eē probatur. Et post aliqua. Ventorum inquit impetus & pluuia uis non ad perniciem nauigantium: aut agricolarum: sed ad utilitatem humani generis diuinitus mittitur. Aquis enim terram: uentis uero regionem: quā sub luna est inundare solet: & utrisq; animalia & plantas alit: auget: perficit. Quod si nauigantes: aut agrico- las nonnunq̃ perdit mirari non debes: minima enim quādam isti particula sunt: cura uero totius hu- mani generis deo ē. Ut ergo in ædificatione ludorum atq; certaminis ædiles propter aliquos reipub. usus die certaminis mutato fecerunt: nonnullos luctatorum non affuisse: sic & deus quasi magnā cuius- dam ciuitatis: totius orbis curam gerens humidiores æstatem: & uernalem hyemē ad utilitatem to- tius effecit: quāuis nonnulli hac temporum inæqualitate magna dāna patiant. Elementorū igit̃ iter se- trāsmutationes: ex qbus mūdus cōstat: & qbus cōseruat tanq̃ necessarias ipse instituit: pruina aut̃ & ni- ues cæteraq; huiusmodi ad frigiditātē aeris cōsequunt: sicuti ad concussionem nubium fulgura & to- nitrua: quorum nihil forsā & prouidentia sit. Pluuia uero ac uenti: cum uitæ alimentū clementiq; cā- plantarum atq; animalium sint: prouidentia certe fiunt: & ex istis illa consequuntur: ut si æditoris mu- nerum liberalitate atq; magnificentia magna unguentorum copia proponatur: unde guttis quibus- dam in terram deflexis: lubricus ualde locus effectus sit: nemo non insanus prouidentia æditoris mu- nerum lubricitatem factam esset contenderet: sed ad magnificentiam abundantiamq; unguentorum consecutā concederet. Iris similiter & alia huiusmodi non sunt naturæ opera principaliter: sed nubibus naturali quadam ratione accidentia: & tamen etiā hæc prudentioribus conferunt: trāquilatē enim aeris: motus uetorum: hyemes & serenitatem: his signis prædicere solent. Fornices porticusq; num ui- des: quorum plurimi ad meridiem respiciunt: ut deambulantes in hyeme calefiant: & in æstate opaco frigore utantur: quā rem illud consequitur: non ab ædificatoris sententia factum: q̃ umbris quæ a basi excidunt horæ significant. Ignis similiter naturæ opus est necessarium: quem quasi accidens quod- dā fumus consequitur: qui tamen est: quando non paruam attulit utilitatem. Interdiu enim nō igne: sed fumo aduentum hostium significamus. Talis ratio etiam in Eclipsibus dici potest: quæ solem atq; lunam consequuntur: & aut mortis regum: aut urbium desolationes prudentibus signa solent afferre. Læteus uero circulus stellas habet eius substantia: cuius cætera. Cuius rei causam: quis difficilis sit: nō tamen negligunt: sed diligenter quaritant philosophatē: putant. n. & recte iucundissimam rem per se ipsam esse scientiam. Sicut igitur sol & luna cæteraq; stelle per prouidentia factæ sunt: sic profecto cæle- stia omnia: quibus nos naturam atq; uirtutem omnium inuestigare nequeamus. Terræ motus autem & pestilentia fulminum ictus & similia mala dicuntur: & non sunt. Nullius enim mali deus causa est: sed elementorum mutatione generantur: neq; sunt principalia naturæ opera: sed ad ea q̃ necessaria & prin- cipalia sunt consequuntur: & si aliqui damnum inde habuerūt non est accusandus gubernator. Primū quia quos bonos esse ipsi putamus boni fortassis non sunt. Deinde quemadmodū i re militari ad sedā- dam seditionem: qui forte primū oblati sunt plectitur: & ad extinguendam tyrannidem cognatos etiā si in culpa non sint leges exterminant: eodem modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiāt interdū etiā inocentes communi corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter oēs periclitantur quis nō æque peccauerit. De atrocibus autē bestiis exercitatiōis bellicæ gracia pductas diuinitus diceremus Nihil. n. magis corpus ad labores & animos ad resistendum hosti corroborat quē uenatio: nisi tu huic de- fensionī opponendo detraxisses: sed tamē & q̃ bellicosi sunt animosiores bestiis se opposcentes facilius fiunt: & qui pacē amant domi atq; i urbibus uiuentes longe ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues enim & leones similiq; animalia ne insidiis hominum aliquid patiant̃ procul ab habitationibus homi- num uersantur. Si qui autem ex negligentia inermes saltus peragrāt: se ipsos potius q̃ naturā accusent: sicut in equestri certamine: qui uno loco sedere ac spectare nō patiunt̃: cum hinc illinc transeāt: currū- um impetu plerūq; coneruntur. Serpentes autē uenenosi non prouidentia sed consequētia quadā re- rum: ut in superioribus diximus producti sunt. Fiūt. n. cum inata materiæ humiditas calidior facta ē. Sic & nonnullæ bestiolæ corruptiōe nascuntur: ut corruptiōe alimēti uermes pediculi a sudoribus. Quæ

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

aut spermate natura duce generant. Ea quoniam natura principaliter intendit prudentia nasci non negamus: quis est illa duabus rationibus ad utilitatem hominum audiri producta: quas celare nullo modo de creui. Primum igitur uenenosa animalia multos ad morbos: & maxime perniciosissimos remedia conferre saluberrima medici perhibent. Videbisque si diligenter attendere uolueris in magnis theriacis nonnulla membra eorum accuratissime sumi. Deinde deo ista esse parata dicunt in peccatores: sicut eculos & alia tormenta in iudiciis praeparata uidemus. Quod aut dixisti in domibus hominum maxime ista nasci falsum omnino est. Procul enim in desertis inueniunt locis hominem quasi dominum fugientia. Quae uero in habitationibus hominum nascuntur corruptione magis producunt: quamuis & carniui nido animalia huiusmodi attrahant. Hirundines aut si nobiscum uersant mirum non est: nam quoniam eas homines non uenantur ideo plurimae abundat: nam e regione fugere illa uidebis: quibus insidiamur: non enim hominibus solum: uerum etiam brutis: ut se salua uelint innatum est. Syriae maritima quaedam ciuitas est nomine Ascalo: quo tunc applicui quando oraturus atque sacrificaturus Hierosolyma ad patrium templum missus fui: eo cum applicuissem magnam columbarum multitudinem uidens admirabar: interrogatque mihi quam obrem ea aues omnia pene loca illa occupassent: responsum fuit: lege eos apud colubum usum esse prohibitum. Apud Aegyptios aut mirabilis quiddam consideravi. Crocodilus enim omnium belluarum atrocissimus: in sacratissimo natus & enutritus: Nilo quamuis sub aquis uiuat: utilitatis tamen suae non est ignarus. Magna enim copia apud eos Crocodilorum inuenitur: qui animal id tanquam sacrum uenerant. Minime autem reperiri apud eos potest qui eum uenatur: & nauigantes hic quidem nec digito aquam fluminis tangere audent: Crocodilis statim insultantibus. Id uero timidiore est homines: uel ludo in Nilo natantes profiliunt. Barbaras regiones fecunditate agrorum excellere uidemus: ubi magno ingenio homines raro nascuntur. Sic alimētis quidem abundat: hominibus autem quoque gratia diuinitus alimentum producunt carere uidentur. At contra accusanda gratia est: quia sine semine atque cultu nihil producit: sed sola homines generat uere caelestes atque diuinos natura ad omnem scientiam natos: cuius causa est subtilitas aeris. Non enim temere dixit Heraclitus. Aer sicciore anima prudentior atque melior cuius signum: & ieiunantes atque uigilantes prudentiores illis sunt: quod cibo & potu semper replent. Immergit enim quodammodo motus mentis: quam cogitationem appellamus. Verum in barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam agrorumque robur: non solum animalia plura maioraque: uerum etiam arbores maximae nasci solent. Non est autem culpa naturae si tam marinis quam terrestribus animalibus crudeliter uescimur. Non enim ad huiusmodi uoluptates natura: sed crudelitas nos atque in temperantia incitat. Ad mundi enim totius consumationem necesse erat: ubique uaria nasci animalium genera. Non fuit autem necessarium: ut homo qui sapientiae decore ornatur: ab humanitate in feritatem conuersus caede animalium uoluptate sibi pararet. Unde ad haec usque tempora quae curam continentiae gerunt ab hominibus abstinent carnibus: suauissimo cibo herbarum fructuumque utentes. Qui uero carniui usum natura concedi arbitrantur: magistris & legibus: quibus curae modestiae ab esu imoderato prohibent. Rosae autem & crocus uariarumque flores atque aromata non uoluptatis gratia: sed bonae ualitudinis producta sunt. Nam & odore ipso iuuant interdum: & in compositione medicinarum (magnas enim uires habent) a medicis adhibent. Multa enim singula nihil pluit: composita uero quodammodo maris atque foeminae coniunctio ad praeparationem: sic uires suas ostendunt. His ceterisque huiusmodi nisi cōtētiōsus sis cōcedas oportet: diuina uniuersum hunc mundum prudentia gubernari. Haec a Philone cōpendiosius sumpsit: tum ut ostendat quales Hebraei etiam iuniores uiros habuerunt: tum ut pia de deo sententia Iudaeorum appareat.

EVSEBII PAMPHILI LIBER NONVS.

Quod etiam exteriores Iudaeorum gentem admirati sunt.

CAP. I.

VNC Autem testimonia etiam exteriorum de ipsis diligenter citabimus. Illustrissimi enim etiam Graecorum non imperiti omnino Iudaicae philosophiae: alii uitam eorum scriptis suis approbasse uidentur: alii theologiam quantum potuerunt secuti sunt. Sic enim discas non temere: sed absoluta exquisitaque ratione Iudaicam philosophiam gentilibus nugis praepositam a nobis fuisse. Primum igitur ponam: quae de uita Iudaeorum praefatissimi Graecorum testantur. Theophrastum igitur audias: cuius nonnullos textus Porphyrius in his libris posuit: quos de abstinendo a carnibus conscripsit: his uerbis Iudaei ad haec usque Theophrastus ait animalia quomodo sacrificant: ut si quis nos ad imitationem illorum hortaretur audire non pateremur. Non enim comedunt ex sacrificatis: sed mel atque uinum noctu infundunt holocausta facientes: nihilque inde relinquunt: ut nec ille qui omnia perspicit rem tam prauam inspicere possit: quod faciunt interim ieiunantes: ac quoniam philosophi natura sunt de deo inter se colloquentes: noctu autem stellas aspicientes orationibus deum inuocant. Primi enim isti omnium hominum: & bruta: & se ipsos offerre coeperunt: nulla necessitate aut cupiditate id facientes. Et in quarto eiusdem negotii haec a se ipso scribit Porphyrius. Esset Iudaei genere sunt: si alter alterum magis diligunt quam ceteri homines faciunt: & uoluptatem omnem quasi uitiosam aspernant: continentiam & integritatem animi ab omni perturbatione remotam praecipue putantes uirtutem. Vxoribus non ducunt: alienos autem liberos teneros adhuc: & ad omnem aptos doctrinam adoptantes pro suis educare: ac moribus suis stabilire solent: quod faciunt non quia matrimonium abominantur: sed quia mulierum mores cauendos putant. Diuitias omnes a deo spernunt: ut mirabilis quidem in eis communitas sit. Nullus eorum praeter ceteros aliquid possidet: omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quasi fratribus facultas est. Vngui oleo non patiuntur: quod si quis forte oleo ta-

gitudinis: lat
ornatis cōpo
gna ē: ubi alta
bilis ardet. N
modi: ubi no
Alexandro ne
monem habu
nomine Mys
maximi & ro
stare iussisset: i
re: quousque qu
steriora uolatu
nulli alii ualde
anis ista: quae n
pessisset: nunq h

Aut fuerit: diligenter q̄si a magna macula corpus illi abstergit: nō enim molles: sed aridi atq; duri esse corpore cupiunt: alba semp induunt: electione cōmuni quæstores & gubernatores sibi creant: & in diuisa in oibus res sunt. Non habitant urbē unā: sed hinc illo facile migrāt: semperq; assequētes. Hære sim suā proficiscunt: a quibus ita suscipiuntur: ut una eos semper uixisse diceret: unde fit: ut proficiscētes nihil impensæ secum ferāt. Vestem & calceos anteq̄ oīno tpe dirūpātur non mutāt: nec emunt ali quid nec uendunt: sed cōmutatione regū utunt̄ cum ægeant. Nam inter eos singuli quæcūq; uolūt as sumunt ēt nihil afferentes. Erga deum maxima pietate utuntur: nā anteq̄ sol oriat̄ nihil eis prophanū dicūt: sed patria oratione utunt̄: qua solem oriri p̄cantur: deinde a præfectis singuli ad artes operaq; sua mittunt̄: & postea quā horis quinq; laborauerint: ad unum rursus locum congregant̄: & aqua frigida perloti in domū ueniunt: quo nemini nisi eiusdē sectæ introire licet. Ita mundi quasi in tēplum ad cœnaculum ueniunt: ubi magna trāquilatē sedētibus ordine oibus panis opponit̄: & ferculum unū uni cuiq;. Primus aut̄ oīum sacerdos facta oratione comedere incipit: nefasq; oīno putant ante orationem quicq; gustare: cūq; pransi fuerint multo diligentius orāt. Ita & incipientes & desinētes laudes dei diligenter concinūt. Post hæc uestibus: qbus prædentes quasi sacris utunt̄ depositis: ad opera rursus exeūt: nocturnoq; reuersi crepusculo similiter cœnant: hospitibus ēt confidentibus si qui forte affuerint. Clamor aut tumultus nunq̄ apud eos audit̄: sed ordine ita colloquunt̄: ut tātō eos inter se uti ordine atq; silentio mirabile uideat̄: cuius cā perpetua continentia est. Cibus & potus uitæ necessitate mensuratur. Qui ad eam sectā ueniunt: non statim: sed posteaq; foris anno integro eisdem moribus uixerint: tunc suscipiunt̄: non tamē oīno: sed propinquius qdem accedūt. Vna uero cum illis uiuere nō licet: nisi duobus aliis annis patientiæ signa dederint: & anteq̄ cōmuniter cum eis uestant̄ iureiurādo confirmāt: primo pios se erga deos futuros: deinde iusticiæ ita fore cultores: ut nec sponte: nec imperio alicui homini sint nocituri: odioq; semper iniustos sibi futuros: putaturosq; semper seipsos lædi si iusto uideāt iniuriā fieri: fideles fore oibus ac maxime principibus. Non. n. absq; dei uoluntate principatū alicui cōmēdari. Adhæc si ipsi præessent nunq; se quicq; facturos: unde maculari p̄fectura uideret̄: nec ueste aut ornatu quodā meliore q̄ subditi se usurum: ueritatis fore amicos: & mēdaces accusaturos: manus a furto: aīum ab iniusto lucro procul retenturos: nec occultatores aliquid sociis: nec eorū secreta aliis se dicturos: etiam si mortis periculum imineret: postremo nulli aliter hæreseos dogmata tradituros q̄ sicuti ipsi accēperunt: procul se futuros a latrocinio: conseruaturosq; sectæ libros diligenter & nunciōrū nōmina. Hæc seruatuos se omnia iurant. Qui autem non seruant diligenter illico expellūtur: & omnes fere cum ad aliam dietam ac uitam ueniunt moriuntur. Sed multos ipsi rursus miserantes recipiunt: cum putauerint non minores iam ipsos pœnas dedisse q̄ delicta eorum postulabant. Tanta uero tenuitate paucitateq; utuntur rerum: ut raro plus q̄ semel in septem diebus alui purgatione indigeant. Qua quidē Ex continentia in tantā perueniunt patientiam animiq; robur: ut nec eculeo: nec igne: nec alio quæstionū genere impelli possint: ut aut uerbis legis latorem uituperent: aut illicitum quicq; comedāt: quod maxime in bello: qd̄ sibi a Romanis illatū fuit ostenderūt: nulla. n. adulatione ad torquētes unq; sunt usi: nullas lachrymas torti emisunt: sed suauiter in doloribus ridentes: & eis illudentes a quibus torquebantur: sic expirabant iucundissime: ut ad patriam redire uiderentur. Firma enim hæc opinio apud eos est corpora quidē morti esse subiecta: animas uero tanq̄ imortales semper uiuere: cūq; a subtilissimo æthere dimittant̄: naturali quodā delatos ipetu corporibus cōiungi: cū uero a uinculis corpore quasi a longa seruitute liberati sint: tunc summo cum gaudio altiora petere. Qua qdē uita & pietate facile fit: ut multi apud eos futura p̄uideāt: p̄cipue q̄a sacris uoluminibus & uaria carnis castigatione & p̄phætaḡ dictis exercent̄. Hæc Porphyrius de pietate ac philosophia Essæoḡ testatus ē.

Hecataeus de eodem.

CAP. II.

Hecataeus autem Abderita uir & uerbo & re philosophus historiam de Iudæis conscripsit: a qua nōnulla sumere nō erit alienū. Multa iquit castella oppidaq; Iudæis sunt: una uero urbs munitissima quinquaginta pene stadiorum habēs circuitū: plures q̄ cētum & uiginta milia homines habitāt: quæ uocat̄ Hierosolyma: in medio cuius ædes lapidea ē quinq; iugeq; longitudo: latitudinis cubitoq; centū: qui portæ duplices sunt: i eo ara quadrata est itegris lapidibus ac i ornatis cōposita: cuius singula latera uiginti: altitudo autē duodecim est cubitorū: apud quā domus magna ē: ubi altare atq; candelabq;: utraq; aurea sunt ponderū duū talētoq;: ubi lux nocte atq; die iextingui bilis ardet. Nullum ibi simulachrum est: nulla omnino imago: nec planta: nec lucus: aut aliquid huiusmodi: ubi nocte ac die sacerdotes caste uersantur nunq; in tēplo uinum bibentes. Deinde cū rege quoq; Alexandro nōnullos ait iudæorum militasse: & successoribus eius fideles fuisse: seq; cum uno eorū sermonem habuisse his uerbis narrat. Cum ad mare rubrum p̄fisceretur: iter alios equites iudæus quidā nomine Mysonianus me sequebat̄: homo quē oēs tā Græci q̄ Barbari: qui eū cognouerūt & animi maximi & robusti corporis prædicabāt. Erat autem ēt arcu peritissimus. Is cum augur quidā oēs nos stare iussisset: interrogauit quare fixi staremus: augureq; auem ostendente atq; dicente cōducere ita stare: quousq; quo auis tēderet perspexissent: ut si ad anteriora uolaret cœptū iter perageret: sin autem posteriora uolatu peteret reuerterentur: silentio arcu tracto auem percussit ac interfecit. Tunc augur & nōnulli alii ualde commoti ei maledicebant. Ipse uero quis est inquit iste furor o homines: quomodo enī auis ista: quæ nihil de sapiētia p̄uiderat ueri aliqd de itinere nostro poterat nobis p̄dicere: quæ si futura p̄scisset: nunq; huc uenisset: ne a Mysoniano Iudæo interficeret̄. Hæc ab Hecataeo sumpta mō sufficiāt.

Plearchus de eodem.

CAP. III.

Plearchus aut peripatericus in primo libro de somno Aristoteli attribuens uerba haec de iudeis scribit. Multa inquit Aristoteles possent de ipso dici: sed pauca modo referenda sunt: quibus non ignoro multos somnia fingere me putaturos. Tunc Hyperochides iccirco: quia mirabilia dicturus es inquit audire magis gliscimus. Tunc Aristoteles ego inquit ut rhetorici solent de genere ipsius primum si placet dicamus. Ita prorsus placet Hyperochides inquit. Ille igitur subiunxit Aristoteles iudeus erat: qui sunt Calani ex India: iudei autem a loco: quem habitant appellati sunt. Urbs eorum asperrimo quodam nomine Ierusalem nuncupatur. Hic ab altioribus Asiae locis ad maritimas ciuitates descendens: & lingua & animo Graecus fuit. Cumq; accidisset: ut eo tempore nos quoque in maritimis Asiae locis uersaremur philosophiae amore ad nos sponte uenit: quod multo plura nobis attulit quam accipit. Haec Clearchus. Clæmens autem noster Numam Romanorum regem pythagoricum fuisse asserit: & mosaica nix doctrina legem dedisse Romanis: nullam imaginem deo attribuere: unde annis centum atque septuaginta ab urbe condita: nullam imaginem nec fictam nec pictam in templis Romanorum respici potuisse. Ita Numa occulte significauit nullo modo: nisi mente ad similitudinem dei hominem peruenire posse. Megasthenes autem: qui cum Seleuco uixit uir historiae peritissimus in tertio iudaicorum regum haec dicit. Omnia quae de natura prisca Graeci scripserunt: alii etiam ante ipsos scripserunt. Nam & Brachmani apud Indos: quod & iudei uocant multo prius philosophati sunt. Aristobolus est in primo ad Philometora his uerbis utitur. Legem nostram in multis Plato secutus est. Aperte namque in multis diligenter examinasse singula uidetur. Mosaica enim uolumina ante Alexandrum: & ante Persarum imperium traducta fuerant unde plurima sicut & Pythagoras philosophus ille accipit. Numenius autem Pythagoricus aperte scribit: nihil aliud esse Platonem quam Moysen attica lingua loquentem. Et in primo uolumine de bono. Plato inquit atque Pythagoras: quod Brachmanes magni Aegypti iudeique inuenerunt: ea Graece ipsi exposuerunt. Et in tertio Moyse meminit his uerbis. Iannes & Labres Aegyptii erant uiri magicis artibus adeo praepotentes: ut Musaeo iudeorum duci uiro deo coniunctissimo soli resistere posse a cunctis Aegyptiis iudicari sunt. Multas enim calamitates: quas Musaeus Aegypto tulit soluere uisi sunt. His uerbis numenius & miraculis a Moyse factis: & quod deo coniunctissimus esset Moyses attestat. Sed iudaicae gentis Chorus est poeta priscus meminit: & multos eorum cum Xerxe in Graeciam militasse affirmat. Porphyrius autem in primo de philosophia responsorum: Apollinem ipsum inducit de iudeis hoc oraculum addidisse. Attendere inquit oportet: quoniam omnia diuina repletum sapientia est oraculum Apollinis: quod dicturus sum. Dura uia illa nimis aeratis clausaque portis. Quae uitam nobis aperit donatque beatam. Nec uero uerbis facile enarrari ullis Exponique queat: illo quo semita ducit Et subiicit exponens. Ita uia ad deum a Barbaris inuenta fuisse didicimus ab Aegyptiis. Sicut atque Chaldaeis: ii enim Assyrii sunt: & maxime a iudeis. Idem Apollo est quodam oraculo apertissime demonstrat his uerbis. Chaldaeis quae uera esset sapientia tantum: Aeternum qui mente colunt regemque deumque.

Hebraeisque ipsis concessum agnoscere pura:
Sed de iudeorum pietate atque philosophia haec dictum est.

CAP. III.

Quod multi conueniunt et alieni de ueritate historiae.

De historia uero Hebraica ueritate dicenda conscripta quam multi conueniant modo consideremus. Cum igitur Moyses diluuium diuinitus illatum conscribat a quo Noecum suis arca lignea euasit: Berossus Chaldaeus: Hieronymus Aegyptius: & Nicolaus Damascenus historici eadem de re: ut Iosephus in primo antiquitatis iudaicae scribit meminerunt. Scribit enim Nicolaus in nonagesimo sexto libro super Niniada magnum montem esse in Armenia Barin appellatum: quo multos temporibus diluuii confugisse: ac nonnullos arca uectos in cacumina montis applicuisse: lignaque arcae illius longo tempore postea perdurasse: unde Bituminæ ablato & expiationes: ut Berossus ait homines uti solent. Haec Iosephus. Ego autem ab Abideno historico nonnulla tibi transcribam. Sissithrus inquit principatum: deinde accepit: cui Saturnus magnam uim aquarum futuram significauit. Quare saluare se cupiens ad Armeniam nauigio confugebat: sed aquae ipsum in uia oppresserunt. Tertio autem die postquam aquae cessarunt aues emisit: ut per eas sciret sicubi terra extaret: quae cum omnia pelagi facie tegerent ad Sissithrum: nullibi enim consistere poterat: reuersae sunt. Post aliquot dies similiter factum fuit. Tertio emissae reuersae: ad eum fuerunt limo pedes refertae: & tunc dii ab hominibus Sissithrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia: cuius ligna remedium hominibus aduersus multos mirabiliter morbos afferunt. Rursus cum primos homines Moyses longis temporibus uixisse asserat: huius rei testes Graecorum historicos Iosephus citauit. Nullus inquit breuitate uitae nostrae consideras falso scribi opinetur: tam magno annorum numero prius uixisse. Illi enim deo amici & ab ipso immediatus producti: & integrior utentes alimento: quod longiore tempore poterat permanere: non iniuria longioribus temporum spatiis uidebant. Praeterea est uirtutis gratia: & ut res posteris utiles: Astrologia Geometriamque inueniret: longa si bi diuinitus uita largita fuit: quae inuenire non potuissent: nisi saltem sexcentis solaribus annis: quibus magnus annus reuoluere uixissent. Cuius rei testes sunt omnes simul Graeci atque Barbari: qui de antiquitate diligenter conscripserunt. Nam & Manetus quod Aegyptiorum: & Berossus quod Chaldaeorum historia collegit: Molus praeterea est: Hieronymus aegyptius: & qui phoenicam historiam tradiderunt: & ad hos Hesiodus Hecateus: Eranios uixisse: tunc homines ferunt & tunc est ad solent diis affuisse linguas diuinitus habuisse ne linguarum stituerunt: confusa effemorat. Sacerdotum hominum multos exte quauis non cima inquit praeditus apud Damascenum dea profectur migrat domus apparetur: lib enim aliqui peritissimis enim diuers quae in absteremque uirum ipse uero Aegypti bant Aegypti Alexander a polemon a uiro euaserunt aedificabant alii Vrien di bus excellunt ut diuino potest Astrologica suis bello Ph uero uernas rumetiam m si. Ille autem capriuos humi mote altissimi donatus mun rem eius: quae gressa ab aru etiam reddidi dotes didicerunt git deinde primus: & Chanae Arbolum app inquit Atlante a Mathusale: quae deos dicit app ge migrasse: & quos aduersus las: motana Sy men patris am altera idigena: si de adhuc usque it filium Isaac: quae seph appellauit:

ræus: Elanicus: Acusilaus: Ephorus: ac deniq; Nicolaus consona nostris dicentes mille annos priscos il-
 los uixisse affirmant. Hæc Iosephus. De turris ædificatione scripsit Moyses: & ab una lingua in multas
 tunc hominum genus confusum fuisse asserit. Et Abydenus his uerbis illi attestatur. Primos homines
 ferunt & terra natos robore atq; magnitudine confisos: diis spretis turrim eo in loco ubi nunc Babilō
 est ad solem usq; tollere contendisse: cūq; iam fere ad cœlum ædificando peruenissent uim uentorum
 diis affuisse: quā super eos diruta turris cecidit: cūq; ad ea usq; tempora unius linguae fuissent multas in
 linguas diuisos fuisse: bellumq; inter Saturnum & Titanum tunc incœptum: locumq; Babylonis no-
 men habuisse propter confusionem linguarum: quā Hebræi Babel uocant. De turri autem & confusio-
 ne linguarum etiam Sibylla meminit dicens. Cum omnes uno uterentur fermōe turrim ædificare cō-
 stituerunt: qua in cœlum ascenderent: eam dii uentis diruerunt: & lingua hominum mirabili uarietate
 confusa effecit: ut Babylon ea ciuitas uocaretur. De campo autem: qui Senaar appellatur Estieus sic me-
 morat. Sacerdotes inquit: qui euaserunt loui sacra in Senaar Babylonie contulerunt: confusaq; lingua
 hominum diuersas orbis partes habitare cœperunt. Moyses rursus uitam Habraæ late conscripsit: cui
 multos exteriores historicos attestari Iosephus his uerbis conscripsit. De patre autem nostro Habraam
 quāuis non nominat: scribit tamen Berofus ita: ut a rebus ipsis non de alio q̄ de ipso dicere uideat. De-
 cima inquit post diluuium generatione præclarus quidam iustusq; uir: & singulari cœlestium doctrina
 præditus apud Chaldaeos fuit. Hecatæus uero librum de Habraam cōscriptum reliquit. Nicolaus etiā
 Damascenus in quarto historiarum hæc narrat. Damasci Habraamus regnabat cum exercitu a Chal-
 dæa profectus: nec multo tempore post etiam a Damasco abiens ad Cananeam: quæ modo ludæa dici-
 tur migravit: cui nomen etiam nunc magnum apud Damascenos est: uillaq; ibi demonstratur Habraā
 domus appellata. Verum cum fame Cananea premeretur: Aegyptus uero magna copia rerum effluere
 diceretur: libenter illo: ut etiam Aegyptii sacerdotes de diis dicentes audiret: cum suis profectus ē. Aut
 enim aliquid ab illis discere: aut meliora se traditurum ipsis arbitrabatur. Et post pauca. Cūq; una cum
 peritissimis Aegyptiorum uersaretur: & uirtutem & gloriam suam multo clariorem effecit: Aegyptiis
 enim diuersis uiuentibus moribus: & aliis aliorum mores obscænis prosequentibus uerbis: ille semper
 quæ in absentes dicebantur: falsa esse demonstrans respuebat. Vnde factum est: ut tanq̄ grauem sapien-
 temq; uirum admirati tam ad intelligendum q̄ ad persuadendum quod uellet paratissimum ducerent
 ipse uero Arithmeticam & Astrologiam eos docuit. Nam ante aduentum eius nihil harum rerum scie-
 bant Aegyptii: sed a Chaldaeis in eos: unde in Græcos quoq; disciplinæ istæ affluerunt. Hæc Iosephus.
 Alexander autem historicus: qui multarum rerum peritiā habuit in uolumine de iudaica historia Eu-
 polemon ait hæc de iudæis scripsisse. Ciuitas inquit Babylon ab his condita primum fuerat: qui a dilu-
 uio euaserunt. Quos omnes gigantes fuisse constat sparsos per uniuersam terram: postquā turris quā
 ædificabant diuinitus concussa decidit. Decima uero generatione in Camirine Babylonie urbæ: quā
 alii Vrien dicunt: quod nomen latine Chaldæopolim significat: natus est Habraam: qui sapiētia omni-
 bus excelluit: a quo Astrologia fuit apud Chaldaeos inuenta. Is iustitia pietateq; sua sic deo gratus fuit:
 ut diuino p̄cepto in Phœnicem uenerit: ibiq; habitauerit & rationē nō solaris motus atq; lunaris: aliq;
 Astrologica Phœnices docuerit: unde Phœnicum regi gratissimus fuit. Sed cū Armenii temporibus
 suis bello Phœnices uicissent: forte factum est: fratrualem etiam eius captiuum abduxerunt. Habraam
 uero uernas suos armauit: factq; impetu fudit fugauitq; Armenios: nec fratrualem solum liberauit: ue-
 rum etiam magnam ab hostibus prædam habuit. Qua de re legati ad eū pro captiuis ab Armeniis mis-
 si. Ille autem omnem oblatam recusauit pecuniam: sumptisq; solūmodo: quæ ad uictum pertinebant:
 capriuos humanissime reddidit. Cum uero ab eo bello Habraam rediret in urbe Algariza idest latine i
 mōte altissimi a Melchisedech dei sacerdote ciuitatisq; illius rege hospitaliter susceptus magnificis fuit
 donatus muneribus. Et post pauca. Annonæ autem caritate oppressus in Aegyptū migravit: ubi uxo-
 rem eius: quam sororem & uiduam esse dicebat rex Aegyptiorum abduxit: sed peste domum eius in-
 gressa ab aruspibus didicit: id mali sibi accidisse: quoniam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo ita
 etiam reddidit mulierem. Vixit autem Habraā in Heliopoli cum sacerdotibus: a quo Astrologiā sacer-
 dotes didicerunt: qui tamen non inuenisse: sed ab Enoch per successionē sibi traditā fatebatur. Subiun-
 git deinde primū secundum Babylonis Belū regnasse: quē latine Saturnum dicimus: a quo Belus secun-
 dus: & Chanaā orti fuerunt: atq; a Chanaā patrē Phœnicū natū fuisse: q̄ genuit Chum. Hūc ait Chum
 Asbolum appellari a Græcis: ac Aethiopū patrē & fratrem Mestram patris Aegyptiorū fuisse. Græci autē
 inqt Atlantē autē Astrologiā inuenisse. Sed Atlantē & Enoch eundē asserit fuisse. Enoch porro inqt genuit
 Mathusalē: q̄ ab angelis dei multa cognouit: & cæteros docuit. Artapanus uero historicus Hermuit iu-
 dæos dicit appellatos fuisse: & Hebræos ab Habraamo dictos: quem ait ad Pharethātē Aegyptiorū re-
 gē migrasse: & astrologiā illi tradidisse: ac post uiginti annos i loca Syriæ rursus rediisse. Melo at i libris:
 quos aduersus iudæos cōscripsit post diluuiū inqt ab Armeniis reliqas diluuii: q̄ ad eos puenerunt pul-
 las: mōtana Syriæ: q̄a deserta erat occupasse: & post tertiā generationē Habraamū natum fuisse: q̄ no-
 men patris amicū significare asserit: eūq; sapientissimū ait fuisse: duasq; uxores duxisse: alterā Aegyptiā:
 altera idigenā: fuscipisq; ab Aegyptia: q̄ ancilla erat: filios duodeci. Arabiā obtinuerūt uniuersam: un-
 de adhæc usq; inqt tpa duodeci regibus Arabū populi regūtur. Ab idigena uero inqt uxore unū habu-
 it filiū Isaac: quē latine risū appellare possumus: a quo duodeci similiter filii nati sunt: quoq; ultimū Ioseph
 seph appellauit: a quo tertius Moyses fuit. Adhæc Alexander historicus addit p̄cepto dei ab Habraamo

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

in montem quendam ductum Isaac fuisse ad sacrificium: diuinitusq; a tali sacrificio ereptum: arietemq; qui repente astitit pro eo sacrificatum fuisse. Iosephus etiā in prio de antiquitate iudaica: q; Afrem Habrae filius Libyā occupauerit: ac ab eius noīe illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit i omni peritissimus historia his uerbis testatur. Cleodemus inquit propheta: qui & Malchas dicitur: non aliter fere q; Moyses de iudaeis scripsit. Is Achetura multos Habraamo fuisse filios narrat: quorū tres nominat Afer: Assur: Afran: & Assyriā ab Assur dictam contendit: ab Afran uero atq; Afer urbem Afran & regionem Africam appellatā. Sed de Habraamo haecenus. De iacob autē idem Alexander dicit. Cum septuaginta quinque annos natus esset in Mesopotamiā parentū iussu fugisse: ut irā fratris Esau uitaret: reliquissetq; parentē Isaac centū & triginta septē annos natū. Et postq; septē annis in Mesopotamia fuit fratris materni filias Lian & Rachael duxisse: ac in aliis septē annis duodecim filios suscepisse: quorum nō modo noīa: uerū etiā menses: in quibus nati fuerunt memorat: cūq; redire ad parentes uellet: rogatum a Laba alios sex annos permansisse. Ita uiginti annis illum in Mesopotamia uixisse: redeuntēq; ad Chanaam cum angelo dei fuisse colluctatū: unde non iacob: sed Israele appellatū: habitasseq; ipsum apud Hemor annos decē: & a Sichen filio Hemor Dinā decēnē q̄ttuorq; mensiū raptā fuisse. Quare Simeō uiginti & unū annos ac menses quattuor natū: & Leuim annos uiginti & menses sex cōmotos Hemor & Sichen filios eius: ceterosq; omnes mares interfecisse: multis deinde locis mutatis: tandem in Ephraim: quam etiā Bethleem appellant uenisse: ubi Rachael postq; ei genuit Beniamin mortuā fuisse: quā cum Israele coniunxisse annos uigintitres. Inde ab Ephraim in Mābri ad parentem Isaacum rediisse. Tunc Ioseph decē & septem annis natum Aegyptiis uenditum fuisse asserit: & carcerum uicula trespēcim annos perpeffum: somnii regii declaratione liberatū septem annis Aegyptum gubernasse. Isaacum uero anno uno ante uenditionem Ioseph centum & octuaginta natum annos diem suū obiisse. Ioseph deinde in Aegypto Aseneth filiam Pethefri sacerdotis in uxorem duxisse: ac duos Manasem & Efremonatos: ab ea suscepisse: & post annos nouem postquā in magnum peruenit statum patrem ac fratres in se aduocasse. Pastores enim omnes illos fuisse: quā res Aegyptiis turpissima uidebatur: ac ideo tandem uocatos docuisse: ne si a rege interrogarent de artificio suo pastores se dicerēt. Quāstionē ēt mouet: q̄re in pradio q̄ncuplas Beniamī germāo suo ptes apponi Ioseph iusserat: qd̄ ideo factū affirmat: quoniā septē filios Lyapatri eius peperat: Rachael atq; mater sua deos: ppea Beniamin q̄ncuplas ptes dedisse: & ipm̄ duas accepisse: ut septē ēt ipi ptes: quot & Lyae filii haberēt: ne domus matris suae minor uideret. Habitasse autē eos i terra Chanaā annos ducētos & q̄ndecim: Habraā uiginti q̄ncuplas: Isaac sexagita: iacob cētū trigita. Cūq; iā tertio anno fames omnes illas partes depopularetur: migrasse in Aegyptum iacob annos centū & triginta natum. Aetatem deinde omnium filiorum iacob: quam trāsmigrantes habebāt conscribit: fuisseq; affirmat ab Adam usq; in migrationem iacob in Aegyptum annos tria milia sexcentos uiginti quattuor. A diluuiō uero annos mille trecentos quadraginta: mortuumq; fuisse iacob in Aegypto annos natū cētū quadraginta septē: Leuim autem centum & triginta septem annorū naturae concessisse: filiumq; reliquisse Elath nomine annorū quadraginta: a quo natum esse alterū Habraā: in cuius aetatis anno quartodecimo Ioseph diem suum in Aegypto obiisse natum annos centum & decem. Habraam deinde hunc pastore duxisse uxorem Lochabeth auunculi sui filiam: & in septuagesimo septimo aetatis suae anno Aaron & Moysen ab ea suscepisse: inter quos tres annos interfuisse dicit: mortuumq; fuisse Habraam natum annos centū & triginta sex. Hāc ab Alexandro sumpta sufficiāt. Theodotus autem elegantissimo carmine gentis iudaeorum historiam conscribens hāc eadem de iacob: & de filiis suis: & de Ioseph conscripsit. Artapanus similiter & Philon non iudaeus in. xiii. de Hierosolymis: ipse quoq; carminibus similia de iudaeorum maioribus testatus est. Aristaeus autem in iudaica historia de iob quoq; conscripsit dicens Esau ipsum filium fuisse: habitasseq; in Idumaea atq; Arabiae finibus: fuisseq; ipsum & iusticia & diuitiis praecipuum: tētatumq; diuinitus magnis calamitatibus fuisse. Primum enim armenta eius latrocinio sublara: deinde septem milia ouium una cū pastoribus pisse: & postremo filios eius domo super ipsos lapsa expirasse: atq; uno eodemq; die corpus eius uniuersum ulceribus repletū fuisse. Cūq; male ita affectus esset Eliphaz Cemanitarum regem: & Valdad Saucheorum tyrannum: & Sophā Mineorū regem: & Eltum zobitem ad consolandū ipsum accessisse: quibus iob respondisse sponte sua se paratum esse omnia ita sufferre: ut a pietate in deum nunq; remoueat. Ita propter hanc magnanimitatem eius liberatum a morbo: & ditioiem q̄ prius factum diuinitus fuisse. Nunc Eupolemum de Moysē audiamus. Ait enim sapientissimum hominem Moysen fuisse: & litteras iudaeis primū tradidisse: & a iudaeis Phoenices accepisse: Gracos uero a Phoenicibus. Artapanus atq; Merin Chenephri Aegyptiorū filiā regis ait puerū: quoniā ipsa nō pareret iudaeū adoptasse: quē iudaei Moysen inq; Graeci Musaeum appellāt: cuius doctrina multa Orpheus didicit. Hūc Moysen istrumēta bellica inuenisse affirmat: litteras quoq; quas sacerdotibus tradidit: Aegyptiorūq; urbē i sexdecim partes diuisisse: ac singulis praefectos instituisse: quā omnia uidelicet fecerat: ne populi: ut solebant: conspirantes modo hunc: modo illum regno expellerent. Vnde factum esse ait: ut quasi deus ab Aegyptiis coleretur: & propter litterarum inuentionem Mercurium appellatū. Quibus rebus Chenephri inuidia cōmotum causam interficiendi Moysi quaesiuisset: & sic aduersus Aethiōpas in Aegyptū irruētes cum iperio ipsum misisse: exercitūq; sibi a iudaeis maxime cōscripsisse: ut ppter imperitiā militū una cū eis periret. Quod bellū: ut ab Heliopolitanis accepisse asserit decēnio gestū fuit: & ppter diuturnitatē eius ciuitatem i eo loco cōditam: ubi sedentes Aethiōpum impetum sustinebant: quā Hermopolim inquit: idest Mercuri

rii ciuitatem
thiōpas autē
eto bello cum
tam: ac insidi
pia finibus
appellatam
gisse: & Ra
modis iudae
lit: diuersam
tur. Moysen
e terra: ubi n
iudaeos: & in
Aegyptiorum
dito in carcer
armisq; omni
apertis ad ip
sus esset: cūq;
se suscitatum
tum deridere
a Moysē in se
culum rursus
merionem t
culo percussa
ita oluisse: ut
se ad dimittē
ipli etiā a der
citer iudaeos
cullam ranas
dis: baculum
Tandem cum
pla multa cec
aureaq; uasa:
se. Duplīciter
refluxum ma
mutuo abstul
fisse baculo m
querentur Aeg
ta in heremo u
ait fuisse: flauu
uero ipsum ab
historiam car
metrius histor
Sophorem no
se affirmat. Ha
lem: ex Raguel
conuenire: ut u
se. Moysen enī
filiū Habraa
xxx. & uixisse c
se: a quo iussu d
Phoenices usq;
Nabdeos: Suro
fuisse diuinitus
stea conditū fui
ne hoīum prop
rationē: ut tēplū
ca: lapides etiā &
se in insulam V
merabilia pene p
moni filio duode
regnante ad Vap
gyptio regi amico

rii ciuitatem appellant. Ibi consecratam: ibi primo fuisse: quoniam nocentes interficeret serpentes. Aethiopas autem admiratione uirtutis ita Moysen coluisse: ut etiam circuncisionem ab eo didicerint. Ita peracto bello cum uictor rediisset: uerbo quidem a rege bene susceptum: re autem quotidie mortem illi quasi ram: ac insidias multis modis paratas: maxime cum ad Merida matrem ultra Aegyptum in Aethyopia sinibus sepultam ex precepto regis proficisceretur: a nomine cuius urbem: ubi sepulta fuit Meroen appellatam: nec minus quam ibi cultam fuisse. Quae cum Moyses percipisset in Arabiam ilico profugisse: & Raguelis Arabiae regis filiam in uxorem duxisse. Interea Elephantiae morbo: quoniam multis modis ludaeos praemebat Aegyptiorum regem expirasse. Ad alia enim opera: quae ipsos construere iussit: diuersam etiam quam Aegyptii uestem indui uoluit: ut facilius cogniti ab omnibus tam impii punirentur. Moysen autem a deo quotidie liberationem populi petere: & quodam die repente coram eo igne e terra: ubi nulla incendio apta materies erat: subito erupisse: ac uocem aeditam fuisse: liberandos sibi esse ludaeos: & in antiquam patriam conducendos. Hac re fractum prius quam exercitum comparasset ad regem Aegyptiorum foci consilio descendisse: dixisseque orbis domini iussu liberandos esse ludaeos. Quo audito in carcerem ipsum fuisse intrusum: unde nocte custodibus mortuis & repente portis patentibus: armisque omnibus: quae ibi fuerant fractis exiuisse: rectaque uia in regiam usque ad regis cubiculum ianuis apertis ad ipsum regem intrasse: interrogatumque a stupente rege quodnam esset dei nomen: a quo missus esset: cumque a ceruicibus inclinatus Moyses in aure sibi dixisset: audientem mutum cecidisse: & a Moysese suscitatum fuisse: scripsisse quoque ipsum nomen dei in tabula dicit: quas litteras cum nonnulli sacerdotum deriderent legere nescientes spasmo ait omnes expirasse. Tunc etiam signum rege petente baculum a Moysese in serpentem conuersum: omnibusque magno timore percussis a cauda captum draconem in baculum rursus conuertisse. Deinde Nilum baculo percussum abundasse adeo: ut uniuersa Aegyptus summersionem timeret: singulisque annis ex illo tempore similiter abundare. Postea cum aqua rursus baculo percussa in alueum suum rediisset: aialibus in fluuio cunctis morte corruptis: magno fetore aqua ita oluisse: ut Aegyptii siti & pestilentia simul laborarent: regem autem perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum populum. Sed Memphiticis sacerdotes uocatos morisque iussos: nisi aliquod signum ipsi etiam aderent: magicis artibus dracone producto: & fluuii colore mutato effecisse: ut elatus rex atrociter ludaeos tractaret. Tunc a Moysese terram baculo percussam muscas uenenosas: deinde rursus percussam ranas: locustas: aliisque huiusmodi monstra produxisse. Unde apud Aegyptios ubique in templo Isidis baculum deponitur atque colitur. Terram. n. Isidem esse: quae baculo percussa monstra producebat. Tandem cum grandine percuteretur: & terrae motu Aegyptus uniuersa quateretur: quo domus & templa multa ceciderunt: perfractum calamitatibus regem ludaeos liberaisse: quos ab Aegyptiis argenteas: aureasque uasa: uestem: ac aliam gazam mutuo accepisse: ac tertio die postquam recesserunt in mare peruenisse. Dupliciter deinde rem fuisse dicit. Memphitas enim dicere: cum magnam locorum Moyses haberet peritiam: refluxum maris obseruasse: ac ita cum populo transiisse. Heliopolitas autem propter gazam: quam ludaei mutuo abstulerunt: regem comotum magna manu in ludaeos profectum fuisse. Moysen uero percussisse baculo mare: ut caelesti uoce admonitus fuit: & sic diuiso mari transiisse. Cumque post ludaeos persequerentur Aegyptii: tum fulminibus: tum refluentibus aquis periiisse: ludaeosque liberatos annos triginta in heremo uixisse: quasi niuem deo quotidie illis pluentem: qua nutriebantur. Moysen autem longum ait fuisse: flauum canum: prolixiore capillo ac barba: & denique statura & facie dignitatis permagna: oia uero ipsum absoluisse ait annos natum octuagintanouem. Ezechielus est poeta uniuersam ludaeorum historiam carmine moreque tragico scripsit: & in omnibus fere cum diuina scriptura conuenit. Et Demetrius historicus similiter: qui dicit Moysen ex Aegypto in Madiam profugisse: ac ibi Iothoris filiam Sophorem nomine in uxorem duxisse: quam coniectura a nominibus capta ex Habraam genus traxisse affirmat. Habraam enim ex Thetura lessan genuisse: & ex lessan natum fuisse Adam: a quo Raguel: ex Raguele uero Iothor & Bab: & Iothoris filiam Moysi nuptam fuisse. Generationes quoque ait ita conuenire: ut uerisimile sit Semphoram: & Moysen: & Habraam descendentes eisdem temporibus fuisse. Moysen enim septimum: Semphoram autem ab Habraam sextam fuisse: & Madiam urbem ab uno filiorum Habraae nominatam fuisse. Eupolemus uero Moysen ait. lx. prophetasse annos: Iosue autem xxx. & uixisse centum & x. tabernaculum ab eo in Silo fixum fuisse: & post eum Samuelem prophetasse: a quo iussu dei Saul ad regendum electum regnasse annis. xxi. Post eum Dauid filium Cis: a quo Syros & Phoenices usque ad Euphratem domitos fuisse. Idumaeos etiam Ammanitas: Moabitas: Itureos: Nabataeos: Nabdeos: Saronemque. Tyri: ac Phoenices regem bello coactos tributa ludaeis contulisse: eique petenti locum fuisse diuinitus monstratum: ubi templum esset aedificandum. Angelum. n. uidisse in eo loco stantem: ubi altare postea conditum fuit: cui angelo nomen Dianatha fuisse: a quo non fuisse permissum. Dauid quoniam sanguine hominum propter bella: quae gessit contaminatus erat templum aedificare: sed quam magnam posset facere praeparationem: ut templum a filio eius facilius conderetur. Itaque comparasse ipsum aeris argenti auri talenta non pauca: lapides etiam & ligna cupressi atque cedri: naues enim eum praeparasse Melanis Arabiae ciuitate: missisque in insulam Vrphen in rubro mari positam: auri metallis abundantissimam: unde in Iudaeam inumerabilia pene pondo auri delata fuisse: regnasseque Dauid annos quadraginta: ac ab eo regnum Salomoni filio duodecim annos agenti traditum fuisse. Impetratumque ut templum aedificaret: a quo iam regnante ad Vaphrem Aegyptii regem hoc exemplo litteras missas fuisse. Rex Salomon Vaphri Aegyptio regi amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cumque

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

mihi pater p̄ceperit templum deo: qui cœlum & terram creauit cōdere: ut etiam ad te scriberem p̄ceperit. Scribo igitur & peto abste: ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem sic rescripsisse. Rex Aegyptii Vaphres regi Salomoni salutem. Lectis litteris tuis nō paruo affectus gaudio sum: q; patri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnum successisti. Ad ædificandum autem templum dei inter fabros atq; ministros octuaginta milia hominū ad te destinaui. Dabis igitur operam: ut ordine uiuant: & rebus necessariis non careant: temploq; dei condito icolumes ad nos redeāt. Tyrio quoq; regi scriptum fuisse hoc modo. Rex Salomon Suroni Tyri Sydonis atq; Phœnicie regi amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accēpisse: cūq; mihi pater p̄ceperit templum deo: qui cœlum & terram creauit condere: ut etiam ad te scriberem p̄ceperit. Scribo igitur & peto abste: ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Suronem quoq; sic scripsisse. Suron Tyri Sydonis & Phœnicie rex Salomoni regi salutē. Lectis litteris tuis gratias ægi deo: qui tibi regnū patris tradidit. Et quoniam scribis fabros ministrosq; ad condēdū templum dei esse tibi mittendos: misi ad te milia hominum octuaginta: & architectum Tyrium hominem ex matre Iudæa: uirum ī rebus architecturæ mirabilē. Curabis igitur ut necessariis nō egeant: & templo dei condito ad nos redeant. Scripsit autem Salomon in Galilæam & Samariam ad Moabitaras inqt & Ammanitas & Galacidas: ut frumenta & uinum centum & sexaginta milibus hominū diligenter subministrarēt. Oleum autem a Iudæa eis præbebatur. Ligna igitur primū: quæ a patre ipsius ī monte Libani cæsa iacebant per mare in Iopen: ac inde in Hierosolymā duxisse: incēpisseq; templum dei ædificare annos tredecim natum: populosq; prædictos in opere iugiter fuisse: & præter frumētum ac uinum: cætera quæ necessaria sunt a Iudæis per singulas tribus singulis mensibus ministrata: fundatūq; templum longitudinis cubitorum sexaginta: & latitudinis similiter: fundamētōrūq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic enim Nathā dei prophætā iussisse: ædificatumq; templum totū undiq; a pavimento usq; ad tectum deauratum: & tectum laquearibus factū: & aureis tegulis æneis de foris cōtectum: duasq; colūnas æneas altitudini æquales tēplo decem cubitos in circuitu continētes auro deauratas soliditate unius digiti: alteram a dextris: alteram a sinistris templi statuisse. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem ad exemplar eorū: quæ a Moyse in tabernaculo facta erant fecisse: & alia a dextris templi: alia a sinistris posuisse. Lucernas autem aureas sexaginta septem in uno quoq; candelabro factas: & fornicem maximum ad borealem templi partem ædificasse: quæ quadraginta octo æneis colūnis sustentabatur: fecisse etiam labrum uiginti cubitorum longitudinis: & latitudinis similiter: profunditas autem cubitorum qnq; gradusq; circūductos construxisse: ut sacerdotes adire: ac pedes & manus lauare possent: posuisseq; ad dextram partē altaris: iuxta quem basim fecisse duorū altitudinis cubitorum: ut in ea rex staret: quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altare quoq; fecisse duodecim cubitorum altitudinis: & catenas tāq; retia super omnem templi altitudinem uiginti cubitis instrumentis quibusdā extendisse: a quibus quadringenta tintinabula ærea dependebant. Hoc factum fuisse: ne aues super templum sederēt: neq; nidos in laquearibus eius facerent: ut templum ab omni foret imunditia incontaminatum. Hierusalem quoq; urbē muris turribus ac foueis ab eo fuisse circūductam: regiam quoq; ibi ædificasse: quæ Hieron Salomonis idest latine Salomōis ædes fuit appellata: unde corrupto: postea uocabulo urbē Hierusalem uocatā fuisse: & Hierosolymam græce appellari. Quibus factis sacrificium deo mille bouum in Sylo fecisse: & tabernaculum altareq; simul & uasa omnia a Moyse facta. Inde in Hierosolymā ad templū dei trāstulisse. Arcam similiter & cādelabrum & mēsam: ceteraq; oīa: ut prophætā p̄ceperit: deoq; holocaustum duo milia ouium: & tria milia quinquagintaq; uitulorū. Totum autem aurum: quod in templo colūnis: cæterisq; omnibus templi uasis fuit consumptū quadragies sexies centena milia fuisse. Argenti uero ad clauos: & alia instrumenta mille ducenta triginta duo talenta. Aeris uero in colūnis fornicibus ac cæteris talenta decem & octo milia & quinquaginta: misisseq; omnes in regiones suas Phœnices simul atq; Aegyptios decem auri talenta singulis data. Talētum autem dico inquit: quod Syclum appellāt. Et Aegyptiorum quidem regi oleum & mel in magna quantitate misisse. Suroni autem colūnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicif. Vnde ille simulacrū filie fecit: quod in aurea colūna iposuit. Mille quoq; scuta fuisse a Salomone aurea confirmat: uixisseq; ipsum ait annos quinquaginta duos & regnasse quadraginta. Timochares autem: qui Antiochi res gestas conscripsit: quadraginta stadiis circūduci Hierosolymā asserit abruptis uallibus undiq; natura munitā: urbemq; ipsam multis aquis adeo irrigari: ut hortos quoq; multos extra urbem aquis inde defluentibus irrigari. Ab urbe autem usq; ad quadraginta stadia magnā esse aquarum penuriā. Philo autem fontem fuisse in urbe asserit maximum: qui tēpore hyemis deficiebat: æstate uero copiosissime defluebat. Aristæus ē in libro de interpretatione legis iudaicæ de aquis Hierosolymorū hoc mō scribit. Templum inquit ad ortum respicit: posteriora eius ad uesperam tendunt. Lapidibus at ornatissime pauimentum tēpli constratum est: & aqua sæpius in tēplum imittitur: ut a sanguine detergat. Multa. n. aialium milia in solēnitatibus offerūtur. Fons uero copiosissime atq; integer in templo ipso scaturit: ex quo magna uis aquarum per cloacas plūbo consolidatas defluit. His ita dictis non est prætermittendum qd de Hieremia Polyhistor cōscripsit Alexāder. Tēporibus inqt Ioachin Hieremias pphætāuit: q missus a deo cum Iudæos aureo simulachro: cui nomē erat Baal sacrificantes repperisset: futuram eis propter hoc calamitatem prædixit: unde Ioachin uiuum iussit cremari. Illum autem dixisse foueas ipsos a rege Assyriorum captos iuxta Tigridem atq; Euphratē eisdem lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem Ba

byloniorum
ditum: equi
urbes: Galil
Ioachin uiu
& tabulis in
donosor i
tertium an
Nerglisaro
sibus nouem
bylonie mu
no regni ei
rus exercitu
dit. Sed Nab
clauit: ac in
bris: imo ue
chodonosor
Darii tandē
sthenes inq
terāq; Asian
captū magn
nec ulla uis
etis subito: e
Cui Babaso
Babylone C
aquis contē
aquare illu
pauca cum p
diebus mun
dit uiginti p
quibus aper
ad sustinēdo
placuit. Quo
tum dixisse.
regni cōstru
in libro de an
simul: & Cha
philus: Theoc
omnes & alii
ti etsi nōnulli
quāuis Phaler
ueritate: quib

artefq; cæteras
ad utilitatem a
runt. Quod si
Nam si ea: qua
diligenter sequ
On
atq;
tionē
mea hæc uerba:
mores eorū facili
poterūt: Clame

byloniorum regem audiuisse: ac a Stribare Medorum rege in auxiliū abducto cētum & octuaginta perditum: equitum centum & uiginti milia ducentem: ac decem milia curuum. Primo Samaritanas oēs: urbes: Galilæam: Scythopolim: & Galatide: meuertisse: deinde Hierosolymam: & Iudæorum regem Ioaquinum uinum capisse: & aurum: argentum: æs: cæteraq; omnia: quæ in templo fuerant arca excepta & tabulis in Babylonē asportasse. Arcam enī inqt Hieremias detinuit. Et rursus post aliqua: Nabuchodonosor inquit prædicta mœnia ædificare cepit: grauer agrotauit: mortuusq; ē post quadragesimū tertium annum regni sui: cui Enilmalurchus filius successit. Hic propter iniquitatem & lasciuia a Nerglisaro sororio suo insidiis exceptus in secūdo anno regni periit. Deinde filius eius Labesoracus mēsis nouem: quo insidiis interfecto cōmuni consilio Nabonida insidiatorum unus regnauit: qui Babyloniam muros: qui iuxta fluuium sunt lateribus & bitumine condidit. In septimo autē & decimo anno regni eius Cyrus rex Persarū magna manu Babylonios periit. Nabonida uero regnum suū defensurus exercitum cōstruxit: & uictus pugna in Borsippū urbem confugit: quā Cyrus Babylone capta obsedit. Sed Nabonida diu ferre obsidionem non potuit: seque Cyro tradidit: q̄ humanissime ipsum traxit: ac in Carmaniam cum dignitate ire iussit: ubi non multo post naturæ concessit. Hæc Iudaicis libris: imo uero nostris conuenire uidentur. Scribit. n. in ipsis decimo atq; octauo anno regni sui Nabuchodonosor templum destruxisse: quod secundo anno regni Cyri restitui cōceptū decimo anno regni Darii tandē conditum fuit. Sed Alphœus ē de Assyriis & Nabuchodonosore hoc modo scribit. Megasthenes inquit uir priscus Nabuchodonosorē Hercule robustiorē dicit fuisse: uniuersamq; Libyam cæterāq; Asiam usq; ad Armenios domuisse: quē Chaldæi dicūt cū i regnū suū rediisset furore diuinitus captū magna exclamasse uoce. Futurā o Babylonii uobis ego calamitatē p̄nuncio: quam nec Belus ille: nec ulla uis deorū auerteret: ueniet Persa semiasinus: q̄ uobis afferret seruitutem. His aliisq; huiusmodi dictis subito: euanuit. Cui filius Milma Rudocus successit: quem Iglisares interfecit: ac loco eius regnauit. Cui Babaso Arascus filius successit. Quo insidiis interēpto Nabinidochus regnauit: hunc Cyrus capta Babylone Carmaniam pricipē fecit. De Babylone quoq; Abydemus hæc scribit. Omnia inquit illa loca aquis contecta fuisse dicuntur. Belus at regionē siccasse perhibet: & Babyloniam condidisse: quæ mœnia aquarū illuione deleta Nabuchodonosorus restituit: quæ remanēt ad hæc Macedonū tēpora. Et post pauca cum principatum ait Nabuchodonosorus accepisset: cōtinuo Babylonē triplici muro quindecim diebus muniuit: & fluuios Armachalem atq; Acrachanum ab Euphrate ortos obstruxit: paludē ē effudit uiginti passuū altitudinis parasangarūq; q̄ dragita: portasq; in ea fecit: quas Riuotenētes appellabāt: quibus apertis Babyloniam capos irrigabant: rubricq; maris inūdationem obstruxit: & Teredonē urbē ad sustinēdos Arabum imperus cōdidit: & in regia p̄siles hortos plantauit. Hæc ab Abydeno sumere placuit. Quoniā legitur apud Daniele m Nabuchodonosorem i templo suo ambulatē arrogātia motum dixisse. An non est ita Babylon magna q̄ ego in potentia mea: ad laudem gloriæ meæ in domum regni cōstruxi: Et adhuc ista loquētem eueriū fuisse. Adhæc omnia illa placet asserere: quæ Iosephus in libro de antiquitate iudaica dixit. Sufficiunt inquit ad ostendendā antiquitatem Iudaicā Syriorum simul: & Chaldæorum: & Phœnicum scripturæ: & Græcorū innumerabiles historici: maxime Theophilus: Theodotus: Mnasses: Aristophanes: Hermogenes: Euemerus: Comon: ac deniq; Zophirus: qui omnes & alii forsitan complures (nec. n. omnia ipse legi) diligenter de nostris conscripserūt. Quorū multi etsi nōnulli aberrarint cōmuniter tamen ab omnibus antiquitati nostræ testimonium perhibetur: quāuis Phalereus: Demetrius: & Pilon senior: q̄ carmine conscripsit: ac Eupolemus non longe absunt a ueritate: quibus uenia dāda est: quoniā magnā nostrarum litterarum peritiā non habuere.

EVSEBII PAMPHILI LIBER DECIMVS.

HÆC Iosephus & alia huiusmodi multa: quæ breuitati consulentes prætermisimus: & ad alia transire constituimus. Nam quoniā quibus rationibus gentiliū fabulis contēptis scripturā Hebræorum suscepimus dictum est: ac ipsos Græcos: & uitam: & doctrinam Hebræorum admiratos fuisse: auctoribus suis demonstratum. Age iā declaremus: multa quoq; ab Hebræis Græcos sumpsisse. Quemadmodum inquit Geometriam: Arithmeticam: Musicam: Astronomiam: Medicinam: ipsa deniq; litterarum elemēta: artesq; cæteras a barbaris: ut postea ostendam accēperunt: sic de pietate i unum deum: ac reliqua: quæ ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata: nō aliunde q̄ a Iudæis: ut paulopost patebit: habuerunt. Quod si quis contendat naturali quadā ratione ipsos ea inuenisse: nec hoc quidem recusabimus. Nam si ea: quæ a prophetis Iudæi accēperunt: & præclarissimi Græcorum philosophi conscripserūt diligenter sequi uolumus: non erimus certe accusandi.

Non autē mireſ q̄ si a Hebræis multa eos furatos eē asserimus: cū nō modo disciplinas atq; artes a barbaris abstulerūt: uerū etiā ad hos usq; dies ambitioi seruiētes alter alterius iuētionē furent. Imo uero nōnulli uniuersa aliq; uoluntia suis nobis ascripserunt. Non sunt mea hæc uerba: sed eos ipos audias: cū alter alteri furti arguat. Quod primū ostēdere aggrediamur: ut mores eorū facilius cognoscas. Cū. n. ipi alter ab altero furti honorē sibi arripiat: quo mō abstineſ a nris poterūt? Clamēs igit nri i sexto aduersus gētes poetæ: phōrū: historicorū: oratorūq; furta præ oculis

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

posuit. Textus enī ipsos Orphei: Homeri: Hesiodi: Heracliti: Platonis: Pythagoræ: Herodoti: Theopompi: Thucydide: Demosthenis: Aeschinisi: Isocratis: aliorumq; transcripsit & contulit: reque ipsa ostendit: multos nominibus suis aliorum ædidiisse uolumina: ueluti Eugramō Cyrenæus Musæi de Thesprotis librum integrum sibi attribuit: nec solum perutilia a barbaris dogmata furatos esse: uerū etiam: quæ nobis per sanctos uiros miraculose tradita sunt imitatos fabulis implicuisse: percōtaturq; ab eis falsa ne sint: quæ scribunt: an ueritatis aliquid cōtineant. Si falsa inquit dicent: ut mēdaces cōtemnemus. Si uera cur ea: quæ a Moyse ac prophetis facta esse dicuntur nō credunt? Similia. n. multa esse nemo ignorat: si cut illud: quod in primis fertur: longo tēpore louē olim non pluuisse: uniuersamq; Græciam aquarū per nūria confectā Apollinem interrogasse: quid sibi esset faciundū: respōsumq; oratione ipsius Aeaci opus esse. Ascendit igit̃ rogatus in mōtem Aeacus: & mūdus in cœlum extensis manibus cōmunem patrē oīum inuocauit: orauitq; ut ab hac calamitate liberare Græciam dignaret̃: quo adhuc orāte nubes excitata tonitrua facta: magnaq; uis pluuiæ subito errumpēs uniuersam Græciā irrigauit. Ita oratōibus Aeaci fœcūdisimū Græcis annus tūc fuerat. Hoc inde sumptum esse quis nō uiderit? Et inuocauit Samuel dominū: & dominus uoces & pluuiam in diebus messis. Innumerabilia huiusmodi Clāmēs cōscribit: quibus furacitatē Græcorum ostendit: quæ si legeris: quāta sit eorū ambitio non ignorabis: uege quoniā iste noster est: ab ipsis Græcorū philosophis: ut solemus latrocinia Græcorū ostendamus. Audias ergo qd de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de studioso auditu. Apud Lōginum inquit ad honorem Platonis: ut singulis annis fieri solet: multi simul philosophi cœnabamur: & post cœnam: ut sit: colloquebamur. Cum interim iter Causitrium & maximū orta dissensio ē. Maximus. n. Ephorū Theopōpo anteponebat: Causitrius uero furē fuisse: nihil a se ipso scripsisse ostēdebat: ac a Demachō: & Callisthene: & Anaximene plura q̃ tria milia cōmotum sublata: & in cōcione transposita ostēdebat. Tunc Apollonius grāmaticus. Ignoras inquit Causitri Theopōpum etiam: quem tu laudas furtis plēnū esse. Nam in undecimo de Philippo ab Arcopagetico Socratis: q; nihil aut boni: aut mali aliūde: q̃ a se ipsis hominibus accidat: cæteraq; huius ad uerbum trāscripsit. Sed non orationes solūmodo ille furatur: uerū etiam aliorū gesta falso aliis tribuit. Nā cū Andro historiam diuinationū cōscripserit: dicatq; de Pythagorā: q; aquā a puteo haustā in Metaponto sitiens postq̃ bibit in tertium diē terrā motum fore p̃dixerit. Hæc oīa Theopōpus ad alios trāstulit. Phærecidem enim Syrum ita p̃dixisse asserit: nec in Metaponto: sed in Syria id fuisse dicit. Sibarisi quoq; urbis captiuitatē ad Melesinæ urbis cām trāstulit. Tūc Nicagoras ego quoq; inquit cū historiam eius legerem: multa ipsum a Xenophonte accēpisse: muta sēq; ad peius considerauī. Xenophon. n. in quarto Pharnabazi Agesilai collocutionē propter Apollolophanem Cyziphenū factam ita cōscripsit: ut & dignitas & mores utriusq; quomodo legas cerni oculis uideantur. Hanc rem in undecimū historię Græce Theopōpus traduxit. Itaq; dicit: ut muta tardaq; uideantur. Vt. n. furtum cælaret ea interposuit: quæ cūctationem quādam colloquentium ostendunt: & animatā Xenophontis orationem corrumpunt. Tum Apollonius. Cur Theopōpum & Ephorum uiros in dicēdo tardos furti accusamus: cū Menāder quoq; similiter fecisse inueniatur? Et ab Aristophane grāmatico: qui eum ualde amabat admonitus fuisse dicatur? Vnde latinus sex libros ædidi: quos de Menādri furtis inscripsit: ubi omnia quæ ab aliis accēpit: unum in locum contulit: sicut Philostratus Alexandrinus de Sophocle fecit. Cecilius autem integram ad finem fabulam Antiphonis: quæ lonista dicitur a Menandro in Dissidemonem transcriptam ostendit. Sed quoniā in hanc rem nescio quo modo incidimus: ego quoq; accusare Hyperidem uolo multa fuisse a Demosthene furatum: uege quoniā eisdem fuerunt temporibus uestre puto coniecturæ relinquendum: quisnam ab alio furatus sit. Ego uero Hyperidem existimo: si autem uos Demosthenem ab illo accēpisse contendetis laudo: quoniā quæ accēpit multo præstantiora reddidit. Vituperandum autem Hyperidem duco: si elegantissimam Demosthenis orationem ad peius conuertit. Et post pauca: Belanicus etiā inquit quæ de moribus barbarorum conscripsit ab Herodoto & Damasco itercēpit. Quid uero aut de Herodoto dicam: qui in secundo ab Hecataeo milesio multa trāstulit: ueluti de phœnice: aut de fluuiali equo de uenatione crocodillorum: aut de Isocrate atq; Demosthene: quorum alter in numularia oratione: alter in oratione aduersus Onetorem: omnia quæ de quæstionibus Isæus in oratiōe de hereditate Chilonis dicit eisdem fere uerbis trāstulerint. Aut de Dinarcho: qui multa eisdem uerbis trāscripsit? Antimachus etiā poeta multa furatus ab Homero: parumq; immutata scripsisse inuenitur: uerum ne alios furti crimine accusando ipse quasi fur repræhendi possim: unde hæc habui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igitur duos libros de furtis Ephori cōscripsit. Polionis ē ad Soteridē epistola extat de Ctosii furtis. Liber ē et eiusdem legitur de simili Herodoti crimine. Et i libro quē de uestigiis inscripsit furta Theopompi recitat. Tum Prosenes alios quidem fures depræhendistis. Platonem at cuius solēnitatem tãq; herōis celebrantes apud Longinum conuenimus hoc ipsum fecisse: uereor enim furti uocabulum dicere: cum de Platone uerba facio: non depræhendistis. Quid ais inquit galieta? Aio inquit qd rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plura inuenirētur: si eorum: qui apud Platonem philosophati sunt: libri omnes reperirentur. Nā cum forte his diebus Protagoræ de ente librum legerē aduersus eos qui unum ens dicunt esse: eadem omnino inueni scripta: quæ apud Platonē leguntur. Quod ut ita esse cognoscatis ipsum audiatis: nouitateq; nāq; rei commotus memoriter omnia tenere studui. His dictis uerba ipsorum philosophorum conscribit: quibus apertissime furem fuisse Platonem ostendit. Sed factis iam dictum est: q; alter ab altero Græci furentur: & alter alterum studiosè redarguat.

N qui apud
sed prius
tates deo
Linus et
atq; Phœ
Clarius: D
multa fac
iueni: ent
uidētes: ali
utilia uera
consentitu
ctores erro
qui oēs ip
phæta fue
le & quing
tia: quad
spacio tem
fuit: quem
rium: aut
bus dicitu
solum mo
eo tempore
manas iuc
metica: &
& bonarū
diuinos p
pellare sole
Tertia Cle
cum sed Pl
nationibus
re quo iuda
i libro doc
nullus unq
italicam ph
Vnde grate
inde causan
mi hac inu
quam Aegy
nis examina
ci accēperu
baris se didi
sunt region
linearum su
annos long
ut disceret p
Græciam co
dæ disciplin
contulerunt
ab Aegyptiis
ti hoc est: qu
nem demon
ipsi dicerēt gr
utilitatis a di
nerari maluer
praetiam thec
cidimus: ut m
summum De

Quod disciplinas omnes & artes a barbaris Græci accēperunt.

Non est aut ab hac præparatione euangelica alienum breuiter ostēdere: disciplinas oēs & artes a Barbaris Græcos habuisse: ne quis accusare nos audeat: si ab Hebræis & scriptura pietatem didicisse prædicemus: cum quæri aliquid apud eos dicere uideant: nec fabulis theologia imiscere: Hebræorum doctrinā plane imitari cognoscant. Juniores enim oēs sunt: qui apud Græcos recte aliquid philosophati sunt: non hebræis solum: nec Phœnicibus atq; Aegyptiis: sed priscis et ipsi Græcis. Primus enī oīum ex Phœnicia Cadmus Agenoris filius mysteria & solēni tates deorū Græciæ tradidit: simulachrorū consecrationes et hymnos: deinde ex Thracia Orpheus. Linus et Musæus: quos circa tempora troiana floruisse asserunt: a quibus nihil aliud q̄ Aegyptiorū atq; Phœnicum falsitas paucis cōmutata Græciæ cōmēdata est. Quibus q̄dem ī temporibus Pythius Clarius: Dodonæus maxie colebant: simulachraq; aliorū deorū atq; herorū & tēpla cōstruebāt. Et post multa sæcula philosophiæ data ita diligēter opa est: ut cū nihil ueri ī traditōibus maiorū philosophātes iuuenirent: p̄clara illa maiorū oracula cū auctoribus suis cōtēpserint: q̄ppe ab illis nullā se cōseq̄ utilitatē uidētes: aliena tanq̄ nudi atq; pauperes ueritatis & disciplinæ nō temere scrutabāt: & ab aliis gētib; q̄ utilia uerag; censebāt: ī omnibus artibus atq; disciplinis non sine labore mutabant. Nempe ipsi Græci confitentur post Orpheam Linum & Musæum antiquissimos: ut ipsi dicunt theologos: & multorū auctores errorum septem quosdā uiros admirabiles adeo sapientia fuisse: ut sapiētes uulgo appellati sint: qui oēs t̄pibus Cyri Persæq; regis floruerunt. Quo q̄dem tēpore apud Hebræos nouissimi oīum prophætæ fuerunt annis post troiana tēpora pluribus q̄ sexcentis. A Moyse autem non paucioribus q̄ mille & quingentis: quod paulo post planius faciemus. Verum ab istis sapientibus nihil aliud q̄ sententiæ quādā commodæ atq; breuiter dictæ ad utilitatem humanæ uitæ compertum est. Magno deinde spacio temporis interposito philosophorum genus incēpisse fertur. Pythagoras enim primus oīum fuit: quem philosophiæ quoq; nomen inuenisse constat. Hunc multi samium: alii tyrrhenum: alii syrium: aut tyrium fuisse cōtendūt. Ita nō plane Græcus maximus: & primus philosophorum ab omnibus dicitur. Nam Pherecidem doctorem Pythagoræ syrium omnes fuisse tradunt: quāuis non eum solum modo: sed Persarum etiam magos: & Aegyptiorum diuinares audisse Pythagorā asseratur: eo tempore quo iudæorum alii in Babylonem: alii in Aegyptū transmigrarunt. Audiuit aut & Brachmanas iudæorum philosophos: sic ab aliis astrologiam: ab aliis geometriā: ab aliis musicā: ab aliis arithmeticā: & aliud ab aliis habuisse. A Græcis aut nihil eum habuisse ausus q̄spia est dicere: tāta doctrinæ & bonarū artū penuria in Græcia fuit anteq̄ Pythagoras oīa: q̄ ab illis collegit sūmo studio docuit: & diuinos p̄p̄ea meruit honores: a quo priā philosophia p̄cessit: quā Italiā quoniā ibi maxime docuit appellare solent. Secunda est: quam Thales unus de septem sapientibus tradidit: quæ Ionica nominatur. Tertia Cleatica dicitur: cuius Xenophanes colophonius auctor ascribit. Thalem autem multi nō Græcum sed Phœnicem dicunt: nonnulli Milesium fuisse arbitrantur: quem tradunt ab Aegyptiorū diuinationibus plerag; accēpisse. Solonē uero unum de septem: qui leges Atheniensium cōscripsit tempore quo iudæi Aegyptum frequentes habitabant illo peruenisse Plato in Timæo testatur. Quo quidem ī libro doceri eum a Barbaro uidemus his uerbis. O Solon Solon: Græci semper pueri estis: senex autē nullus unq̄ Græcorum fuit: ac ideo apud uos nulla disciplina uetus inueniri potest. Plato quoq; ipse cū italicam philosophiam hauserit in Aegyptum abiisse traditur: nec breui tēpore conuersatus ibi fuisse. Vnde grato animo omnia: quæ optima sunt a Barbaris se consecutum proficitur. Dicit enim ī Epimētide causam fuisse Barbare illum qui primus hæc inuenit. Vetusta enim regio inquit eos aliud qui prius hæc inuenerunt. Longam autem ætatem multi cōsecuti sunt propter æstiuū temporis serenitatem: quam Aegyptus maxime atq; Syria possidet. Quare ab initio usq; ad hæc tempora innumerabilibus annis examinata uere nobis tradita sunt. Deinde subiicit. Fateri autem oportet quicquid a Barbaris Græci accēperunt ad meliorem illud finem perduxisse. Hæc Plato Democritus autem multo prius a Barbaris se didicisse his uerbis gloriā. Ego uero inquit multo plures q̄ omnes ceteri homines: q̄ modo sunt regiones peragraui: multas urbes uidi: sapientes uero audiui: nec quisquā me in demonstratione linearum superare potuit: nec ipsi quidē: q̄ Arsepedonaptæ apud Aegyptios appellātur. Octogita enim annos longe a patria disciplinarum amore absui. Babylonem enim etiam iste & Persas in Aegyptum ut disceret petiit. Quid de Heraclyto ac de aliis Græcis dicam: per quos omnes illuminatam doctrinā Græciam constat. Nam ante sæcula eorum uatibus & oraculis dæmonum inhiabat: nec aliquid solidae disciplinæ uestigium continebat. Mirabilia uero Apollinis illa responsa nihil penitus hominibus contulerunt: sed errantes huc atq; illuc magno sudore aliena sibi homines congesserunt: geometriā enī ab Aegyptiis: astrologiam a Caldæis: & alia ab aliis accēperunt. Sed nihil unq̄ tanti mutuati sunt quāti hoc est: quod ab Hebræis habuerunt: unius enim dei cognitionem inde recēperunt: & multitudinem dæmonum suorum spreuerunt. Cur ergo nos inculant si Hebræorum scripturam barbaram: ut ipsi dicerēt græcæ philosophiæ anteposimus: quoniā omnia bona a Barbaris ipsi furati sint: nec q̄cūq; utilitatis a diis suis habuerunt: Quos iure multi apud eos contempserunt: ut impii dici q̄ dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accusant: aut non magis laudant atq; admirantur: qui falsitate cōtempta etiam theologiā secuti sumus: quæ sola uera est ab omni falsitate remota. Nam neq; in impietate iudicamus: ut multi Græcorum sapientes nullum Deum colentes: neq; rursus: ut mirabiles philosophi summum Deum cognoscentes multorum falsitatem deorum falsitati permiscuimus. Sed de his alias:

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

Nunc autem non philosophicas solum doctrinas: sed omnia inuenta hominum humanae uitae utilia a Barbaris Graecos accepisse comprobemus. Primus igitur qui litterarum elementa Graecis tradidit Cadmus ex Phoenicia erat: unde Phoenicia litterarum elementa prisci poetae dixerunt. Multi syros litteras primos comperisse asserunt. Syrii autem et hebraei sunt. Nam iudaea in Syria semper a scriptoribus habitata est: & Phoeniciam et apud priscos appellari constat. Temporibus autem nostris palaestinem Syriae appellat. Argumento autem illud maximo est ab hebraeis repertas esse litteras ipsarum litterarum apud Graecos appellatio. Singula enim apud hebraeos elementa appellatione significatiua uocantur: quod apud Graecos nullo modo fieri potest. Vnde non esse ab illis inuenta: sed ab illis accepta declarat. Omnes autem litterae apud hebraeos uiginti duae sunt: quarum prima Aleph dicitur: quod latine disciplina dici potest. Secunda Beth quod domus significat. Tertia Gimel: quod uocis plenitudinem significat. Quarta Delth: quod librorum dici potest. Quinta Ita: quod uocabulum ista significat: quae omnes uoces talem sensum efficiunt. Disciplina domus: plenitudo librorum haec. Sextum elementum apud eos Va dicitur: quae uox latine in ipsa dici potest. Deinde Cai: quod uocabulum significat uiuit. Septimum: id quod significat uiuens: totum hoc simul in ipsa uiuit uiuetis. Nonum Teth dicitur: id est bonum. Decimum Ioth & interpretatur principium. Simul haec duo bonum principium significat. Vnde decimum Caph: latine tamen. Duodecimum Labd: quod & poetea Sanich: quod interpretatur auxilium: totum hoc simul ex ipsis significat. Disci totum simul tamen discere. Deinde sequitur elementum: quod Men appellant: quod interpretari potest ex ipsis. Deinde Nun: idem sempiternum auxilium his accedit. Ain quod latine fontem: aut oculum significat. Deinde Phi: quod os dici potest. Deinde Sade: quae uox iusticia interpretari potest. Simul sensus est fons: aut oculus: & os iusticiae. Elementum deinde accedit Cophi id est uocatio: deinde ris: quod caput significat: deinde sen: quod dentes dicere possumus: postremo thau: quod signa dici potest. Omnium igitur sensus elementorum hic est. Disciplina domus: plenitudo librorum: haec in ipsa uiuit uiuens: bonum principium: tamen discere ex ipsis: sempiternum auxilium: fons: aut oculus atque os iusticiae: uocatio capitis: & denique signa: haec est elementorum hebraicarum latine dicta sententia: quae disciplinae litterarum summo opere conuenit: quod apud alias gentes inueniri nequit. Vnde fateri necesse est: non ab aliis quam ab hebraeis litteras esse inuentas: Graecos uero ab hebraeis accepisse: ipsa litterarum appellatio significat: hebraei. n. Aleph: graeci Alpha dicunt: illi beth Graeci uita: gama Graeci gimel illi: deinde delth: illi deltha: isti & alteri zai: alteri zeta: caetera quoque similiter. Vnde patet ab hebraeis litteras inuentas ad alios & ad Graecos tandem peruenisse. Haec de litteris dicta sufficiat. Clamens quoque cum in simile iciderit materiae Aegyptios ostendit medicinam inuenisse: & Aesculapium aplificasse. Atlante autem ex lybia primum nauim construxisse ac nauigasse: astrologiam primos Chaldaeos: Aegyptios deinde addidisse: Phryges autem uolatus primos obseruasse: & Tuscos aruspicium comperisse: Telmessios somniorum interpretationem: Tyrhenos tubam: Phryges fistulam ex Phrygia enim erat Olympus & Marfyas: qui fistulam inuenerunt: Lucernae usum Aegyptios: qui annum in duodecim partes primi distinxerunt: primi quoque lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt: nec intrare in templa quemquam a muliere nisi lotum sanxere: geometriam etiam ipsos inuenisse: Selmentem uero & Damnameneum iudaeos in Cypro primos ferrum inuenisse: ferri autem tincturam aut tepetrem: qua robur accipit Delam iudaeum comperisse: quis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse asserat: falce Thracas comperisse: ut primo peltis equestres usos: quam Illyrii primo inuenerunt: Cadmum auri metalla primum in monte Pangeo excogitasse. Quadrirremem a Carchidoniis primum factam fuisse: cuius architectus Volporus fuit: Medeam primam tincturam capillorum excogitasse: Pannonas: qui Noricum habitarant: quos Noropes appellant: aeris usum inuenisse. Olympum ex Mysia Lydiam harmoniam. Dicordum assyrios: Sambucam: instrumentum etiam id musicum est: Trogloditas. Masiam phrygem tricordum: diatanam quoque harmoniam: & myxophrygiam: atque myxodiam: thamyri thraca: harmoniacam: doricam: Sydonios triremem: Siculos phormingem non ualde a cythara differere. Haec Clamens noster caeteraque huius a Cydippo Mantineo: Antiphane Aristodemone: ac Aristotele collegisse ait: operae autem precium est a Iosepho etiam iudaeo nonnulla transcribere. Is enim uir cum de antiquitate iudaica scribat multo iunior fuisse Graecos ostendit: ac a Barbaris omnia collegisse: diuersaque inter se ac uaria conscripsisse. Verba igitur eius haec sunt. Non possum inquit non admirari eos: qui putant de uetustissimis rebus solis esse Graecis credendum: nobis autem caeterisque hominibus nullam esse fidem adhibendam. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uouerimus: quae a Graecis facta inuentaque: siue urbes conditas dixeris: siue artes excogitatas: siue legum sanctiones heri aut nudiustertius: si eum nostris conferas: incipisse putabis. Scribendae uero historiae curam omnium postrema ipsis fuisse constat. Vnde ipsi quoque Chaldaeos: Phoenices: & Aegyptios (non enim libet modo nos quoque istis connumerare) aperte fatentur: uetustissimam firmamque priscamque reque traditionem tenere. Regionem enim habitant: quae minimas continentis regiones patiuntur: multaque opera ac magno studio semper incubuerunt: omnia praecleara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posteritati commendari. Graeciam uero non ignoramus saepius deuastatam rerum gestarum memoriam amisisse. Ita nouo genere uiuendi saepius instituta: a se originem rerum incipisse putarunt. Litteras autem posteriores pene omnibus acceperunt: a Cadmo enim didicisse gloriantur. Nec tamen aut ex templis: aut loco publico scripturam se habuisse dicere audet: quae id significet. Vnde magna quaestio est: utrum Troiani belli temporibus litteris uterentur: & paulo post Cadmus uero Milesius: & Argiuius Acisilaus: qui primi apud Graecos historiam scribere aggressi fuerunt: non multo ante Xerxis temporibus fuisse perhibent. Praeterea Pherecides Syrius: Pythagoras & Thales: qui de caelestibus atque diuinis

rebus primi Græci pauca scripserunt ab Aegyptiis & Chaldaeis cuncta didicerunt: quos oēs una uoce Græci uetustissimos oīum p̄dicāt. Quomodo igitur supremæ arrogantiæ nō est sibi solis antiquitatis memoriam attribuere? Aut q̄s ab ipsis scriptoribus nō facile percipiet: nihil certum: sed oīa coniecturis Græcos scripserunt? Pugnat. n. inter se oēs: & alter alterius falsitatem redarguit: non est opus: ut eos moneā: q̄ melius me sciunt: q̄d Ellanicus: contra quē Acusilaus de Genealogiis ædiderit: nec ut enumerē in quot quātisq̄ Hesiodū repræhendit: nec dicā quomodo Ephorus Ellanicum: Timæus Ephorū: Timæū posteriorēs: Herodotum oēs repræhēdunt. Non est necesse de singulis atq̄ minoribus dicere: cū de Persarum in grāciam ipetu: & de p̄claris facinoribus tunc gestis inter se uehementer scriptores discrepent: cū ēt Tucydidem: q̄ accuratissime suorū tēporum conscripserit historiā creditur: q̄si mendacē nonnulli ac cūsent. Huius discrepantiæ quīs multæ possint esse causæ: duæ tamē mihi p̄cipue uident. Quæ prima & maxima est: q̄a nullam curam: ut publice p̄clara facinora scriberent: Græci populi habuerunt: ac ideo magna in scriptoribus mentiendi licentia fuit. Nā ipsi ēt Athenienses: quos & indigenas putāt: & diligētiore fuisse constat: primas oīum publicæ scripturæ leges Draconis de cæde: qui paulo ante Pisistratū fuit cōmendatas fuisse asserunt. Non oportet de Arcadibus dicere: q̄ quis uetustissimos se oīum prædicent: ultimi tamen oīum litteras didicerunt. Quare cum nihil extaret publice: quo & ignari docerent: & mendaces redarguerentur: partim ignorantia: partim affectione factum est: ut magna inter scriptores discrepantia inueniatur. Altera causa est: quia non ueritatis amore: quīs ita profiteantur: sed eloquentiæ suæ ostentatione: quoniā ueteres scriptores superaturos se facile credebant: scribendi laborē sumebant. Ita nonnulli fabulas: nonnulli ciuitatum: aut regum laudes: aut uituperationes: nonnulli ueterum scriptorum: ut ipsi eloquentiores uiderent: emendationem conscripserunt. Vnde sit cum historiā scribere p̄stent: non id sed huius oppositum faciant. Veritatis enim historiæ signū illud ē: ut de eisdem rebus eadem oēs conscribant. Illi uero sic se ueraces uisum iri putarunt: si unusquisq̄ aliter q̄ cæteri conscripserit. Hæc Iosephus. Sed non erit ab re quasi apicem Diodori testimonium asserre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicendū modo de his est: q̄ p̄scis tēporibus prudentia doctrinaq̄ clari ad Aegyptum usq̄ profecti sunt. Sacerdotes enim Aegyptiorum in sacris libris scriptum inueniūt Orphea: Melampoda: Dædalum: Homerū poetam: Lycurgum: Spartiatem Solonē Atheniensem: Platonem philosophum: Pythagoram Samium: Eudoxū mathematicum: Democriū Abderitam: Enopidem Chium Aegyptum petiisse: quorum omnium uestigia: aliorum imagines: aliorū nomina locis aut instrumētis indita extant: asseruntq̄ uniuersa illos: q̄bus apud Græcos claruerunt: ab Aegyptiis accipisse. Orphea enim mysteria Dionysi & errores Cereris sic conscripserunt: ut mysteria Osiridos: & errores Isisos se habēt nōibus solūmodo imutatis. Supplicia uero impiorum apud iferos: & amœnos piorum campos ad imitationem eum fecisse earū regū: quæ in sepulchris ab Aegyptiis gerunt. Quā rē Orpheus primus apud Græcos trāstulit: & Homerus amplificat. Melampodē autē aiunt ea quæ de Saturno & de Titanum pugna dicunt: ac de aliis deorū calamitatibus ab Aegypto in Grāciam traduxisse. Dædalum autem affirmāt uolutiones Labyrinthi fuisse imitatū: qui usq̄ ad hæc tēpora in Aegypto p̄manet a Mendote: uel sicut q̄dā dicūt: a rege Maro multis annis ante Minoē cōstructus: cuius rei signū est statuarum numerus: quas Dædalus apud Græcos confinxit: neq̄. n. plures neque pauciores sunt: q̄ apud Aegyptios sint. Ita uero esse inde maxie patere aiunt: q̄ in Méphyde Prophylæa Vulcani Dædalo architecto facta ostendūt. Quo q̄dē opere adeo admirabilis ingenii uisus: ut lignea eū statua donauerint: q̄ in eodē Vulcani tēplo conspicit. Adeo enim superauit Aegyptios: a quibus didicit: ut propter multa: quæ adinuenit honores diuinos apud eos cōsecutus sit. Templū enim Dædali ad hæc usq̄ tēpora in insula q̄dam iuxta Memphī sum mopere colit. Argumēta quoq̄ nonnulla solent asserere: q̄bus fuisse in Aegypto Homerū plane ostēdūt: ac maxime: quia Helenē scripsit portionē Thelemacho apud Menelaū hospitanti præbuisse: qua factū ē ut calamitatū suarum obliuisceret. Quā quidē portionē ab Aegyptiis dicite poeta Helenā a Polimnesta q̄dā Thanis uxore didicisse. Nā usq̄ ad nostra tēpora solæ diospolitica mulieres iram atq̄ mœsticiam portionibus sedare nesciūt. Diospolis autē Thebæ sunt. Venerem quoq̄ aureā Homerus appellat: quo nomine uulgo ab Aegyptiis nomināt: & lucus Veneris aureæ apud eos ad huc inuenitur. Lycurgum similiter Platonē Atq̄ Solonem multa in libris atq̄ legibus suis concipisse patet: quæ ante illorum tēpora Aegyptii habuerunt. Pythagoram quoq̄ geometriam & Arithmeticam ab eis didicisse: & animæ in cætera animalium migrationem a dogmatibus Aegyptiorum sumpsisse. Democritum uero putant quinquennio in Aegypto conuersatum multa ide didicisse. Enopidē quoq̄ ab Aegyptiis astrologis & alia complura: & obliuationem zodiaci percipisse. Eudoxum etiam ab Aegypto in Grāciā multas astrologiæ rationes transtulisse. Teraculem similiter atq̄ Theodorum Rhetorū filios: qui simulachrum Apollinis pythii fabricati sunt: quiq̄ fingendo apud p̄scos omnes excelluerunt: multis anis in Aegypto uersatos cōtēdūt. Hæc a Dioro sumpta sufficiāt. Si ergo ab oībus barbaris quicūq̄ clari apud Græcos fuerunt nō pauca neq̄ minima acciperūt: nec iccirco q̄piā eos accusauit: cur nos accusant: qui uera pietate cōmoti scripturā Hebræorū complectimur.

De antiquitate Moyſi ac prophetarum.

CAP. III.

Erum ne forte quoniam cognitionem unius dei Hebræos solummodo uere habuisse diximus: ac ab eis cæteros: si quid hac de re præter Hebræos uere senserunt: accipisse contendimus: ne quis unq̄ aliter actum putet: ac a Græcis Iudæos hoc habuisse dogma contendant: declarandum est: quibus temporibus Moyſes & prophetæ fuerunt. Plurimi ergo (peruti

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

lis nāq; res est) de antiquitate Moysi & prophetarum scripserūt: a quibus nonnulla transcribā: quāvis ipse noua uia rationeq; usus hoc modo rem disponere statui. Nemo inficias ibit imperatoris Romae norum Augusti tēpibus Saluatoris nostri natiuitatem fuisse: doctrināq; quintodecimo Tyberii caesa- ris anno euāgelicam incēpisse. Si quis ergo ab hoc Tyberii anno ad superiora scandens diligenter usq; ad Darium Persarum regem: & restitutionem templi pueniet: quingentos. xlviii. annos inter Tyberiu & secundum Darii annum interfuisse cōperiet. Secundus enim Darii annus sexagesimāquinta olym- piadis primus fuit. Tyberii autē quintusdecimus ducentesimaquinta ac primā olympiadis quartus i- uenitur. Ita centum ac triginta septem olympiades iterfuisse manifeste uidēt: qui numerus quaterna- rio auctus: quadriēnium. n. olympiadi attribuit: quingentos. xlviii. annos effecit. In secūdo autē anno Da- rii septuagesimus Hierosolymorum: & templi destructionis fuit: ut Iudaeorū historia ostēdit. Quod si a secundo Darii anno ad primā olympiadem percurras: olympiades quidem. lxxiii. annos. cclvi. inter- fuisse comperies. Quos quidem annos: si ab ultimo desolationis anno: ac restorationis principio ascē- dendo auferas ad quinquagesimū annum Ozia Iudaeorum regis: quo tēpore Isaias & Osce propheta runt: omnino peruenies. Ita prima olympias Isaiā temporibus fuisse inuenit. Inde autē a prima olym- piade usq; ad captiuitatem Troia: ut Graecorū ipsorum historiae significant: quadringenti ac quinquaginta anni colliguntur: quē annorum numerum a quinquagesimo Ozia anno similiter auferēdo: ad tertium annum Labdonis Iudaeorum iudicis peruenies. Ita Troiana urbis destructio septem annis an- teq; Sanfon Hebraeos iudicasset fuisse ostenditur: quem corporis robore inuictum fuisse: ut Herculem Graeci scribunt: Hebraei testantur. Inde a captiuitate Troiana: si quadringentos ascendendo annos au- feras: ad Moysē & terrigenam Cecropem deuenies. Omnia uero quae apud Graecos mirabilia narrā- tur post Cecropem fuisse constat. Nam Deucalionis diluuium: Phœtonis incēdium: natiuitas Erich- tonii: Proserpinā raptus: Cereris mysteria: Eleusinorū constitutio: Triptolemi satio: Europae raptus a Ioue: Apollinis partus: Cadmi ad Thebas aduentus: & adhuc iuniores illi Dionysus: & Minos: Aescu- lapius: Perseus: Dioscuri: Hercules post Cecropem oēs fuerūt. Quare oibus his multo uetustior Moy- sem fuisse cōfirmatur. A Moysē uero usq; ad primum annū uitae Habraam quingentos ac quinquaginta annos comperio: quos si a Cecropis regno: ad superiora auferas: ad Assyrium Ninum tandē puenies: quē aiunt primum toti Asiae India solum excēpta regnasse: a cuius nomine ciuitas Ninus appellata ē: quā Iudaei Niniūc dicūt. Eo tēpore Zoroastes magus apud Bactrios regnabat. Nino autē uxor Semiramis suc- cessit. Nini ergo atq; Semiramidos Zoroastisq; tēpibus Habraā fuisse cōstat. Nā hēc oīa nobis certis ra- tionibus in eo libro demonstrata sunt: quem de temporibus inscripsimus. Vtar autem impraesentia- rum Porphyrii de uetustate Moysi testimonio: illius uidelicet: qui Hebraeorum atq; Christianorum inimicissimus odii cumulo ipsum quoq; Moysē atq; prophetas improbis petēr uerbis ausus est. Sic enim inimicorum testimonio uetustas Moysi magis comprobabit. In quarto ergo eorum: quos ad- uersus nos libros euomit: his uerbis utitur. Narrat autē Iudaeorum historiā uerissime: quoniam & lo- corum & uirorum nomina similiter atq; ipsi posuit Sachoniatho Berutius: qui earum rerum oīum monumenta ab Hierobalto Dei Leui sacerdote asserit habuisse. Quam quidem historiā Belbalo Be- rutorum regi inscripsit: quorum uirorum tempora multo ante Troiana tempora fuisse comperiunt. Is Sachoniatho Phoenicum lingua partim a singularum urbium annalibus: partim a libris sacris: qui templis dedicari solebant: collegit ingenio: quem non multo post Moysē Semiramidos temporibus fuisse scriptum est. Hēc Porphyrius. Si ergo Semiramidos temporibus Sachoniatho fuit: eā uero mul- to ante Troianam calamitatem fuisse perhibetur: an erit Sachoniatho quoq; Troianis tēporibus mul- to uetustior? Sachoniathonem uero ab aliis collegisse historiā ipse Porphyrius testatur: quos & ipsos iuniores Moysē fuisse concedendum est. Sed ponamus etiā eisdem temporibus Moysi Sachoniatho- nem fuisse: quoniam tamen Moyses Semiramidos temporibus huius philosophi testimonio compe- ritur: quando nos Habraam fuisse contendimus. Antiquior est Moyses secundū Porphyrium q̄ ipsi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante Troiana tempora. Quare Moyses quoq; si- militer. Primus uero apud Argiuos Inachus regnauit: quando nec ciuitas nec nomē Atheniensiu erat. Primus autē Argiuorū rex quinti Assyriorū regis tēporibus fuit cētū quinquaginta ānos post Moysē atq; Semiramidem: in qbus nihil apud Graecos illustre factū inuenit. Quadringentis autē annis & qui- quaginta fere post Semiramidē primus apud Atheniēses Cecrops idigena: ut ipsi dicūt: regnauit. Troi- a septimo post Inachū regnate apud Argiuos: & post Inachi autē tēpore Ogygium dicūt diluuiū fuisse. Et Apis apud Aegyptios primus Deus appellatus est: & Inachi filia: quā Isidē Aegyptii noīarūt. Prome- theus quoq; & Atlas illis tēpibus fuerunt. A Cecrope autē usq; ad Troianorū calamitatē paulo pauciores q̄ quadringenti anni colligunt: in qbus diluuiū Deucaliōis: & incendium Phæthōtis fuisse nō ignoramus. Cecrops autē primus Deū Iouē appellasse fert: & arā instituisse primus: & simulachrū Palladis erexisse. Post Cecropē autē Dii Graecorum oēs nati fuisse uidēt. Ita ad Troiana tēpora a tēpibus Moysi plures q̄ octingenti anni Porphyrii testimonio fuisse comperiūt. Homeg; uero atq; Hesiodū multo iuniores Troia fuisse manifestū est. Pythagorā uero & Democritū i quinquagesima olympiade septingētis fere annis post Troiam fuisse cōstat. Quare huius philosophi auctoritate mille quingentisq; ānis ante Græ- corū philosophos Moyses fuit. Veq; quoniam multi praelari apud nos uiri atq; doctissimi Iudaeorū anti- quitatē certis uerisq; argumentis probarūt: quoq; alii a Graecis: alii a Chaldaeis atq; Aegyptiis: nonnulli et a Phoenicibus atq; Hebraeis propositū suū approbarūt: imo uero cuncta simul cōferētes mirabili ra-

*Septima annu-
quib; apud.*

*Olympias quos
apud glos.*

*Troiam uero dicit
inuenio*

*A moysi usq; ad
ab hys aut*

Quos res arguunt

hominibus quod

tione ac u
eog nonu
nio multo
uerbis uti
scripta tpi
cōfusio t
colligā. Q
fuerint ape
ta durauit
gontisq; hi
apud Esdr
oibus con
& maxim
fuere mille
Philochor
quoq; qui
quo primū
ge: ut dixi
quintam o
anni fuerūt
dendo ad a
poribus: a q
uallationē c
perhibet. A
lum modo
rius facta. A
et secundū
Polemon. n
ptii exercit
lius grāmat
Inacho inqu
cerunt. Her
quodāmod
Mendesi:
annorū: disse
cōperiuntur
anno: quo u
factus est: &
percuterent
loni Aegypti
tuor autē &
tur atq; form
Tacianus uer
Moysē ant
Reginus: Th
Sed quoniam
tionem Her
annos: Arist
troianam: Ph
tatem Troian
quadringentis
gesimatertia t
uerla historia
nō multo ante
& Aegyptiorū
fuisse scripsit. T
guam aditus u
Aegyptios om
non rex: se Mēd
se duce Iudaeorū
regnabat. Apion
runt autē ab Inach

tione ac uia: singularum gentium præclara facinora: quæ in eisdem temporibus gesta sunt: collegerunt: eorum nonnullas uoces uerbaque transcribam: ne laborum suorum fructu auctores priuent. Vtar autem testimonio multorum: ut ex omnibus Hebræorum uetustas indubitata habeatur. Africanus igitur in tertio annaliu suorum uerbis utitur. Usque ad olympiadas nihil exploratum in historia Græcorum inuenitur: sed omnia confusis conscripta temporibus sunt. Post olympiadas uero: quoniam quadriennio diligentissime omnia notabant: nulla penitus confusio temporum fit. Quare præclara fabulosaque facinora: quæ ante primam olympiadem fuerunt: summatim colligam. Quæ uero post gesta sunt: ita cum Hebraicis Persicisque historiis conferam: ut ea quæ in eodem tempore fuerint aperte significem. Hebræorum igitur in Babylonem migratio a Nabuchodonosore facta septuaginta durauit annos. Cyrus regnauit olympiade quinquagesima quarta a Diodori Thalicostoris Polybii Phlegontis historiis patet: quo anno Iesus filius Iosedech primam particularē deductionem populi fecit: ut apud Esdram Iudæum conscriptum est. Vegit ista: ut dixi: propter olympiadam certitudinem eodem modo ab omnibus conscripta sunt: cum nullam omnino confusionem patiantur. Ab Ogyge autem indigena: cuius temporibus primum & maximum diluuium in Attica fuit: & Phoroneus Argiuus regnabat: usque ad primam olympiadem anni fuere mille atque uiginti. Ita. n. omnes asserunt: qui Atheniensium annales conscripserunt: Ellanicus dico atque Philochorus. Castor et Thalys in hoc conueniunt: quod Syriam historiā diligenter tractarunt. Diodorus quoque: qui orbis historiā in bibliothecis contulit: aliique permulti. Et post pauca. Dicimus ergo Ogygem: a quo primum diluuium notatum Ogygium est temporibus Moysi fuisse: quod hoc pacto probamus. Ab Ogyge: ut diximus: mille uiginti que anni usque ad primam olympiadem fuerunt: a qua usque ad quinquagesimam quintam olympiadem: id est usque ad primum annum Cyri Persarum regis: & Iudæi populi reductionem anni fuerunt. ccx. & vii. Quare ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti. xxxvii. fuerunt: quos si auferes ascendendo ad annum illum peruenies: quo ab Aegypto Moyses populum eduxit. Fuit ergo Moyses Ogygi temporibus: a quo Eleusis condita est. Atticos igitur annos ab ista sumamus. Et post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuii centum nonagintanoue annis usque ad Cecropem Attica sine rege & pene deserta fuisse perhibet. Astæum. n. quæ post Ogygem fuisse nonnulli fingunt: cæterisque usque ad Cecropem nuda solummodo esse notia Philochorus scribit: & post aliqua computatione annorum a Iudæica scriptura diligenter facta. A Moysse igitur inquit usque ad Cyrum mille. ccxxxvii. anni colligunt. Quod ab Ogyge ad Cyrum et secundum Græcorum historicos colligi demonstrauimus. Sed Græcorum et nonnulli hoc ipsum testantur Polemon. n. in primo græcarum historiarum. Temporibus inquit Apidos Phoronei filii magna pars ægyptii exercitus ab Aegypto expulsa in Palæstia Syriæ non longe ab Arabia habitauit: Apion et Possidonius filius grammaticorum omnium diligentissimus historiæ perscrutator in quarto historiarum: & in libro aduersus Iudæos Inacho inquit regnante apud Argiuos: & Amali apud Aegyptios Iudæi duce Moysse ab Aegyptiis decerunt. Herodorus quoque Amasidos & defectionis huius in secundo mentionem facit: Iudæorum etiam quodammodo meminit: cum Syrios dicat: qui Palæstinā habitant circūcidi solere. Ptolemæus præterea Mendesium: qui Aegyptiorum historiā ab initio conscripserunt his ita conuenit: cæteri quoque omnes: ut minima quædam annorum differentia esse uideatur. Ita notabilia gesta mirabilis Græcorum siue uera siue ficta post Moyssem fuisse cõperiuntur. Visum est autem mihi a tempore regni Attici res Græcorum Hebraicis cõferre. Primo igitur Ogyge anno: quo usque ad primam Olympiadem mille ac uiginti fuisse ostendimus exitus Iudæorum ab Aegypto factus est: & in Attica Ogygi illud diluuium: neque id iniuria. Cum. n. ira dei gradine ac tempestatibus percuterentur Aegyptii: non poterant aliquæ partes et orbis non commoueri: Attica præcipue: quia coloni Aegyptiorum: ut multi alii: & Theopompus in Tricarano affirmat: Athenienses fuerunt. Post quatuor autem & nonaginta annos Prometheus fuisse a nonnullis dicitur: quem finxisse homines fabulantur atque formasse: quoniam sapietia eloquentiaque sua a bestiæ uita in ciuilem transformauit. Hæc Africanus Tacianus uero: qui se ipsum in Assyria regione natum dicit: uir lingua Græca doctissimus: Græcis omnibus Moyssem antiquitate anteponebat de Homero inquit Stesimbrotus: Thasius: Callimachus: Colophonius Reginus: Theagenes: qui fuit Cambyse temporibus: & Herodorus Halicarnassensis: aliique complures scripserunt. Sed quoniam aliter alii tradiderunt: quibus fuerit temporibus affirmare non possumus. Crates enim ante reductionem Hercularum octuaginta post Troianam tempore annos floruisse contendit: Erat hosthenes post ceteros annos: Aristarchus quando ionica colonia deducebatur centum & quadraginta annos post destructionem troianam: Philochorus Archiuppi Atheniensium principis tempore centum & octuaginta annis post captiuitatem Troianam: Apollodorus ducis & quadraginta post Troianam tempora: nonnulli in prima olympiade quadringentis annis post illius euerisionem: alii Archilochi æquale fuisse contendunt: qui fuit olympiade uigesimalertia temporibus Gyge regis Lydorum. Sed hæc reliquantur. Nam quædam ita confuse de temporibus scribit uersa historia titubat. Sed ponamus Homerum ipsius Agamemnonis temporibus fuisse: Moyses. n. modo non multo ante illa tempora uerumetate Dardanum fuit. Vtar autem testimonio Chaldaeorum: Phœnicum & Aegyptiorum. Berosus enim uir babilonius sacerdos multo antiquiorem Troiano bello Moyssem fuisse scripsit. Teodorus autem: Ispicrates: Mochus Phœnices fuerunt: quorum historiā in Græcam linguam aditus uir disertus traduxit: ubi scribitur Troianum bellum paulo ante tempora Salamonis fuisse Aegyptios omnes sciunt magnam temporum diligentiam semper habuisse: quorum annales Ptolemæus non rex: se Mædesius sacerdos a sacris libris collegit ac adidit. Is regnante Amoside apud ægyptios Moysse duce Iudæorum exitum ab Aegypto fuisse affirmat: Amasim quoque fuisse tunc dicit: quando Inachus in agris regnabat. Apion etiam grammaticus Inachum & Amasidem eisdem temporibus fuisse affirmat. Fuerunt autem ab Inacho ad bellum troianum generationes uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringentis

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

tis ad minus annis ipsum fuisse concedendum est. Si igitur post Inachum oia praelara facinora Græcotū fuerunt: necessario etiam post Moysen fuerunt. Inachus. n. primus Argis: ut diximus: regnavit: deinde Phoroneus quando ogygiū in attica diluvium fuit. Apis postea: deinde Argiuis Crassus Phorbasq; regnarunt: quo tpe Actæus: a quo Actæa regio Atheniensiu appellata ē. Triopas deinde Argis regnavit: quādo Prometheus Epimetheus: Atlas: lo: & biformis Cecrops fuisse tradunt. Post Triopā Crotopus regnavit: tēporibus cuius phærontis incendium & Deucalionis diluviū fuit. Sthenalo postea regnante Danaus in pelopōnensum venit: & Dardanius Dardaniā condidit: & ex phoenicia Europa rapta fuerat: Danaus postea regnavit: deinde Lynceus: quo regnante proserpina rapit. Cadmus Thebas cōdidit: qui Græcis litteras tradidisse una voce ab oibus dicit. Minos ī Creta regnat. Proetus postea regnavit: qūdo Eumolpus: Atheniēsis bellū itulit. Deinde Acrisius: cuius tēpore a phrygia ī Græciā pelos trāsivit. Ion Athenas petiit. Secundus Cecrops floruit: perseus postea regnavit: & pēlara gessit facinora. Euristheus domū Atreus atq; Agamēnō: qui decimo atq; octavo sui regni anno urbē troianā expugnauit. Quare omnibus diis ac heroibus Græcorum multo uetustior Moyses inuenitur: & oportet seniori: a quo iuniores hauserunt: multo magis credere. Non enim Homero solūmodo Moyses superior: uerū etiam omnibus: q aliquid apud Græcos scripsere. Quippe Cadmus: a quo litteras Græci habuerūt multo posterior Moysē inuenit. Scripserunt autē apud Græcos ante Homerum: Linus: philammon: Thamyris Amphio: Orpheus: Musæus: Demodorus: phemius: Sybilla: Epimenides cretēsis: qui spartā petiit: Aristæus preconeſeus: Abolus: Centaurus: Isatis: Orimō: Euculus cyprius: Orius Samius: & Atheniensis pronetida. Linum igitur Herculis magistrum fuisse constat: qui ante troianum bellum una fuit generatione. Tlepolemus enim filius eius cum Agamemnone in Ilium militauit. Orpheus autem æqualis Herculi fuit: quem Musæus audiuit. Amphio duabus generationibus troianum bellum præcessit: Demodochus uero atq; phenus alter in Ithaca: alter apud pheacas troiani belli tēporibus uiuebāt. Thamyris etiam: & philammon non ante ipsos fuerūt. Sed de poetis satis dictum est. Nunc de his scribamus: qui apud Græcos sapientes habiti sunt. Minos igitur: qui sapientia & legum solertia cæteris omnibus excelluisse uidetur Lyncei temporibus: qui post Danaum Argis regnavit undecima generatione post inachum fuit Lycurgus autē centum annis ante primam olympiadem leges Lacædemōis dedit. Dracon in olympiade trigesima extra leges atheniensibus tulit: pythagoras in sexagesima & secunda floruit. Ostendimus autem in superioribus quadringentis & septem annis post illi euerſionem olympiadas īcēpisse. Thales uetustissimus omnium: qui septem sapientes appellantur in quinquagesima uiuebat olympiade. Hæc taceamus: nunc Clémentem audiamus. Apion inquit grammaticus uir historiarum peritissimus: qui Plistonices nominatus fuit accerrimus iudæorum hostis adeo ut etiam aduersus eos uolumen ædiderit. Nec iniuria: Aegyptius enim erat Ptolemæum Mendesium sacerdotem: qui tria uolumina de rebus gestis Aegyptiorum ædiderit testem adducit: q Amosis: qui auarin ægyptiorū urbē euerſit: & Inachus argiuorum rex eisdem temporibus fuerūt. Quo quidē Amoside regnante ab ægypto Moysē dūce iudæos profugisse confirmat. Res aut Argolicas: quæ ab Inacho cœperunt Dionysius Halicarnasseus in libro de tēporibus oīum græcarū rerum uetustissimas fuisse ostēdit. Ab Inacho autē ad troiana tempora uiginti generationes cōnumerant: anni ad minus quadringenti. Assyriorum autē regnum antiquius cæteris omnibus fuisse constat: cuius quadringentesimo atq; secundo anno: trigesimo scilicet atq; secundo Beluchi octauī Moysē dūcente populus ab ægypto exiuit: Inacho Argiuis & Amoside in Aegypto regnante: post Inachum phoroneus Argis regnavit quando Ogygium fuit diluvium: & Egialeus in Sycione regnavit a quo Sycionum regnum incoepit. Tūc etiam Cretus primus qui in Creta regnavit. Acusilaus uero phoroneum omnium hominum primum ait fuisse: unde phorondos poeta mortalium patrem appellat. Sed ab Inacho ad Agamemnonē uiginti generationes fuerunt. Decimo autem & octavo anno Agamemnonii regni Troia euerſitur Demophonte Thesei filio Atheniensibus regnante. Fuit autem Theseus imitator Herculis generatione una ante bellum troianū Ita Moyses ante Dionysii in deū translationem sexcentos & quattuor annos fuisse inuenitur. Perseo enim regnante trigesimo iam atq; secundo anno: ut Apollodorus in libro de temporibus scribit Dionysius hominem exiuit: a quo ad Herculem & Iasonem: alioq; Græcorum heroas: qui in argo fuerūt sexaginta tres anni colliguntur: quibus cum etiam Aesculapius: atq; Dioscuri: ut Rhodius Apollonius in argonautis testatur fuerunt. A regno autem Herculis in Argis usq; ad translationē suam & Aesculapii in deos triginta & octo anni fuerunt: ut Apollodorus scribit. Hinc autem ad Castoris & Pollucis assumptionem anni. lili. quando etiam Troia euerſa fuit. Verum quoniam: ut Hesiodus cæteriq; poetæ dicunt Semele Cadmi filia Dionysium peperit: Cadmus autem Linceo regnante Thebas petiit: & litteras Græcis tradidit. Patet etiam testimonio poetarum: quæ ætate Dionysius fuit. Leo uero qui de ægyptiorum diis conscripsit Isidem Cererem esse affirmat: quæ linceo regnante fuit undecima generatione post Moysen. Apis uero Argiuorum rex: ut Aristippus in primo Arcadiæ historiæ scribit: Memphin in ægypto condidit: quem Aristæus argiuis Serapidem appellatum asserit: hunc ab ægyptiis diuinos honores consecutū non ignoramus. Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de asiaticis legibus Apim taurum mortuum in foro Græce quod latine arcam dicere possumus posuit Soroapim ac inde Serapim appellatū fuisse contendit. Fuit autē Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi temporibus fuit: quem Tantalus æqualem fuisse omnes testantur. Zæctus uero atq; Amphion musicæ inuētores Cadmi temporibus fuere. Nam & si phœmone oracula cecinisse Acrisio dicatur:

tamen post Phemonem. xxyii. annis. Orpheus Musæus: & Linus Herculis magistri floruerunt. Homerus autem ac Hesiodus multo iuniores bello troiano exiterunt. Lycurgus uero & Solon legum apud Græcos conditores: & septem sapientes. Pherecides etiam Syrius & Pythagoras circiter primæ olympiadis tempora: ut diximus: fuerunt. Non ergo solum poetis ac sapientibus: uerum etiam diis Græcorum multo uetustior Moyses inuenitur. Verum quoniam non Græci solum modo: sed Iudæi quoque de hac diligenter scripserunt: non erit ab eis etiam aliquid sumere. Vt autem hoc loco Flauii Iosephi testimonio. Incipiam inquit primo ab Aegyptiorum auctoritate. Verum quoniam uoces illorum ponere impossibile est: Manethi Aegyptii: qui Græce scripsit: quique a sacris Aegyptiorum litteris: ut dicit: transtulit uerba transcribam. Hic igitur in libro secundo hæc de Iudæis scribit. Tuti mei temporibus inquit ab orientali parte ignoti homines in Aegyptum irruperunt: facilique ipsam: ac sine bello ceperunt: quam gentem Hycussos appellant: quod significat reges: hyc enim lingua sacra rex dicitur: uissos autem pastores appellatur: hos nonnulli Arabes fuisse opinati sunt: quauis multi Hycussos non reges: ut diximus: sed captiuos pastores significare asserunt. Hyc enim cum aspiratione Aegyptiorum lingua captiuum dicunt: quod mihi uerisimilius uideretur. Isti tenuerunt Aegyptum quingentis atque undecim annis: deinde cum pellerentur locum occuparunt: cui nomen Auaris: quo undique munito Aegyptiorum impetum euitabant. Themossos autem cum obsidendo non posset eos capere: conuenit cum eis: ut libere cum suis: quo uellent abirent: qui non pauciores ducentis quadragintaque milibus uirorum non in Syriam: quam tunc Assyrii: quorum uires erant amplissimæ tenebant: sed in eam profecti regionem: quam nunc Iudæa uocatur Hierosolymam condiderunt. Hæc Manethus: qui secundum Aegyptias litteras & historiam duo nobis non parua testatus est. Primum quod aliunde nostri maiores in Aegyptum migrarunt: deinde quod ab Aegyptio mille ferme annis ante troiana tempora abierunt. Hæc Iosephus ab Aegyptiorum historia. Phœnicum autem testimonio etiam usus ostendit centum. xl. tribus annis ante a Salomone templum fuisse conditum: quia Tyris Chartago conderetur. Sed quid opus est pluribus uti testibus: cum una uoce ab omnibus multo ante troiana tempora Moyses fuisse prædiceretur. Sed de illis etiam aliquid dicamus: qui post Moysen fuerunt. Post eum igitur Iosue Iudæorum annis: ut nonnulli aiunt: triginta principatum tenuit: deinde: ut asserit scriptura: annis octo alienigenæ dominati sunt: postea Gothoniæ annis quinquaginta: deinde Eglum rex Moab annis decem & octo: post quem Aod annis octuaginta: rursus alienigenæ annis uiginti: post quos Debora & Barach annis quadraginta: Madinei septem: Gedeon quadraginta: Abimelech tribus: Thola uigintitribus: Iaher uigintinouem: Amanitæ decem & octo: Lephthæ sex: Esbon septem: Ealo decem: Labedon octo: Alienigenæ quadraginta: Sampson uiginti: Eli sacerdos quadraginta: quibus temporibus Troia euersa est: Samuel deinde populum iudicauit: post quem Saul regnauit annis quadraginta: David similiter quadraginta: Salomon etiam quadraginta: Roboam decem & septem: Abia tribus: Asa duodecim: Iosaphat uiginti quinque: Ioram octo: Ochozias anno uno: Gotolia annis septem: Ioas quadraginta: Amassias uigintinouem: Ozias quinquaginta duobus. Tunc prophætæ uerunt: Amos: Ionas: Esaias: Deinde regnauit Iolathan annis decem & septem: Achar similiter sexdecim. Huius temporibus olympiades coeperunt: primusque olympio stadio uictor argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar autem successit. Ezechias annis uigintinouem: tunc Roma condita fuit: deinde Manasses annis quinquaginta quinque: Amon duobus: Iosias triginta unum: quando prophætæ uerunt Hieremias: Baruch: Olda: alique nonnulli: Deinde Ioachar tribus mensibus: Ioachim annis undecim: ac demum Ezechias annis duodecim. Urbe deinde ab Assyriis euersa temploque cremato in Babylonem populus abducitur: ubi Daniel & Iezechiel prophætæ uerunt: & post annos septuaginta Cyrus Persarum regnauit: qui Iudæos libertate donauit: & tunc Iesus Iossedech filius & Zorobabel Salathielis in patria deducti fundamenta iniecerunt: Angeo: Zacharia: & Malachia prophætæ uerunt: post quos non fuit amplius apud Iudæos prophæta. Cyri autem temporibus septem Græcorum sapientes: quibus nullus philosophus antiquior traditur: floruerunt: quorum Thales Milesius apud Græcos primus appellatus est physicus: quem audiuit Anaximander. Ipse quoque Milesius & Anaximandrum Anaximenes Milesius: & hunc Anaxagoras clam Cymenius: quem audiuerunt Pericles: Archelaus: & Euripides: de quibus Pericles opibus & potentia inter Athenienses excelluit. Euripides autem poeticæ arti se tradidit: & scænicus a nonnullis philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud Lampfacum Anaxagoræ scholam suscepit: deinde Athenas profectus: & multos alios: & Socratem auditores habuit. Anaxagoræ uero temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt. Pythagoræ successit Theano uxor ac Telauges & Menaxarchus filii. Telaugæ uero Empedocles audiuit: quando etiam Eraclitus cognomine Scotinus: id est latine tenebrosus florebat. Xenophani uero Parmenides successit: Parmenidi Melissus: Melisso Zenon Eleata: quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur: linguam dum a tyranno: ut conscios diceret: torqueretur: dentibus abscissam in faciem eius spuisse. Hunc audiuit Leucippus: Leucippum Democritus: Democritum Protagoras temporibus Socratis. Omnes igitur philosophi Græcorum post Cyrum Persarum regem fuisse comperiuntur. Cyrus autem. lxx. annis post Iudæorum captiuitatē: id est post Moysen mille ac centum fere annis fuisse perhibetur: ita necesse est: ut fatearis philosophiam Græcorum: ac maxime platoniam multo posteriorem Moysi fuisse. Plato enim cum Socratem primo: deinde Pythagoricos audiuerit: omnes qui ante ipsum fuerant in philosophia: tum eloquentia: tum prudentia superauit. Floruit autem Plato circa finem regni Persarum paulo ante Alexandrum Macedonem. cccc. annis uel paululum plus ante Augustum Cæsarem.

QUARE Cum nonnulla ita dixisse Platonem ostēdemus: ut apud Hebræorum scriptores inuenitur collatione temporum: certior eris: nō Hebræos a Græcis: sed Græcos ab Hebræis accēpisse. Quod aliud principium facientes iam aggrediemur: ostendemusq; sapientes Græcorum iudaicam fuisse imitatos doctrinā: ut nullus nos accusare iure possit: si quos ipsi non recte intelligentes imitati sunt: eos nos Saluatoris nostri doctrina & gratia rectius iam intelligētes & admiramur & sequimur. Hoc enim factō nihil magni a Græcis compertum præter eloquentiam comprobabitur. Omnia uero a Iudæis atq; barbaris furatos commodius dixisse nullus admirabitur: qui & eloquentes & fures fuisse non ignoret. Quod in superioribus non auctoritate nostra: sed suo ipsorum testimonio confirmauimus. Non autem in omnibus: sed in principalibus: neq; omnes (longum enim id esset) sed principem omnium Platonem id fecisse confirmabimus: facile namq; unusquisq; postea per se ipsum considerare poterit: si a Platone cæteriq; fere omnes Græcorū philosophi accēperunt: & Plato ab Hebræis fundamenta omnis bonæ philosophiæ: a Iudæis Græcos accēpisse. Verum quoniā apud ipsum nonnulla obscuriora sunt: expositōrum eius testimonia etiā non recusabo. Illud uero ante omnia dictum sit: nonnulla Platonem non conuertisse: sed peruertisse: quod non accusandi illius: sed excusationis nostræ causa dicimus: ut nō iniuria cæteris contemptis iudaicam amplecti scripturam uideamur.

De tripartita philosophiæ diuisione secundum Platonem.

CAP. II.

QUONIAM Platonem philosophiam in tris partis: Physicam: Ethicam: Logicam partitus est. Physicam deinde in sensibilibus doctrinam: & incorporealem speculationem suppartitur: quā diuisionē etiā apud Iudæos multo ante Platonē factam esse inuenies. Sed primo quæ Platoni placuerunt ab Attico præclaro Platónico summā ex eo libro: quē aduersus eos conscripsit: Aristorelicam habentes scientiam Platoniam profiteri non audent. Cum igitur tripartito inquit uera perfectaq; philosophia diuidatur: in moralem scilicet: & naturalem: & logicam: cūq; prima pars & singulos hominum probos cōstituat: & domos integras ad rectam gubernationem reducat: ac populos deniq; diuersis regendi modis construat: secunda ad diuinarum rerum cognitionem perducat: ipsarum dico: quæ primæ sunt causarū altissimarū: & aliorū omnium: quæ inde duce natura emanant: cūq; ad harum duarū partium inuentionem atq; cognitionem tertia pars accedat: manifestū omnibus est: Platonem primū maxime oēs has philosophiæ partis usq; ad ætatē suam: sicut mēbra Penthei disiectas atq; confusas in unū corpus atq; animal integrū reduxisse. Thales enim Anaximenes atq; Anaxagoras de naturalibus solū rebus considerarunt. Pittacus uero: Periander: Solon: Lycurgus: cæterisq; istis similes de gubernandis hominum cōtibus solū modo conscripserunt. Zeno autē & omnes eleatica disciplina logicæ solū modo studuerunt. Plato deinde post hos oēs natus: uir natura p̄stans: & uere diuinitus missus nullā partem philosophiæ imperfectam reliquit: sed oēs diligenter cōplexus nec in necessariis defuit: nec ad inutelia delapsus est. Verū quoniā singulas philosophiæ has partes: Physicam scilicet: Ethicā atq; Logicam Platonē diximus perfecisse: age nunc ita esse: ut diximus: comprobemus. Hæc Atticus: quibus attestatur Aristocles peripateticus in septimo eorum libro: quos de philosophia adidit his uerbis. Plato proprie atq; perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est: nam Thalem secuti naturales solū modo fuerunt. Pythagorici uero cuncta cælabant: Xenophanes quiq; ab eo profecti sunt ita cōtiosas mouerunt rationes: ut confusionem potius q̄ auxilium philosophantibus attulerint: Socrates ut & Plato scripsit: & prouerbio dicitur: ignem igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus eēt: & de omni re dubitare peritus: morales & ciuiles considerationes iduxit: & de idæis primum dicere aggressus est. Omnes autem alii partes philosophiæ tractarunt: quidam medicinam: nonnulli mathematicas disciplinas: alii musicam & poeticam: complures autem orationis uim admirati sunt: quorū alii se rhetores: alii dialecticos profitebantur. Socratis uero successores uarij atq; contrarij sibi ipsis fuerunt: alij. n. humilitatem & turbationum sedationē laudabāt: alij uoluptatē secuti sunt: ac nonnulli qdē oīum sciētiā sibi arrogabāt: nonnulli nihil se scire p̄stebant: & alij uel cū isimis cōuersabant: alij e cōtra difficiles & soli secū uiuebāt. Plato autē primus & recte itellexit: atq; diuisit: dixitq; primū eē de natura uniuersi negotiū: alterū de hoībus: tertiū de oratiōe: putauitq; nō posse nos res humanas p̄spicere: nisi prius diuinas itellexerimus. Nā quēadmodū medici cū mēbra qdā corporis curare uelit ad totū prius se corpus cōuertit: sic q; uelit res humanas p̄spicere: naturā uniuersorū prius cōsiderare debet (pars. n. uniuersi hō est). Bonū ē duplex eē dicebat: alterū nostri: alterū uniuersi. Principalius at eē bonū uniuersi: ab illo. n. hoc p̄fluere: quā rationē Aristoxenes musicus ab Indis emanasse cōtēdit. Indū. n. quēdā ait Athenas petiisse: Socratiq; colloq̄ntē ab eo quæsiuisse: quō & quid faciēdo philosophus eēt: cūq; Socrates respōdisset. Si quō uiuēdū sit hoī cōsideres. Risisse Indū atq; dixisse: neminē posse recte humanas res itelligere: q̄ diuinas ignoret. Vniuersam igit philosophiā Plato i physicā: ciuilem & logicā partitus ē. Hæc Aristoteles.

De morali Hebræorum philosophia.

CAP. III.

ANC tripartitam partitionem si diligenter attenderis multo ante Platonem Hebræos perspexisse non ignorabis. In primis enim moralem partem summo studio req; magis q̄ uerbis amplexos fuisse iudæos cōstat. Finem enim bonorū beatæq; terminum uitæ pietatē erga deum arbitrant: quē quidē finē p̄ceptis dei cōseruadis: non uoluptate corporū secundum

Epicūrum
exteriora a
bolo retine
enim ipsa si
in deo habe
cum omni
cir: qui uera
ueterissim
storica doc
omnium q
uniuersali
tis eorum le
q̄magnum
qui post M
Quid autem
librum quoc
lauit. Sed m
absolute pe

legorica di
apud eos exp
larum initio
ba prudenti
lis astutia: &
debit. Anim
gotium logi
si libros dili
mos certe m
ut Moyse car
metrum dicit
elegantissim
ptura compa
cognitio: & s
positione non
mus multo a
dixerit: unde
tione nuda: se
te confirmasse
seruationem i
lint) rei cupian
nibus promitt
nalis partis ac
mode: ut gube
quam. Nō ergo
stantissimorum
quēuis hoc fac
commodare. E
ca lingua essent

Vnc
quē
& ad
mē
rei nomē iditū fu
renū pōt signific
gnificet: ita terrig
q̄ appellat: quo u
mas obliuiscētē E

Epicturum consequi putabant: neq; tripartita secundum Aristotelem bona: corporis scilicet: animæ: & exteriora æquali lance pensabant: nec ignorantiam omnium rerum: quam nonnulli honestiore uocabulo retinentiam appellarunt multi fecerunt: nec deniq; in ipsam animi uirtutē sinē posuerunt. Quid enim ipsa sine diuina gratia & absq; pietate ad quietam uitam conferre potest: propter quam a spe: quā in deo habebant: quasi a fine dependentes deo gratos solummodo beatos opinati sunt. Quia profecto cum omnium bonorum largitor deus: uitæ fons: & uirtutis origo sit: solus ad beatam uitam eis sufficit: qui uera pietate ad ipsum tendunt. Vnde sapientissimus ille Moyses: qui primus omnium hominū uetustissimorum uitas Hebræorum conscripsit: ciuilem atq; actiuum uiuendi modum narratione historica docuit. Quam quidem doctrinam ab uniuersalioribus ita instituit: ut deum causam auctoreq; omnium quasi fundamentum iniecerit: & mundi atq; hominis ortum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particularia descendens priscorum uirorum uita ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortatur. Præterea cum legum etiā auctor summa cum pietate fuerit: certe patet q̄magnum studium ad corrigendum hominum mores habuerit. Longum esset si prophætæ quoq; qui post Moysen fuerunt: uel exhortationes ad uirtutem: uel dehortationes a uitiiis recēdere uellemus. Quid autem si sapientissimi Solomonis ethicam uelem modo doctrinam traducere? Nam inter alia librum quoq; ædidi: quem parabolarum seu prouerbiorum propter sententiā breuitatem appellauit. Sed moralem quidem disciplinam: uel anteq̄ prima elementa litterarum Græci cognoscerent: sic absolute perfecteq; re potius q̄ uerbis iudæi retinebant.

De rationali iudæorum philosophia.

CAP. III.

Rationalem uero partem non ut Græci cauillationibus & ficta oratione discebant: sed ipsius ueritatis recte perceptione: quam quidem ueritatem diuinitus illuminati adinueniunt. Hac rationali doctrina ab ineunte ætate sacrarum rerum & utilissimarum narratione historiarum: cantuum odorumq; inertia: compositione enigmatum quoq; & speculationis allegoricæ disertæ elegantiq; oratione suos erudiebant. Erant enim legum sacrarum ac enigmatum apud eos expositores: quos secundarios solebant nuncupare. Vnde sapiens quoq; Salomon in parabolarum initio quasi causam libri hanc esse dixit. Vt scirent sapientiam & disciplinam: intelligerentq; uerba prudentiæ: ac susciperent eruditionem doctrinæ iustitiæ: & iudicium: & æquitatē: ut detur paruulis astutia: & adolescentibus intellectus. Audiens sapiens sapientior erit: & intelligens gubernacula possidebit. Animaduertit parabolam & obscura uerba: dicta sapientiæ: tum etiam enigmata eorum. Ita negotium logicæ accommodatissime ad sapientiam linguamq; suam in omnibus prophætaram libris: si libros diligenter legeris profecto inuenies. Quod si quis linguæ suæ peritiam habebit eloquentissimos certe multos eorum oratores fuisse putabit. Sunt enim etiam apud eos artificiosissima carmina: ut Moysi cantus ille magnus: & centesimus decimus octauus psalmus Dauid heroico metro: quod exametrum dicitur: componuntur. Sunt alia quoq; trimetra & tetrametra: sed quæ ad dictionē pertinent elegantissime grauissimæq; iocundissimæq; composita sunt. Quæ uero ad sensum nulli hominum scriptura comparanda. Dei enim ipsiusq; ueritatis uerba per eos prolata sunt: quibus pia doctrina: rerum cognitio: & salutaria dogmata continentur. Argumentum autem exquisitæ illorum doctrinæ ab impositione nominum capi potest: cuius rei Plato Hebræis testimonium præbuit. Nam cum Moyses primus multo antequā philosophiæ nomen Græci cognoscerent innumerabilia de impositione nominū dixerit: unde aut natura duce: aut dei iudicio nomina esse imposita ostendit. Plato quoq; non impositione nuda: sed natura duce commode rebus imposita esse nomina docet: idq; barbarorum auctoritate confirmasse uidetur: Hebræos meo quidem iudicio significans. Non enim apud alios facile talē observationem inuenieris. Sic igitur in Cratillo scribit. Non est illud nomen: quod aliqui (quoniam ita uelint) rei cupiam indiderint: Sed rerum quædam conditio natura duce apud Græcos & barbaros nominibus promittitur. Et progressus aliquantulum: ergo ita dignum est inquit legis quoq; latorem rationalis partis ac nominum impositionis scientiam habere. Lignarii certe fabri officium est: clauum commode: ut gubernator iubet: fabricari: aliter enim clauus inutilis erit: legislator autem nomen ita est inquam. Nō ergo uile quidem est o Hermogenes recta nominis impositio: sed doctissimorum atq; præstantissimorum uirorū. Tum Cratillus recte ais inquit duce natura noīa rebus accommodata putās: nec quēuis hoc facere posses: sed illum solummodo: qui ad naturam rei respiciens potest ad eam non est accommodare. Et post multo. Intelligo inquit plurima Græcos a barbaris sumpsisse: quæ si qs quasi græca lingua essent deducta interpretari uelit: nunquā rebus poterit adaptare. Hac Plato.

De commodissima nominum apud Hebræos impositione.

CAP. IIII.

Nunc autē cōsidera quō: quæ ipse uerbo docuit: multo ante Moyses ueluti sapientissimus ac eloquentissimus re ipsa p̄stitit. Et formauit inquit deus de humo oēs feras agri: & oīa uolatilia cœli & adduxit ipsa ad Adā ut uideret qd uocaret ea. Oē. n. qd uocauit Adā aīa uiuētis: ipm ē nomē eius. Cū. n. dicat ipm ē nomē eius: nihil aliud certe uult dicere: nisi cōueniēter ad naturā rei nomē iditū fuisse. Quod. n. uocatū ē inquit: hoc ē i ipsa natura. Nā & nomē ipm Adā terrigenā: aut terrenū pōt significare. Adā. n. apud Hebræos humus dicitur: quis p̄ translationē rubeā corporeaq; naturā significet: ita terrigenā atq; terrenū aut corporale hoīem hac appellatiōe signauit. Sed hoīem Enos quoq; appellat: quo uocabulo nō terrenā: sed rōnalē naturā significat. Proprie at si uerbū de uerbo latē expmas obliuiscētē Enos denotat uidet: q̄lis certe natura rōnalis corpi alligata efficit. Qd. n. uere i corpo-

CAP. II.
ritus est. Physiz
ppartitur: quā di
mo quæ Platoni
eos conscripsit: q
partito inquit uera
ma pars & singu
atque populos de
erducit: ipsarum
nant: cūq; ad ha
minibus est: Plato
thei disiectas atq;
Anaxagoras de
istis similes
eatica disciplina
ere diuinitus mil
necessariis defuit:
scilicet: Ethicā atq;
Hæc Atticus: quiz
his ædidi his uer
m secuti naturales
se sunt ita contē
uerint: Socrates ut
osissimus eet: & de
um dicere aggress
ulli mathematicas
t: quorū alii se rhe
is fuerunt: alii. n.
qd oīum sciētā
cōtera difficiles & so
ura uniuersi nego
nisi prius diuinas i
us se corpus cōuer
n. uniuersi hō est)
ficab illo. n. hoc p
Athenas petisse:
rates respōdisset. Si
es intelligere: q diui
hec Aristoteles.
CAP. II.
m Hebræos per
regi magis q̄ uer
um uitæ pietatē er
corpo secundum

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

reum diuinū rationale est: non solū transacta recordatur: sed futurorū propter sublimitatem speculationis habet cognitionem. Quod autem carni coniunctum est: quodq; magno corporis pōdere praemittitur: ignorantia obliuioneq; inuolutum recte Iudaeorum sermo Enos: idest obliuiscens appellauit. Ita enim iacet apud quendam prophetam. Quid est Enos: quod memor es eius: aut filius Adam: quod uisitas eum? quasi dicat: quid est iste homo? iste dicam obliuiscens: quod tu: qui es deus: memor es eius: quāuis obliuiscens sit: aut filius Adam: idest terreni hominis. Ita carnalis homo Adam nomine: rationalis uero Enos appellatione significatur. Sic Hebraeorum sermo exquisitissime nomina deducit. Plato autem hominem: hoc est Anthropeō grāce: a uerbo Anathrin: idest uidere atq; recogitare dici opinatur: ut sit Antropos: qui recogitat quā uidit. Rursus Hebraei uirum heis uocāt: quod quidem uocabulum ab hes: quod ignem significat: deducitur: ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimat. Foemina uero quoniam a uiro sumpta hessā. Rursus Moyses hebraica lingua cōelum firmamentū appellauit: primum enim post incorporalem intellectualemq; substantiam firmum sensibileq; corpus ē. Nomen autem dei proprie ineffabile dicunt esse: nec ipsa mente hominis comprāhensibile. Quod uero nos deum dicimus: heloi uocant: apud eos robur & potentiam significat: ut sit nomen dei quasi omnipotens. Plato uero deos: idest grāce theos: a thein: quod est currere dici opinatur: stellas enim quae semper mouentur deos appellabant. Clarorum quoq; hominum appellationes non frustra esse positas Plato contendit. Ita Hectora a Cratim: q; solus Troiam sustinebat: Agamemnona: q; ualde menin: hoc est perseveranter constanterq; in rebus permansit: appellatos contendit. Orestem: quia montanus atq; filius ester: immanis enim moribus fuit: ceteraq; similiter accommodare conatur. Nemo autem ita uio- lenta moysayca dicere: audebit: si didicerit. Cayn apud Hebraeos inuidiā dici (arsit enim certe ille inuidia fratris) Abel latine luctum dicere possumus: nam quia primus omnium parentibus luctum itulit: hoc nomine ab eis diuina quadam prouidentia fuit appellatus. Quid de Abraam dicam: qui cum caelestium corporum scientia maxime praestaret: Abraam: idest latine pater superiorum corporum uocabatur: cū deus ab his: quae uidentur ad inuisibilia protrahens. Non uocaberis iquit Abram: sed Abraam erit nomen tuum: quia multarum te gentium patrem posui. Sed longius modo esset extrag; propositum diligenter hanc percensere. Platonis autem testimonium non negligamus asserentis nonnulla nomina diuina quadam posita uirtute esse. Magno inquit studio in ponendis nominibus uigilandum est: quāuis nonnulla eorum diuiniore quadam: q; hominum uirtute indita esse uideantur: uerū quod ipse paucis uerbis dixit: id Hebraeorum scriptura: ac primus omnium Moyses ipsius Abraam: Isach: & Israhel nominibus re ipsa diuinitus factitatum edocuit. Rursus enim Isach interpretatur: ineffabilis scilicet gaudii: quod piis daturum se deus pollicitus est symbolum gerēs. Huius quidem filius Iacob Israhel a deo appellatus est: ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet translatus. Plantator enim Iacob interpretatur: quasi uirtutis certamina peragens atq; percurrentes. Israhel uero uidens deum dicit: qualis certe contemplatiui hominis mens atq; intellectus est. Non est opus longiorem esse omnia percurrentem. Cuncta enim apud eos nomina ad unguem rebus accommodata sunt: usq; ad ipsa prima litterarum elementa: quorum quidem nomina quid grāce uelint: nec ipse Plato adinuenire unquā poterit: cum Iudaeorum etiam pueri: si forte interrogarentur quid alpha: quod ipsi aleph dicunt: significat: confestim disciplinam respondebunt. Betha uera: quod ipsi beth uocant: domum: ut sensus sit domus disciplina: ac si quis diceret disciplina atq; doctrina quadam oeconomiae ac dispensationis. In ceteris quoq; omnibus hoc ipsum inuenies: ut in superioribus latius dictum est. Quattuor quoq; uocales ad unum collatae ineffabile atq; arcanum dei nomen illis uocabulis cōtineri uulgo apud eos fertur: quod Graecorum etiam aliquis ab Hebraeis scilicet doctus hic carminibus significauit.

Inuictum magnumq; deum nil molis habentē. Compositum: miro signorum foedere nomen.
Corpore: cūctorum hominum rerūq; parentē. Ast aeterna chelys: ego sum: quae montibus acta
Dulcisona extollunt septem me carmina uocū: Caelorum dulci refono modulamine cantus.
Ex septemq; meum constat uocalibus ipsum

Quid plura: ipsum quoq; gentis nomen a nomine heber deductum est: quod transitum & transeuntem lingua eorū significat. Ita ipsa gentis appellatione a terrenis ad caelestia transire: & a uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionemq; creatoris migrare admonentur. Vnde priscos illos: qui creatori deo uera inhærebant pietate Hebraeos appellarunt. Quid oportet plura congerentem immorari: cum apud eos exquisitissime accommodatissimeq; rebus nomina imposita sint. Qua ex re maxime summam rationalis partis doctrinam habuisse demonstratur: cum etiam secundum Platonem: non cuiusuis: sed sapientis summeg; dialectici uiri sit: rerum naturae apte nomen accommodare. Sequitur nunc: ut quomodo in physicis sentiebant Hebraei: ostendamus.

De Physica parte secundum Hebraeos.

Aecigi pars ē apud deos intellectuā inde corporaliūq; rerū contemplationē: & sensibiliū physiologiā diuina recte a prophetis nō cōiectura: nec mortaliū aliquo: sed sancti spiritus gratia docēte habebat. Mirū. n. modū: cū opus sit nonnulla physica i libris suis scripsisse: ipsos uidemus hic multa illis futura p̄dicta: multa de uniuersi cōstitutione: multa de aialū natura multa de plātis naturaliter exp̄ssa. Moyses at i uestiēdo pōtifice lapidibus: quoq; s. uirtutes optime p̄ceperat: non absq; causa utitur. Salomon etiam summus physiologus fuisse a scriptura perhibetur. Locutus est enim Salomon inquit tria milia parabolas: fuerūtq; odā ipsius quicq; milia: locutusq; ē de lignis

CAP. V.

a Cedro: quae
latibus coeli
tione commo
scientiam: ait
& medietatem
ni uolutiones
rentias plan
artifex sapien
Vanitas uanit
sub sole: Et s
quod faciend
lis doctrinae
ac stellis mag
de: de Orione
omni mutatio
atq; inuisibili
bus: quae sola
tāq; iuniores u
rum iactis err
quae de sensibi
ta nō casu factu

Ei
par
scri
ista
re digni sunt.
do in Aegypt
seipso intellex
Deus enim in
aeternag; ipsi
batur: nam cu
me ad uos. Qu
it: & faciundu
Nā aliud imor
semper esse det
esse absq; ortu
de quo non solu
non habens: &
per ens modo:
ens est: ita quod
dicens mente ac
ortum & occasu
non recte ad aet
& erit fluentibu
sit atq; immobili
libus accommod
culari ac ordinat
spicetur: a pracla
lumine de bono
damus: dicamu
fenti tempore sol
tempus praeteri
tum atq; futurum
Transit enim quod
erit: ipsum autem
ante: aut retro: ne
quoniam eodem
rea rei nomen scri
rum peritur: nec mor
plicissima idaea con
Plato quoque in C

a Cedro: quæ est in Lybano usque ad Isopum: quæ a muris progreditur: & locutus est de pecoribus & uolatilibus coeli: & serpentibus: & piscibus: & confluxebant uniuersi audire sapientiam Salomonis. Hac ratione commotus: qui librum sapientie personæ suæ inscripsit. Ipse enim mihi dedit horum: quæ sunt scientiam: ait ueram ut scientia: dispositionem orbis terrarum: uirtutem elementorum: initium: finem: & medietatem temporum: ipsorum temporum permutationes atque uicissitudines: stellarum cursus: anni uolutiones: naturas animalium: & iras bestiarum: uim uentorum: & cogitationes hominum: differentias plantarum: & uirtutes radicum: & quæcunque sunt abscondita & inuisibilia cognoui: omnium. n. artifex sapientia docuit me. Idem rursus fluentem corporum substantiam ostendens in ecclesiaste ait. Vanitas uanitatum & omnia uanitas. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo: quod laborat sub sole? Et subiicit. Quid est quod fuit: ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est: ipsum quod faciendum est. Nihil nouum sub sole: ceteros quoque si diligenter percurres non expertes naturalis doctrinæ comperies: nec de plantis omniumque animantium naturæ solūmodo: uerumetiam de cælo ac stellis magnam peritiā habuerunt. Non enim paruam in libris eorum inuentionē de Urfa & Pleiade: de Orione atque Arcturo: quæ Græci Booten appellant fieri: uidemus. Adhæc de origine mundi: de omni mutatione alterationeque rerum: de animæ substantia: de rationalium omnium natura: de uisibili atque inuisibili creatura: de uniuersali prouidentia: ac præcipue prima rerum omnium causa: de cæterisque omnibus: quæ sola mentis inspectione comprehenduntur ita tractarunt: ut si Græci uoluissent: ac potuissent tamen iuniores uetustissimam eorum doctrinam in omnibus sequi: nulla profecto in re fundamentis eorum iactis errassent. Sed physiologiam duplicem esse: ut diximus: non ignorantes: eam quidem partem: quæ de sensibilibus est: non oīno offerendam arbitrabatur: præter necessarias quasdam eius partes: utputa non casu factū esse uniuersum: nec temere circūferri: sed deo auctore uirtuteque illius ineffabili gubernari.

De intellectu Hebræorum physiologia.

CAP. VI.

DE intellectualibus autem quia sunt: & quæ sunt: quo ordine: qua uirtute: quo discrimine differant: quantum scire oporteat ad bene uiuendum: pieque sentiendum per sacratissimam scripturam omnibus: qui audire uolunt traditum est. Profundum autem atque occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt: ut illi uidelicet: quærant: qui hæc perspicere atque discere digni sunt. Plato autem in intellectualibus etiam atque in incorporalibus: siue ab illis didicerit: quando in Aegypto fuit: ubi multi Hebræorum Persis regnantibus iterum a patria expulsi exulabant: siue a seipso intellexerit: siue a deo talem cognitionem habuerit: Moysen Hebræorumque poetam secutus uidetur. Deus enim inquit ipsis manifestauit: cuius inuisibilia creatione mundi creaturis intellecta conspiciunt: æternæque ipsius uirtutis: atque diuinitatis: ut excusari non possint. Quod ita esse uerbis ipsius Platonis probatur: nam cum ex persona dei Moyses scripserit. Ego sum qui sum: sic dices filiis israel. Qui est misit me ad uos. Quibus uerbis aperte soli deo esse attribuit. Cumque ut diximus Salomon futurum esse quod fuit: & faciendum quod factum est: nec nouum aliquid esse sub sole: unde dupliciter ens partiri uidetur. Nam aliud immortale incorruptibile stabileque natura intellectuale incorporaleque: aliud in fluxu mutatione semper esse determinat: & ut breuiter colligam cum ad unum cuncta ludæi principium referant: unumque esse absque ortu: quod uere atque proprie appellant ens: corporalium omnium atque incorporaliū causam. Vnde de quo non solum sensum: uerumetiam uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semper est ortum non habens: & quid quod semper fit: est autem nunquam? Illud certe mente ac ratione percipitur: eodē semper ens modo: hoc uero irrationali sensu comprehenditur: & ortum occidit: uereque & stabiliter nunquam ens est: ita quod a Moysse breuiter dicitur percunctationibus latius explicauit. Sibi enim ipsi respondet dicens mente ac ratione comprehendit. Illud uero Salomonis: quod fuit scilicet: quodque futurum est per ortum & occasum expresse: quibus subiicit. Hæc enim omnia erat. scilicet: temporis partes sunt: quæ non recte ad æternam substantiam transferimus: cui est solummodo uere accommodatur. Erat autem & erit fluentibus solum uere adaptatur. Nam quod semper eodem se habet modo cum incorruptibile sit atque immobile: nec senescit tempore: nec fuisse aut fore uere dicitur: nec aliquid eorum: quæ sensibilibus accommodantur: recte illi adaptatur. Species enim istæ sub tempore sunt: quod æternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidetur. Verum ne quis male me forsan Platonis uerba intelligere suspiceretur: a præclaro Pythagoreorum Numenio huius rei probationem assumam: qui sic in secundo uolumine de bono scriptum reliquit. Age igitur inquit quantum possumus proxime ad ipsum ens accedamus: dicamusque ipsum ens nec unquam non fuisse: nec unquam non futurum: sed esse in determinato præfenti tempore solum. Quod quidem præsens sic intellectum æternitatem appellamus. Præteritum. n. tempus præterit iam: & non est: futurum uero nondum est: sed uenturum uidetur. Quare si præteritum atque futurum ipsi enti accommodabitur: impossibile quoddam euenit idem esse uidelicet: & non esse. Transiit enim quod fuit: & nondum peruenit: quod futurum est. Ipsum autem ens est: erit ergo & non erit. Ipsum autem ens uere est: nec localiter unquam mouebitur: nec enim sursum: aut deorsum: nec ante: aut retro: nec ad dextram: aut sinistram: nec circa medium mouebitur. Satis ergo ipsi conuenit: quoniam eodem modo semper se habet. Et post pauca. Dicam nec me quispiam derideat: incorporæ rei nomen scire contendentem. Est enim nomen eius essentia & ens: nec enim factum est: necque corruptum: nec morum ullum suscipit. Simplex præterea est atque incommutabile in una eademque simplicissima idea constitutum: nec uoluntate sua: nec ab alio cogi potest: ut ab identitate sua recedat. Plato quoque in Cratilo ait similitudine rerum nomina esse imponenda. Sit ergo nomen intelle-

CAP. V.

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

etualis incorporeae aeternaeque substantiae ipsum ens. Haec maioris cuiusdam iuenta fuisse puto: potentioris uiri: quod Plato fuit: ut puta Pythagorae. Plato quoque dicit. Quid est quod semper est: & ortum non habet: & quid quod semper fit: est autem nunquam. Illud certe mente ac ratione percipitur: hoc irrationali sensu & aestimatione comprehenditur: factumque transiit: & uere stabiliterque nunquam ens est. Percutatus igitur quod sit ipsum ens: absque origine ipsum esse respondit: mutatur enim quod oritur: quod autem mutatur aeternum esse non potest. Deinde progressus aliquatulum subiicit. Si ergo ipsum ens aeternum atque immutabile est: nec exit unquam a se ipso: sed eodem modo semper se habet: hoc profecto est: quod mente atque ratione percipitur. Corpus autem fluit: cumque transierit non est. Quare hoc est: quod sensu atque aestimatione percipitur: utque populo dicit ortum occidit: uereque nunquam ens est. Haec Numenius. Non iniuria ergo dixisse ipsum fertur: quis enim est Plato quam Moyses attice loquens.

De Ei uerbo Graeco ex Plutarcho.

CAP. VII.

V autem considera quomodo & Moysae Theologiae: & aliis etiam uerbis: quibus deus a scriptura dicere introducit. Ego sum dominus deus uester: & non sum mutatus. Et prophetae illi qui dicit. Tu autem idem ipse es: & anni tui non deficient. Considera igitur: si Plutarchus in libro: in quo sensum Ei uerbi graeci: quod i Delphici templi Prophetae scriptum erat: quodque aut sis: aut es latine significare potest: his quae diximus conuenienter exponat. His uerbis non numerum: neque ordinem: nec coniunctionem aliquam: nec aliud aliquid imperfectum ea dictione significari existimo: sed perfecta quaedam ad salutantem deum mihi responsio uidetur una cum uoce ad diuinam uirtutis memoriam respondentem conuertens. In eodem. n. loco scriptum est. Cognosce te ipsum: quod deus ad accidentes salutando conclamat: ac ideo uicissim nos respondentes dicimus ei: quod es: per quam uocem quasi ueram & soli deo accommodatam salutanti dei respondemus. Nobis. n. uere esse accommodari non potest. Natura. n. nostra inter ortum & mortem consistens instabilis quaedam & quasi phantastica est: nam si mentem collegeris: ac ipsam comprehendere omnino uolueris: quemadmodum aqua manibus hausta: quanto magis premitur: tanto citius defluit: sic mutabilia cuncta: quanto magis ratio perscrutatur: tanto magis amittit. Cum. n. omnia sensibilia in fluxu sint: continue fiunt atque corrumpuntur: nec eadem unquam permanere possunt. Fluvium autem eundem bis intrare secundum Heracleum impossibile est. Quare nec mortalem substantiam: si iterato consideres: eandem habitu esse dices: sed mirabili commutationis uelocitate modo dissipatur: modo contrahitur: imo uero non recte dixi modo & modo: cum simul aliud assistat: aliud perdat: & aliud habet ab ea. Ita nunquam ad esse peruenire potest: nunquam. n. generatio eius stat: sed embryo a spermate: deinde infans: puer: adolescens: uir: senex: decrepitus: ac quibuslibet primis corruptis aetatibus ad nouas ueniens tandem omnino moritur. Ridiculi ergo sumus homines unam timentes mortem: qui multoties iam mortui sumus: & saepius moriemur. Non. n. extinctio ignis aeris solummodo generatio est: ut Heraclitus dicebat: sed apertius hoc ipsum in nobis quoque uidetur. Corripitur. n. iuuenis in uirum: uir in senem: puer in iuuenem: infans in puerum: & qui heri fuit: in eum qui est hodie: qui hodie est in crastinum: manet autem nullus idem. Nullus. n. est idem: sed in uno momento circa phantasmata unum: & commutem materiam influentem ac refluente omni momento commutatur. Quomodo. n. si sumus idem aliis: nunc qui antea gaudeamus: alia modo amamus atque odimus: alia laudamus atque uituperamus: aliis uerbis utimur: aliis passionibus mouemur: non eandem figuram: non eandem de rebus sententiam habentes. Non. n. possibile est sine commutatione aliis nunc quam antea commoueri: nec qui aliis atque aliis mutatur idem profecto est. Quot si idem non est nec est: sed fluit continua mutatione: sensus autem ignorantiae ipsius entis fallit: & esse putat quod non est: quid igitur uere ens est: quod aeternum est: quod ortum non habet: quod incorruptibile: quod nullo tempore mutatur. Mobile namque tempus est: & mobili materia coniunctum fluit semper & quasi corruptionis atque generationis uas nihil retinet. Unde prius atque posterius: & fuit & erit ita omnino sunt. Quod uero ex tempore esse uidetur: quod adesse dicimus: & nunc dicimus: hoc ipsum ita fluit uelociter transiit. Quare cum tempus mensura sensibilibus sit: cumque ipsum nunquam sit: apte dicemus ipsa sensibilia nunquam permanere: nec entia esse: sed gigni atque corrumpi secundum mensurantem naturam. Erat igitur & erit ipsi enti accommodari non possunt. Transiit. n. haec & mutatione rei significant. Deus autem: si fas est dicere: nec est in tempore aliquo: sed in aeternitate immobili: cuius nihil prius: nihil posterius: nihil futurum: nihil praeteritum est: sed cum unus sit ens: in uno nunc illud: quod est semper: repleuit. Solum igitur ipse est uere ens: quod nec fuit: nec futurum est: nec incoepit: nec cessabit: & sic ipsum colere ac salutare oportet: aut certe ita intelligendum est: quemadmodum nonnulli priscorum dicebant: el pro es accipientes: & unum suppletis: ut sit: tu solus unum es. Non. n. multa deus est: ut singuli nostrum ex innumerabilibus fere componitis: sed unum est uere ens. Diuersitas. n. cum differentiam in ente faciat: in ortum non entis peruenit.

Quot deus ineffabilis sit.

CAP. VIII.

Raeterea cum Moyses omnesque prophetae ineffabilem rem intellectuque solum percipibilem deum esse doceat. Huiusque rei symbolum scriptum apud eos quattuor uocalibus nomine dei feratur: quod proferre non possunt. Consona his. n. Plato in magna epistola dicit. Fabile inquit nullo modo est: sed ex multa inhaesione inhaerentiaque: ut ita dixerim: circa rem ipsam & uitae & integritate repetere quasi ab igne accensum lumen animo innascitur: quod se ipsum alit. Hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem Hebraeorum propheta protulit dicens. Signatum est super nos lumen uultus tui domine: dedisti leticiam in corde meo. Et rursus. Et in lumine tuo uidebimus lumen.

Quod Deus unus est.

CAP. IX.

Oyles unum esse solummodo deum docuit. Audi. n. dicit Israhel. Dominus deus tuus unus est. Plato quoque in Timæo cælum unum: & Deum unum esse dicit his uerbis. Vtrum igitur recte unum cælum esse dicimus: & deum unum esse dicimus: an multos innumerabilesque dicere rectius erat? Vnum inquit certe siquidem ad exemplar creatum est. Quod. n. intellectui ua continet aialia: duplicatum esse non potest. Qui & si secundum aliorum consuetudinem plures nonnunquam esse deos dicere uideatur: ab epistola tamen ad Dionysium: ubi deorum nomen earum epistolarum facere principium dicit: quas negligenter: & ad gratiam aliorum non ex animi sui sententia scripserit: ab unius uero dei nomine illas incipere: quas studio suis addidit: aperte patet unum deum putasse. De signo inquit epistolarum quas cum studio mitto: & quas non recte arbitror te meminisse. Aduertendum autem est tibi diligenter: quia multi a nobis litteras petunt: quos repellere non possumus. Cum ergo studio: & ex sententia scribimus: animi: deus principium epistolae prebet. Cum autem non: non deus sed dii: In legibus uero a priscis id se didicisse his uerbis ostendit. Deus igitur: ut a priscorum sermone accipimus: cum principium: finem: & medium regem omnium contineat: recte omnia natura perfectus determinat: cui semper adherent iusticia seuera ultrix eorum: qui diuinam legem continent: quam qui ad beatitudinem erigit humiliter seruat. Si quis autem arrogantia elatus: pecuniis: aut dignitatibus effertur: uel fortuna corporis: & iuuentutis amentia incensus animus deturpat: & quasi nullo principe ac duce indigens: ipse aliis posse se praeesse arbitrat: is derelictus a deo uniuersa cum sodalibus suis perturbatur: & multis magnus quidem uidetur: breui autem diuinitus deiectus se ipsum domum patriamque suam simul euertit. Hæc Plato. Tu autem quod dixisti: dixit principium: finem & medium rerum a deo contineri illi prophætico conseras. Ego deus primus: ego et post hæc. Quod uero natura perfectus determinat dixerit illis similes rectitudines sciuit facies eius. Qui autem dicit iusticiam deo adherere ultricem eorum: qui diuinam negligunt legem: illi consentaneum. Iustus Dominus: & iusticiam dilexit. Et mihi uindictam: & ego ulciscar dicit dominus. Quod humiliter deo adhereret: qui ad beatitudinem erigit illi compar est. Post dominum deum tuum ambulabis: & denique quod a deo derelinquatur: quod arrogantia effertur illi omnino quadrat. Deus superbis resistit: humilibus autem gratia prebet. Et lætitia impiorum casus singularis. Sed hæc quidem de uno deo dicta sufficiant.

De Verbo.

CAP. X.

Vnde de unigenito filio dei: quem uerbum dominum & deum ex deo Hebræorum scriptura esse denotat: dicendum est. Moyses igitur apertissime domini appellationem bis posuit dicens. Et pluit dominus a domino igne & sulphur: ubi bis quattuor uocalium ineffabilem concurrens: quo ineffabile nomen dei significatur conscripsit. Et Dauid quoque & prophæta & rex iudeorum in psalmis scripsit. Dixit dominus domino meo sede a dextris meis. Quomodo. n. a dextris domini dominus sedet: nisi duas personas intelligamus? Quam quidem rem alibi apertius dicit: Deum omnipotentem & creatorem omnium esse dextris assidentem patris declarans. Verbo inquit domini cæli firmati sunt: Saluatorem quoque ipsum omnium: qui eum suscipiunt his uerbis ostendit. Misit uerbum eius: & sanauit eos. Filius etiam eius Salomon uocabulo sapientiae per uocabulo uerbi usus hæc ex profano ipsius sapientiae dicit. Ego sapientia consilium atque cognitionem fabricata sum. Et post pauca. Dominus posuit me in initio uiarum suarum: antequam quicquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum: & ex antiquo antequam terra fieret. Nec dum montes graui mole constiterant: ante colles ego perturiebar. Quando præparabat cælos ad terram. Et alibi. Est in illa spiritus intelligentiae: sanctus: unicus: multiplex: subtilis: mobilis: discretus: inconspicibilis: omnem habens uirtutem: omnia prospiciens: per intellectuales omnes spiritus mundos atque subtiles ingrediens: omnibus. n. mobilibus mobilior est sapientia: transit autem ingrediturque per omnia propter mundiciam. Vapor. n. uirtutis dei: & emanatio gloriæ omnipotentis sincera: & ideo nihil inquinatum in illa incidit. Fulgor. n. est lucis æternæ: & speculum immaculatum dei maiestatis: & imago bonitatis illius: attingit autem a fine usque ad finem fortiter: & disponit omnia suauiter. Hæc a priscis iudeorum auctoribus modo sufficiant. Philonem etiam audias: quis non recte in omnibus: dilucidius tamen hæc ita exponere: ut iure quis credere possit non aliud esse scripturæ sensum quam Ecclesia prædicat: in libro. n. quem inscripsit: quod peiora soleant melioribus insultare his uerbis usus est. Decet omnes: qui scientiam quaerunt: ad deum patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem saltem eius scilicet uerbum sacratissimum. Item in eodem. Et si nondum aliquis filius dei appellari dignus est: studeat tamen ad primogenitum eius uerbum Angelis omnibus antiquis & quasi principem Angelorum in ultionem sequi. Origo. n. & deus: & uerbum: & imago: ad quam homo creatus est: & Israhel iudeus appellatur. Quare paulo ante profusior ad laudes eorum sui dicunt: omnes nos unius hominis filios esse. Nam etsi nondum digni sumus existimari dei filii: sumus tamen perpetuæ imaginis eius uerbi uidelicet sacratissimi. Dei. n. imago est uerbum antiquissimum. Percipimus etiam a quodam Moyse si sodalium dictum esse. Ecce homo: cui nomen est oriens: noua inauditaque appellatio: nec rei conueniens: si ex anima & corpore hominem dici putabis. Sin uero incorporalem illum: qui diuinam habet formam intelliges: commodissime orientis nec nomine appellatus est. Hunc. n. primum filium pater omnium oriri fecit: quem alibi primogenitum nominauit. Filius quoque patris uias imitatus: & ad primitiua illius exemplaria respiciens species regum formauit. Nunc Platonem audiamus: qui huiusmodi uerbis in Epimenide usus est. Laudem autem non quidem: alii anno: alii mense: alii nullo in tempore: in quo polum suum transcurrit mundum. Vna efficiens: quem uerbum illius ordinauit: quod rerum omnium est diuinissimum. Et in epistola in tres sibi amicissimos: Hemiam dico: Horastum & Coriscam his uerbis cautissime sa-

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

cratissimum hoc dogma illis commēdauit. Hanc inquit epistolam omnes tres una legetis: uel admi-
nus duo cōmuniter toties quotiens poteritis. Oportet enī uos uti hac lege iureiurando confirmata di-
ligentia elegāti: & studio eiusq; sorore doctrina: ut per deum principem omniū præsentiū & futuro-
rum: & per patrem & causam principis & dominū iuretis. Quæ si recte philosophantur: clare quantū
homini contingere potest cognoscemus. Nonne tibi uidetur Plato Hebræorum scripturis insudasse?
Vnde nāq; ipse quem ab Hebræis discere posset patrem & dominum deum appellare: ac deum princir-
pis: & domini patrem nominare. Aut quis unq; apud Græcos a diuinissimo uerbo mundum dixit esse
ordinatum. Quod si Platoniorum testimonio philosophi sentētiā confirmari cupis: Plotinū audi:
quid in eo libro dicat: quem de tribus hypostatibus: a quibus omnia pricipium habent: inscripsit. Mū-
dum inquit hunc sensibilem: si quis admirat magnitudinem: pulchritudinem: & perpetui motus or-
dinem considerans: & deos: qui sunt: in eo alios uisibiles: alios inuisibiles: dæmonas etiā: animalia: plā-
tas cæteraq; omnia ad primitiuum exemplar mente ascendat: & ibi cuncta intellectuālia contempler-
tur: eorumq; omnium æternam mentem atq; sapientiam præsidentem. Et paulo post subiūgit dicens:
Quis igitur hunc genuit: ille simplex scilicet: qui ante hunc est: qui causa est: ut ille sit: & tantus sit: q; na-
merum facit. Non enim numerus primus est: ante dualitatem enim unum est: deinde dualitas est ab
uno nata. Et progressus aliquantulum addit. Quomodo igitur: & quid intelligendum ē circa illud: qd
stabile manet? Splendorem scilicet ex illo: ex illo autem manente: sicut splendentē lucem ex sole: ita ex
eo semper profluentem. Ex manente autem uniuersa etiā: quæ sunt ab ipso inq; manente progredium-
tur: & ab eius uirtute substantia eorum necessario depēdet. Imago igitur primitiui ē: unde nata est. Sic
ignis caliditatem suam: & nix frigiditatem non in se solummodo cōtinet: sed extra etiā produxit: ma-
xime autem quæ odorem emittunt isti rei testantur: quæ donec sunt emittunt quidem circa se: quo q;
propinqui sunt pfuuntur: omnia etiā: quæ perfecta sunt generant. Quare quod semper est: & sem-
per pfectū est: semper generat: & qd ex eo generatur ppetuū est: q̄uis & minora etiā: q̄ ipse sit generat:
Quid igit; oportet de pfectissimo dicere: aut de maxio post illud: maximum autē & secundū post illud
intellectus est: intellectus enim intelligit: & eget illo solummodo: illud autem hoc non eget: & quod a
summo intellectu natum est: intellectus est. Melior autem omnibus intellectus est: quoniā omnia post
ipsum. Et post puca. Amat autem omne: quod genuit: & maxime quando sola sunt generans & genera-
tum. Quando autem etiā optimum est: illud quod genuit necessario cum illo simul est: ut in eo solū
modo: qd aliū ē: separet. Imaginē. n. illius intellectu ē dicimus: & pgressus subiicit. Iccirco ē Plato ter-
na omnia ē circa regē dicit: primū circa prima: deinde circa secunda: & tertio esse tertia: ipsam quoq;
causam rerum patrem habere dicit: causam rerum intellectum appellans. Creatorem enim intellectu
esse censet: & ab hac aīam esse creatam in illo cratere. Cum igit; causa intellectus sit ipsum bonum: qd
ultra intellectum: & ultra substantiam est: patrē eius appellat. Multis aut in locis ipsum ens: & intelle-
ctum ipsum idēam noīat. Cognouit igit; Plato ex ipso bonum intellectum esse: ex intellectu uero ani-
mā: & sermones hos non esse inanes: nec modo: sed a priscis tēporibus non ita explanate dictos: poster-
iores aut sermones expositionis pacto esse factos. Testibus uero: q; hac opinio prisca sit: scriptis ipsius
Platonis utemur. Hæc Plotinus. Numenius ē in libro de bono his uerbis utit. Qui de primo atq; se-
cundo deo quicq; intelligere gliscit singula prius ordine distinguere debet: aliter. n. sui studii thesaurum
effundit: quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato: ut cogitationis nostræ thesaurum eli-
ceat incipiemus. Orandum aut prius est: deinde distinguendū. Deus primus quidem: cū in semetipso
sit: indiuisibilis ac simplex est. Deus autē secundus & tertius unus ē: & materiæ: q; dualitas est inharēs
unit eam: q̄uis disseparetur ab ipsa: quæ tota cupit & fluit. Et post pauca. Nec. n. oportet inquit deū pri-
mū creare: sed creantis dei patrem esse. Et progressus aliquantulum. Primū inq; deum regem oīum ab
omni opere cessare oportet. Creatorem uero deum oīa gubernare dicimus: a quo interiora mens mit-
titur ad oīa: quæ ad cōmunicationem illius ordinata sunt. Cum igit; ad nos cōuersus deus respiciat: nos
tum ipsius radiis sit: ut uiuamus: corpora quoq; alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinē suam deus
se ipsum conuertat: tunc corpora qdem extinguunt: mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ
similia sunt. Quā magnificata sunt opera tua domine: oīa in sapientia fecisti: ipea est terra possessione
tua. Omnia a te expectant: ut des illis escam in tēpore. Dante te illi colligēt: aperiēte te manum tuā oīa
implebuntur bonitate. Auertente aut te faciem turbabuntur: auferes spiritum eoz & deficiēt: & i pul-
uerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuū: & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Quid. n. hæc
ab illis differūt: cum philosophus asserat. Respiciēte deo uiuunt ipsius radiis aīalia: conuerso aut in suā
altitudinem extinguuntur. Cum rursus saluari doctrina saluator noster prædicet. Ego sum uitis & pa-
ter meus agricola est: uos palmites. Audi quomodo Numenius cōsentanea istis scripsit. Quēadmodū
inquit agricolæ ratio quædam est ad plantas relata: hoc modo se habet primus deus ad creatorem. Pri-
mus. n. cum semen omnis uitare sit res oēs seminat. Creator uero plantat & distribuit: trāsfertq; ad sin-
gulos nos: quæ inde iacta sunt. Et aliquantulum progressus: ut ostēdat quomodo secundus deus a pri-
mo est. Res quidem humanæ inquit ab eo qui dat ad accipientem transeunt: diuinæ uero a deo danē
& ab eo non absunt: quale quid scientia est: quā qui accipit melior factus est: qui autem dedit nihil am-
sit. Lucerna etiā ab alia lucerna: sic accenditur: ut prima non extinguatur. Materia. n. alterius ab igne
alterius accenditur: sic & scientia non recedit a dante: & tamē in accipientem transiuit: cuius causa hu-
mana non est. Substantia uero quæ scientiam habet: idem est apud deum dantem & apud accipientē.

Iccirco Pla-
mar. Et po-
tur: & prin-
mirabilis
uniuersi or-
non ignor-
appellat:
tellectum
gressus. Gu-
oculi uero
Non alio m-
insidet: & h-
superiorem
similia sun-
te Platonis
recte intell-
illustis int-
Iudæus sui
sunt: facta
tate constit-
uiunt uita-
ræ dignitas
in corpus ca-
tur: a Barba-
toris nostri
uerbum er-
facta sunt: &
lux in teneb-
aliū etiam
mogenitus
Sed quæ de
cū patre ac f-
expressus e-
scribens usu-
gant: sic enī
omnium est
sunt: taditur
sam atq; tert-
animam esse
principium

N V
n
E
C
inquit: qua d-
uero nulla un-
Sol quoq; inc-
boni emanati
sta: hoc inuisi-
cognoscenti c-
oculis cernunt
crementum: a
cognoscantur
substantia nō
me aperit: q; in-
autem ipsum u-
cum esse atq; su-
putare: cum etiā
menū rursus p-
milibus quibul-
tudine sensibili

Idcirco Plato quoque a Prometheo in homines magno quodam splendore ignis sapiētiā uenisse affirmat. Et post pauca. Alia inquit primi dei uita est: alia secundi: primus enim stat: secundus autem mouetur: & primus in intellectualibus: secundus in intellectualibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis: mirabilius enim illud est: quod modo dicam. Nam statum etiā primi motus assero esse innatū: a quo uniuersi ordo: statusque sempiternus & salus in res omnes transfunditur. Idem in sexto. Nam quoniam non ignorabat Plato: creatorem ab hominibus solum cognosci: primū autē intellectū: quē ens ipsum appellat: omnibus esse ignotum: idcirco his utitur uerbis: quasi magna uoce clamet. Quem putatis intellectum o homines: non est primus: sed alius ante ipsum est maior atque diuinior. Et aliquantulū progressus. Gubernator inquit cum in pelago feratur clauo inhærens gubernaculo sedendo dirigit nauē: oculi uero eius & mens in altum ad æthera tendunt: sic uia nauiganti per maria per cælum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur: aut defluat: harmonice ipsam ligauit: & tanquā nauis ipsa insidet: & harmonice dirigit: per idæas quasi per clauum gubernans: respicitque nō in cælum: sed in deū superiorem: quem speculando discernēdi uim accipit: quem desiderando motionem recipit. Hæc illis similia sunt. Nihil potest filius a seipso facere: nisi uideat patrem facientem. Ita Platonici omnes: & ante Platonicos ipse Plato ab Hebræis ea nomina uidentur habuisse: quibus excelluerunt: nam & si non recte intellexerunt: uerbis tamen suis manifesti sunt cuncta ab Hebræis accēpisse. Vnde Amelius quoque illustris inter iuniores platonicos: quīs Ioannis euangelistæ nomē cælauerit: barbarum ipsum: quoniam Iudæus fuit appellando: uerbis tamen eisdem fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbū: quo ea: quæ sunt: facta sunt: ut Heraclitus etiam diceret. Quid etiā ipse barbarus putat in ordine principii: atque dignitate constitutum apud deum esse: & deū esse: per quod uniuersa simpliciter esse producta: in quo quæ uiuunt uitam habent: & in corporea ipsum cadere: & carnem indutum hominem ita uideri: ut naturæ dignitas non lateat: quare rursus resolutum in deum redire: & deum talem esse qualis fuit antequā in corpus carnem & hominem deduceretur. Hæc enim non occulte: sed aperte ac nudo capite: ut dicitur: a Barbari Iudæi theologia transposita sunt. Barbarum enim neminem alium certe hic: quā Saluatoris nostri euangelistam Ioannem appellauit: qui euangelium sic incipit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso: uita erat: & uita erat lux hominum. Et lux in tenebris lucet. Et uerbum caro factum est: & habitauit in nobis: & uidimus gloriam eius. Sed alium etiam ab Hebræis theologum audias. Quid est inquit imago inuisibilis: dei: totius creaturæ primogenitus: in quo creata sunt omnia: quæ in cælis: & quæ in terra sunt: siue uisibilia: siue inuisibilia. Sed quæ de filio dei dicta a Platoniciis sunt ad hoc usque procedant. Cum autem scriptura Hebræorum cum patre ac filio spiritū numeret: ac beatissimam sanctissimāque trinitatem unum deum esse significet: quā expressius ecclesia & sentit & prædicat: operæ precium est audire: i quo enigmatice Plato ad Dionysium scribens usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo: ut si epistola excidar: qui legant non intelligant: sic enim res se habet: omnia circa regem uniuersi sunt: illius gratia cuncta sunt: ille causa bonorum omnium est: secundo circa secundam: & tertio in tertiis. Hominis igitur anima discere gliscit: quā nā ista sunt: raditur enim ad comparia eius. Hæc: qui Platonem exponunt: ad primum deum: & ad secundā causam atque tertiam: quam mundi animam esse dicunt: pertinere arbitrantur: tertium enim deum mundi animam esse dicunt: diuina uero scriptura patrem & filium & spiritum sanctum unum rerū omnium principium esse confirmat.

De Bono.

CAP. XI.

Nunc de bono quid scriptura: quid platonici dicant perscrutemur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet quā ipsum deum. Bonus. n. inquit dominus oībus sustinētibus eum. Et confitemini domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me inquit dicis bonū? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autem in Timæo. Dicamus inquit: quia de causa uniuersum hoc a creatore productū est. Et confestim subiungit. Bonus erat: bono uero nulla unquam inest inuidia: quare omnia quæ maxime similia sibi facere uoluit. Et in libris de republica. Sol quoque inquit uisus quidem nō est: causa uero ipsius sic est: ut ab eo ipso uideatur. Sic puta me dicere boni emanationem: genuit. n. simile sibi: quodque ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta: hoc inuisibilibus ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet: & cognoscenti cognoscendi uirtutem: idæam esse boni credendum est. Et rursus. Non enim rebus: quæ oculis cernuntur: uim qua uideantur: solummodo a sole præberi concedes: uerum etiam generationem: crementum: alimentum: cum sol ipse generatio non sit. Sic igitur etiam rebus cognitis: non solum ut cognoscantur sibi a bono inest: uerum etiam esse & substantiā ab illo habent: cum tamen ipsum bonum substantia nō sit: sed oēm substantiā uirtute sua excedat. His uerbis Plato sententiam suam manifestissimè aperit: quæ intellectuales etiā substantiæ a bono: id est a deo habent: ut sint: & substantiæ sint. Bonum autem ipsum ultra omnem substantiam censet. Quare non sunt deo consubstantiales intelligentiæ: & cum esse atque substantiam a deo accēperint: creatæ profecto sunt. Quæ autē creatæ sunt nefas erit deos putare: cum etiam natura ipsum bonum non sit: quod uni soli uere: atque per se bono attribuit. Sed Numeniū rursus Platonis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam compræhendere possumus: ipsum uero bonum a nullo insito signo: nec a similitudine sensibili compræhendi ullo modo potest. Quare necesse est: quemadmodum si quis in specu-

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

la sedens paruum nauiculam solam in magno pelago inter undas acucie uisus uno intuitu perspexerit sic longe a sensibilibus iumentis quasi specula sedente solum: ita ut nihil penitus magnum: aut paruum perturbet. Sed diuina quaedam omnium desolatio sit: ipsum bonum profunda tranquillitate ac pace quaerere. Inuehitur enim & inhæret substantiæ quasi nauiculæ. Si quis autem sensibilibus detentus ipsius boni quasi phantasmatis mouetur: ac ideo putet bonum ipsum prospexisse uehementer peccat. Nullum enim phantasma ipsius est. Via igitur atque ratio intelligendi boni optima est: ut primum sensibilia omnia neglegantur: deinde: ut in disciplinis numeri ipsi inspiciantur: ac inde intelligendum ipsum ens eleuari. Hæc in primo libro de bono. In quinto uero. Si est inquit substantia & idæa intellectuale quod cuius causam intellectum esse concessum est: sequitur: ut intellectus iste solus sit ipsum bonum. Nam si creator deus generationis est: satis est: ut ipsum bonum substantiæ principium sit: cui quidem bono creator deus proportionalis est: cum sit imitator eius: substantiæ autem generatio proportionalis: imago enim est eius: & imitatio. Quot si creator generationis bonus est: erit substantiæ creator bonum ipsum substantiæ consitum. Cum enim duplex secundus sit ipse: & mundum & idæam eius facit cum sit creator. Quattuor ergo sunt: primus deus: qui est ipsum bonum: inuitator eius: qui omnium creator est: qui est bonus. Essentia uero altera quidam primi: altera uero secundi: cuius imitatione est pulcher mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo deo solummodo tribuit. Nam si bonus secundus deus est: a primo tamen bonus est. Separata uero: & in diuersis hæc libris posuit. Seorsum enim circulare creatorem appellauit: dixitque in Timæo bonus erat. In libris autem de republica ipsum bonum boni esse idæam censet: ut sit creatoris idæa ipsum bonum: qui participatione solius primi bonus esse probatur. Sicut enim homines dicuntur hominis idæa: ut ita dicam: ipse: & boues bouis: sic cum creator sit bonus in participatione primi boni. Primus intellectus idæa eius erit: qui est ipsum bonum: quæ cum ita se habeant: hunc mundum necesse est imaginem non esse alicuius. Intelligentias enim omnes illud in se ipso continet: sicut hic mundus nos. Hæc Plato in Timæo: quorum sensum ab eo libro Didymi sumam: quem inscripsit de placentibus Platoni. Determinata inquit sensibilibus exemplaria idæas appellat: ex quibus scientiam & diffinitiones fieri censet. Præter enim omnes homines hominem quendam intelligi: & præter equos omnes equum: ac communiter præter animalia animal: nec generabile nec corruptibile: ut quemadmodum ab uno sigillo multa signantur: & multæ uiriles fiunt inde imagines: sic a singulis sensibilibus idæis multa formantur. Est autem idæa perpetua substantia: causa: & principium: ut singularia talia sint: qualis ipsa est: & quemadmodum primitiua sensibilibus exemplaria ad hæc corpora præcedunt: sic quæ omnia in se ipsa continet: pulcherrima atque perfectissima huius mundi exemplar est: ad quam a creatore deo ab uniuersa substantia mundus simillime formatus est. Hæc Didymus ex sententia Platonis: quod omnia multo altius sapientissimus ille Moyses: a quo hæc isti detorserunt breuissime conscripsit: qui ante hunc solem: & stellas: & cælum uisibile: quod firmamentum appellat: ante aridam hæc terram: ante diem & noctem hanc: lucem aliam & diem: & noctem aliam a deo uero creatoreque omnium facta fuisse ostendit. Propheta quoque inuisibilem solē ostendens oratione deo accommodata. Timentibus inquit me sol iustitiæ orietur. Ipsam quoque iustitiam non dico qualitatem aliquam: sed qualitatis creatricem Hebræorum ille propheta significauit: cum de deo dicat. Quis suscitauit ab oriente iustitiam uocauit eam in facie eius. Verbum quoque in prioribus creatorem ab Hebræis appellatum ostendimus. De quo quidem uerbo hæc apud eo feruntur. Qui natus est nobis sapientia a deo: iustitia: & sanctimonia: & redemptio: dicitur enim & uita: & sapientia: & ueritas: & omnia substantia liter. Subsistit enim & sapientia hæc: & uerbum hoc: ut ab Hebræorum scriptura docemur: quibus Philo iudæus scripturæ interpres ac expositor alter sentire uideatur: quem non est alienum audire.

De iudæis secundum Moysen ex Philone.

CAP. XII.

Siquis uoluerit inquit significationibus uti uerbis: nihil aliud intellectualem dicit esse mundum: quod dei iam creantis uerbum. Nihil enim aliud ciuitas illa intellectualis est: quod creatoris ratio creare iam cogitantis: quod dogma Moysi non meum est. Aperte namque scribit ad imaginem dei hominem esse formatum. Quod si pars imago imaginis est: & uniuersus iste mundus sensibilis ad exemplar diuinæ imaginis factus est: primitiuum ergo sigillum: quod intellectualem mundum appellamus ipsum exemplar est. Primitiua idæa idæarum omnium dei uerbum. In principio autem dicit fecisse deum cælum & terram: non secundum tempus principium intelligens: ut multi putant. Non fuit enim tempus ante mundum: sed aut cum ipso: aut post ipsum. Mensura enim motus tempus est: motus autem re mota prior esse non potest: sed aut posterior aut simul. Quare necesse est tempus aut post mundum: aut una cum eo factum fuisse. Relinquitur ergo principium hic numeri esse intelligendum: ut in principio pro primum accipiat. Et post pauca. Primum igitur cælum fecit incorporale: & terram inuisibilem aeris idæam & uacui. Quorum alter: tenebras: niger enim aer ex natura est: alterum abyssum appellauit. Vacuum enim profundissimum & effusissimum est. Deinde aquæ atque spiritus incorporalem substantiam: & denique septimæ lucis: quæ etiam incorporalis & intellectualis solis exemplar: & omnium stellarum fuit. Duo autem: spiritus scilicet: & lux digniora uidentur. Alterum enim dei nominauit: quia spiritus uiuacissimus est: uitæ autem deus causa est: alteram autem ualde bonam esse affirmauit. Tanto enim intellectualis lux uisibili hac fulgentior est: ut mihi uideatur: quanto sol tenebris: dies nocte: & intellectus totius animæ dux oculis corporeis. Inuisibilis autem & intellectualis illa lux diuini uerbi est imago: quod generationem eius lucis explicuit: quæ est supercæ-

lestis stella
un: qui su
qualibus
abierunt: &
fuit: diē nu
nem: qu
tutus: ad
mentum a
mentione.
ut ab intell
tanea. Clæ
alium sens
dem unita
numerus
enī fecit de
In sensibili
le & lucē: q
a quibus se
cit Plato in

S

Vnde nobis
nobis diti &
inuenisti: &
dogma fer
iporum. C
spiritus diu
eius ignis f
stationē ad
uersus spiri
laicum trac
& cōstituit

A

cipem uero
homine ad
uersa: & terr
modo autē a
diamus: ut
Habemus n
ergo illud est
In libro uero
cet inuisibile
rerū corpus
tur ad consid
pore ad hæc
ta deficiat. Q
dēq; modo se
teipsum redit
passio animæ
go tibi uideru
li: Primo inq
hac etiā ration
simile esse: Nū
uenit mori atq
Si ergo inquit

lestis stella: fons sensibilibus stellarum: a qua sol: luna: cæteræq; stellæ pro uirtute sua fulgorem hauri-
unt: qui fulgor simplex atq; sincerus tantū denigratur: posteaq; immutabilia transferit: q̄tum ab intelle-
tualibus sensibilia distant. Nihil enim sincerū est eorū: quæ sentiuntur: quoniā uero luce facta tenebræ
abierunt: & termini utriusq; spaciū fixi sunt certis uespere & mane. Spaciū tēporis: quod hinc effectū
fuit: diē nūcupauit: & diē non primam: sed unā: quæ dicta est propter intellectualis mundi solitudi-
nem: qui unicam habet naturā. Et sic quidem incorporalis mundus absolutus est diuino uerbo consti-
tutus: ad cuius exemplar sensibilis creabatur: cuius primā partem atq; optimā cælum effecit: & firma-
mentum appellauit: quia corporeum est. Natura enī firmum atq; solidum corpus est propter trinā di-
mensionē. Nulla enī alia corporis solidi atq; firmi notio est: q̄ trina dimensio. Iure igitur ita nominauit:
ut ab intellectuali atq; incorporeo: sensibile: hoc est corporeū distingueret. Hæc Philo: quibus consen-
tanea. Clamens quoq; noster in sexto dicit. Mundum inquit philosophia barbara alium intelligibilē:
alium sensibile censet: alterum primitiuum: alterum boni exemplaris imaginem: & intelligibilem qui-
dem unitati attribuit. Sensibile uero sexadi: connubium enī a pythagoreis sexas dicitur: quia fecundus
numerus est. In unitate igitur cælū inuisibile factum est: & terra sancta: lux intellectualis. In principio
enī fecit deus cælū & terram: & terra erat inuisibilis. Et subiungit. Et dixit deus: fiat lux: & facta est lux.
In sensibilis autē mūdi creatione solidū creauit cælū: quod uero solidū est: sensibile etiā est: terrā inuisibi-
lē & lucē: quæ cernitur. Hæc latius diximus: ut ostendamus idæas aīaliū in intelligibili mundo positas:
a quibus sensibilia ista secundū Platonē creantur: ab Hebræorū scriptura esse deriuata. Vnde etiā didi-
cit Plato incorporeas uirtutes: & bonas: & contrarias esse.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes.

CAP. XIII.

Scribit enim in decimo de legibus. Si oīa: quæ quo uolunt mouentur anima gubernat: quæ-
re cælum etiā ab aīa gubernari non dicimus: Certe inq; dicendū est. Vnū ne igitur aut plures?
pauciores inq; duabus benefactrice scilicet atq; contraria ponendæ non sunt. Et post pauca.
Concessum iā nobis est multarū bonarū uirtutū cælū esse repletū: contrariis ēt nō uacare.
Vnde nobis bellū absq; sine indictū est: in quo agendo patrociniū nobis opus est. Auxiliatores autem
nobis dii & dæmonēs sunt: nos uero possessio quædam sumus deorū ac dæmonū. Vnde ista Plato ad-
inuenisti? ego quidē nescio aliud præter q̄: q̄ mille annis ante tuam ætatem uulgo apud Hebræos hoc
dogma ferebatur. Scribitur. n. Et uenerunt angeli dei: ut corā deo assisterēt: & diabolus uenit in medio
ipsorum. Diabolus quidem contrā uirtutem: angelos autē bonos appellauit: quas & uirtutes bonas: &
spiritus diuinus: & ministros dei scriptura nōiat. Qui facit dicens angelos suos spiritus: & ministros.
eius ignis flāmam. Bellum ēt a contrariis nobis inferri scriptura significat dicens. Nō esse nobis hanc lu-
stationē aduersus carnē & sanguinem: sed aduersus principatus: potestates: & p̄icipes huius mundi: ad-
uersus spiritualia nequitiæ i cælestibus. Cum autē possessionē nos deorum & dæmonū censeat: illud mō-
laicum traduxisse uidetur: quo dicitur. Quando altissimus gētes partiebatur: disseminauit filios Adā:
& cōstituit terminos gentium secundum numerum angelorum dei.

Quod animi quoq; immortalitē ab Hebræis Plato didicerit.

CAP. XIII.

At de animæ autē immortalitate Moysen est secutus: qui primus immortalitatem esse docuit:
cum eam imaginem esse dei: immo uero ad imaginē dei esse asseruerit. Et fecit inquit deus
hominem: ad imaginem dei fecit eum. Et distinguens in corpus & animā hominē subiun-
git. Et sufflauit i faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in animā uiuentem. Prin-
cipem uero esse hominē atq; regē omniū: quæ in terris sunt ostendit dicens. Et dixit deus: faciamus
hominē ad imaginē & similitudinē nostrā: & præsit piscibus maris & uolatilibus cæli: & bestiis: uni-
uersaq; terræ. Et creauit deus hominē ad imaginē & similitudinē suā: ad imaginē dei creauit eū. Quo-
modo autē aliter imago dei: & Deo similis erit q̄ secundum intelligendū uim? Sed Platonem quoq; au-
diamus: ut q̄ bonus moysaycæ scripturæ discipulus fuerit non ignoremus. Scribit enim in Alcibiade.
Habemus ne aliud melius atq; diuinius in anima q̄ illud est: quod sapit atq; itelligit: nihil prorsus hoc
ergo illud est: quod deo simile est. Quod si unusquisq; in seipso cognouerit deū quoq; non ignorabit.
In libro uero de anima. Duo inquit genera rerū ponenda sunt uisibile atq; inuisibile: quoq; alterū scili-
cet inuisibile eodem se semper modo habet: alterū uero nunquā se habet eodē modo. Nostri quoq; al-
terū corpus est: alterū anima. Et corpus quidē uisibile: anima uero inuisibilis est: & quādo corpore uti-
tur ad considerandū aliquid (utitur autē aut uidendo: aut audiendo: aut omnino sentiendo) tunc a cor-
pore ad hæc trahitur: quæ nunquā eodē modo se habent. Quare fit ut erret: turbetur: ac quasi temulē-
ta deficiat. Quando autē per se ipsam aliquid considerat: tunc ad imortale: sincerum: sempiternū eo-
dēq; modo semp se habēs se ipsam erigit: & quasi quædam emanatio eius ad illud redit. Quando ad
seipsam redit: & tunc ab errore cessat: & eodē modo semper se habet: quia sempiternum attingit: quæ
passio animæ prudentia nūcupatur. Valde inquā recte & uere dicis o Socrates. Tunc Socrates. Vtri er-
go tibi uidetur cognatius atq; similius esse anima? Ei ne quod eodē modo se habet: an rei mutabi-
li? Primo inquā omnino. Cū autē ad feruendū corpus: ad principandū animā natura finxerit: nonne
hæc etiā ratione cū principari diuinū sit: feruere autē caducū atq; mortale: manifestū est deo animam
simile esse? Nūquā ita est Cebes inq; Si ergo ita est o amice Socrates intulit: nonne ut corpori con-
uenit mori atq; dissolui: sic animæ conueniet nunquā mori atq; dissolui? Quod cū Cebes concessisset
Si ergo inquit Socrates munda nihil a corpore secū contrahēs decesserit: quia uidelicet se ipsam quan-

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

tum poterat in corpore colligebat: semperq; corpore cōtempno de morte meditabatur: quod nihil aliud est q̄ recte philosophari. Meditatio enim mortis philosophia est ad similem naturam inuisibilem: diuinam: im mortalem: prudētemq; profecto uera beatitudine frui: ab omni errore: stultitia: terrore: aliisq; hominum malis liberata. Sin uero imūda maculisq; plena exierit: quia corpus dilexit & coluit: ab eo & uoluptatibus eius adeo ablecta: ut nihil aliud bonum putaret: q̄ quod corporeum est: quod uero intelligibile est oderit atq; fugerit: sincera in se ipsa non est. Hæc Plato. Quæ in primo ad Boethium latius exponit Porphyrius dicens. Firmam certamq; rationem eam Plato putauit: quæ a similitudine aliquorum uim accipit. Nam si deo immortali similis anima est: quomodo etiam ipsa sicut exemplar suum immortalis non erit? Cum enim duo quædam aperte opponantur: quærit cui oppositorum ad hæreat anima: qui optimus demonstrationis modus in his rebus inuenitur. Et quauis a prima ætate usq; ad senectutem multa contra rationem faciamus peccantes: tamen quia uere rationali deo in multis similis anima est: rationalis esse ab omnibus creditur. Cum igitur duo aperte opponi concedantur: immortalis uidelicet atq; diuina natura: & terrestris atq; corruptibilis: dubitatur autem a nonnullis: cuius partis anima sit. A similitudine putauit Plato: ueritatem esse querendam. Et quoniā non sensibili & mortali corpori: sed uiuo & immortalī deo secundum operationes similis est: hinc similitudinem etiam in substantia quandam habere: ac inde immortalem esse ratiocinatur. Nam ut quæ irrationalia sunt statim ad diuinā substantia: cū sint caduca & instabilia longe abesse uidentur: sic certe consequens est: quæ operatione intelligendi conueniunt: ea immortalitate quoq; substantiæ conuenire. Quoniam enim substantia conueniunt: ideo etiam operatione conueniunt. Fluunt enim a substantia operationes: ac quædam eius sunt emanationes. Nam si simillima deo anima est: quid opus est pluribus uerbis ad demonstrandam immortalitatem eius? Non enim diuinis operationibus uteretur: nisi et ipsa diuina esset. Nam & si cum in caduco mortaliq; corpore defossa sit: continet tamen & uiuificat illud diuinā suam ostendens substantia: nec pōdus corporis eam oīno deticere potest: quomodo si e corpore liberabitur: aura sua species non persulget? Aut quomodo ipsa immortalis non erit: cuius præsentia corpus non moritur. Et progressus aliquantulum. Diuina est anima inquit: quoniā indiuisibili similis ē: mortalis autem uidetur: quia mortali corpori coniūgitur: ita & mortalibus similis est. Homo. n. ē: qui uentri sicut pecora deditus est: homo aut & in mari a periculis naues gubernādo liberat: morbis affert remedia: ueritatem regē pscrutat: diligenter atq; inuenit. Instrumenta uaria fabricatus est: quibus cælestium corpore motus comprehendere potuit: quæ diuinæ atq; immortalis certissima mentis argumēta sunt: quibus multi uoluptatis delinīti illecebres mortale eam putauerunt: ex his quæ uident extrinsecus ratiocinantes. Hæc Porphyrius. Horum igit oīum doctor Moyses fuit: q̄ a similitudine creatoris: quā aīa possidet immortalitatem aīæ confirmauit. Sed reliqua uideamus. In oībus enim Hebræorum similis Plato est: quīs i multis: ut diximus: errare ideo forsan uidet: quoniā diuina scriptura nemini præter prophetas ante Saluatoris tempora paruit.

Quod productū esse mundū ab Hebræis Plato accepit. CAP. XV.

Moyses igitur uniuersa a deo creata prædicante. In principio inquit creauit deus cælum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac sententia Plato. Omne inquit quod factum est: necessario a causa factum est: fieri enim nihil potest absq; causa: uniuersum igitur aut cælum: aut mundus: aut quauis alia notetur appellatione considerandum: utrum erat: semper nullum generationis suæ habens principium: an factum est: & ab aliquo incepit principio. Visibilis igit & tangibilis est cum corpus sit: cuncta uero hæc sensibilia sunt. Quæ uero sensibilia sunt opinioi subiacere: & facta esse demonstrauimus. Quod porro factum est: a causa factum esse necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi qui sit inuenire difficile est: & cum inuenieris in uulgus adere impossibile. Et post pauca. Sic igitur rationem sequentes nefas est dicere animatum hunc mundum ac uere mentalem a dei prouidentia non esse factum.

De Luminaribus. CAP. XVI.

Rursus cum Moyses solem & lunā & cæteras stellas a deo productas ostendit. Et dixit deus inquit. Fiant luminaria in firmamento cæli: & sint in signa & in tempora. Et fecit deus duo luminaria magna: & posuit ea in firmamento cæli: & stellas. Similiter Plato quoq; dicit a uerbo & mente diuina solem & lunam: & alias quinque stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora deus fecit: & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit a uerbo & mente diuina. Illis enim uerbis quoq; ipsis cōsentaneum est: quod psalmista dicit. Verbo domini cæli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moyses i firmamento positas stellas dixerit: eadē uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Adhæc per singula scripta dicit. Et uidit deus quia bonum. Et summam inquit reperens. Et uidit deus omnia: & ecce bona ualde. Plato autem si bonus est inquit iste mundus: & creator bonus. Et rursus. Hic optimus effectuum: ille optima causarum.

De Mutatione mundi. CAP. XVII.

Raterea de cōsummatione & mutatione mūdi apte & magna uoce scriptura p̄dicat. Quia cōplicabitur cælum sicut liber. Et rursus. Erit cælū nouum: & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma cōprobauit in Timæo dicens. Constituit cælū uisibile atq; tāgibile: & ppter hæc: & ex istis: & talibus: & ex q̄tuor nūero mūdi corpus factū ē p̄portioe cōueniēs

a cæteris e
factum est
ca subicit
st. Quare
mortales
mini m
deus conu
Nonnunq
principio
Circularit
per uoluer
test: modo
per conce
scendentib
mortalita
tempore
multa ann
sa est: quæ
ri putandu

R

hos senes a
cturos gen
duxerit. Et
genus defe
benis gube
piditas eue
quent. Mu
omnibus a
sum recipie
immortale
ri Iris nom
rupto delat
se uidisse na
denisser u
autem feder
ram: & surse
tem eorum
cebat: ut lice
etum fuisse.
tans tāq; iam
tuum fuisse:
hementer a
fuisse. Nican
maximas in
nens. Hæc id

V

Plato similia i
sunt: ego aut ē
mihi: qd uidet
cælo rotūdo: n
similem: i qua
uero terram m
quit humana

a cæteris omnibus idissolubile: præter q̄ ab eo: qui colligauit. Et post pauca. Tempus igitur cum cœlo factum est: ut simul facta: simul etiam dissoluantur: si quando solutio quædam ipsorū fiet. Et post pauca subiicit. Quod ligatum est solubile est: quauis si bene aptatum beneq̄ ligatū soluere uult: bonus nō sit. Quare inquit deo attribuens uerba. Dii quorum ego creator ac pater sum: quoniam facti estis: immortales quidem non eritis: nec dissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini: nec in mortem deducemini maiore uinculo colligati. Et in libro de republica hoc inquit. Vniuersum aliquando quidem ipse deus conuoluit: aliquando autem dimittit: cum circulationes convenientis mēsuræ tempus habuerit. Nonnunquam autem casu in contraria circūducitur: cum animal sit: & prouidentiam ab eo: qui fecit i principio sumpsit. Cœlum enim corporeum est: quare absq̄ imitatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum minimam sui motus habet imitationem: nihil autem potest se ipsum semper uoluere præter corpus: quod omnium: quæ mouentur habet principatum: quod nullo modo potest: modo sic: modo aliter moueri. Ex quibus omnibus non oportet hunc mūdum a se ipso uolui semper concedere: nec a deo binas & contrarias uolutiones accēpisse: nec quidem a duobus diis inter se discedentibus: sed sicut modo dictū est: aliq̄do: quod a diuina causa ducitur uitam rursus consecutus: immortalitatemq̄ a creatore super iniunctam: aliquando autem cum dimissus fuerit: per se ipsum uolui tempore quo dimittitur: quoniam cum maximus sit ac æqualissimi ponderis minimo nixu mouetur multa annorum milia uoluitur. Omnium igitur: quæ mirabiliter accidunt: hæc uniuersi circulatio causa est: quæ aliquando sicuti nunc uoluitur: aliquando in contraria. Maximas igitur tūc mutationes fieri putandum: ac multas corruptiones animalium: interitus hominum: & alia noua atq̄ inaudita.

Quod resurrecturos mortuos etiam concedit: nō aliunde q̄ ab Hebræis Plato discere potuit.

CAP. XVIII.

Rogressus deinde aliquantulum mortuos reuicturos dicit: quod nescio unde iam aliunde q̄ a iudaica scriptura intellexerit. Ferebatur inquit a priscis illis eos: qui in ultima circulatione moriuntur uicinos futuro tempore in prima rursus resurgere: ac ab eiusmodi hominibus multa nobis nunciata esse: quæ nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens enim est hos senes ad puerorum rursus naturam conuerti: & mortuos: qui iacent in terra: rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes: quæ in contraria reuoluitur: nisi quos deus in aliam conditionem traduxerit. Et progressus dicit. Tempore omniū exacto: quoniam mutationem fieri oportet: cū terrenum genus defecerit: omni anima per generationem in corpus iussu deducta: tūc uniuersi gubernator: habens gubernationis dimissis: ad altitudinem suam abibit: mundum autem rursus parca: & innata cupiditas euerteret: quod cum fieri uiderint dii minores partes mundi suæ gubernationi commissas relinquunt. Mundus autem reuolutus: atq̄ in contrarium latus: & magno terræmotu concussus inaudita omnibus animantibus pestem incutiet: & tempore aliquo exacto omni turbatione sedata solitum cursum recipiet. Deus enim ne omnino dissoluatur gubernacula rursus capiet: & omni expulsa turbatione immortalem ipsum & insenscentem efficiet. Et post pauca. Dicam inquit tibi sermōem fortissimi uiri Iris nomine: genere armenii: qui olim in proelio mortuus post decimum diem fere iam corpore corrupto delatus a suis domum: cum i rogum poneretur: decimo die postquā decidit reuixit: multaq̄ ibi se uidisse narrauit: ac inter alia: quod anima egressa e corpore: cum multis in locum quærēdam demum deuenisset ubi terræ hiatus inter se connexi maximi erant: & ex opposito duo ad cœlum itinera: iudices autem sedentes uidisse: a quibus: qui iusti fuisse iudicabantur: in anteriore parte signis alligatis ad dexteram: & sursum i cœlum ire uidebatur. Iniusti uero ad sinistram: & deorsum signis ad posteriorem partem eorum alligatis: in quibus scripta erāt eorum facinora. Quæ cum uidisset accessisse atq̄ rogasse dicebat: ut liceret ei hominibus hæc nunciare: quod cum illis placuisset: per omnia illa loca diligentius dictum fuisse. Hæc Plato. Plutarchus autem in primo de anima hæc narrat. Enarchus iquit nuper ægrotans tãq̄ iam mortuus a medicis fuit relictus: & breui tēpore i se ipsum postea reductus dicebat se mortuum fuisse: & in corpus iterum restitutum: nec me ægrotatione moriturum: reprehensosq̄ aiebat uehementer a domino suo eos spiritus: qui animam eius duxerunt: ad Nicandam. n. missos: non ad illum fuisse. Nicandas aut Coriarius erat: & in palæstris non ignobilis: qui eo tēpore: quo Enarchus reuixit i maximas incidit febres ac repente mortuus est. Hic autem uiuit superstesq̄ est felicissime nobiscū manens. Hæc ideo posui: quia scriptura etiam Hebræorum nonnullos reuixisse uerissime narrat.

De cælesti terra secundum Platonem.

CAP. XIX.

Verū quoniam in repromissionibus scripturæ: solis piis terrā q̄dā reseruari fert secundū illud. Mites aut hæreditabunt terrā. Hæc uero cælestis ē: quā pphæta ex p̄ciosis lapidibus allegorice cōstare significat dicēs. Ecce p̄paro ego tibi carbonē lapideū: & ponā pinacula tibi ex lapide: & fundamēta ex Zephiro: & circuitū tuū ex lapidibus electis. Cōsidera quō ipse quoq̄ Plato similia i libro de aia ex p̄sona Socratis scribit. Glauci artificii inq̄t non posset exponere q̄cūq̄ ibi sunt: ego aut ē si possem o Simia: uita tamē mihi nō sufficit: nihil tamē phibet formam illius terræ: ut mihi: q̄ uidet breuiter explicare. Satis hoc ē Simias inq̄t. Credo igit Socrates addidit: quoniam ē i medio cœlo rotūdo: nihil sibi opus ē ne cadat: nec aere: nec ulla re alia. Deinde maximā rem quādā ēē: nec huic similem: i qua tãq̄ in sterquilino formicæ: aut i palude ranas hoies uideo habitare. Et post pauca. Ipsam uero terram mundam in cœlo mundo: ubi stellæ sunt positam esse credo. Et progressus. Si natura inquit humana illa posset superiora perspicere: cognosceret ibi esse ueḡ cœlum: ueram lucem: & ueram

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

terram: hæc. n. terra: & isti lapides: & omnia quæ hic sunt corrupta exesag sunt: quemadmodum ea: quæ prope mare sunt a falsedine maris. Et post pauca. Dignam rem auditu dicerem inquit: si fabulam audire ueleris. Nos autem inquit Simias libenter audiemus. Dicitur ergo. Socrates inquit talem illam terram esse: si quis totam ab alto prospiceret: qualis eēt duodecim coloribus exornata sphaera: quorum isti colores: quibus scriptores abutuntur: quasi facies sunt. Ibi autem uniuersam illam terram a fulgentioribus & melioribus esse depictam: atque aliam partem eius cæruleam: aliam auream: aliam albam multo albiorem niue: & ex aliis coloribus alias mirabili pulchritudine coloratas: & ultra q̄ oculus hominis perspexerit. In tanta igitur taliq; terra proportionabiles arbores nascuntur: flores & fructus proportionabiliter gerentes: montes quoq; collesq; sunt: & lapides in simili proportionem: quorū quasi paritula isti lapides sunt. Sardius dico iaspis smaragdus: & similes: quibus multo meliores illi sunt. Nihil enim boni est: quod ibi non sit.

Quod etiam de iudicio futuro Hebræos Plato sequitur.

CAP. XX.

Um etiam scriptura iudicium postq̄ hinc abierimus aīarum futurū dīctiter: & per alia multa: & p̄ hoc non minus. iudicium iquit sedit: fluuius ignis coram eo fluebat: mille milia ministrabant ei: & decies centena milia assisteabant ei. Audi etiam Platonem de iudicio dicentē: & fluuii Noe utentem: multasq; prorū mansiones: & diuersa impiorū supplicia: non aliter fere q̄ Hebræorum scripturam narrantem. Scribit enim i libro de anima sic. Tertius amnis i medio istorum exit: & iuxta hostium in latissimum incidit locum igni ardētem: ubi facit paludem mari multo maiorem: aqua & limo ebullientem: ac inde turbidus atq; limosus terram circūplexus prope paludem Acherusiadem defluit: nec ipsi permixtus: sed crebris sub terram uorticibus circūuolutus infra tartarum exit. Hic est amnis: quem Pyriphlegethonta nominant: & opposito huius Stygæus est quartus amnis: a quo paludem Stygem nomine fieri creditur. In hunc fluuium qui incidit grauitur in aqua tortus fertur circūuolutus Pyriphlegethonti oppositus: tandemq; prope Acherusiadem paludem ex opposito uenit: nec etiam huius aqua cuiuspiam miscetur: sed circūlata in tartarum tandem exit in oppositum Pyriphlegethonti: hunc poetæ cocythum appellant. Hæc cum ita se habeant: cum defuncti ad eum locum deuenierint: quo deportantur: primum diiudicantur: quinam iuste: & quinam contra uixerint: & si qui uidebuntur medio quodam modo uixisse in uehicula scandunt sua: & per Acheronta i paludem deferuntur: ubi graui supplicio depurgantur: & postea liberati honores consequuntur secundū benefactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari non posse: in tartarum omnes deiecti nunq̄ inde possunt exire. Qui uero curabiles sunt: quis maxime peccarint: ut puta si contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerint: & postea poenitudinem habuerint: uel homicidio: uel alio quodam facinore cōtaminati: hos in tartarum deuenire necesse ē: & annuo temporis spacio eiiciunt ab unda. Homicidæ q̄dem in Cocytum: patris aut & matris uiolatores i Pyriphlegethōta. Cūq; ad Acherusiadē fuerit paludē clamātes uocāt alii quos uituparūt: alii quos occiderūt. Cūq; uocarit: rogāt & supplicant: ut in paludē suscipiant. Et si exorauerit: exeūt: & liberātur a malis. Si uero non exorauerint: rursus in tartarum ferūtur: ac inde iterum in fluuios: nec prius cessant: q̄ exorauerint quos læserūt. Hæc. n. ultio a iudicibus iponitur. Qui aut sanctitate uiuendi excelluisse uidebuntur: si sunt: qui ab ista terra quasi a uinculis liberantur. Horum: qui se philosophia purgarunt: sine labore in sempiternum uiuūt: & habitationes pulcherrimas consequunt: quas nec uerbis exprimere possibile: nec si possem tempus sufficeret. Horum igit gratia o Summa cūctis uiribus uirtutis curā oportet in hac uita gerere: optimum. n. ppositum est: & spes maxima. Hæc Plato. Quod aut dixit non eē possibile uerbis pulchritudinē illarum habitationum exprimere: nonne simile illi nostro est? Non uidit oculus: nec auris audiuit: nec in cor hoīs ascēdit: quæ præparauit deus amātibus eum. Habitationes at multas dicit: & nos multas esse apud patrē mansiones didicimus: Pyriphlegethonta uero ignē æternū esse q̄s dubitabit? Hebræoz. n. propheta similiter clamat. Quis annūciabit uobis: quia ignis ardet? quis nūciabit uobis locum æternum? Et rursus. Vermis eoz non moriet: & ignis nō extinguet. Plato quoq; in tartarū deiectos ipios non exituros inde asseruit: & pios in beatis locis in sempiternū uiuētos affirmat. Quod uero addit sine labore: nonne illi simile est: unde abest dolor mœror & gemitus? Quod at dixit non simpliciter: sed cum in uehicula conscenderint sua in Acheronta amnē depelli: q̄nā alia uehicula de notare pōt q̄ corpora: q̄bus assumptis una cum eis secundū Hebræorum scripturas uitæ retributio sit.

EVSEBII PAMPHILI LIBER DVODECIMVS.

ERVM Quoniam hoc uolumen satis iam creuit ad duodecimum librum transgressi: quæ restant ad ostendendam platoniam philosophiam ab Hebræis defluxisse conscribemus: ut multi uideant non nobis solū: uerumetiam Platoni iam pridem scripturam Hebræorum.

Quod quærere legibus: non quærere rationem iuuenes debent.

CAP. .i.

Enset igitur sine dubitatione aliqua: leges sequendas esse hoc modo scribens in primo de legibus. Si quis recte Laconum aut Cretensium leges repræhendere possit: aliq̄ q̄stio est. Ego at iudico optimā eē legē: q̄ iubet: ne q̄s iuuenū cogitari. Senex at si q̄s dubitauerit p̄cipibus aut æq̄libus referat noīe iuuenū audiet. Nōne igit multo ante Platonē diuinæ litteræ fidē cæteris p̄posuere uirtutibus. Vnde apud nos quoq; iūciētibus ac ip̄fectiōibus q̄si scdum aīum infan/

ribus simp
bauerissim
nem singu
lebant. Poe
argento at
ditionib
tere cenle
in pericul
non irratio
breuius: ap
lis & prude
tulum pro
rebus hum
dere autē o
etiam illis:
dunt. Et M

per secunda
tenere: tūc
cūq; fabula
tos prouoc
Et spiritus
na uideban
riarum par

tem mortu
bus derelict
licules: quæ
nari soleo: r
retinet utrū
& mortuo
trices uulne
bet post mo
habitus oēs
uenerit: uel
spicit uulne
falsitate atq
tiamq; in ui
tir: ubi suppl
ciatus a pecc
inferos mori
riati sunt: ac
exemplo suo
pter peccand
inferos in sen
uatos autem
Quare felici
pem esse: sed
laude dignum
Aristides Lyl
ma cicarices
uidebit anima
eadem etiam
ptum tenens

ribus simpliciter scripturæ leguntur. Credendū. n. omnibus est omnia: q̄ in ea feruntur: sicuti dei uerba uerissima esse. Illis autē: qui ad maiorem iam habitum scripturarum puenerunt altiora petere: ac rōnem singulorū quærere conceditur. Hos Iudæi quasi scripturarum expositores secundarios appellare solebant. Poetā deinde Plato ait Theognim ex Megara Sicilia testem habemus: qui ait fidelē uirū omni argento atq; auro in seditione meliorem. Nemo. n. integer atq; fidelis sine omni uirtutis numero in seditionibus esse potest. Quorsum hæc? quia legis latorē: qui a Ioue missus est: ita leges conscribere oportere censemus: ut ad maximā semper uirtutum respiciat: quam Theognim secuti fidem: quæ maxime in periculis lucet: esse arbitramur. Eam non iniuria perfectam iustitiam nominare possumus. Ita Plato non irrationalem fidem: sed eam: quæ uirtuti coniuncta est: comprobare uidetur: quod Saluator noster breuius: apertius: ac diuinius posuit. Euge inquit serue bone atq; fidelis. Et rursus. Quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias? prudentiam. n. & magnanimitatem fidei coniunxit. Præterea Plato aliquā tulum progressus. Certe inquit defunctorum animæ uirtutem quandam habent: qua uel post mortē rebus humanis auxiliantur. Vera. n. hæc opinio est: sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere autē oportet huiusmodi sermonibus: quoniā a priscis ualde uiris traditi sunt. Credendum ergo est etiam illis: qui ita hæc se habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditum fuisse Iudæi contēdunt. Et Machabæorum liber rettulit: uisum ipsum fuisse post mortem orare pro populo.

Quod commode per fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt.

CAP. II.

Primū deinde inquit pueris fabulas tradimus. Fabula uero est: ut breuiter dixerim: falsum quiddam: quod & uerum esse possit. Fabulis autē prius q̄ gymnasiis pueri exercendi sunt. Hæc Plato Iudæi autē re ipsa scripturæ historiam simpliciter quasi fabulas adolescentulis tradere solent. Cūq; non magis ætate q̄ habitu scripturarum creuerint: altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximum deinde ait Plato in omni opere principiū est: p̄sertim in iuvene atq; tenero: tūc enim præcipue aīus formatur: & qcquid dixeris facilius ingressum infidet. Quare non q̄cūq; fabulas: sed probatas ac utiles a matribus atq; nutricibus tenellis puellis infundantur: quasi iā adultos prouectosq; retinere non erit inutile. Hæc multo ante Platonem Iudæi obseruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterant: dicta & scripta diligenter examinabant: & quæ aliena uidebantur a ueritate: sicut pseudo prophetarū libri reprobantur: scriptura quoq; ut diximus: historiarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere solebat: ut eis facilius cum uiri essent uteretur.

Quod sincera fide Plato scripturæ inhæsisse uideatur.

CAP. III.

Plato autem in Gorgia. Audi sermonē inquit: quē tu fabulosum dices: ego uero uerissimū arbitror. Et post pauca. Qui iuste sancteq; uixit: eum postq̄ mortuus fuit in beatorū insulas profectum absq; ullo incommodo summā in beatitudine uiuere. Qui uero iniuste atq; impie: eum in atrocissima proficisci supplicia: quæ tartarum appellant. Et post pauca. Nudi autem mortui iudicantur: & iudex ipse nudus est: quia defunctus: & animo animum perspicit ab omnibus derelictum cognatis: ac cæteris: quæ hic habebat: ut iustū iudicium sit. Et subiicit. Hæc sunt o Callicules: quæ ipse audiui: & uera esse apprime credo. Ex his autē sermonibus tale quid ipse mecū ratiocinari soleo: nihil aliud mors mihi uidetur q̄ corporis atq; animæ dissolutio: quæ postq̄ disiuncta fuerit retinet utrūq; habitum suum: quem homine uiuo habuerat. Nam corpus si magnum erat uiuo hoīe: & mortuo quoq; magnū: & si pigue: pigue quoq; postq̄ anima decesserit aliquo tēpore manet: & si cicatrices uulnerū habebat uiuens: aut ossa quædam fracta uel membra trunca: eodem modo p̄fecto se habet post mortem: antea q̄ omnino corrumpatur. Similiter & in anima postq̄ denudata corpore fuerit: habitus oēs in quibus exercuit passionēs & studia inesse perspiciuntur. Cum igitur ad iudicem aīa peruenit: ueluti ad Rhadamantum Asyaticum: confestim iudex etiam si regis magni aīa esset: in ea perspicit uulnera & cicatrices iniuriarū: quas singulæ operationes animæ impresserunt. Vider tortuosa oīa falsitate atq; superbia: cognoscit nihil ibi esse rectum propter licentiam: delicias: contumelias: incontinentiamq; in uiuendo: cernit omni turpitudine aīam esse repletam. Quare recte ad carcerem tartari imittitur: ubi suppliciiis torquetur: ut aut ipsi purgati meliores fiant: aut exemplo suo alii moniti formidine cruciatus a peccando deterentur. Purgantur autē q̄cūq; curabiliter peccarunt doloribus: & hic uiui: & apud inferos mortui. Non enī aliter possibile est impressas uitiorum detergi maculas. Qui uero maxie iniuriati sunt: ac incurabiliter peccarunt: nulla his unq; utilitas accidere potest: quia incurabiles sunt: sed alii exemplo suo iuantur: ex quibus ego Archelaū fore: & similes ei tyrannos non dubito. Reges. n. propter peccandi licentiam oēs pene scelestissimi sunt. Testis est Homerus: qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempiternum cruciari asserit. Tantalū: Sisyphum: Tityum: Thersiten: aliosq; consimiles. Priuatos autem homines nullus unq; scripsit perpetuis tāq; incurabiles apud inferos cruciatibus detineri. Quare feliciores certe sunt priuati principibus: nec tamen prohibet aliquem bonum uirum principem esse: sed cum arduum atq; difficile sit in magnam peccandi licentiā se ipsum continere: magna laude dignum est o Callicules: pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de his: qui potentiam habuerunt Aristides Lyfimachi uirtute præclarus fuit: ut ergo diximus atrocissimas uitiorum ferentes in anima cicatrices a iudice in poenas mittuntur. Quam autem ab omni cicatrice peccatorum deterfam uidebit animam: nec quæ sit: nec unde fuerit quærens admiratus ad beatorum insulas misit. Hæc eadem etiam Aeacus baculum habens: sicut & Rhadamantus iudicat. Minos autem aureum scæptrum tenens solus sedet utriusque iudicium considerans. Ego igitur o Callicules has rationes ueris-

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

simas esse credens nihil aliud confidero: quam quomodo mundissimo animo adinuicem accedam: ac ideo neglectis humanis honoribus conabor recte uiuēdo q̄optimus fieri. Obsecro autem ceteros oēs & te ipsum ad hunc calcem uirtutis curriculo tendere: turpissimum enim est: tibi ipsi i illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hæc forsā fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur: ac ideo spernis. Non esset autem mirum hæc a te sperni: si diligenter quærentes meliora uerioraq̄ istis inuenire possemus. Nunc uero cum scitis tres Græcorum omnium sapientissimi: tu: & Polus: & Gorgias: non poteris tamen uere dicere: q̄ oporteat alia quadam nos uita q̄ ista uiuere: quæ illic etiam plurimum conducit. Omnia enim alia facile redarguuntur. Hic uero sermo firmus atq̄ stabilis semper manet. Quare ca uere magis debes ne lædas: q̄ ut lædaris. Omnes enim studere debent: non ut boni uideantur: sed ut & publice & priuatim boni sint. Plato igitur Aeacum: Minoem: Rhadamanthum defunctorū iudices cōstituit. Diuina uero scriptura ipsi deo iudiciū attribuit: q̄ singulis secūdu op̄a sua redditurus meritū ē.

Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata.

CAP. IIII.

Aueas Plato inquit ne rudibus hæc hominibus committas. Ii enim nihil magis q̄ has utilissimas narrationes derident: quemadmodum e contra ingeniosi ac sapiētes nihil magis admirantur. Quare cum eis sapius hæc narratur crebro audiendo: uix tandem: ut aurū multo labore purgantur. Sic & diuina scriptura res mysticas ad multos efferendas phibet: apud quam primus Moyses scribitur recusasse profecturum. Alium enim inquit supplico domine: qui hoc onus fere possit mittere uelis. Saul etiam occultasse se dicitur: ne regnum susciperet. Hieremias quoq̄ recusasse fertur: & Plato similiter consulit dicens. Propterea o Thrasymache: ut modo dicebam: nemo sponte ad gubernandam rempublicam accurret.

De uiro iusto secundum Platonem.

CAP. V.

Dhæc cum Hebræorum prophætæ contumelias omnes atq̄ pericula subeunda ppter uirtutē & ueritatem conclament: consentanea Plato in secundo de republica scripsit. Non ut uideatur inquit iustus generosus uir: qui iustitiam colit: sed ut sit. Si enim quia iustus uideat honores quispiam nanciscitur: incertum sit utrum propter uirtutem: an propter honores iustitiam sequitur. Sed figuramus: ut cum neminem unquā læserit iniustus uideatur. Si ergo sic affectus nullo periculo: nullo cruciatu a uirtute remouetur: tunc uere iustus atq̄ generosus est. Hæc Plato uerbis: quæ re ipsa iusti uiri apud ludæos comprobarunt: qui tāq̄ iniqui: alii lapidibus: alii gladio: alii alio modo necati sunt: caprarum atq̄ ouium pellibus induti rebus pene omnibus egentes in desertis errantes: in montibus & speluncis & terræ cauernis. Apostoli etiam Saluatoris nostri maxima pietate & iustitia uiuentes malefici multis uidebantur: quare spectaculum facti sunt mūdo: & angelis: & hoibus: esurientes: sitientes: nuditate ac uerberibus laborantes: ut ait apostolus. Sed iniuriā: ut ipse addit: passi bene dicebant: persecutiones magno ferebant aīo: turpi affecti fama afficientes ad uirtutem exhortabatur: & quasi quisquilæ orbis reputati gaudebant: & usq̄ ad hæc tēpora generosi martyres ubiq̄ terrarum nō ut uideantur: sed ut sint pii atq̄ iusti multo plura maioraq̄ q̄ Plato uerbis expressit re ipsa patiuntur: uicti uerberibus: afflicti tormentis: atq̄ eculeis cruciati. Et demum post multos diuersosq̄ dolores crudelissimo genere aliquo mortis consumpti. Quibus similem apud gentiles aliquem nunq̄ inuenies: ut nō iniuria de ludæis nrisq̄ p̄claris uiris: q̄ pietate ac uera iustitia p̄fulserūt Plato illa p̄cepisse uideatur.

Quod etiam de serpentis fraude Moysen Plato sequitur.

CAP. VI.

Vm Moyses ineffabili quadā ratione in principio creationis mundi paradysum quendam a deo plantatum dixerit: hoīemq̄ ibi a serpente per mulierē deceptum narrauerit: aperte Plato commutatis noībus in Symposio allegorice similia posuit. Pro paradiso. n. dei hortos lo uis appellauit: pro serpente deceptionēq̄ ipsius paupertatem insidiātem posuit: pro uiro autem primo: quem dei consiliū atq̄ prouidentia quasi nuperrime natum filiū p̄duxit: cōsiliū filium Porum noīe posuit. Cūq̄ Moyses in ipsa constitutione mundi factum hoc dixerit: cum Venus facta esset id accidisse Plato narrauit: Venerem allegorice propter pulchritudinē mundum appellans. Sed uerba eius hæc sunt. Cū inquit facta esset Venus: & alii dii: & consilii filius Porus: in conuiuium conuenerūt: & post coenam inopia tāq̄ mendica ad ianuam domus ubi conuiuebant accessit. Porus autē nectare superatus (nondum. n. uini usus inuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauer dormiebat. Inopia uero ppter indigentiam ad insidiandum parata: ut ab eo liberos susciperet: apud eum accubuit: & hoc dolo cupidinem a Poro concepit. His Plato allegorice illa moysayca uoluit significare.

Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit.

CAP. VII.

Ræterea Moysē dicente. Adæ autem non inueniebatur coadiutor similis eius. Immisit ergo deus saporem in Adam. Cumq̄ obdormisset tulit unam de costis eius: & repleuit carnem pro ea: & edificauit deus costam: quam tulerat de Adam in mulierem. Cum non intellexerit Plato: quo sensu id dictum est: quia tamen moysayca omnia fuerat admiratus uoluit omnino præterire. Itaq̄ Aristophani comœdo: qui etiam rebus honestis illudere solebat: orationem in Symposio attribuit dicens. Oportet primum uos naturam humanam & passiones ipsius p̄discere. Prisca enim nostra natura alia erat q̄ nunc est. Non enim duo genera hominū: ut modo: sed tria fuerunt. Ad masculum enim atq̄ foeminam tertium etiam aderat utrisq̄ commune: cuius rei nomen solummodo relictum est. Res uero penitus periit. Nam Androgynum tunc re ipsa & nomīe ex utrisq̄: mare scilicet atq̄ foemina constabat. Istis cum aliquantulum: ut Aristophanes solebat: illuserit

subiungit dicens. Hæc Iuppiter dixit: & incidebat homines medios: & Apollini iussit partes incisorum ita coniungere: ut facies ad caesuram uerteretur.

De prima hominum uita.

CAP. VIII.

Cum Moyses primam hominum uitam in paradiso dei nulla re indigentem quasi diuinam asserat: omniaque sponte a terra producta: nudosque fuisse confirmet. Audi quemadmodum ea ipsa Plato graece conscripsit. Deus inquit pascebat eos sicuti nunc homines nonnulla animalium genera: nulla tunc erat respublica: nec liberorum procreatio. A terra enim homines emergebant: & hæc omnia: quæ modo sunt habentes magna optimorum copia fructuum facillime atque optime uiuebant: quos non culta: sed sponte terra ædebat: nudi sine aliqua erant molestia: uicissitudines enim temporum summa temperie connectebantur.

Quod etiam collocutionem serpentis & Aeuæ secutus est.

CAP. IX.

Rudentiorem omnibus bestiis terræ serpentem fuisse: & sermonem eius uicissim cum muliere habitum Moyses scribit: quam rem quō Plato narrauit non est alienū audire. Qui Saturni temporibus erant inquit tanta uirtute pollebant: ut non cum hominibus solum: uerum etiam bestiis oratione uti possent. Sed non ad philosophiam: & inter se: & cum bestiis hac uirtute utebantur diligenter scrutantes de singulorum natura ad accumulationem prudentiæ: sed ciuibus atque potius rationes eluones continue inhærentes fabulas secum & cum bestiis tales conferebant: quales modo de ipsis narrantur.

Quod ordinem etiam scribendi secutus est.

CAP. X.

Moyses in scribendis legibus antiquitate magna pro exordio usus uitas hominum & diluuiū narrat: & uirtutes atque delicta nobilissimorum uirorum: qui post diluuium fuerant diligenter exponit. Nam perutilem hanc historiam legibus futuram iudicauit. Hunc scribendi modum in legibus Plato imitatus est: his primordiis enim legum antiquitate utitur: & diluuii mentione facta: uitam etiam: quæ post diluuium fuerat: explicare non renuit. An igitur patris sermones ueri nobis uidentur: qui nam multis pestibus atque diluuiis homines ita periisse: ut paucissimi reliqui sint. Valde inquit hoc uerisimile cunctis uidetur. Intelligendum est igitur eos: qui nunc effugerunt: mortuos quosdam fuisse in cacuminibus altissimorum montium habitantes: a quibus postea homines multiplicati sunt. Quare necesse fuerat artium disciplinæque ciuilis imperitos fuisse: ac ab omni ambitioe habendi cupiditate: cæterisque uitis: quæ in ciuitatibus maxime sunt liberos. His talibusque latius narratis uitas hominum: qui post diluuium fuerunt exposuit. Deinde ad Græcorum antiquitatem descendit: ut ad Hebræorum Moyses. Eorum igitur meminit: qui præclara facinora in Troia fecerunt. Disciplinam Lacedæmoniorum ciuilem non prætermittit. Persarum quoque uitas: tam eorum: qui recte: quam eorum: qui perperam uixerant nobilissimorum tetigit. Et post historiam huiusmodi legum positionem aggressus est: adeo etiam in his Moyse doctrinam admiratus est.

Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses.

CAP. XI.

Cum Moyses uniuersas leges suas disciplinæque uiuendi a pietate in deum dependere uoluerit: ac ideo a creatore omnium initium librorum suorum fecerit: & res humanas a diuinis dependere docuerit: ipsasque diuinas ad deum creatorem omnium rettulerit: operæ precium est considerare quomodo Plato eum diligentissime sequens Cretensium ac Lacedæmoniorum leges iculat. Moysam uero legem aperte probat sic in primo de legibus dicens. Cretensium leges omnibus Græcis non maxime conferunt: ita enim recte positæ sunt: ut utentes eis cum omnia bona inde consequantur felices sint. Dupliciter autem bona dicuntur: alia enim humana sunt: alia diuina: dependet autem a diuinis humana. Diuinis igitur quæ maiora sunt susceptis: minora et possident. Illis autem sprete utrisque ciuitas priuata. Minorum uero primum est sanitas: deinde pulchritudo: tertio uires ad cursum: & ad alios corporis motus: quarto diuitiæ quæ non cæcæ sunt: ut uulgo dicitur: si prudentiæ sequuntur: quæ quidē prudentiæ diuinarum rerum prima est: deinde ratione habita moderatio. Ex his duobus fortitudine adhibita iustitia tertio emergit: quarta & fortitudo: quæ omnia natura rebus humanis anteponunt. Quare oportet ut legislator hunc ordinem sequatur: deinde mandandum ciuibus: ut ad hæc respicientes operentur. Humana enim ad diuina: diuina uero ad principem intellectum referenda sunt. Et post pauca. Omnibus istis legislator custodes præficiet: eosque prudentiæ & ueræ laude gaudent: ut intellectus hæc omnia moderationi atque iustitiæ coniuncta: non autem diuitias aut ambitionem sequatur. Quæ omnia in legibus Iouis & Apollinis pythii: quas Minos & Lycurgus coposuerunt inesse uidebitis. Patent enim his: quæ artificio & exercitatione legum peritiæ habent: cæteris uero nullo pacto. Moyses quoque multo prius a diuina doctrina facto principio: & uiuendi disciplina ad illam relata omnibus principes atque custodes dei sacerdotes præfecit: uiros scilicet iustos prudentiæ ac ueræ laudis amatores.

Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt.

CAP. XII.

Consulo igitur: ut ab ineunte pueritia inquit ludendo atque studendo rebus tamē semper congruenter has res pueri percipiant. Hoc enim modo in bonos uiros euadent. Si enim agricolam quendam aut ædificatorem publicum fore desideramus: eum in tenera ætate ludere pueriles quædam domos ædificare uidebimus: aut instrumenta quædam agriculturæ fabricare: quæ quis iutilia sint: ad imitationem tamē utilium uerorumque instrumentorum non parum conferunt. In omnibus enim etiam ludendo conari debemus: ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus: quo ipsos puenire desideramus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum est: quod ludentiū animum ad expectandum illud adducet: quo in uirili ætate ipsos uti decre-

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

uimus. Multo breuius hoc Moyses atque dilucidius. Et erunt uerba hæc inquit: quæ ipse tibi hodie præcipio in corde tuo: & in anima tua: & propones ea filiis tuis: quod ex prisca consuetudine ad hodie etiam usque diem diligenter Iudæi conseruant. In secundo autem legum. Disciplinam inquit appello uirtutem: quæ puerorum animos continere potest: uoluptas enim & dolor: amor & odium quæ recte fieri potest antequam ratione moueantur in animos eorum fluunt: ut facilius cum ad ratiocinandum perueniant cōuenienter rationi omnia peragant: quorum conuenientia uirtus perfecta est. Assuescant ergo a pueritia dolore ac uoluptate recte moueri: ut a principio usque ad extremum uitæ oderit: quæ odisse oportet: & ament quæ amanda sunt. Sed multo ante Dauid: quæ odio insequenda: & quæ amanda sunt iuuenibus: & prouectis similiter declarauit dicens. Venite filii: audite me: timorem domini docebo uos. Quis est homo: qui uult uitam: diligit dies uidere bonos. Prohibe linguam a malo: & labia tua ne loquantur dolum. Diuertere a malo & fac bonum: inquire pacem & sequere eam. Et Salomon. Audite filii: inquit disciplinam patris: legem meam nolite obliuisci. Et rursus. Via impiorum non ingrediaris. Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies: quibus adulescentes atque pueri simul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat.

CAP. XIII.

In uinis oraculis Moysi dictum est. Facies omnia secundum figuram: quæ tibi monstrata in monte est. Id apostolus latius exposuit dicens: umbræ exemplumque cælestium legalem cultum fuisse. Apertissime namque mosaica uniuersa tam umbræ ac symbola cælestium sunt. Nunc uero audi quæ admodum Plato in sexto de republica hunc locum imitatus est. Deo inquit & multo uerus philosophus loquens mundus atque diuinus quantum potest efficietur. Si ergo necesse fuerit: quæ ibi uidet in moribus hominum & priuatim & publice ponere: ut non modo seipsum: uerum etiam alios per illa confirmet: putasne modestiæ: iustitiæ: & omnino uniuersæ uirtutis improbum magistrum futurum? Minime inquit. Sed multi uidelicet parum nobis credunt dicentibus non aliter posse felicem ciuitatem fieri: nisi pictores illi eam depingant: qui diuino exemplari ad pingendum utuntur: imo credunt inquit. Sed quid est: modus picturæ? Quasi tabula in qua ciuitas & mores hominum primum: quod omnium difficillimum est mundi purius faciendi sunt: non enim prius scribenda sunt leges quam mundam feceris ciuitatem: deinde formula disciplinæ scribenda depingendaque est.

Quod adulescentes cantibus ad uirtutem præparandi sunt.

CAP. XIII.

Das etiam canendas putat sic dicens. Ter iam & quater dictum est disciplinam esse puerorum educationem: quæ ad rectam legalemque uitam perducatur. Ut igitur pueri animus legem ita sequatur: ut una cum ea gaudeat atque doleat: odas perdiscant: crebroque canticet: quibus laudes atque uituperationes earum rerum contineant: quas lex laudat: aut uituperat. Quoniam enim teneriores anni rationem uirtutis non suscipiunt: ludo atque cantu præparantur. Iure igitur apud nos prophetarum odæ a pueris addiscuntur.

Quod poetæ recte dicere cogendi sunt.

CAP. XV.

Poetæ inquit Plato cogendi sunt carminibus dicere bonum quidem modestum iustumque uirum felicem esse atque beatum: siue magnus: siue paruus sit: & siue diues: siue pauper. Si uero iniustus esset: etiam si ditior esset quam Cyniras aut Midas miserimum omnium esse. Dicant igitur poetæ neminem esse uirum appellandum: qui non omnia quæ uulgo bona dicunt iuste acquirat atque disponat: quis hæc bona non recte bona dicunt. Sanitas. n. primo: deinde forma: tertio uires: quarto diuitiæ numerant. Innumerabilia huiusmodi cætera sunt. Nam & acute cernere atque audire: aliusque sensibus integre uti: bona uident. Et adhuc omnia posse facere quæ cupias: & demum immortalitas cum ipsorum omnium possessione. Ego autem assero iustis sanctisque uiris hæc optima esse: iniustis autem pessima. Sanum enim esse acute cernere: & omnino facile sentire: ac immortaliter uiuere: absque uirtute pessima sunt. Talia ergo rhythmo ac numero a poetis composita adulescentes perdiscant. Ego enim dicere non dubito ea: quæ malum uulgo dicunt iniustis bona esse: iustis mala. Quæ uero bona uidentur: bona uere bonis sunt: malis autem mala. Hæc multo ante odas Dauid sancti spiritus gratia cōmonitus cōscripsit docuitque: quod uere beatus est: & quod beato contrarius. Psalterium. n. suum incipiens inquit. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum & cætera. Vnde Plato admonitus poetis dicendum esse ait: bonos uiros beatos esse. Diuites autem si mali sint miseros esse: quod ipse Dauid sic in psalmis addidit. Diuitiæ si affluunt nolite cor appondere. Cætera quoque omnia: quæ hic philosophus dicit: ad uerbum fere in sacro psalmo: uolumine scripta inuenies.

Quod hymni cani non debent nisi prius examinentur.

CAP. XVI.

Addit deinde Plato dei aut uiri diuini opus esse recte rhythmo atque carminibus uti: quare diligenter hac de re leges ponendas esse censet: quibus ad uirtutem uniuersa musica respicere cogatur. Hoc ille uerbis: re autem ipsa Iudæi cogebantur non alios hymnos & odas suscipere: quæ eas: quæ a spiritu sancto per prophetas essent compositæ. Concedo deinde Plato quod uulgo dicitur: uoluptate musicam diiudicari: sed illam esse optimam musicam: quæ optimos & doctos uiros delectat: ac maxime illum: qui uirtute cæteris præstet. Virtute igitur opus est iudicibus: & præsertim fortitudine atque prudentia. Neque enim theatri plausu: aut propter ignorantiam: aut propter formidinem duci debent. Apud Iudæos etiam prisca temporibus diuinorum cantuum iudiciū non multitudini tradebatur: sed erant aliqui quauis paucissimi diuino spiritu hæc iudicantes: quibus solummodo licebat prophetarum libros consecrare: ut ita dicam: ac cōprobare. Ea uero: quæ aliena a spiritu sancto uiderentur: improbare atque reicere.

Quod non semper uino utendum est.

Arthaginensium inquit legem magis q̄ Lacedæmoniorum atq; Cretenſium laudo: ut nūq̄ in caſtris quiſquam uinum guſtare audeat: ſed toto militiæ tempore aquæ uſum com- probari. In ciuitate autem ſeruis nūq̄ uini uſus concedendus eſt: nec magiſtratus tēpore: quo rempublicam gubernant uino utantur: nec gubernatores: nec iudices: nec qui delibera- turus in conſiliū uocatus eſt: nec ullo modo in die: niſi ualitudinis gratia: nec nocte eos tam uiros q̄ ſce- minas: qui liberis dare operam ſtatuert: leuioreſ enim homineſ uini uſu ſiunt: & aīa calefacta tanq̄ ferrum ignitum mollioreſ redduntur. Hæc multo ante Moyses conſtituit. Sacerdoteſ enim iubet ſa- crificandi tempore a uino abſtinere. Locuſ eſt enim inquit dominuſ ad Aaron dicent. Vinum & ſice- ram non bibetis: tu & filii tui tecum: quando in teſtimonii tabernaculuſ ingredimini: aut quando ad altare acceditis: ne moriamini: & lege hoc in æternuſ in generationeſ ueſtraſ firmatuſ ſit. Votuſ eſt uouentibuſ ſimiliter præcipit dicent. Vir aut mulier: qui uotuſ facit a uino & ſicera munduſ erit: & acetuſ uini: & acetuſ ſicera non bibit. Salomon quoq; magiſtratuſ & iudiceſ a uino abſtinere iubet. Conſilio inquit omnia faciaſ: conſilio uinuſ bibe: potenteſ: qui iracundi ſunt uinuſ nō bibant: ne ſi biberint ſapiētia atq; laboriſ obliuiſcātur. Nec ignorabat Plato ſcripta hæc apud barbaroſ fuiſſe: quō occultiuſ hiſ uerbiſ denotauit. Siquidē inquit dubitant: utrū huiuſcemodi diſciplina ciuiliſ fuit: aut eſt nunc eſt apud aliquoſ barbaroſ ꝑcul ab oculiſ noſtriſ: aut futura unq̄ ſit: parati ſumꝰ rationē oſten- dere: factuſ iam fuiſſe & eſſe in præſentia: futuramq; eſſe quando eadem muſa in aliqua ciuitate præ- ualebit: nec noſ impoſſibilia dicere.

Quod nobiſcum nobiſ gerenduſ eſt belluſ.

Eſte inquit a nobiſ dictuſ eſt: omneſ homineſ ſibi ipſiſ pugnare: nemineſq; eſſe: qui ſibi ipſi hoſtiſ non ſit. Quare præcipua optimaq; uictoria eſt ſeiſpſuſ uincere: ſicut e contra tur- piſſimū atq; peſſimū a ſe ipſo uinci. Et poſt pauca. Vnuſ eſt unuſquiſq; noſtruſ: ſed duoſ ſecuſ contrariioſ ac amenteſ habet conſiliarioſ uoluptateſ atq; doloreſ quibuſ opinio- neſ futuroꝝ accedunt: quaſ communiter ſpei nomine appellamuſ. Proprie autem: quæ ante dolo- rem ſpeſ eſt timor: quæ uero ante uoluptateſ conſidētia nominatur. Ad hæc omnia ratio accedit me- lior aut peior: qua cum quid publice conſtitutuſ ſit lex nuncupatur. Deinde hæc paſſioneſ inq̄ in no- biſ quaſi nerui aut funeſ huc & illuc ad contrariaſ operationeſ attrahunt. Ratio uero uni ſemp ratio- ni oportere conſtanter inhæreꝰ perſuadet: quæ quideſ ratio aureo quodā fune atq; cōmuni lege ui- delicet ciuitatiſ inniti ſolet. Aliæ autem duræ aſperæq; tanq̄ ferreæ ſunt. Hæc ubiq; ferme diuinæ litte- ræ prædicant appetituſ rationi pugnare docenteſ: rationeſq; optimam eſſe: quæ dei lege dicitur: ui- ctoꝝq; laudatiſſimā cum huic rationi appetituſ ſubiiciſ.

Quod peccatoꝝ anima eſt cauſa.

Ndecimo aut leguſ. Neceſſe eſt inquit tam uirtuteſ q̄ uitioꝝ cauſam eſt animā: quod moſayco illi conſentaneuſ eſt. Si aīa peccarit: & ſi aīa delictuſ fecerit.

De uero Philoſopho.

Vm in hebraica ſcriptura de ſtudioſo ueroq; philoſopho dicat. Bonuſ eſt uiro ſi tollat iu- gum in iuuentute ſua: ſedebitq; ſoluſ ac tacebit. Cumq; diuini prophætæ ac ſublīmi philo- ſophia in montibuſ atq; ſpeluncis degerint ad ſoluſ deum menteſ erigenteſ. Audiaſ quē admoduſ etiam Plato hunc uiuendi moduſ comprobauit dicent. Qui præcipui in phi- loſophia ſunt: ab adoleſcentia etiam ipſam uiam: quæ in ſoruſ abducit ignorāt: nec ubi curia: aut com- muniſ aliuſ conueniendi locuſ ſit: ſciunt. Leges autem & decreta nec ſcripta uiderunt nec audierunt: ſo- dalitia & magiſtratuſ: cœtuſ & coenaſ nec ſomnio quideſ uiderunt. Si bene autem aliquid aut male a uiroſ uel mulieribuſ in ciuitate factuſ eſt: non minꝰ eoſ fugit q̄ maris harena: quæ omnia ita neſcit: ut nec neſcire ſe quideſ ſciat. Non enim hæc fugit: ut melior uideatur: ſed ut ſit. Quare ſi etiam corpo- re in ciuitate ſit: meſ tamen omnia hæc contemneſ ſuper terram uolauit: ut eſt apud Pyndarū. Quō id dicis o Socrateſ inquit: cum Threſſia quædam Thaleſ caeleſtia reſpicientem: quia cogitatione occu- patuſ in puteuſ deciderat repræhendiffe dicatur: q̄ dum caeleſtia quæreret: quæ ante pedeſ ſunt non uideret. Hoc inquit ſcuma in omneſ philoſophoſ dici poteſt. Vere nāq; qui recte philoſophatur non ſoluſ ignorat quid uicinuſ faciat: ſed pene ſi homo eſt aut pecuſ non animaduertit. Quid ſit homo: & quid præcipue homineſ facere conueniat: id uero dliigentiffime quærit. Quare o cariffime Theo- dore: ſi quando huiuſmodi philoſophuſ i iudicio: uel alio loco publico loqui de rebus iſtiſ hominuſ cogitur: riſuſ omnibuſ præbet: & in difficultateſ: quoniam inexpertuſ eſt: quaſi in puteuſ incidit. Propriuſ enim ſibi eſt nemineſ conuiſiſ petere: & in laudationibuſ cum non ſicte ſed uere ac ex aīo dicere uideatur: leuiſ quideſ atq; inſanuſ uidetur. Si regem enim laudari aliquem audierit Agathonē aut bubuluſ laudibuſ efferri arbitratur: quod ſi mille iugera terræ poſſidere aliquem audierit: parua hæc dicit: qui uniuerſuſ orbem cogitatione complecti conſueuit. Valde autem etiam illoſ contemnit qui ſe generoſoſ prædicant: & auoſ proauoſ attauoſq; ſuoſ in medium adducunt: amentiam ipſoꝝ ideo ſpernit: quia uniuerſuſ hominuſ genuſ cognoscere nequeunt. Auoſ enim & progenitoꝝ inu- merabileſ ſinguli habuimus: quoruſ alii diuiteſ: alii paupereſ: alii reges: ſerui: barbari: græciq; fuere: ideo ridet quod in quinq; aut uiginti progenitoꝝ genealogia nonnulli glorientur. In omnibuſ igi- tur iſtiſ ueruſ philoſophuſ uulgo deridetur: & modo ſuperbuſ: modo reruſ humanaruſ ignaruſ

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

putatur. Et paulo post Si omnibus inq̃ o Socrates: ut mihi persuaderes: maior pax & pauciora mala essent in hominibus: non est possibile o Theodore inquit mala omnino ab hominibus auferri: non. n. apud deos: sed apud mortales necessario: & in hoc loco uersant: q̃obrem toto animo conari debemus hinc illo transire. Transitus autem & fuga terrenorum est imitatio dei quantum homini possibile est: imitatur autem deum iustitia sanctitate prudentia. Sed nō est inquit facile persuadere multis ita se ista habere: sed nequitiam fugiendam uirtutemq̃ sequendam purant: non rerum ipsarum gratia: sed ut bonus uidearis. Hęc inq̃ aniles fabulę sunt: ueritatem autem alius nos exponamus: deus nullo modo iniustus est: sed q̃ maxime iustissimus: nec est ei similis aliquid: q̃ si quis nostrū iustissimus fiat. Quare dei cognitio sapientia est: & uirtus uera: ignoratio uero ruditas est & nequitia manifesta. Quęcumq̃ autem alia dicitur sapientia: uidetur quidem sed non est. Nam quę in rebus ciuilibus est onerosa: quę uero in artibus fabrilis. Quicumq̃ igitur iniuriatur sapiens propter astutiam suam dicendus non est: ignorat enim quod minime ignorare oportet quantum iniustitia detrimentum asserere soleat: non qđ ipsi detrimentum putant uulnera uel mortem: quę patiuntur etiam: qui nihil iniuriantur: sed quod effugere iniuriantibus impossibile: apud scripturam etiam humana uniuersa hęc sapientia stultitia nominatur. Scriptum est enim. Perdam sapientiam sapientum & intellectum intelligentium destruiam: ubi sapiens: ubi scriba: ubi conquisitor huius sæculi? Quod autem qui uere ac secundum deum philosophatur: nihil prauī sapere debet. Inde discimus: quia non ea quę uidentur: quę temporalia sunt: sed ea quę non uidentur: quę æterna sunt cōsiderare iubemur. Nequitiam autem in terris & in hac mortali uita conuolui propheta ostendit dicens. Quia furtū & adulterium & cædes fusa in terram sunt: & sanguinem sanguini commiscunt. Ad deum autem hinc fugiendum esse Moyses ostendit. Post dō minum deum tuum ambulabis: & ipsi adhærebis. Imitandum quoq̃ deum esse significat dicens. Sancti sitis: quia dominus deus noster sanctus est. De iustitia uero dei Dauid clamat. Iustus dominus iustitiam dilexit. Idem diuitias contemnendas esse docuit dicens. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere: & rursus. Noli timere cum diues factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit domus eius. Quoniā cum interierit non sumet cum eo omnia. Principatus etiam hominum non multifacere monet cum dicat. Nolite confidere in principibus: in filiis hominum: quibus non est salus. Exhibet spiritus & abibit in terram suam: in illa die perdentur omnes cogitationes eius.

Quod nōnunq̃ falso ad utilitatē audientiū utendū est.

CAP. XXI.

On autem inquit Plato alienū a grauitate sua legis lator putabit falso aliquid ac fere inepte ad utilitatem iuuenum dicere: maxime si quod falso dicitur audientes ita trahat: ut non uis sed sponte iustitiam uelint suscipere: solidum enim bonum ueritas: sed nō ita facile plerūq̃ persuadet. Innumerabilia huiusmodi uerba sunt in scriptura: ut puta: quando poenitere deū aut dormire: aut irasci: aut aliis perturbationibus ferri scribitur: quę quis alius interpretata non procul a ueritate sint: uerba tamen ipsa uel terrendo uel permulcendo nōnihil prosint illis: qui altiorē uelut stigare sensum nequeunt.

Quod omne genus hoīum ad ueritatem uacandum est.

CAP. XXII.

Este in superioribus Plato inquit uiros & mulieres: liberos & seruos: iuuenes & senes: sic disciplinam ciuilem dictum est: amplecti oportere: ut nunq̃ cessent uariis modis atq̃ carminibus: quę diximus decātare. Et in quinto de republica. Nihil inquit o Theodore ad gerendā rēpublicā prinet: qđ ad mulierē: quia mulier non p̃tineat: aut ad uirū p̃tineat: quia uir. Sed cum una natura utriusq̃ animalis sit: quę ad uirum natura: hęc ad mulierem etiam natura pertinet: est autem in omnibus imbecillior uirō mulier. Vtrū igitur uiris omnia: mulieribus uero nihil cōcedemus? non recte inquā. Recte inquit dicis: nam mulier alia medica ē potest: alia musica: alia ad utrūq̃ inepta natura: similiter alia bellicosa: alia non: alia philosophus: & alia non: alia magni animi: & alia pusillanimis: & alia ad custodiendam ciuitatem nata: alia non: sicuti & uir: eadem enim est utriusq̃ natura p̃terquā q̃ altera imbecillis: & altera robusta est: quare similes natura mulieres ad cohabitandū simulq̃ rempublicam gerendum uiris dandę sunt. Decet enim ut natura similes potius q̃ dissimiles cōueniāt. Hęc re ipsa apud ludæos factitata cognouimus. Docet enim eorum historia nōnullas mulieres uirtute atq̃ prudētia ciuitatem ab hostibus liberasse. Doctrina quoq̃ nostra omne genus hoīum tam uiro: rum q̃ mulierum: liberorū simul & seruorū: Græcorū aliquantulum ac barbarorū: paruulorū ætate ac senū: in hoc diuino uerorū philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

Quod ē de Salomonis parabolis Plato multa accēpit.

CAP. XXIII.

In parabolis Salomonis memoriam iusti laudibus efferri: & nomen impiorū extingui breuiter atq̃ cōmode dicitur: similiter dictum est: ne beatum aliquem putes anteq̃ moriatur. Audi ergo qđo hanc ipsam rem latius in septimo de legibus posuit Plato. Quicūq̃ inquit ciues p̃clare laboriosēq̃ aut animo aut corpore gesserint: legibusq̃ semper obtemperantes fuerint: laudibus post mortem efferri oportet: uiuos enim laudare anteq̃ e uita exierint: ac bonorū operum finem imposuerint tutum non est. Hęc non de uiris solum: uerum etiam de mulieribus itelligē dum censeo. Diuitias adq̃ paupertatem ne mihi des in parabolis Salomon dixit. Plato quoq̃ in tertio de republica. Iam diximus inquit quę custodes ac magistratus ciuitatis diligēter pellere semper debēt curare: ne aditum in ciuitatem habeant: quę ista inquit sunt. Diuitiæ inquā & paupertas: altera nāq̃ delicias: ocium: & factiones asserunt: altera illiberalitatem: malignitatem: & factionem. Malignitatem

uero appello operationem infamē. Moyses in legibus patrem atq; matrem scripsit unusquisq; timeat. Et alibi dicitur. Honora patrem & matrē: ut bene tibi fiat: quæ ambo in libro de legibus Plato coniunxit. Unusquisq; inquit nisi mente captus sit: & timeret: & honorat parentes. Et rursus. Seniores re & uerbo unusquisq; uereat: & si ultra. xx. annos excedunt tanq; parētes honoret.

De Seruis.

CAP. XXIII.

Um Moyses Hebræum Hebræo seruire indecens duxerit: & si acciderit septimo anno liberum emitti iusserit. Plato in libris de republica Græcum Græco seruire phibet dicens. Nec Græcum seruum habeas: & cæteris Græcis similiter facere consulas: sic enim ad barbaros Græcia uersa facilius a se ipsa abstinebit. Nemo inquit Plato fines atq; terminos terræ moueat: nec domestiici: nec ciuis: nec uicini: putauit enim ita illud itelligendum esse. Non transgrediaris terminos antiquos: quos posuerāt patres tui.

Quod aliqua in alienum sensum accipit.

CAP. XXV.

Vicūq; autem inquit fines transgressus uicini arauerit agros damnum restituat: impudentia autem atq; illiberalitatis poenas det: duplumq; loco supplicii ei deponat: cuius agrū arauit. Patris inquit peccata non luant filii: nisi quis mortis supplicium alicui deberet: hoc autē non ad filium aut nepotem solum: sed usq; ad pronepotem procedat. Hoc apertissime inde traxit: qui reddit peccata patrum filiis usq; ad tertiam generationem. In furto quadruplum reddi iussit Moyses si occiderit aut uendiderit quæ furto ablata fuerunt: sin aut quodcūq; animal sit uiuum apud aliquem reperiatur duplum reddi iubet. Et Plato una inquit lex de furto ponatur: duplum enim reddi par est. Si autem reddere non habet uinculis teneatur quousq;: aut reddat aut aduersario placet. Cum Moyses scripserit non esse homicidam eum qui furem in fouea latentem interfecerit: congruēter Plato dicit nocte furem interficere licere: innocens quoq; sit inquit qui spoliante interfecerit. Si uero inquit brutum aliquod animal hominem interfecerit: extra urbem interficiatur: nisi in certamine id factum sit. Moyses uero si cornu inquit taurus uirum aut foeminam percusserit atque interfecerit: lapidibus interficiatur: nec carnes eius comedantur: dominus autem eius innocens erit: cum prophætica scriptura dicat. Ecce dominus Israel filii hominis permixti omnes sunt æri: stagno: plumbo: & ferro: in medio camini argentum permixtum sunt. Ideo hæc dicit dominus: quoniā facti estis oēs mixtura una: ideo ego suscipiā uos: sicut suscipitur argentū: & æs: & ferrū: & plūbum: & stagnum in medium camini: ut suffletur in eo ignis & infundatur. Perspice quomodo Plato totum hunc locum intellexit: & quasi fabulam exposuit. Audiatis inquit fabulā. Omnes q in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus: sed cum deus nos fingeret aurum cum illis miscuit: qui ab gubernandum apti sunt: argentum autem cum illis qui armis ciuitatem defendunt: nam & isti honore digni sunt: ferrum autem & æs agricolis: & aliis opificibus infundit: hæc nonnunq; alterum ex altero fiunt. Nascitur enim ex auro argentum: & ex argento aurum. Magistratibus igitur deus præcipit: ut magnam diligentiam habeāt: si quis denegauerit ab auro in argentum: aut ex argento in peiora: nullo modo ignoscant: sed naturæ congruentē reddētes honorem in opifices aut agricolas deducant. Quod si a peioribus argētum aut aurum productū sit: honoretur iste: ad conuenientemq; locum argenti aut auri conscendat: hoc maxime omnium seruandum est. Cum enim ferrum aut æs ad regendum peruenerit: tunc ciuitas destruetur: cum prophætica scriptura ad præsules populi dixerit. O pastores Israel: an pastores seipsos pascūt: nōne oues pascuntur pastoribus? Ecce lac deuoratis: pinguem ouem occiditis: uelleribus indumēta cōficitis: oues autem meas non pascitis: nec quod perierat quesiuistis: ne fractum alligastis: nec errantem reduxistis: Plato in primo de republica sic ista interpretatus est. Nunc inquit Thrasymache illud dicendum pastoris esse pingues q maxime potest pecudes reddere. Tu autem dicebas non ad ouium utilitatem: sed ad suam istud sibi esse faciendum: quasi aut apes: aut ut maioris uendat oues pasceret. Nō esset autem hoc modo pastor: sed heluo quiddam: aut auarus. Pastor autem ille est: qui nil curæ aliud est: q ut optime opus suum faciat: opus autem suum pascere est. Quare fateri oportet principis quoq; opus esse non alterius utilitatem considerare q subditi: cum in scriptura feratur. A timore tuo domine in utero concepimus & parturiuimus: & peperimus spiritum salutis. Socrates apud Platonem in Thetico sic imitatus est. Qui mecum inquit uersantur idem patiuntur: quod parturientes: doloribus enim partus ac dubitatione replentur: multoq; magis q mulieres parturientes exagitantur: quem quidem dolorem partus excitare & sedare ars mea facile pō. Ezechiel scribit. Et uidi: & ecce uentus turbinis ueniebat ab aquilone. Ac paulopost. Et in medio eius similitudo quattuor animalium: & aspectus eorum similitudo hominis in eis: & quattuor facies uni. Similitudo autem uultus eorum facies hominis: & facies leonis a dextris ipsorum quattuor: & facies uituli a sinistris ipsorum quattuor: & facies aquilæ a dextris ipsorum quattuor. Quæ Plato imitatus sic est. Imaginem inquit animi fingamus talem uidelicet: quales apud priscos naturæ quædam factæ narrantur. Chimææ scilicet: Scyllæ: ac Cerberi: dicuntur inquit. Finge igitur unam quidem idæam uariæ feræ atq; multicapitis: quæ domesticarum capita: & siluestrium ferarum habeat. Difficile inquit est quod fingere te uolo: sed tamen: quia facilius oratione q cæra fingimus progrediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur: & postremo hominis. Coniungatur deinde sic in unum: ut hominis imago extrinsecus completi cætera uideatur: ut qui oculis hoc animal cernit: consimiliter cum eam solummodo uideat: & interiora lateant hominem solummodo esse putet. His ita factis iniustissime faciet: & inutiliter consulat: qui dicit leonem & cæteras feras nutriendas

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

esse: hominem autē fame sic deneruandum: ut facile a feris ducatur: ipsasque feras non esse ad amorē rerū ducendas: sed incitandas potius: ut inter se pugnantes alia aliam deuoret. Is autē iustissime simul atque utilissime consulēt: qui dicet dandā esse operā diligenter: ut aialis huius cōpositi ac multicapitis principum solus teneat homo & quasi agricola: quæ mansuetæ sunt moderate nutriet: immanes autē feras leonis uiribus usus domet.

Quod in .xii. tribus ciuitatē suā Iudæorū imitatione Plato diuidit.

CAP. XXVI.

In duodecim tribus Iudæorum genus diuisum nemo ignorat: quem diuisionis numerum ciuibus suis Plato attribuit dicens. In duodecim quæqualiter fieri potest uniuersa regio partes partiatur: & forte una tribus unam partem possideat: & duces singularum tribuum eligantur.

Quod situm urbis Iudæorum secutus est.

CAP. XXVII.

Prisca Iudæi metropolim suā diuino consilio longe a mari in montibus condiderunt. Plato quoque quā in legibus condit urbem in simili Hierosolymorum loco eam constituit: ut uideatur ad urbem Hebræorum respiciens uerba cōposuisse. Ferme namque inquit o amice per decē millia passuum a mari aberit hæc ciuitas: portūque habebit cōptimū: & agros regionēque fecundissimam: cauebitur autem: ne alia ciuitas prope nimum sit. Maritimā enim condere non debemus: ne alienis moribus uariis uilibusque faciliusque corruptatur. Cum autē per decē millia passuum distet a mari: portuosaque optime sit: nec utilitate iocunditateque maris oīno priuatur: nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

De Prudentia.

CAP. XXVIII.

Vndecimo autem de legibus omnium rerum minimarum etiam curam & gubernationē deo creatori attribuit: impietatisque crimine illos accusat: qui non agi gubernarique omnia diuinitus putarit. Primum enim inquit deū iam ambo conceditis: uidere: audire scireque uniuersa: nihilque ipsum penitus effugere atque latere posse. Est ne ita inquit: an aliter? Ita prorsus. Quid porro? posse ne deum omnia concedimus: an contra? non est negandū inquit omnia deo possible esse: optimū autem esse omnes concorditer iam concessimus. Nonne igitur desidia quadā oīum pernicioso teneri deus uidebitur: si cum possit & sciat: uniuersum gubernare negligit? Rectissime id abs te dicendum est inquit. Deum igitur putare debemus quanto melior potentiorque cæteris est: imo uero potentissimus atque optimus & sapientissimus: omnibus simul providere. Non enim fas est aliter omnino opinari: falsumque omnino est: non habere curam artificem his de rebus: quas artificio suo effecit. Et post pauca. Nulla inquit mundi pericula dei prouidentia effugit: nam cum pars totius gratia: non totum partis factum sit: nullus pene totum gubernat: nisi parti quoque provideat. Et post aliqua. Nec enim negligetis recte faciens: nec si in profundum terræ deueneris: aut si in cælum euolaueris: sed supplicio congruenti uexaberis: aut hic aut apud inferos: quod mihi de illis etiā dictū putato: quos tu quoniam magnos de paruīs scelere quodam euasisse uidisti: a miseria in beatitudinem uenisse dicebas. Hæc nonne similia illis sunt. Quo ibo a spiritu tuo? & ubi a facie tua me abscondā? Si ascēdero in cælū tu illic es: si descendero ad infernū ades. Si sumptero pennas uentorū & habitauero in extremis maris. Etenim illic manus tua deducet me.

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVSDECIMVS

Quod Plato gentilium deos contemnebat.

CAP. I.

Sed Abunde iam ut puto platoniam philosophiam quasi Hebræorū lingua in græcam esse translata demonstratum est: nunc reliqua persequamur. Primum igitur cōsidera quomodo patriā de diis opinionē tanquam falsam redarguebat hoc modo scribens in Timæo. Sed de aliorum dæmonum atque deorū generatione scribere maius est opus quam humeris nostris fere possumus: quare his qui hæc crediderunt credere debemus: qui cum a diis orti sint: & parentes suos: qui sint optime teneant: nullo modo falluntur. Quare quis nec necessario: nec uerisimiliter dicant: tamen quia rem suam enarrant: æquum est: ut eis fidem adhibeamus legi obtemperantes. Quare secundum priscorum instituta genealogia deorum terminetur: credanturque cæli & terræ filii Oceanus & Tethys fuisse: ex quibus Phorcus: Saturnus: Ops: & alii quī plures nati sunt: a Saturno autē & Ope Iuppiter & Iuno. Primum igitur deorum nepotes poetas appellans deridere mihi deos uidetur: non deos: sed homines nepotibus eorum natura similes fuisse ostendens: deinde theologos ipsos: quos deorum nepotes appellauit: uehementer carpere uidetur: cum inferat: quis absque necessaria: immo uero uerisimili demonstratione dicant. Locari autem uidetur dicens quia ipsi probe progenitores cognouerint suos: & quod impossibile sit: deorū filiis non credere: præter sententiam autem animi sui: deos esse appellasse manifeste ostendit: quia ut legem patriam uiz delicta sequeretur: ita dixisse fateretur. Quæ omnia ita eē facilius cognoscet: si audias quomodo clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in Epimenide repræhendat. Theologiam ergo inquit & uniuersi productionem: quoniam male maiores nostri de his tradiderūt: suscipere melius est: ac ita defendere: ut aduersus impios dicere nil timeamus. Iure autem maiorum theologiam contemnendam esse in secundo de republica docet: ubi de poetis & theologis: & de gentilium diis his uerbis utitur: quæ di-

ligerter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoque uidebimus: oportet enim eandem esse naturam: & idē posse maiores atque minores. Nonne ita tibi uidetur? Videtur inquit: sed non inteligo: quos tu maiores appelles. Eos inquit: quos Hesiodus atque Homerus cæterique poetæ nobis tradiderunt. Omnes namque poetæ fabulas componentes falsa hominibus & cecinerunt & canunt. Reiciendi ergo sunt non solum: quia mentiuntur: uerum etiam maxime: quia non bene mentiuntur: sed sunt quasi pictores dissimilia oīno illis pingentes: atque contraria quæ pingere debuerunt. Hæc inquit recte accusanda sunt: sed quænam sunt falsa atque improbe dicta? Primum inquam maximum & de rebus maximis mendatum non bene mentitus est: qui dixit: Cælum ea fecisse: quæ ab Hesiodo narrantur: & Saturnus ipsum ultus fuerit. Nam etiam si uera essent: tacenda omnino tamen putarent: nec ita facile ad omnes efferenda: sed maxime certe cælanda. Quot si necessitas quædam dicere cogeret: paucissimis tradenda fuisse. Ardua enim sunt: nec prædicanda o Adymante in ciuitate nostra. Nec enī iuueni persuadendum est: ulcisci parentes oportere: etiam si iniuriam inferant: nec autem omnino credendum est: deos inter se ita dissidere: ut alius alii bella & pugnam cieant: nec enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia: qui si rem publicam conseruare uolumus: intestina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantum aduersus deos pugnas: & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudico: sed si aliquomodo possemus nunquā ciui ciuem fuisse inimicum id libet persuaderemus: Hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris: hæc senioribus prædicanda. Quare poetæ cogendi etiā sunt hæc carminibus ædere. Saturni autem uincula: & Vulcani a patre proiectio cum auxilium pulsata matri afferret: deorumque pugna: quas Homerus conscripsit nullo modo audiendæ. Nam etiā poetæ quoptime atque utiliter de deo fingere debent. Multum enim ad uirtutem huiusmodi carmina conducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutē de diis fabulas esse: ut respōdeamus: si quis iterroget?

Quot mendosissime de deo poetæ scripserunt. **CAP. II.**
Non sumus inquit o Adymante in præsentia poetæ: sed urbium conditores. Conditorem autem urbis oportet formas quasdam rerum tenere: in quibus uersari poetæ ita debent: ut inde digredi sibi nō liceat. Recte inquit dicis. Sed quænam istæ formæ sunt? Tales certe inquit qualis sit deus heroicis lyricis tragediisque dicendum est: nā cum deus bonus uere sit: nihil ei mali attribuere debent. Bonū autē nullū nocet: an non? Ita uidetur inquit. Putasne igitur quod innoxius est nocere: an non? Nullo modo inquit. Quod autē non nocet facitne quicquid mali? Neque id quidē. Quod porro nihil mali facit: nullius certe mali causa erit. Assentio. Nihil ergo nocebit. Præterea omne bonū utile est: an non? Vtile uidelicet. Erit ergo causa felicitatis. Ita prorsus. Sequitur ergo ipsum bonū non esse causam omnium: sed eorū solūmodo quæ probe se habent: malorum uero minime. Id iam negari non potest. Necesse igitur est inquam quoniam deus bonus est: non omnium ut multi putant: sed paucorum (pauciora enim bona quam mala sunt) causam esse. Malorum uero non deus: sed alia quædam causa est. Hæc mihi uerissime dici uidentur. Non ergo audiendus est Homerus: cum ita impudenter de deo loquatur: quod duo apud Iouem dolia sunt: alterum bonis: malis alterum fatis plenum: & cui Iuppiter ex utroque dederit: is modo feliciter: modo contra se habet: cui autem mala solummodo destinauerit: hūc magna semper erumna calamitosaque pestis insequitur. Fœderis autem confusionem si quis per Pallada & Iouem esse cecinerit non approbamus: nec contentiōes atque pugnas deorum: nec quod Aeschylus dicit: occasiones diuinitus hominibus dari malorum: quando eos deus perdere uoluerit: nec nobis calamitas cæteraque huiusmodi audienda sunt. Sed uel non fuerunt a deo illa facta: uel si a deo facta continentur dicendum cum qui puniuntur miseri sunt: nō deū creatorem: sed miseriam suam sibi debita supplicia concitasse: quibus cruciati meliores facti sunt. Sed modo hæc prætermittenda. Malorum autem si quis audet causam deum dicere: siquidem uolumus bonis ciuitatem legibus fundare: nullo modo patiemur. Nec enim fas est id dicere: nec conducibile: nec congruens: sed omnino nefandum ac falsum. Probatum mihi hæc lex inquam: sitque ista prima formulæ: quod nulli omnium liceat malorū: sed bonorum solūmodo causam deo attribuere.

Quod deus imutabilis ac uerus est. **CAP. III.**
Ad hæc responde quæso: utrum putes ab illa in aliam formā deum mutari: ut nos decipiat an simplicem esse: ac nunquam mutationem aliquam suscipere. Non habeo inquit modo quod respondeam. Si quid autē a forma sua mutetur: uel a se ipso: uel ab alio mutari necessarium putas: an non? necessarium certe. Quod autē summū optimum potentissimūque est: mutari ab illo non poterit: hæc autē omnia deus est: non ergo diuersas ab alio formas accipiet. A se ipso autem mutari qui potest dici? utrum enim ad melius: an ad peius mutabitur? Necesse est inquit si mutatur quod mutatur optimū est: ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymante sponte se quenquam in peius mutare. Minime inquit: necesse igitur est cum sit pulcherrimus atque optimus: simplicissimum eū esse: ac in forma sua semper constantissime manere. Mihi etiam ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quasi peregrinos orbem circūire asserat: nec multa de Protheo ac Thetide mendacia dicat: nec lunonem in Antistidem commutatam ea fecisse contendat: quæ multi conscripserunt. Sed hæc: omniacum his similia pellantur a ciuitate. Sed forsitan inquit ipsi quidem dii nullo modo mutantur: nostra uero phantasmata ita mouent: ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inquit uolet ne unquam deus mentiri: aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id quidē inquit. An ignoras inquit quod uere falsum est: si ita dicere conuenit: id non deos solum: uerum etiam hominibus odio esse? Quomodo

id dicis inquit: non enim intelligo: putas enim inq̃ magnum quid me dicere: ego uero dico cū falsum ita in animo se habeat: ut errore intellectus circūuoluat: atq̃ ignorantia nemo penitus id uolet: & ode- runt omnes id falsum: hoc enim est: quod paulo ante dicebam uere falsum animi eius qui mentitur ignorantia. Falsitas enim quæ in uerbis est eius falsitatis imago est: qua animus seducitur: quod quidē falsitatis simulachrum sincera puraq̃ falsitas non est: atq̃ ideo non semper odio dignum est: conducit enī nonnunq̃ uel aduersus hostes: uel ad eos: qui amici uidentur: quādo mali aliquid inferre conantur. Tunc enī ad incōmodorū euerfionem falsitate uti non incōmodū est: prisca etiā: quæ certe scire nequi- mus: querissimiliter fingentes nonnihil inde utilitatis adipisci conamur. Qua igitur ratione falsitas deo conueniet: utrū quia prisca nesciat: an quia hostes uehementer formidet: an quia suorū insidias uelit ef- fugere: Nihil inquit horū de deo dici potest: mentiri ergo deum nefas est dicere: unde simplex maxime & uerus uerbo atq̃ re est: nec ipse in se ipsum mutatur: nec alios aut phantasmatis: aut uerbis: aut si- gnis uigilantes: aut dormientes decipit. Recte ista omnia dicta sunt inquit. Sit ergo ista secunda formu- la: ne cui liceat seductorem: aut mendacem: aut mutabile aliquo modo deum appellare: Quare nō est laudandū illud homericum: q̃ somnium Agamēnoni missum est: nec Aeschylus audiendus cum fin- gat: Thetida dicere: Apollinem in nuptiis suis optimos eam filios ac longæ uitæ habituram cecinisse. Et ego Thetis apud eum dicit: diuinum Apollinis os falsum posse dicere non sperabam: nunc autem uideo ab eo ipso: qui mihi secunda de filiis cecinit: filium meum esse interfectum. Hæc cæteraq̃ huius- modi pellenda omnino a ciuitate sunt. Quod igitur Plato uerbis præcipit: id ipsum re in Hebræorum scriptura factitatum inuenies: nullam enim de deo turpē fabulā: nullam de angelis: nullam de piis uiris inuenies. Cū autē bonorū causam esse deū Plato asserat: nonne a Moyse illud accēpit: qui singulis crea- tis subiungit. Et uidit deus: quia bonum. Et omnia simul repetens: Et uidit deus inquit uniuersa quæ fecerat: & ecce ualde bona: nec unq̃ apud Hebræos malorum causa deus putatus est. Quare propheta ē ad hominē: q̃ sua se uolūtate deprauauit his uerbis utitur. Fructuosam ego te uide plātaui: quorū erro- uersa es: Quot si alicubi mala diuinitus ipse dare scribis: poenas atq̃ supplicia mali uocabulo itelli- gere debemus: quas deus cū sit bonus non ad detrimentū eorū: qui puniunt: sed ad utilitatē atq̃ cōmo- dū mittit: sicut medicus ad salutē laborantiū cura nōnunq̃ uti amara dolorisq̃ plena. Vnde apud Pla- tonem quoq̃ dictum est: utilitatem consequi eos: qui puniuntur. Et Iudæus quidam dixit. Castigat dominus quem diligit. Quod autem mutari deus non potest: sic a persona eius in scriptura dictum in- uenitur. Ego dominus deus uester: & nō mutor. Et apud psalmistam: Omnes sicut uestimentum ueterascent. & sicut opertoriū mutabis eos & mutabunt: tu autē idem ipse es: & anni tui non deficient. Quot si dei uerbū in forma figurāq̃ hoīs uenturū scriptura p̃dicat: quod nos una uenisse affirmamus: atq̃ ideo mutationē deo attribui nonnulli putent: sciant quia non ut gentiū fabulæ de Protheo: Theti- de: atq̃ Iunone: nec ut cæteri dii: qui errantes sicut peregrini orbē circueunt: ita uerbū dei Hebræorū scriptura in hoīem mutatū esse affirmat. Verum quoniam rationale aīal homo dei a deo errauit: ut neq̃ deum deiq̃ prouidentia: neq̃ se ipsum cognosceret: sed in naturā bestiæ male agendo inciderit: iccir- co deum ut medicū & saluatorem uenturū prædicebat: non quidē a sua natura mutatū. Non. n. sedu- xit eos qui uiderunt: sed utraq̃ uerissime conseruauit: uisibile dico atq̃ inuisibile naturā: uisus. n. homo est: & quidē uerus homo fuit: uerbū ē dei uerū: filiusq̃ dei uerus est. Quare non seduxit credētes: neq̃ falsitas ulla in eo iuenta ē: qualis ē Platonis deus eē uidet. Maxie igit̃ deus uerbū uerbo atq̃ re simplex est: nec a se ipso mutatus unq̃ fuit: nec alios: aut phantasmate: aut uerbo: aut signo uigilantes: aut dormiē- tes decipit: sed sicut rationalium medicus aīarū salutē uniuerso generi hoīum afferentes uere non phantastice hoīem assumpsit: ac ita nobis oībus ad uerā pietatē ad uerāq̃ dei cognitionē cōuersionē lar- gitus ē. Talia igit̃ nra sūt: eos uero: q̃ aliter dicūt: ab ecclesia rāq̃ a ciuitate Platonis cōsilio cōpellimus.

Quod Socrates quia gentiliū deos spernebat occisus est. CAP. IIII.

DEos autē gentiū a Socrate quoq̃ contēptos fuisse: & hac de causa eiectū ab Atheniensibus di- ximus. His. n. fere uerbis in Euthyphrone Plato utitur. Ipsi. n. hoīes Euthyphron inquit Iouem optimū atq̃ iustissimū deorū putant: & tamen fatentur patrē ab eo uinctum fuisse: quia filios impie deuorabat: mihi autē irascunt: quia patrē iniuriatē ulciscor. Et si cōtraria sibi ipsis de diis & de me dicere inueniunt. Num inquit Socrates o Euthyphro p̃pterea ipse accusatus sum: quia ægre fero talia dici de deo? Hæc Numenius in libro de archanis platonis hoc modo expo- nit. Si accusationē de Atheniensīū theologia Plato scripsisset: ostendissetq̃ seditiones parentū atq̃ filio- rum: & deuorationes ultionēq̃ iniquas: & nefanda matrimonia impie diis a theologia eorū attribui: dedisset meo quidē iudicio causam Atheniensibus: incitassetq̃ ipsos ad cædem suam: atq̃ ita morte So- cratis obisset: sed uiuere quidē ille impietate inuolutus nunq̃ uoluisset: quoniam uero & uiuere & uere ac pie dicere tuto poterat. Euthyphronem quidē uirū arrogantia corruptū pro persona non Atheniē- sium solūmodo: sed oīum quæ pie nō sentiunt: ipsum autē Socratē pro p̃sona sua posuit: atq̃ ita uerita- tem & securitatē simul consecutus est.

Nulla pacto iurandum sit.

CAP. V.

IN Critone autem mortem pro ueritate omnino despiciendā his uerbis ostendit. Ego uero inquit o Crito non modo nunc: sed semper talis fui: ut nulli magis q̃ rationi credā ei q̃ mihi optima uideatur: quāobrem non possum nunc: quoniam isto casu oppressus sum rationes eas quasi falsas contēnere: quas & prius: ut optimas p̃dicauī: & nunc similes mihi uidentur

Et nisi m
nueret pe
quod opo
batur: nū
tibi calam
amplecten
uero min
an non? A
igitur uir
in re præ
laus expect
sideras do
cætera per
oportet: se
tere ipse co
bis est ita
aut ipsa uo
nullus no
cuniarum
prisca tem

re: etiam
to ante Pl
his qui od
rum fecer
to dicente
autem ho
ceris: ut m
nientes: cre
recte uiuer
Platonis S
Christum
nostri disci

nium esse c
etiam om
Etiamus: q
mus: uotaq̃
remur. Hæc
sentanea scr
omnia collig
conspexisse
Aristobolus
mum quidē
quis attentu
nes ante Den
Moyſi libros
Demetrii Ph
ca. Diuinam
monem: sed
Pythagoras:
nasce uident
inſcripſit de u

Et nisi meliores alias dicere habeamus: nec si etiā maiora q̄ mors & uincula pecuniarūq; ablationes in-
nuerēt pericula: tāq̄ puer laruis territus a proposito desistam. Sed uideamus an recte prius dicebamus:
quod oporteat opinionem alias improbare: alias minime. Nam si hoc antequā mors instaret recte dice-
batur: nūc uero aliter uidetur. Ludus quidem & deliratio disputatio nostra fuit. Sed quoniam præsens
tibi calamitas nulla impendet: nonne sententiam meam probas: quia scilicet aliā hominum opiniōes
amplectendā sunt: aliā nequaquā: nec hominum omnium: sed aliorum opiniones eligendā: aliorum
uero minime? Quid ais? Probe inquam dicitur. Bonas ergo eligendas: prauas autem eiciendas asseris:
an non? Assero inquit. Bonā autem nonne sapiētum sunt: prauā autem insipientum? Quidni? Vtrū
igitur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiusuis mouebitur: an eius solummodo: qui ea
in re prācipuum habeat artificium. Eius solummodo mihi uidetur. Fugienda ergo est uituperatio: &
laus expetenda. Nunquid multorum: sed eius solummodo: qui prācipuam habeat rei: cuius laudes de-
sideras doctrinam. Ita faciendum uiuendumq;: ut ipse moner: ceteris omnibus contemptis. Quare ne
cetera percurram: de iustis quoq; atq; iniustis: turpibus & honestis non multorum opinionem sequi
oportet: sed eius solummodo: qui hāc recte intelligit: quem uereri atq; timere q̄ ceteros omnes oportet
ipse cenfeo: quem nisi sequamur: nec iusti uidelicet: nec probi erimus uiri. Quare nec uiuendū no-
bis est ita corruptis. Non ergo curare debemus quid multi: sed quid dicturus esset: si quis intelligeret:
aut ipsa ueritas: si ei attribueretur oratio. Hoc ubiq; pro pietatis ueritate ita factitatum a nostris est: ut
nullus nostrum uoluntatem aliorum cōsideret: sed omnes uno animo Christum sequamur: nullas pe-
cuniarum ablationes: nulla uincula: sed nec mortem quoq; ipsam timentes: quales apud Hebræos etiā
priscis temporibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt.

CAP. VI.

INeodem nullo pacto iniuriandum esse Plato censet. Afferit ne iquit turpitudinem iniurian-
ti: & dedecus iniuria: an non? Afferit inquit. Nullo igitur pacto iniuriari oportet. Fateor in-
quit. Nec ergo etiam læso referenda iniuria est: ut multi putant: quoniam nullo pacto iniu-
riandum est: & quoniam malefacere nihil aliud est q̄ iniuriari: non oportet male alicui face-
re: etiam si innumerabilia mala perpeffus sis. Hāc nobis a christo clarius prācipiuntur: & prophēta mul-
to ante Platonem. Si reddidi retribuētibus mihi mala: decidam ab amicis meis inanis. Et rursus. Cū
his qui oderunt pacē eram pacificus. Quod autem pro ueritate mori debeamus: quod multi Hebræo-
rum fecerunt: christianorum uero ferme innumerabiles: Socratem audi apud Platonem in Apologeti-
co dicentem. Si dicetis iquit mihi o iudices: Anyto quidem accusatori tuo Socrates ualere dicemus: te
autem hoc pacto ac fœdere liberamus: ut nunquā amplius: ut solebas philosophari audeas: & si aliter fe-
ceris: ut moriaris. Si hāc mihi diceretis constanter responderem: q̄ ego diligo quidem uos o uiri. Athe-
nienfes: credo autem deo magis q̄ uobis. Quare quousq; uiuam & possum: nunquā philosophari: id est
recte uiuere non desinam: nec desistam unquā hortari ad monerēq; uos: quemadmodū consueui. Hāc
Platonis Socratisq; sententiam uix a solo Socrate: ab Hebræis autem & ante Christum multis & post
Christum innumerabilibus constanter ipsa re approbatam inuenies. Hebræos enim etiam Saluatoris
nostri discipulos fuisse non ignoramus.

Idem:

CAP. VII.

Sed uideamus quid de his dicat: qui pro defensione patriæ magno animo militantes mor-
tui sunt. Nonne igitur inquit eos qui militiā fortiter pro patria facientes iterierunt aurei ge-
neris fuisse dicemus. Omnino inquit. Credemus igitur Hesiodo postquā aurei generis ho-
mines mortui sunt: a multis homines angustis semideos factos liberare: mortaliumq; om-
nitū esse custodes: ac in posterum quasi deos colemus: eorumq; adorabimus monumenta. Similiter
etiam omnes: qui prāclare uixerunt: quoquomodo mortui sunt honorabimur. Hāc nos quotidie fa-
ctitamus: qui uerā pietatis milites: ut dei amicos honorantes ad monumenta quoq; illorum accedi-
mus: uorāq; ipsis facimus tāquā uiris sanctis: quorum intercessione ad deum non parum iuari profi-
temur. Hāc a Platone collegimus: ut ostenderemus: hebraica illum philosophia munitum nostris cō-
sentanea scripsisse. Plura istis apud eum inueniri ab Hebræorum sumpta scriptura nō sum nescius: sed
omnia colligere longum est. Verum ne soli nos ab Hebræis tam Platoni q̄ aliis multo furto esse ablata
conspexisse uideamur: aliorum quoq; testimonia: qui hoc ipsum perspexerunt: ponēda sunt. Primūq;
Aristobolum audias: qui in libro: quem ad regem Ptolemæum conscripsit his uerbis utitur. Apertissi-
mum quidem est leges & disciplinam nostram diligenter fuisse Platonem secutum. Non enim latet si
quis attentius eum legat perfectam ab eo: & quidem diligenter scripturam fuisse. Scimus etiam om-
nes ante Demetrii Phalerei tempora: immo uero ante Alexandrum & Persarum imperium quinq;
Moyse libros in græcam linguam quāuis non commode traductos fuisse. Tota uero scriptura nostra
Demetrii Phalerei opera: & Philadelphi regis: cui progenitoris iussu aptissime trāslata est. Et post pau-
ca. Diuinam uocem inquit cum dicatur. Et dixit deus fiat: & factum est: non syllabis prolatur ser-
monem: sed operis nutu ipsius constitutionem intelligere debemus. Quod mea quidem sententia
Pythagoras: Socrates: atq; Plato secuti dei uoces audire dicebant: uniuersi productionem a deo ema-
nasse uidentes: & uirtute illius contineri non dubitantes. Sed Orpheus etiam in carminibus quæ
inscripsit de uerbo sacro: diuina uirtute omnia gubernari: cūctaq; a deo producta hoc modo asserit.

vid. de
patriarum
piorum
etorum

CAP. V.

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

Vos qui uirtutem colitis: uos ad mea tantum
 Dicta aures adhibite: animosq; intēdite uestros
 Contra qui sanctas leges contemnitis: hinc uos
 Effugite: & procul hinc miseri. pcul ite profani
 Tu uero qui diuina specularis: & alta
 Mente capis: musae uoces amplectere: & illas
 Aspiciens sacris oculis sub pectore serua
 Hoc iter ingressus solum illum suscipe mundi
 Ingentem auctorem: solum interitug; carentē
 Quem nos praesenti qui sit sermone docemus
 Vnus perfectus deus est: qui cuncta creauit
 Cuncta fouens: atq; ipse serēs super omnia se se
 Qui capitur mente tantum: qui mente uidetur
 Qui nullumq; malum mortalibus iuehit unq;
 Quem praeter non est alius: tu cuncta uideto
 Hic ipsum in terris melius quo cernere possis
 Hic etenim uideo ipsius uestigia: fortem
 nauit. Sed non his solū: sed oībus philosophis: qui hoc nomine digni uisi sunt: ita pia de deo sentētia ui-
 detur habenda: nostra lex sola diligentissime sanxit. Ad pietatem enim ueram sola nos adducit: & uerā
 uirtutis curam habere compellit. Et post aliqua. Omnibus ergo productis inquit ad requiem a labori-
 bus septimum diem nobis concessit. Et paulo post. Prima uero res naturaliter lux: in qua uniuersa con-
 spiciuntur dici potest: quam quidem lucem sapientiam quoq; appellare possumus. Tota nempe lux ex
 sapientia est: unde quidam peripatetici fulgorem ipsam appellarunt: quoniam qui eam sequitur per to-
 tam uitam nūquā cespitabit. Quod clarius Salomon ille dixit: ante coelum & terram sapientiam geni-
 tam esse affirmans. Quod autem scriptura dicit requieuisse deum in septima die: id nō quia nihil deus
 postea faciat dictum est: ut nonnulli putant: sed quoniam ordo rerum fixum habuit statum: qui nunq;
 mutatur cessasse deus dicitur. Ideo enim dicitur in sex diebus illum coelum & terram: & omnia quae in
 eis sunt: creasse: & ut tempora & ordo rerum secundum prius & posterius significetur. Eo enim ordie
 facta sunt: quo postea gubernantur & transmutantur. Lege autem iussit hanc diem nobis esse seruandā
 in signum rationis septimae: quae in nobis constituta est: in qua humanarum diuinarumq; rerum co-
 gnitionem consequimur. Hebdomadibus autē uniuersum uoluitur: cuncta fouens quae uiuunt & ger-
 minant: unde nomine quoq; sabbatum appellamus: quod latine quies interpretari potest. Hoc ipsum
 Hesiodus quoq; his carminibus probauit.

Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursus.

Septima lux rursus sacra & pfulgida uenit.

Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.

Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus.

Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc enim significat: quod obliuione uitioq; animae: in septima secundum ueritatem ratioe: ubi cogni-
 tionem ueritatis adipiscimur: oīa praedicta relinquuntur. Linus etiā hac cecinit.

Septima cū uenit lux cuncta absoluerē coepit

Omnipotens pater inq; bonis est septia: & ipsa

Est etiā rerū cunctarū septima origo

Septima priā eadē perfecta & septima septē

Vnde etiā coelū stellis errantibus altum

Voluitur: & circulis totidem circū undiq; fertur.

Hac ab Aristobolo nobis sumpta sunt. Nunc Clamentē quid de hac ipsa re scripserit audiamus. Mo-
 do inquit a barbara: ut ipsi dicerent philosophia: multos furatos Gracos fuisse ostendamus. Deinde stoi-
 ci corpus dicunt: quia in corpore: & spiritu secundū substantiā quasi totius animā. Hac aperte in scri-
 ptura inuenies: altiorē enī sensum atq; uege perspicere nequiuērunt: unde per uniuersa mundi substan-
 tiam tāquā fouentē animā transire deum asseruerunt. Seducti autē sunt: quia de sapientia dicitur: per
 omnia ipsū transire tenuitate atq; mundicie sua: non enī intellexerunt de ea sapientia: quae priā creatura
 est scriptū esse. Hylen quoq; in principiis philosophi stoici scilicet Plato: Pythagoras: & Aristoteles po-
 fuerunt: quā informē & absq; qualitibus asserunt: quāuis Plato in Timaeo unū occulte principiū cen-
 sere uideatur his uerbis. Quid nobis uidetur de oīum principio: aut principiis: modo dicendū non est:
 non alia de causa nisi difficillimum est. Ille etiā locus scripturae. Terra quoq; erat inuisibilis & informis
 occasione eis dedit: ut Hylen deo subiicerent. Vacuum autē. Epicurus posuit: quoniam illud non recte
 intellexit. Vanitas uanitatū & oīa uanitas. Aristoteles usq; ad lunarem pilam prouidentiam dei dedu-
 xit illo psalmo decēptus. Domine in coelo misericordia tua: & ueritas tua usq; ad nubes. Prophætica
 enim dicta ante Saluatoris nostri tempora magna obscuritate tegebantur. Supplicia uero apud infer-
 ros esse tam poerae q̄ philosophi a nostris accēperunt. Adhac autem sequitur necessario immortal-
 itas animi: quod enim supplicio & cruciatu uexatur omnino uiuit. Plato uero quod Hebraei gehē-
 nam dicunt ignis: fluuios Tartarū. Cocytū: Acheronta: & Pyriphlegethonta secundū poetas propellat:
 uiros uero igneos dicit dānatas aīas ad supplicia ipellere: angelos uidelicet quosdā a qbus iniusti puni-
 unt. Adhac angelū unicuiq; ad custodiā diuinitus datū a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere nō

dobitauit ho
 suam progr
 & ad persicie
 um dāmon
 didicerunt. A
 solo ex non e
 malignam
 tam ostendit
 alium primi
 lem imitatio
 rugium appe
 creatam fuisse
 xit deus. Fiat
 q̄ sensibile est
 sibilium inte
 renum Plato
 phi in capite
 cum audierit
 strum ambu
 lunt. Hinc S
 ro deo per su
 bri finem. Op
 mile factum
 tus est: hunc
 ab uno deo p
 eo autem cu
 uirtute conc
 constructione
 exprimentes
 serit aquā ter
 allegorice de
 tione gradiē
 natura omni
 omnia ille da
 solent appella
 nus est: & ab
 progressus su
 Platonis in ep
 uniuersi causa
 tertio circa ter
 scriptura accē
 cundo: patren
 ternum atq; i
 etum diuinitu
 ius mundi for
 confirmat: qu
 Ego dormiui
 lummodo deu
 pellauit. Ego u
 cenfeo. Cum it
 iplos proficisc
 ca intelligimus
 tis festinantem
 uidelicet & die
 Septimam etiā
 cognouerunt. A
 uit: deumq; dix
 lā habeas. Simil
 potensq; ē: quoc
 quis. n. corpore
 nius. Vnus inqu
 ethes etiam Stoi

dubitauit hoc modo. Quoniam inquit omnes animæ sorte uiuēdi modum eligere: ordine ad sortem suam progrediuntur motæ a dæmone: quem singulæ sortitæ sunt: qui ad custodiendam hanc uitam: & ad perficienda: quæ elegerunt una cum eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratem etiam significasse: cum dæmone quodam sapius atq; sapius gubernari se dixerit. Mundum quoq; factum esse a Moyse didicerunt. Apertissime namq; Plato uniuersi huius factorem atq; patrem deum appellat: quasi ab eo solo ex non ente formatum. Stoici quoq; huius opiniōis sunt: & quem scriptura diabolum nominat: malignam animam in decimo de legibus Plato appellauit: aduersus quam pugnam nobis esse constitutam ostendit. Cum autem mundum alium intelligibilem: alium sensibilem esse Moyses ostendat: & alium primitiuum atq; exemplar: alium exemplaris illius simulachrum: quorum alterum. s. intelligibilem imitati: alterum. s. sensibilem fenario accomodet numero: qui a Pythagoreis quasi fœcundus cōiugium appellatur. Nam in unitate quidem inuisibile cœlum: terram sanctam: & lucem intelligibilem creatam fuisse asserit. In principio enim inquit fecit cœlum: & terram: terra enim erat inuisibilis. Et dixit deus. Fiat lux. In creatione uero mūdi sensibilis solidum cœlum creauit. Solidum porro nihil aliud q̄ sensibile est. Terram similiter uisibilem: & lucem uisibilem produxit. Hinc Plato Idæas & species sensibilibus intelligibiles intelligibili mundo collocauit. Corpus a terra formatum Moyses asseruit: qđ terrenum Plato habitaculum appellauit: rationalem uero animam Adæ in faciem affirmat: unde philosophi in capite intellectuæ animæ sedem arbitrati sunt. Ad similitudinem autem dei factum hominem cum audierunt: sequelam illam intellexerunt: de qua scribit alibi Moyses. Post dominum deum nostrum ambulate: & mandata eius seruate. Sequuntur nempe deum omnes: qui pie ac sancte ipsum colunt. Hinc Stoici philosophi philosophandi finem congruenter naturæ uiuere terminarunt: Plato uero deo per similitudinem inhærere: & omne bonum bono amice esse atq; simile. Et in Timæo iuxta libri finem. Oportere inquit: ut intellecto intelligens secundum priscam naturam simile faciat. Cūq; simile factum sit: illum semper præ oculis habere finem: qui omnibus optimæ uitæ finis a diis præpositus est: huncq; finem in præsentī & in futuro tempore sequi fratres quoq; homines omnes: quoniam ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos: alios quasi argenteos: alios quasi aureos ait. In Thetico autem cum ueram philosophorum uitam describat: nonne christianorum uita superiore quadam uirtute concitus descripsit? Pythagoras: uero: Socrates: & Plato cum se uocem dei audire affirmarent: constructionem uniuersorum diuinitus factam atq; gubernatam intelligebant: Moyscā illam uocem exprimentes. Et dixit & factū est. Hesiodus uero de creatione Pandoræ dicit: quia Vulcano Iuppiter iussit aquā terræ commiscere: & uocem atq; mentem hominis limo immittere: præterea ignem & lucē allegorice deum appellat scriptura. Stoici uero naturam esse dicunt ignem artificiosum: uia in generatione gradiētem. Epicharmus autē Pythagoreus: unde nisi a scriptura didicit nihil clā deo eē: & ipsum naturā omnia uidere: nihilq; impossibile ipsi esse. Democritus quoq; omnia inquit Iuppiter cognouit: omnia ille dare: & omnia potest auferre: rex omniū ipse solus est: louem enim plærūq; primā causam solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tāquā Pythagoreus. Vnum inquit hominum genus est: & ab una matre cuncti: unū patrem creatorem summum atq; optimū artificem habemus: qđ progressus singulis diuersos secundum merita præbet. Matrem profecto Hylen appellauit. Illud autē Platonis in epistola ad Erastō & Choriscon oīno diuinū patrem enī & filium noiāt: & per eos pie tāq; uniuersi causam iurandū esse asserit: & illud similiter. Circa regem omniū oīa esse: secundo circa secundā tertio circa tertiā. Quæ oīa aut illi diuinitus reuelata sunt: aut: quod reliquum est: ab Hebræis eorumq; scriptura accēpit: sanctissimā enī trinitatē illis uerbis significari non dubito: tertio enī spiritū: filium secundo: patrem primum ordine posito collocamus. Heraclitus uero Ephæsius unum mundum sempiternum atq; incorruptibilem opinatur semper fuisse futurumq; affirmans: alterū corruptibilem & factum diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hanc diem nocturnam diem appellat propter huius mundi forte principes: somnum autem & mortē uiam animæ in corpus similiter: ut Heraclitus eē confirmat: quāobrem utputo spiritus sanctus ore prophætæ de Salvatore nostro his uerbis prædixit. Ego dormiui & soporatus sum: surrexi: quoniam dominus suscepit me. Non enim resurrectionem solummodo deum excitationemq; a somno: sed descensum etiam eius ī carnem somnum allegorice appellauit. Ego uero de dominico etiam die in decimo de republica his uerbis uaticinatum fuisse Platōē censeo. Cum inquit in prato septem dies singuli affuerunt: tunc surgentes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci: & quadriduo peruenire: pratum enim octauam sphaeram tāquā amœna sanctorum loca intelligimus: septem autem dies erraticarum sphaeras: & omnem operosam artem ad finem requietis festinantem. Via uero inquit: quæ ultra erraticas stellas est: ad supremum cœlum ducit: ad motum uidelicet & diem octauum. Quadriduo uero peruenire ait per quattuor elementa uia fieri significans: Septimam etiam diem non Hebræi solum: sed omnes fere tam philosophi q̄ poetæ sacrationem esse cognouerunt. Antisthenes quoq; prophæticum illud. Cui me assimilastis dicit dominus: commutauit: deumq; dixit nulli similem esse. Quare impossibile est inquit ipsum agnoscere: cuius imaginē nullā habeas. Similia ēt Xenophon Atheniēsis his uerbis scribit. Qui oīa q̄rit: & oīa gescere facit: magnus potensq; ē: quod oībus pater: qualis aut forma sit nemini pater nisi ipsi soli: qui luce sua oīa perlustrat: quis. n. corporeus deum uerū cælestē atq; immortalem oculis cernere pōt? Et Xenophanes Colophonius. Vnus inquit deus iter deos atq; hoīes maximus: nec corpore atq; mente mortalibus similis. Cleantes etiam Stoicus interrogans me inquit: qualis deus sit: atende igitur bonus: ordinatus: iustus: san-

*Animarū
custodia:*

*Idē
Platonis*

*Vnde primū
scriptum*

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

Deus: seipsum possidens: utilis: speciosus: oportunus: seuerus: liber: semper comodus: itrepidus: sine molestia: sine dolore: tutus: gloriosus: charitas: quem esse omnes conveniunt: mitis: acer: tardus: sine querela: semper manens. Deinde idolorum cultum occultius meo quidem iudicio reprobans subiungit. Illiberis autem atque servus est: qui opinione vulgari ducitur quasi bonum idem quicquam consecutus. Non ergo vulgari opinione deum colere: nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus autem verbis quod est: semper inquit sensum homines non capiunt: nec antequam audiant: nec cum primo audierit. Hecataeus vero: qui universam historiam collegit: cum de Abraam & Aegyptiis dicat: Sophocle tragicum in tragediis scripsisse affirmat. Vnus vere: unus est deus: qui coelum latamque terram fundavit: qui ceruleam ponti undam: & ventorum flatus produxit. Mortales autem errore seducti ex aere: ac lapidibus: auro eboreque simulachra nocentium deorum constituimus: quos sacris solemnitatibusque pestiferis honorantes falsam pietatem amplectimur. Manifestum autem unum principium rerum. Lorensis Timaeus in libro de natura his verbis praedicavit. Vnum inquit principium omnium rerum est: ipsum absque origine. Non enim erit principium si ab alio factum est: sed illud unde factum est principium erit. Epicarmus autem comicus de diuino verbo aperte sic scribit. Diuinum inquit verbum est: quod artes hominibus suggerit: docetque facere quod conducit. Non inuenerunt enim homines artem: sed deus hominibus eam immisit: verbum autem hominum a diuino verbo defluxit. Cum autem per Esaiam spiritus sanctus clamet. Quid opus mihi est sacrificiorum multitudine uestrorum dicit dominus: plenus sum holocaustis agnorum: pinguedinem & taurorum sanguinem nolo. Et post pauca. Laetiamini purificateque vos: & eicite iniquitatem ab animis uestris: ceteraque huius. Menander comicus uide quemadmodum in comedia eisdem fere uerbis a sententia usus est. Si quis o Pamphile taurorum in sacrificium oblata multitudine: aut deorum aliorumque huiusmodi propitium se habiturum deum arbitratur: penitus errat mentis leuitate seductus: sed oportet iustitiam seruare: non adulterio: neque uirginum uti corruptione: nec acus quidem tenue filium: si alienum est: concupiscere. Deus enim prope est: & omnia uidet: quod illi simile est: deus appropinquans ego sum: & non deus de longe: faciet ne aliquid homo in occultis: & ego non uidebo ipsum. Deiphilus etiam comicus non aliunde quam a scriptura in comediam transtulit ea: quae de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos: qui delitiose uixerunt: dei iudicium effugisse: sed est iustitiae oculus: qui omnia perspicit. Duo enim itinera mortuis posita esse putamus: alterum iustorum: alterum impiorum. Caue igitur ne erres: nam & apud inferos iudicium est: quod deus dominator omnium exercebit: cuius nomen terribile: quod ego dicere nequeo. Si quis autem mortalium male agens putat dei oculum effugere: is impia ducitur opinione. Caue te qui putatis deum non esse: est enim inquam. Si quis autem perperam agit tempus lucratur: nam postea dabit poenas. In Orphicis quoque scriptum inuenitur. Cum omnes deos occultauerit ad latissimam rursus restituet lucem. Quare si iuste sancteque uiuimus: & hic beati: & postquam hinc recesserimus beatiores futuri sumus: quam beatitudinem non determinato quodam temporis spacio habebimus: sed in aeternum requiescere poterimus una cum ceteris habitantes immortalibus. Idem Orpheus cum inuisibilem deum affirmauerit: uni solummodo cognitionem sui donasse de genere Chaldaeorum asserit. Abraam: ut ego puto: aut aliquem ex suis significans his fere uerbis. Nullus inquit deum nouit: nisi quidam unigenitus a genere Chaldaeorum defluxus. Deinde commutatis uerbis illud expressit. Coelum mihi est sedes: terra uero scabellum pedum meorum. Deus inquit in coelo aurea in sede firmus sedere cognoscitur: terra uero sub pedibus eius est: manum autem eius dexteram ad fines oceani ostendit: montium radices tremiscunt: a uiribus eius resistere non possunt. Caelestis igitur ipse est: & in terram omnem peruenit: ipse initium omnium medium atque finis. Haec ab illis prophetis effluerunt. Qui si aperiet coelum: tremor uniuersa comprehendet: & abs te montes liquefient: sicut a facie ignis liquitur cera. Et quis metitus est coelum palmo? Quid oportet singula singulis conferendo longiorem esse: omnia quae apud Graecos uel apud barbaros: siue poetas: siue philosophos rectius dicta sunt: apertissime a Iudaeorum scriptura deriuata uidentur. Haec Clamens. Nos autem Platonem maxime admirantes: neque id ab re diligentissime: namque scripturam sequi uidetur: philosophiam tamen eius reiciemus: quoniam purissimum scripturae aurum non omnino immaculatum seruauit. Sola enim diuina eloquia sancta puraque sunt longe ab omni mendatio remota: argenti purgatum & probatum terrae. Platonis autem ceterorumque omnium dicta simul ac scripta: quoniam humanis cogitationibus atque coniectura ad considerandam naturam rerum accesserunt: non nihil falsitatis permixtum possident.

Quod inconstanter de deo Plato locutus est.

CAP. VIII.

Am si quis uoluerit amore atque odio depositis exquisita ratione ueritatem inspicere mirabilem illum philosophum simulachris quae manibus hominum facta in uiri similitudinem fuerat dei appellationem turpiter attribuisse comperiet. Ita post sublimem illam theologiam: qua patrem & creatorem uniuersi unum deum esse conscripsit a coelo in profundum idolatriae delapsus populi Atheniensis opinionibus ferebatur. Nec ueritus est Socratem in Pyraeum ad soluenda deae uota descendente laudare: Gallum etiam Aesculapio sacrificari probe iussum a Socrate fateri uidetur: & Delphicum daemona paternum Graeciae interpretem appellat: & diuinis libenter laudibus prosequitur. Audi. n. eu qui turpiter uulgaris de diis opinionem confirmat dicens. Alioquin autem

*Duo primum
praeparatio
uorum*

*Sola diuina
eloquia sunt
pura*

daemones
dendum e
uerunt. No
mitem affe
mus: prop
dus est. Na
qui prim
nunc deos

dem has in
ipsas q om
tendit. No
quasi deflu
tura bonos
aliud quod
nos: alios p
unde sibi h
irrationalis
dam superio
est: quom
omnem an
ex qua si en
te ab impa
fiteri cogin
ram non ge
erit sibi deu

eodem mod
multo peius
micas: apes:
hacere hort
copulentur:
tri atque turpi
ces atque tyran
modestiam a
cage: uel eni h
runt ad decem
nisi sedulo ph
deinceps: si ha
norum millib
niuntur: aut i
ad quacumq
alia periodo r
macygni uita
intrare: electan
braeos: sed Aeg
tem non grau
quatur. Nam
qua modo dix
torum profect
hoc quonia ma
diuina & ex pas
uerus. n. Platon
sibili substantia

dæmonum generationem cognoscere: ac dicere maius quoddam opus est quàm nos ferre possumus. Sed credendum est his: qui iam diu dixerunt: qui deorum nepotes sunt: & ut aiunt clare progenitores suos. non uerunt. Non enim possibile est deorum filios incredulos esse. Nam etsi nullam necessariam aut uerissimam afferant demonstrationem: tamen quia sua se narrare affirmant leges patrias sequentes credamus: propter hæc & cætera huiusmodi is philosophus nobis: quoniam secum ipse dissidet: relinquitur. Nam qui poetas poetarumque fabulas in libris de legibus continet: quicquid mentitum illum ait qui primus fingere ausus fuit: ea cælum fecisse: quæ ab Hesiodo scribuntur: cæteraque huius: quomodo nunc deos & deorum nepotes Saturnum: Iouem: Lunonem: & cæteros appellat?

Quod non recte Plato de dæmonibus sensit.

CAP. IX.

AD hæc cum mediam rationalium naturam non absque ortu: sed genitam scriptura prædicit: ex qua per lapsum genus dæmonum esse confirmet: atque ideo nullo modo angelorum: aut dæmonum aliquem deum appellet: quoniam nec natura immutabiles sunt: nec a seipsis: sed a prima causa tam esse quàm bene esse immortalitatemque consequantur. Plato incorporeas quidem has intellectuales substantias & rationales similiter asserit. Sed primum non recte non genitas tam ipsas quàm omnem animam opinatur: deinde quasi natura defluxisse a prima causa: & ita constitutas esse contendit. Non enim omnino a non ente simpliciter factas arbitratur. Quare plurimorum deorum genus quasi defluxus quosdam ac emanationes primæ causæ & secundæ: ut ipse dicit: nobis proponit: hos natura bonos esse: nec posse a propria uirtute labi: ac propterea deos esse affirmat. Genus autem dæmonum aliud quoddam facit: quod omnis nequitiae ac in peiora mutationis capax esse dicit. Horum alios bonos: alios prauos & esse & appellari. Hæc a scriptura Iudæorum id est a ueritate ipsa alienissima sunt. Sed unde sibi hoc genus dæmonum constitutum est? Nemo enim mentis compos a corporali materia: quæ irrationalis est: rationalem naturam dæmonum unquam constituit. Quod si etiam ipsi emanationes quædam superioris naturæ sunt: unde igitur nequitia in his posterioribus: quæ a primis emanarunt: nata est? quomodo autem amaritudo a dulcedine processit? Nam si prauis dæmones omnes tenebras & omnem amaritudinem malignitate superarunt: quomodo ex defluxu melioris naturæ ortum habuerunt? ex qua si emanassent: non mutari profecto ad peiora potuissent: si uero mutati sunt: non emanarunt certe ab impassibili natura. Quod si neque a superiore natura defluxu quodam emanasse ipsos ratione confiteri cogimur: nec a corporum materia productos: sequitur non genitos esse: & sic ad corporum naturam non genitam tertiam quandam naturam absque ortu cum deo uniuersi collocare uidetur: ita non erit sibi deus creator ac pater omnium. Sed de his satis dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit.

CAP. X.

Nunc de anima quid sentiat uideamus. Iam igitur cum immortalem Hebræis similiter scripserit: ac ad dei similitudinem formatam putauerit: substantiam eius tamen ex indiuisibili constare contendit. Dicit enim in Timæo generatione atque uirtute priorem corpore quasi dominam animam esse productam hoc modo. Ex indiuisibili substantia inquit: quæ semper eodem modo se habet & diuisibili: tertiam quandam substantiam inter hæc extrema constituit: & quæ multo peius est: diuinam illam incorpoream rationalem deorum similem animam ad asinos: lupos: formicas: apes: cæterasque bestias descendere asserit: & huic opinioni absque demonstratione aliqui cæteros ad hæc hæc hortatur. Vnde inquit in libro de anima errant: quousque cupiditate corporis rursus corpori copulentur: talibus autem copulantur: quales mores prius in hac uita comprobauerunt. Nam quæ uenit tria atque turpitudini dedita fuerant: asinorum & similibus bestiarum corpora ingrediuntur: quæ rapaces atque tyrannicæ luporum atque accipitrum corpora ingrediuntur: quæ populares fuerant & uulgare modestiam atque iustitiam consuetudine communi non philosophia & mente approbant: uel formicæ: uel etiam hominum rursus accipiunt corpora. Et in Phædro ad idem inquit. Vnde singulæ animæ uenerunt ad decem usque annorum milia non reuertuntur: non enim allatæ pennatæque fiunt ante hoc tempus nisi sedulo philosophatæ fuerint: aut cum philosophia puerorum indulserit amoribus: istæ autem ter deinceps: si hanc uitam elegerint post mille annos circūuoluuntur: & sic allatæ atque pennatæ in tribus annorum millibus tandem perueniunt: alia uero postquam hanc uitam exierint: aut sub terra damnatæ puniuntur: aut in cæli aliquem locum leuatæ congruenter huic uitæ conuersantur: & post mille annos ad quancūque uitam elegerint utraq; reuertuntur. Descendunt enim etiam in bestiarum corpora: & ex iis alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de republica. Ab Orphei dicis anima cygni uitam: muliebris odio generis: quoniam a foeminis occisus: nolebat foemineum rursus uterum intrare: electam fuisse: sed cygnus ait humanam uitam elegit. Hæc cæteraque huiusmodi scribens non Hebræos: sed Aegyptios in hoc fuit secutus: quod certe non fecisset: si ueritatis esset amicus: quam falsitatem non grauaremur refutare: si ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniam ipse sibi dissidet relinquitur. Nam ut alibi ostendimus impias animas apud inferos æternaliter puniri scribit. Et ex his quæ modo diximus ex sententia sua corpus eligere asserit: piæ autem in sempiterna in insulas beatorum profectas feliciter uiuere in aliis & in Gorgia scripsit. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeste falsum continendum potius est: quam refutandum. Illa uero sua opinio: quæ rationalē animam ex diuina & ex passiuā quadam atque irrationali compositā esse arbitrat: a multis et platonice spreta neglectaque est. Seuerus. n. Platonius in libro de anima his uerbis hæc positionē Platonis aggreditur. Si ex passibili atque impassibili substantia diuinitus anima constituta est: quasi ex albo & nigro: medius quidam color neces-

CAP. VIII.

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

se est tempore disseparatis extremis eam penitus dissolui. Quare non immortalis: sed mortalis anima erit: conceditur enim quicquid natura sine contrario non sunt: spacio tadem temporis disseparari. Si ergo anima quoque ex impassibili atque passibili substantia facta est: necesse est quemadmodum siccum ab humido: calidum a frigido: leue a graui: dulce ab amaro: album a nigro: sic & ipsam tempore distrahi: soluta contrariorum copagine: cum unum quodque ad naturam suam necessario tendat. An non uidemus quod graue est: quauis a leuiore uictum eleuetur: deferri tamen & ascendendi tarditate atque difficultate leuiori coniunctione afferri sua? ac similiter leue quis deferri cogatur: ad superiora tamen niti? Quaecumque. nam a duobus contrariis coniuncta sunt: impossibile est eodem modo semper manere. Sed non est certe anima haec duobus contrariis composita: sed simplex natura atque incorporea: unde Plato recte immortalē eam putauit. Verum quoniam ex anima & corpore constare hominem ab omnibus dicitur: ac passionēs quae nobis sponte: contraque accidunt animae passionēs esse dicuntur: hoc signo multi seducti possibilem substantiam eius corporalem mortalemque opinati sunt. Plato uero impossibile eius naturae possibilem substantiam annectere coactus est. Quod autem aliter se res habet: a uirtutibus ipsius animae actiuis conabor ostendere. Haec de anima sufficiant.

Quod non recte de coelo Plato sensit.

CAP. XI.

DE coelo uero ac stellis: quis a patre omnium Hebraeis similiter productas asserat quasi deos: tamen caelestes cunctas colendas consulit: sic in Epimenide dicens. Coelum inquit sicut omnes alios daemones atque deos honorare oportet: & nota ipsi apprimere facere. Et post pauca. Deos uisibiles maximos colendissimos perspicacissimos: ac omnino primos stellarum naturam dicendum est: deinde daemones colendi sunt. Quomodo autem si haec omnia facta sunt: ut ipse alibi testatur: sicut in superioribus diximus: deorum cultu honoranda sunt? cum ille solus creator omnium secundum ueritatem scripturae autoritatem colendus sit? Haec perstringere placuit: ut uideas quicquid rectissime a nobis Hebraeorum scriptura platonica philosophia proposita esse. Ex his autem: quae nos scripsimus facile unusquisque caetera conperiet: quae tetigimus: non ut Platonem accusemus: quae summope admiramur: sed ut ostendamus quod ipse distat a moysaica & prophetica ueritate. Nam si quis accusare uolet: multa certe in eo inuenire possit: qualia sunt: quae de mulieribus in libris de republica scripsit.

Quae de mulieribus sensit Plato.

CAP. XII.

QUORUM nonnulla referre alienum non est. Foran inquit si quid propter consuetudinem dixero ridiculum tibi uidetur. Quid. nam inusitatus quam mulieres in gymnasiis nudas: nec solum iuuenes: sed etiam anus cum uiris luctantes uidere? Et subiungit. Si quis autem irridebit: quoniam gratia uirtutis unde mulieres exerceant: is utilis sit res ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus praecipit. Lex enim in ea inquit quaecumque masculis tribuit: eadem et mulieribus exercitia tribuit: nec unquam ipse dixit rim equitare: armaque mouere: ita uirorum esse: ut a mulieribus aliena sint. Haec longe remota a uera Hebraeorum disciplina quis non uiderit? Non. nam dico mulierum: sed nec uirorum quidem uiribus absque nutu diuino perclarissimae res gerunt. Nisi. nam. deus inquit edificauerit domum: in uanum laborauerunt qui aedificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem: frustra uigilat: qui custodit eam. Mirabilis autem ille philosophus in gymnica mulieres certamina deducere non uerec. Mulieres inquit adolescentulae nudae cursu & aquis certent. Quae uero quartumdecimum annum excesserint amictu conuenienti uestitae in certamine rursus descendunt. In aliis quoque certaminibus: quae ad uiros spectant: ut in luctatione & iactu lapidum: in arcu & fundis & similibus: non uiros solum: sed et mulieres adhibere praecipit. In solenitatibus et nudas in sexto de legibus adolescentulas cum nudis iuuenibus tripudiis salire iussit. His illa: quae in libris de republica de ciuitate mulierum dicta sunt: addenda mihi uidentur. Lex inquit ponenda est: ut mulieres uiris omnibus coeas sint: nullaque cum uno solummodo habitare possit: hoc. nam. modo filii quoque communes putabuntur: nec pater filium suum: nec filius patrem cognoscat. Et post pauca. Non tamen quibusuis mulieres communiter subiicimus: sed potestati principum totam rem committendam arbitramur: ut quemadmodum pecunias publicas digne distribuunt: sic mulieres quoque fortibus uiris: & utriusque dignitate tribuant. Multa huiusmodi sunt apud eum: immo multo etiam turpiora: quae negligenda potius quam scribenda duximus. Sed ut quantum distet mens humana: quauis praecipui philosophi a mente moysaica: quae diuinitus docebatur apertius uideas: leges Platonis de caede cum moysaica conferas.

Leges aliquae Platonis.

CAP. XIII.

QUODCUMQUE inquit deus de furto & de fure dixerit: id diligenter ciuitas oraculum dei secuta faciat. Et si quidem liber aliquis iudicium fecerit: gloriam uirtutis assequatur: si uero sciens non dixerit: infamis esto. Seruus si quid induxerit: publice domino eius pecunia referatur: ipse autem liber sit: si uero sciuerit: & obtulerit morte supplicium lauat. Morte crudelissime iudicio quidem meo non indigentem puniri praecipit: cum eos qui furta homicidiaque commiserunt uiuere patiantur: ac a domino interfici seruum pro nihilo putet. Purgetur inquit si quis seruum suum occiderit: si uero ira concitatus alienum obtruncauerit: duplum domino reddat. Si quis autem liberum hominem non praemeditatione atque insidiis: sed repente ira commotus interemerit: cum ea fecerit: quae illi faciunda sunt. Qui absque ira occiderit: duobus ad domandam iram exulet annis. Qui uero insidiis hominem excipit: hic & alia similiter faciat: & exulet non duobus: sed tribus annis. Quot si post exilium rursus hominem interfecerit perpetuo exulet. Parentes si filium uel filiam interfecerint: tribus exulent annis. Cumque redierint conuersari iure simul non permittantur. Vir autem si uxorem aut e conuerso necauerit: triennio similiter exulet: cumque redierit cum liberis suis non conuersetur. Frater si fratrem: aut soror si

sororem similiter. Quod si frater in defensione principis fratrem quasi hostem interfecerit mundus sit: similiter quaecumque aliquis se ipsum defendendo trucidauerit mundus sit: præterque si seruus pro defensione sua liberum interfecerit: de quo ea statuimus: quæ de paricida: quæ pariter scilicet interfecerit: dicta sunt. Hæc si moysæ conferas humana uidebunt ad diuina conferri. Si quis inquit percussit sponte hominem: & percussus decesserit: morte moriatur: si uero non sponte percussit: loca dabo: quo fugiendum est. Si quis dolo atque insidiis hominem interfecerit: etiam ab altari: si illo refugerit: ad mortem rapiatur. Qui patrem aut matrem uerberat moriatur. Si quis in iurgio lapide aut pugno percussit hominem: si homo non morietur: damnum & medicamenta restituet qui percussit. Si seruus aut serua in manibus domini dum ab eo uerberetur interierit: ultione dominus uindictabitur: si uero diem unum uel duos superuixerit non uindictabitur: argentum enim eius est. Si quis serui aut seruæ oculum eruerit: libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moyses. Illa etiam non est ab re audire: quæ de rebus minimis inhumaniter Plato sancit. Si quis inquit ficus aut uuam absque consensu patroni acciperit: quoniam quæ sua non sunt accipit damnetur. Quod si seruus quispiam fecerit per singulas ficus atque racemos æqualia numero uulnera pariat. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non sunt. Sed audi modo uicissim atque cognosce quæ humanissime atque diuine Moyses. Si introieris inquit in uineam proximi comedes uuam & implebis animam tuam: nihil autem exportabis: & rursus si in messum proximi tui ueneris non immittas falcem: sed spicas in manibus tuis colligas: si metendo manipulum oblitus fueris: in agro non reuerteris ad accipiendum: inopi relinquantur: ut benedicat tibi dominus deus tuus: in uindemia non reuerteris ad uindemiandum iterum. Inopi erit si quid relictum est. Innumera bilia in Platone sunt: quæ reprehendi possunt: sed ea quæ dicta sunt satis multa esse opinor ad ostendendum iure nobis iudaica Platonis anteferri.

EVSEBII PAMPHILI LIBER QVARTVSDCIMVS.

VNC Aliorum quoque philosophorum sectas: immo uero nugas compendiose ponamus: quorum errores non a me ipso: sed contradictione & pugna inter eos mirabili cognoscas: quos quando iter se: aut cum aliis comparo: non facile negauerim: illos claros fuisse uiros: Quædo uero Hebræorum theologis atque philosophis comparo: & doctrinam doctrinæ illoque confero: caduca & friuola omnia quæ philosophi excogitarunt mihi: uidentur. Nec mirum: illa diuinitus ædita sunt: hæc humanitus.

Quod omnes iter se philosophi repugnant: contra quæ nostri omnes concordant. CAP. I. Deo ut non simus accusandi: si Græcorum doctrinam despiciamus: & Hebræorum scripturam amplectimur. Nam operæ precium est ad hanc præparationem euangelicam diuersas atque inter se contrarias multarum in philosophia hæresum opiniones uidere: ipsosque philosophos uerbis ambiciose sibi ipsis pugnantes Plato enim ille omnes qui ante ipsum fuerunt reprehendere acriter solebat. Platonem deinde ac Platonicos alii increparunt: & ipsi peripateticos persecuti sunt: & peripatetici rursus eos: nihil scire: nihilque dicere putabant. Stoici ab aliis deridentur: & ipsi cæteris illudere non uerentur: ita ut iam non lingua & calamo solum: uerum etiam manibus prælium geratur. His Pyrronem: Aristippum: Metrodorum: Protagoram: Xenophanem: Permenidemque addeamus: nec uoluptatis defensorem Epicurum prætermittamus: hos omnes ita redarguemus ut alterius armis in alterum utamur. Sic enim inutilis esse disciplina ipsorum ac luce clarius uidebitur: non dico hæc quia Græcos odio habeam: aut quia eloquentiam eorum contemnam: sed quia falso accusari reprobamur: me uideo: quod falsam ac fabulosam Hebræorum scripturam elegimus. Quomodo enim falsa est Hebræorum doctrina: qui ab initio humanæ uitæ ueram philosophiam & pietatem: & inueniunt: & intemeratam conseruauerunt: qui nihil unquam addiderunt aut detraxerunt his: quæ summi uiri scriptis ædiderunt. Principio enim sapientissimus ille Moyses quem omnibus Græcis multo antiquiorem in superioribus demonstrauimus: nihil omnino ex his mutauit: quæ sincera suorum maiorum theologia tradidit: præterque quod uiuendi disciplinam temporibus atque hominibus illis congruam diuinitus sanxit: & qui multis sæculis post eum uixerunt prophetae: nec unicum quidem uerbum: aut moysæ legi: aut theologiæ præcorum a Moysæ conscriptæ incongruens minusque consentaneum dixisse inueniuntur. Christiana quoque ueritas a scriptura iudeorum profecta ita ei congruit si recte intelligitur: ut nulla repugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt: una sententia: una uoce a primis: qui ante Moysen fuerunt: a mediis: qui fuerunt a Moysæ usque ad Christum rutilant: a nouissimis discipulis dico Christi: qui ueram pietatem id est. Saluatoris nostri doctrinam uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem ædiderunt: prædicantur ac confirmantur: uniuersumque orbem magis indies florentem fide conspicimus: nec imperatorum edicta: nec hostium insidiæ: nec inimicorum gladii præualere potuerunt. Gentium uero præclara illa philosophia: quem unquam fructum produxit? Nam quemadmodum qui ante Platonem fuerunt ab ipso derideantur: mox ipsius Platonis uerbis audies: Protagoram enim: Heraclitum: Empedoclem: & Parmenidem iccirco redarguit: quia dissentientes inter se manifeste uidentur: quis Protagoras omnino impius: qui nullum esse deum opinatus est: sic. n. in libro de diis ædito ab eo statim incepit. Nescio inquit si dii sint: nec quali forma sint cognoscere possum. Democritus uero qui Protagoræ docuit principia regni: inane ac plenum esse dicebat: plenum ens & solidum uocabat: inane uero ac uacuum

non ens: afferitque non magis ipsum ens esse quam non ens. Ab aeterno enim inquit in uacuo continue atque uelociter entia mouentur. Heraclitus uero principia rerum ignem putauit: ex quo uniuersa fieri: & in quem resolui uicissim arbitratus est: tempusque resolutionis omnium in ignem determinatum esse ait: & generationis ex eo similiter. Li omnes cuncta moueri asseruerunt. Parmenides autem Eleata unum esse uniuersum affirmat non genitum: neque mobile: pilae quoque figura conglobatum. Hunc Mellissus audiuit: ac eum in omnibus sequitur: de quibus omnibus haec Plato in Theeteto conscripsit. Ex differentia inquit: ex motu: & ex mixtura adinuicem omnia fiunt: quae esse dicimus non recte appellantes: nunquam enim aliquid est: sed semper fit: & de hoc omnes philosophi praeter Parmenidem conueniunt. Protagoras dico Heraclitus: Empedocles & utriusque poeseos summi poetae: comediae quidem Epicharmus: Homerus autem tragoediae: qui cum oceanum generationem dicat deorum omnia fluxu: atque motu producta esse uoluit. Et paulo post Heraclitii ait: qui in Epheso Ioniae philosophari uidentur: nullo modo curauit quiete aliquid interrogare ac respondere: & si quid ab eis quaeueris enigmata: quaedam uerba quasi sagittas ex arcu proiciunt: quorum si rationem quaedam: aut significationem quaeueris: alio percutieris enigmate: nec quicquam cum eis efficere poteris: quippe nec ipsi secum firmi unquam aliquid dicunt: immo id apprime studere uidentur: ne quid certi: aut in uerbis: aut in animis eorum insit. Et subiicit. Ab istis igitur nihil unquam discemus: sed ipsi nos consideremus: quod ab antiquioribus accepimus occultius ab illis ac poeticae dictum: quod oceanus & fluxus generatio rerum est: quia nulla res prorsus stet atque quiescat. Quod posteriores apertius adeo dixerunt: ut iam etiam coriarii fabri quoque omnes recte se tenere philosophiam putent: liberatque ab errore uideantur: quia falsum esse cognoscant: alias rerum gescere: alias moueri: omnia enim moueri a praecclaris illis philosophis didicerunt: quos magnis laudibus prosequuntur. Fere autem oblitus sum o Theodore illorum: qui uniuersum immobile esse contendunt. Mellissus enim & Parmenides & quicumque eos sequuntur spernentes illo stare omnia quiescereque affirmant. Ipsum enim inquit uniuersum non habet locum in se ipso: quo moueatur. Quid igitur nos in medio istorum intercepti o amice dicemus: nisi magno animo defensi effugiamus: quemadmodum in palestra nonnulli intercepti: alii ab aliis simul tracti pereunt: sic nos in contraria isti trahentes penitus lacerabunt. Haec in Theeteto. Sed uideamus rursum: quae de prioribus philosophis in Sophista scripsit. Facilia quaedam Parmenides inquit locutus est: & quicumque de prioribus iudicare de entibus quot & quae sint uoluerunt: fabulam quandam quasi pueris nobis narrare mihi uidentur: alius enim tria entia dicit esse: & modo inter se pugnare: modo alterum ab altero fieri: coniunctiones quoque partus & educationes quasi filiorum confingit: alius duo faciens humidum uidelicet atque siccum: aut calidum & frigidum: in unum copulat & producit. Genus autem Eleaticum a Xenophane & ante ipsum incipiens omnia unum esse affirmat. Iades uero quidam musaeque Sicelides coniungendum ita putarunt: ut dicerent ens & unum & multa esse: sed amicitia & inimicitia differre. Distractum enim ens semper aiunt ferri per contentionem illi: qui intensiores musas coluerunt: remissiores uero sic semper se habere negarunt: sed modo quidem unum esse aiunt uniuersum ex uirtute. Veneris amicum sibi atque conueniens: modo autem multa cum ipsum sibi ipsi propter contentionem repugnet. Et post pauca. Quidam autem inquit sunt inter quos Gigantum bellum assiduum geritur: alii enim quicquid manibus comprehenditur tactusque sentitur: id solum esse contendunt: corpus atque substantiam idem omnino esse affirmantes. Alii eis illudunt: qui separatas a corpore substantias esse asserunt: dicunt enim quidam intelligibiles atque incorporeas species ueram esse substantiam. His aliisque huiusmodi uerbis omnes: qui ante ipsum fuerunt Plato deridet. Qualem enim ipse de rebus opinionem habuit in superioribus explanauimus cum a iudaica ipsum scriptura accepisse plurima probaremus. Sed successores etiam eius in medium adducamus.

De successione platonica.

CAP. II.

Platonem igitur ferunt in Academia primum docuisse: ac ideo & Academicam philosophiam uocitatum fuisse. Post illum uero Speusippum ex sorore nepotem Platonis: deinde Xenocratem Polemona docendi uices suscepisse: qui post mortem Platonis nouis opinionibus ilico Academiam repleverunt. Ita sincera Platonis doctrina una cum eo extincta: contentiones namque ac pugnae post eum inter philosophos coortae: usque ad hodiernum diem maximopere uigent. Paucissimi enim immo uero duo uel ad summum tres in tanto spacio temporis ueri platonici sunt reperti: nec tamen etiam ipsi ab adumbrata cauillatione omnino alieni. Polemoni Arcesilaum aiunt successisse: qui fertur platonice omnino philosophiam commutasse: nouamque quandam constituisse: quoniam nihil comprehensibile sit: & in utraque partem rationes aequalium sint uirium: sensus quoque fallaces esse: rationemque nullam omnino firmam fieri. Vnde illud Hesiodicum. Mens caelata latet homines haud cognita cuique: Atque ipsam secum dii detinere latentem: summis laudibus efferebat. Post Arcesilaum autem Carneades atque Clytomachus priorum philosophia contempta tertiam instituerunt Academiam: quartam Philon & Acharmidas: quintam quoque nonnulli dicunt Antiochum induxisse. Li quidem successores Platonis fuerunt: quorum philosophia qualisnam fuerit si quis discere gliscit. Numenium audiat: qui in libro de dissensione Academicorum a Platone haec scripsit. Speusippus inquit Platonem: Xenocrates Speusippum: Polemon Xenocratem:

in Achademia secutus est: qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabant: præterquam
 q̄ hæc nobilis incompræhensibilitas nondum illos inuaserat: ita statim post illum: aut ignoratia: aut
 alia quadam de causa Platonis philosophiam contempserunt. Nolo enim amore Xenocratis id dice-
 re: immo uero Platonis gratia dicam: doleo namque quia philosophiam & uitam Platonis imitati non
 sunt. Nam & si non erat melior magno illo Pythagora: forsan tamen etiam peior non fuerat: quem qui-
 dem pythagoram discipuli eius diligenter secuti maiorem doctori suo accumularunt honorem. Quā-
 rem quāuis utinam non fecissent studiosissime imitati Epicurei sunt: qui cum sapientem putarint Epi-
 curum fuisse: multis post eum temporibus nihil penitus: aut illi: aut alter alteri contrarium dixerunt:
 sed impietatis crimine inquinatus uidetur: qui noui aliquid dicere audeat: ita magna quædam inter eos
 concordia est. Similisque est Epicuri secta disciplina: ciuili: quippe cum sine seditione summo consensu
 sic agatur: ut unam mentem unamque sententiam habeat. Itaq; firmiter atq; concorditer Epicurum de-
 fendunt: ut etiam in posterum secuturi uideantur. Stoica uero statim ab ipsis principiis factionibus ple-
 na nondum quieuerunt: suntque inter eos a deo diuisi: ut alii magis: alii minus se stoicos esse fateantur.
 Plato autem pythagoricus certe: fuit nec ignorabat Socratem tres deos posuisse imitatione Pythagoræ:
 quod & ipse secutus: eo modo conscripsit: ut necessitate nec clare dixerit: sed inter manifestum atque oc-
 cultum sententiam suam cælauerit: non inuidia quadam: neque maliuolentia: sed rerum dignitate
 commotus. Hoc igitur considerantes sperare ipsum omnino debemus ab Aristotele atque Zenone: &
 quem Academia sua diuisa est: ab ea quoq; ipsum distinguimus: ac ipsum in seipso considerantes Py-
 thagoreum appellamus. Sed nunc furiosissime: & huc & illuc: & totus: & per singula membra trahitur
 uir inter Pythagoram & Socratem medius. Sublimitatem namq; illam Pythagoræ ad humanitatem
 deduxit: humile uero atq; deiectum: Socratis ad grauitatem reduxit: ac ita Pythagora popularior atq;
 communior: Socrate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo: unde nobis defluxit oratio. Polemona
 gitor Archesilaus & Zenon audiuerunt: quis Zenon anteq̄ Polemo doceret Xenocratis etiam fuerat audi-
 tor qui etiam Cratetem Cynicum in nonnullis imitatus est: sed Stilponem quoque & Heraclitios est se-
 cutus: nam cum Zeno & Arcefilaus Polemona simul audirent disputandi ambitione concitati quotidie
 pugnabant: ita Zeno & Heracliti Stilponis & Cratetis auxilio nixus insignis pugnator a Stilpone factus:
 & austerus ab Heraclito: Cynicus a Cratete: Archesilaus uero Crantota platonicum: & Diodorum &
 Pyrrona in subsidiis tenuit. Et Crantor quidem credibilem eius effecit orationem: Diodorus uero so-
 phisticam: Pyrro autem mutabilem eum fecit & transugam: & omnino nihil. Vnde dicebatur de ip-
 so: q̄ ex anterioribus esset Plato: ex posterioribus Pyrro: ex mediis Diodorus. Hic subtilitatibus Dio-
 dori: qui acutus dialecticus erat: & Pyrronis ratiocinationibus platoniam eloquentiam foedauit: &
 modo & hoc: modo aliud dicens: hinc illo: & illinc huc facile tanquam mihi sciens uoluebat: scire
 tamen multa eloquentiæ umbra uidebatur: nec unquam fuit in eo: ut unum & idem bis diceret: nec
 putabat ingeniosi esse uiri in eisdem permanere. Cauillator igitur summus uocabatur: cum ita se his
 quæ dicebantur dare adaptareque semper fuerit præmeditatus: ut cum ipse nihil sciret: nec alios scire
 quicq; pateretur. Terrebat enim omnes turbabatque sophismatibus: gaudebatque ac gloriabatur fœ-
 ditate illa mirifice: quia nihil turpe: nihil honestum: nihil bonum: nihil malum cognosceret: sed
 si quid primo turpe dixerat repente commutatus pluribus conabatur rationibus quæ prius astruxerat
 confutare. Erat igitur hydra capita sua proprio ense amputans: nec aliquid habens utile nisi quod li-
 benter: & audiretur: & uideretur. Nam & facie benigna: & ore rotundo: & suauibus erat oculis præ-
 ditus: quæ non repente arripuit: sed aptus ad hæc natura exercitatione quoque ab initio firmavit. Au-
 diuit enim puer Theophrastum mitem uirum: nec a cupidine alienum: quoniam formosissimus
 erat. Ipse postea Cratori fuit amatus: & Diodori cauillatoria naturæ commoditate breuissime secutus:
 Pyrronem quoq; fuit imitatus: in cuius sententia quis Pyrronicus appellatus non sit: permanisse uide-
 tur. Aperte namq; Mnaseas Philomelus: & Timō Sceptici suum ipsum: idest Septicum fuisse affirmant:
 uerum enim & falsum & uerisimile ipso quoque ut illi destruebat. Pyrronicus igitur re non nomine
 fuit: sed Crantoris pudore: a quo amabatur: nomine non reacademicus erat. Magna igitur pugna inter
 Archesilaum atq; Zenonem fuit: & alter in alterum & dicendo & scribendo impudenter ferebatur:
 quis Zeno non melius faceret q̄ Cophisidorus orator: qui cum grauer ferret Isocratem quem: audie-
 bat ab Aristotele præmi: dicebat scribebatque non in Aristotelem quidem: ut putabat: sed in Plato-
 nem a quo alienus non erat. Nam cum Aristotelem nullo modo intelligeret: putaret autem: quo-
 niam Platonem Aristoteles audiuerat platonicum illum esse: bellum quidem indixerat Aristote-
 li: Platonem uero & eius dogmata: quæ tamen nesciebat reprobare conabatur: putans non Platonis
 dogmata: sed Aristotelis refutare: ita magnus ille orator non eum percutiebat: cui bellum indixerat:
 sed eum quo cum pacem habebat. Sic igitur & Zeno Arcefilao pugnans Platonem lacerabat: non
 enim erat forsan nescius eorum: quæ Archesilaus dicebat: platonica uero penitus ignorabat: ut a libris
 suis manifeste colligitur: ita quem non debebat impudenter exagitabat: & quem debebat minime
 tangebat. Et certe si platonica non oppugnasset dogmata: bonus meo iudicio fuisset philosophus.
 Sed de hac re latius si ocium erit: utinam autem nunq̄ mihi tantum sit ocium: ut ad huiusmodi res
 non ioco sed serio reuertat. Studebat igitur Zeno Arcefilai omnia dicta refutare: ac maxime incom-
 præhensibilitatem quibuscunque poterat argumentis aggrediebatur: quorum Archesilaus alia depe-
 lebat: alia succidebat: alia supplantabat: ita contra dicentes deiciebat: & auditores in stuporem uerte-

bat facile putantes: non uerbum: non operam: non passionem: non quicquid aliud esse magnum aut paruum nisi quod Pitaneus Arcesilao uideretur: illi uero nil prorsus uidebatur: ne affirmabat quicquid sed uerbis solum modo pronuntiando terrebat. Lacydes autem qui Arcesilao successit Oeconomicus appellatus est: quia rei familiaris magnam curam habebat: manibus cuncta propriis negocia sua gerebat: non paupertate oppressus: nec seruis indigens: sed quia: imo uero causam unusquisque per se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis gratia breuiter perstringam: quo maximo argumento usus nihil penitus ab hominibus comprehendere posse putauit. Solebat semper in seruorum absentia penu claudere: clauemque in loco depositam obsignare: anulumque quo diligenter signauerat subtili filo ligatum per paruulum quoddam ianuæ foramen intro iniicere: Cum autem sibi aperiendum erat retracto per filum anulo clauisque resignata: ac rursus simili modo & claudebat & aperiebat. Quam rem cum astutia seruorum percipisset absente Lacyde aperientes clanculum uniuersum penu: prout animus eorum ferebat: consumabant: exportabant: fundebant. Lacydes autem cum & signacula quæ fecerat integra inueniret: & anulum ut dimiserat: penu autem manifeste diminutum: putauit hoc illud esse: quod apud Arcesilaum de incomprehensibilitate rerum: quod: nihil uidere: nihil audire nihil denique intelligere sincere ac uere possumus: audiuit disputari malitia quoque seruorum nihil uero cerni scireque possis ab ipso se audisse affirmabat. Quare confusus non academicam sed stoicam apud seruos disciplinam profitebatur. Illi uero academicam incomprehensibilitatem ueram esse contendebant. Ita coactus Lacydes aliter inquit in scholis disputamus: aliter domi uiuimus: disputationibusque ac schola neglectis: domum sedes obseruabat. Hæc de Lacyde dicta sufficiant. Hunc audiuerunt quidem multi: sed præcipuus omnium atque insignis Cyrenæus fuit Aristippus: Successit autem ipsi Euander: post quem Carneades academici factus princeps gymnasii tertiam constituit academiam. Is Arcesilai morem in disputando secutus est. Nam ad utramque partem ita dicebat: ut omnia quæ aliis afferebantur refutaret: incomprehensibilitatem tamen Arcesilai non probauit. Non enim esse passibile dicebat hominem: ita in omnibus se retinere: ut nihil affirmet: esseque non paruam differentiam inter incertum & incomprehensibile: & cuncta quidem incomprehensibilia esse sed non incerta. Is stoicarum quoque rationum non ignarus ambitione magis quam ueritatis amore stoicam philosophiam persequabatur. De quo Numenius hæc scripsit. Carneades inquit pugnandi morem Arcesilai renouauit omnibus contradicens: & hoc atque illud nunc affirmando nunc negando uolubilitate orationis omnia distrauens: cumque rem nactus esset grauiorem ut maximus atque uehemens amnis fluxu orationis atque uorticibus contradicentes obruebat: ita ceteros quidem nonnunquam ui argumento seducebat: ipse uero se ipsum: quod in Arcesilao non erat: recte intelligebat: quippe multo prius ille se ipsum quam auditores decipiebat. Carneades uero & permulcebat & depopulabatur: nam furta quidem occulte: latrocinia uero aperte irruens faciebat: modo dolo: modo ui etiam præparatos præmeditatos etiam homines confundebat: ita nullus ei resistere poterat: sed erant omnes quibuscum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit: Clytomacho Philon: de quo idem Numenius hæc perstrinxit. Philon cum Clytomacho successisset nimia laticia confusus: quasi gratiam habens: quæ illi uisa fuerat confirmabat: amplificabatque: ac aduersus stoicos cunctis uiribus armabat: sed temporis spacio ueritate rerum coniuncta incomprehensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoque ipse ne transfuga uideretur redargui magnopere cupiebat. Huic Antiochus in Academia successit: qui stoicum Mnesarchum secutus Philoni præceptor non paucis contradixit: & aliena dogmata in Academia induxit. Hæc de successione platonica ab ipsis: ut uides: philosophis tradita sunt. Considera igitur altius oro falsitatem dogmatum & pugnas philosophorum: qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint: nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt: sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat: quæ ipsos quoque philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summerserat.

Quod unusquisque philosophorum quod ipse coniciebat de diis sequabatur.

CAP. III.

Nihil enim ueri de diis a prioribus acciperunt: sed suis cogitationibus coniectura ducti de natura philosophantur: quod Porphyrius in epistola ad Aegyptium Anebonem his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit a diis & dæmonibus bonis: de quibus plurima Græcorum philosophi dixerunt: sed quæ dixerunt coniecturis præcipue nituntur. Et subiungit. Magna pugnatio de his uerbis apud nos est: humanis enim rationibus de bonis coniecimus: qui autem altiora hoc modo inuestigant: cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint: frustra philosophantur. Idem ipse in libro ad Boethium de animæ historia inquit. Communis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat: rationes uero: quæ a philosophis adducuntur: faciles refutati sunt. Nulla enim apud philosophos opinio propter contrarias rationes: quas facile contradicentes inueniunt: firma esse uidetur: immo uero etiam de his: quæ oculis cernuntur: nihil esse confirmandum multi opinati sunt. Et in libro de responsis ipso Apollinis oraculo in testimoniū citato seductos fuisse Græcos: & ab Aegyptiis Chalæis & Hebræis ueritatem: ut in superioribus diximus: conspectam affirmat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes contempsimus: & hebraicæ scripturæ toto animo adhæsimus. Cur enim oportet nos philosophos audire: ac magni quicquid ab illis uelle discere: si coniecturis utuntur: & uariis rationibus atque diuersis in summam omnium dubitationem adducant: quod ut re ipsa uideas ipsoque philosophorum de principiis: de diis: de uniuersi constitutione uarias: immo uero contrarias sententias exponam.

eas discipuli
tendunt. In
disciplina
tos sine ill
disciplina
gularum
tum suffic
diligenter
sit. Repro
Nullam e
ris atque ut
tere putab
& annos r
in nocte: a
planatarum
utilitatem
spacia desi
non esse cu
cognitione
tarunt: ea t
lestium sci
poterat fac
ri ab igne c
calore cele
scendam it
Xenophon
turalem sci
di non posse
sibile est: ne
cōsilia nisi c
cratem qui
nes perdisc
de fortitud
Cætera uer
dis similia e
cuit aut tace
Qui uero e
& prodigio
coluerunt: &
tonem occu
ca: & astron

rerum aqua
appellamur
ut ex aqua u
origo humic
herbæ ac pla
dunt. Tertio
Homerus qu
Milesius prin
deuenire: icci
ne quid desit
aqua sit: aut a

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatē.

CAP. IIII.

I prius ostendero nihil astrologiā: arithmetica: geometriā: musicāq; (ipsi mathematicas disciplinasq; uocant) quæq; non ipsi inuenerunt: sed a Barbaris accæperunt ad inueniendam: ut ipsi putant: ueritatē cōferre. Nam si disciplinarū inquit cognitio animū nō formauerit: nullus recte philosophari: nec deū cognoscere pōt. Ita quasi deus ipse numeris teneat: nos q; eas disciplinas non admiramur pecudes esse arbitrantur: nec magni aliquid posse nos intelligere contendūt. Res aut ipsa ostendit: multos apud Græcos fuisse: innumerabiles apud Barbaros: qui quīs has disciplinas optime tenuerint: nec deum tamen: nec recte uiuendi normā cognouerunt. E contra multos sine illis pie simul atq; sanctissime uixisse. Itaq; Socratē: quē merito oēs admirātur: nō magni has disciplinas fecisse Xenophon in libro de dictis socraticis scribit. Docebat inquit: quātum oporteat singularum rerum atq; artium habere peritiā. Nā tantum geometriæ studendum consulebat quantum sufficeret ad mensurationem agrorum ac distributionem: quod adeo facile dicebat eē: ut si quis diligenter animaduertat q̄primum quantitatem agri cognouerit: mēsuratōnem ignorare non possit. Reprobat uero tantam eius rei curam ac studium: ut difficili figurarum cognitioni iuigilare uelis. Nullam enim utilitatem in illa speculatiōe uidere se asserbat: nec erat geometriæ iperitus: sed a multis atq; utilissimis studiis etiā hominis uitam ad alienarum cōsideratiōnū studia deducere nō oportere putabat. Similiter astronomiā quoq; discendam cōsulebat: ut dies ac noctes: horas & menses: & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum: & nauigationes atq; custodias: multaq; alia in nocte: aut in mense: aut in anno peragūtur perutilis est. Eousq; autem astronomiā discere: quosq; planatarum motus: & distantias eorum a terra compræhēdas uehementer improbat. Nullam enim utilitatem etiā in hac re uidere dicebat: nec erat expertus omnium istorum. Sed cum longa tempora spacia desiderant non cōferre arbitrabatur utiliora relinquere: & in his uitam cōterere. **Omnino aut** non esse curandum homini dicebat: ut per cælestia corpora futurorum: quæ in potestate diuina sunt cognitionem perquirat. Nec enim posse homines illa cognoscere: nec diis gratum esse: si que illi ocularunt: ea tu diligenter inquiras: posseq; facile ira deorum in insaniam Anaxagoræ cadere: qui cū cælestium scientiam profiteretur: in id amentia incidit: ut solem ignem penitus putaret: nec prospicere poterat facile nos ad ignē oculos erigere cū solē respicere nequeamus: nec corpora hominū acriora fieri ab igne quēadmodū a sole: nec cernebat omnia: quæ a terra germinātur absq; solaribus radiis atq; calore cælesti crescere non posse: quæ omnia igneo calore languescunt ac pereunt. Logicam quoq; discendam ita consulebat: ut magnum eius studium multāq; operam improbaret. Hæc Socrates apud Xenophontem. Ipse aut Xenophon in quadā ad Aeschinē epistola: hæc de Platone ac de his: qui naturalem scientiam profitebantur scribit. Oībus inquit pater: diuinas res cognitione humana cōpræhendi nō posse: quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere: quales autem sunt nec inuenire nobis possibile est: nec fas est quærere: nec enim seruis cōducit: nec eis laudabile dixerim: si dominorum suorum cōsilia nisi quantum ad ministerium suum pertinet scrutari uoluerint. Quando enim o Aeschine Socratem quispiā audiuit de cælestibus aliquid corporibus dicere: aut ad subtiles linearum speculationes perdiscendas exhortari? Musicam enim ipsum scimus auribus solūmodo percæpisse: quotidie aut de fortitudinē: de iustitia: de aliis uirtutibus diserebat. Hæc namq; bona hominum appellare solebat. Cætera uero aut percipi ab hominibus non posse: aut non longe a fabulis distare. Sophistarumq; ludis similia esse: hæc ille & cæteris consulebat & ipse primus faciebat. Si ergo quibus: Socrates non placuit aut taceant: aut ad id quod æquum est redeant. Socrati enī uiuio sapientiā deus soli attestatus est. Qui uero eum interfecerunt poenitentia stimulos effugere non potuerunt: isti autem bona Aegypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiā adamarūt: & solida Socratis tenuitate contempta: tyrannidem coluerunt: & tenuissimam uitam dapibus siccis cōmutare non erubuerūt. His uerbis Xenophō Platonem occultius pugnabat. Socrates uero apud ipm Platonē in libro de republica gymnastica: musica: & astronomia ita loquitur: ut etiā Plato non multum istis attribuere uideatur.

Opiniones priscorum periarchon idest de principibus.

CAP. V.

Erunt ut facilius merito cōtemptam esse a nobis hanc inanem Græcorum philosophiā cognoscas non grauabimur altius uarias atq; diuersas imo uero iter se cōtrarias philosophorum opiniones repetere. Assumam autem ea a libro Plutharchi: quē de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesius de septem sapientibus unus pricipium rerum aquam putauit. Is primus philosophari dicitur incepisse: & ab eo ionicam philosophiam esse appellatam. Dicitur autem iunior in Aegypto fuisse: & in Miletum senior rediisse. Inductus autē fuit ut ex aqua uniuersa primo esse diceret: & in aquam demum resolui: quia sperina omnium animalium origo humida substantia est. Vnde uerisimile putauit hoc modo ex humido cuncta oriri. Deinde ga herbae ac plantæ uniuersæ humido aluntur: & fructus ferunt: eius autem penuria lāguescunt ac decidunt. Tercio quia ignis stellarum atq; solis & ipse mundus aqueis uaporibus alitur: quam opinionē Homerus quoq; approbare uidetur cum dicat. Oceanum qui omniū fuit origo. Anaximander autē Milesius principium rerum infinitum esse asserbat: & ex hoc omnia primum oriri: & in hoc tādē deuenire: iccirco infinitos oriri mundos atq; rursus corrumpi: infinitum autem esse dicit principium ne quid desit: neue generatio terminetur. Errauit autem: quia non aperuit infinitum istud aer nean aqua sit: aut aliud quoddam corpus: errauit etiam quia subiectam materiam dicēs efficientē causam

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

deseruit: Infinitum enim nihil aliud q̄ materia est: quæ actu esse nō potest nisi ab efficiēte eliciat. Anaxi-
menes uero milesius principiū regis aerem opinatus est: ex quo fieri cuncta: & in quem resolui cōtēdit
aiam enim nostram aerē esse ait: hic nō nos continet uniuersum etiā mundū spiritus & aer fouet: idem
autem aer & spiritus apud eum est. Hic etiā errauit. q̄a ex iformi ac simplici spiritu atq; aere animalia
posse constitui putauit: impossibile autē omnino est: principiū rerū solū esse materiam: cum necesse sit
efficientem causam ponere: non enim ex argento aut ligno aut aere uasculū unq̄ fiet: nisi artifex fecerit.
Heraclitus uero & Hippasus metapontinus ignem esse principiū putarūt: quo extincto cætera gignū-
tur: cuius solidiorē partem in se cōtractam atq; constipatam terram fieri: terrā porro ab igne resolutā
in aquam uerti: & exhalationes aquarū in aerem transire. Rursus autē uniuersa corpora mundūq;
ipsum ignis ardore corrumpti. Principium igitur ignis est inquit: q̄a in eo sunt omnia: & in eum demū re-
soluuntur. Democritus quem epicurus sequit: principium regis asserit corpuscula quædā minutissima
quas athomos appellat ratione cognoscibiles: solidas: nō generabiles nec corruptibiles: omni fractura
superiores: quæ alterari nō possunt. Has in uacuo & per uacuum moueri asserit: quod infinitum esse opi-
natur. Athomos quoq; ipsas infinitas numero dicit: quibus accidunt figura & magnitudo secundum
Democritū. Epicurus autē pondus etiā adiecit: non nō mouebuntur inquit nisi pondere deferantur.
Figuras porro athomoz nec infinitas: & eiusmodi esse asserit: ut frangi nō possint. Athomos nō dicta
est: nō quia minima sit: sed quia diuidi ac frangi nequeat. Athomos autē esse dicunt: quia uacuum atq;
unitas elementa sunt. Empedocles uero agrigentinus quattuor elementa ignē uidelicet aerem aquā &
terram principia ponit: duas etiā uirtutes amicitia atq; litem: & amicitiam quidem coniungere: litē
uero distinguere. Hæc fuit primorum philosophorum discrepantia: istæ sunt de principiis illorum ina-
nes opiniones: non enim deum creatorem: nec deos omnino: aut incorporeas & irracionales substāti-
as: nec illud quod supra sensum: sed in principiorum numero acceperūt. Primus autem Græcorum
oīum Anaxagoras fertur intellectum rerum oīum causam asseruisse: qui philosophandi amore agros
suos dicitur incultos reliquisse. Is primus efficientē cām rationālē arbitratus est: cōfusam oīa simul sue-
runt: sed intellectus a confusione in ordinem ea redegit. Admiratione uero dignum est: q̄ ita dicentem
parum defuit: quin Atheniēses lapidibus obruerēt: quia uidelicet nō solē: sed solis creatore uenerabat.
Is etsi rebus oībus intellectum proposuit: nō ramen consequenter ubiq; seruauit. Vnde Socrates apud
Platonem de anima uehementer eum inculcat. Cum legissem inquit Anaxagoram dicentem oīum cām
esse itellectum magna lætitia perfusus putauī magistrū iam me Anaxagorā iuenisse: qui mihi diceret
omnia optime ab intellectu esse disposita: & a quo discere possem: utrum terra rotunda: an triangula-
ris sit: causam enim asserre ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum melius: & q̄ optimum est ta-
lem terram esse: & si in medio ipsam diceret: ilico expōeret: quia optimū est: in medio sitā esse: ac eodē
modo de sole luna: & de uelocitate ipsoz: & de aliis singulis: quod optimū sit alia pati: alia facere quæ
patiuntur & faciunt: non enim alia causa q̄ optima reddi potest: si a ratione atq; ab intellectu disposita
sunt. Magno igitur gaudio sæpe libros eius perlegi: & progressus aerem aquam ignē cæteraq; huius-
modi asserre Anaxagoram uidens: eisq; causas rerum attribuere: nec intellectui ac rationi aliquid attri-
buere magna de spe decidi. Simillimū enim mihi facere uidebatur: ac si quis diceret omnia intellectu:
atq; ratione a Socrate fieri. Deinde cum reddere causam uellet: quare hic sedeam: responderet: quia cor-
pus meum ossibus atq; neruis constat: cum ossa articulos cōiunctionesq; habeant neruis colligatas: &
nerui trahi atq; retrahi soleāt: flecti hoc modo corpus facile posse: quia de causa sit: ut sedēa: non nō ue-
ra causa redditur: sed q̄ uidelicet eum Atheniēses mortis crimine cōdenarint: & mihi iustus uisum
est: sententiā hanc subire: iccirco expectans hic sedeo: nam per carnem nisi hoc esset: si fugere mihi me-
lius uisum esset: hæc ossa & isti nerui Megaræ & in Boetia essent. Siquis uero cōtendat: non posse me
quæ mihi optima uidetur: absq; neruis & ossibus cæterisq; huius efficere: uere quidem dicit: per hæc
enim facio: ratio autem eorum: quæ intellectu fiunt: nō hæc sed melioris: aut certe optimi est. Et post
paucula. Ita & terram alius reuolutiōe calorū in medium depelli: alius propter latitudinē suā ab aere
sustineri: quod autem melius sit in medio sitā esse ne quærūt quidem. Est aut quod oīa ligat: & bonū
ipsum: quod nescio quomodo omnes negligunt. Hæc Socrates. Anaxagoræ autē successit Arcefilaus
quē Socrates audiuit. Præterea & Xenophanes & Pythagoras: qui Anaxagoræ tēporibus floruerūt de
æternitate dei: & de animæ immortalitate philosophati sunt.

Opiniones philosophorum de diis.

CAP. VI.

Vnc uideamus quales opiniones de diis philosophi habuerunt. Plutarchus sic in libro præ-
dicto scribit. Nonnulli philosophorū inquit. ueluti Diagoras Milesius: & Theodorus Cy-
renaicus: & Eueimerus Egiata: & Calimachus nullo modo deos asserēbant. Euripides etiā
tragicus quāuis Ariopagitarum formidine non omnino se aperuerit: Sisyphum tamen in-
duxit quasi huius opinionis protectorem: & quibuscunq; potuit rationibus sententiā eius tutatus
est: & Anaxagoram qui una stetit corpora confuse primo affirmauit: deinde a deo in ordinem di-
stinctā: & Platonem qui non stetit: sed inordinate mota fuisse primo dixit: deinde a deo in ordinem
redacta repræhendit: quia dixerunt deo de his inferioribus curam esse: beatum enim illud animal at-
q; incorruptibile inquit omni bono repletum & omni mali expertum ad beatitudinem suam conuer-
sum res humanas non animaduertit: miserum enim esset si fabri: aut operarii more ad huiusmodi
fabricam se conuerteret. Præterea deus: quē dicunt ante ordinationem totius aut dormiebat inquit:

aut uig
necesse
gilabat
bat: qu
tudo al
berna
mā ait
unitate
materia
bula ad
& nulli
Sphæra
tura cor
& corpe
sam tan
ratione
in se cor
cundū r
tellectū
rōne per
tudines:
Græcos
ut Phœn
ut deos c

menides
bāt unum
moueri p
uina igit
ræ de sen
fecto cog
tur ab alio
sensu. Dei
tem si nih
in integrit
natura du
tur extrem
unt: ut ope
me omniū
conatur. S
nigrū: alio
timus. ens
fieret: sed si
in frigidum
posset quid
gnouisti? S
Recte igitu
suscipiunt
sas audier
Pyrrō a quo
docentes m

Eusebii P
terprete Geo
tia anno hu

aut uigilabat: aut si neutrum uerum est: nec erat omnino. Si ergo dormiebat a sæculo mortuū fuisse necesse est. Sempiternus, nō somnus mors est: Deus at̄ nec somni nec mortis particeps est. Sin uero uigilabat: aut perfectam beatitudinem habuit: aut mātā atq; imperfectā. Si perfectam nullius rei idigebat: quare nec ad nouam rerum productionem descendisse ipsum uerisimile sit. Sin aut manca beatitudo affuerat: quō uere dici deus pōt: cui q̄q; abfuisse cōceditur. Adhæc quō si diuinitus humana gubernant: & boni uexant: & mali feliciter uiuūt Thales mūdum deū ēē asserit. Democritus mūdi animā ait deum esse: & cum pilæ igneæ formā possidere. Pythagoras de p̄cipiis unitatē deum & bonū: unitatēq; esse unius naturā: intellectū uidelicet ipsum: dualitatē uero dæmonem esse ac malū: in qua materialis est multitudo. Socrates & Plato unicū: uniforme: qđ uere ens atq; bonū est: hæc aut uocabula ad intellectū oīa spectare. Deus igit̄ intellectus est: & species separabilis. i. p̄cul ab omni materia: & nulli passibili cōiuncta. Aristoteles supremū deum: separabilē speciem: uniuersi phæra insidētē. Sphæra autem corpus æthereū: quod ipse quintū appellat. Quod cū per multas sphæras diuidat natura coniunctas & rōne separatas: unāquāq; sphærarū cōpositam ex aīa & corpore aīa esse arbitrat̄ & corpus qđem: ut diximus: cū æthereū sit circulariter moueri: aīam uero quīs per se sit immobilis: ipsam tamē motus cām esse. Stoici deū artificiosum ignē atq; intellectuālē esse asserūt uia rōneq; ad generationem mūdi p̄gredientē: qui mūdus oēs spermaticas rōnes: quibus singula secundū fata gignunt in se continet. Deū aut spiritum esse per uniuersum mūdū penetratē diuersis nōibus appellatum secundū regē per quas trāsīt diuersitatē: mūdū ēē deū esse & stellas & terrā: supremū autē omnium intellectū ēē in æthere. Epicurus deos hoīum formā habere: quīs nō sensu p̄pter tenuitatē naturæ: sed rōne percipiunt. Quattuor deīde icorruptibiles ponit naturas: athomos: uacuum: infinitum: similitudines: quas quidē naturas similitū partium & elementa ipse uocat. Hinc manifeste uidemus nullam Græcos ante Pythagorā: atq; Anaxagoram dei habuisse cognitionē. Quare antiquissimis tēporibus: ut Phœnices & Aegyptiī: qui ut ostendimus non incorporeas quasdam uirtutes: sed mortales uiros ut deos colebant: sic Græci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

Aduersus eos: qui sensum tollunt inutilem esse dicentes ad cognitionem. CAP. VII.

 Erum quoniam alii philosophorum sensibus cūcta cognosci arbitrabant̄: alii contra rationi solummodo credendum & sensum omnino abiiciendum dicebant: nō est inutile qđ aduersus istos Aristoteles in octauo de philosophia cōscripsit perstringere. Multi inquit rōnem solū modo sequentes sensum hac phātasiā oīno abiiciebāt: ut Xenophanes colophonius: & Parmenides eleata: & Zeno: & Milesius de antiquioribus: de iunioribus autē Stilpo & Megarici: qui dicebāt unum esse qđ est: & qđ diuersum esse uidetur: diuersum nō esse: nec gigni qđq; nec corrumpi: nec moueri penitus: aduersus quos quīs in philosophia multa dicant̄: tamē etiā nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis ratio est: indigenus tamē sensu quemadmodum & corpore. Nā & sensus naturæ de sensibilibus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur: & qui sentit qđ patitur: eam passionē profecto cognoscit. Sensus igitur cognitio quædā est. Præterea si sentire pati quoddā est: & omne qđ patitur ab aliquo patit̄: omnino diuersum aliquidq; quod facit est: ab eo quod patitur: ut color & sonus a sensu. Deinde ipsum ens unum nouerat̄: sed nec immobile: sensus, n. morus quidam est: quomodo autem si nihil ad cognitionē conferunt: nullus est: q̄ nolet secundū naturā sibi sensus esse depositos: oēs integritatem sensuū organorumq; suauitatē desiderant: q̄ melius ita de sensibilibus iudicat. Quare natura duce rātus nobis amor inest: ut nullus nō insanus unū sensum pro omnibus bonis: quæ uocantur extrema: uellet cōmutare. Cur autem si nihil sensibus egeant: nō eruant oculos: nec auditū destruant: ut opere ostēdant uerā esse doctrinam suam. Nunc uero uerbis quidē eos uituperant: re aut maxime omnium utūt̄. Melissus, n. cū sensibilia nihil esse uelit ostendere: per sensibilia hoc ipsum efficere conatur. Sin. terra est inquit & aer: & ignis: & ferrum: & aurum: & aliud uiuēs: aliud mortuum: aliud nigrū: aliud album: ceteraq; oīa: quæ uere esse hoīes credūt: si ēēt nos recte uidemus: audimus: atq; sentimus. ens quoq; tale qđ ēēt profecto quale nobis p̄rio uisum est: neq; trāsmoueretur: nec aliud ex alio fieret: sed sibi ipsi simile permāeret. Nūc uero cum dicamus recte sentire uidetur nobis quod calidū ē in frigidum: & frigidū in calidum: similiter & mole in durum: atq; e contra permutari. Merito igitur posset quispiam percunctari: nonne igitur calidum in frigidum transmutari ceteraq; huius sensu cognouisti. Sed rationes opinionēsq; istorum iam ita explosæ sunt: ut nec dictæ quidem esse uideantur. Recte igitur procul dubitatione illi philosophantur: qui & sensum & rationem & cognitionem rerū suscipiūt. Hinc Aristoteles Xenophanem & eius similes uexauit. Xenophanē autē Protagoras & Nestas audiuerunt: Nestam Metrodorus: Metrodorum Diogenes: Diogenem Anaxarchus: Anaxarchū Pyrrō a quo Sceptici philosophi appellati sunt: qui nec sensu: nec ratione quicquā posse compræhēdi docentes magno risu omnium explosi sunt. FINIS.

Eusebii Pamphili uiri disertissimi de Præparatione euangelica opus a doctissimo utriusq; linguæ interprete Georgio Trapezuntio e græco in latinum uersum exactissima Venetiis impressum diligentia anno humanitatis domini. M. CCCC. Die. x. Mensis Nouembris.

hain 6707.

MAGNA Alberte clarissime ac rerum dignæ studiosissime priscos hoies causarum so-
lertissimos indagatores obductos teterrimæ calligine cecitatis in ueritate diuini numi-
nis uestiganda laborasse diu uideo: quibusdam nephadissimæ impietatis assertoribus
deos oïno pertinaciter esse negatibus: ut Diagoras: & Protagoras: nonnullis eent nec ne
incostater dubitatibus: ut Pythagoras Samius: aliquibus deos quidem esse fatentibus:
res tamen humanas & terrena negotia non respicere: ut Epicurus: aliis & eē quidem: &
mortaliū curā gerere existimantibus: sicuti diuinus Plato: tātus autē inter hos ipsos error in quæstio-
ne ueritātis ceremoniarum: rituum: mysteriorū uarietas fuit: ut nulla hoium omnino ætas fuerit: quæ
in diuinarū rerum sententia non multum inter se ipsa dissiderit: Aegyptiis Osirim: Isim: atq; aialia quæ-
dam abiectionissima adorantibus: Atheniensibus Cererem magno studio præcipue colentibus: Romanis
Martē: Vestam: Quirinū: ac quosdam priuatos deos uenerantibus. Atq; hæc quidē multiplex confu-
sio per multum tēporis in toto ferme terrarum orbe pseuerauit usq; ad Saluatoris aduentum. Tū ue-
ro cæcitati mortaliū in lumen saluberrimæ pietatis ab illa pnciosissimæ impietatis nocte traducto-
rum lux oboriri cœpit: tum errantibus semita ueritatis ostendi. Diffusi deinde uariis mūdi regiōibus
Apostolici præcones euāgelica prædicatione oēs gentes: omnes nationes illustrarunt: ut eorū uere fuerit
uaticinatus pphæta: in oēm terrā sonū exiisse: & uerba in fines orbis terræ. Viri tū doctissimi uereq;
philosophi dei optimi maximi: qui sola sapiētia est: amatores: tāq; sidera coruscantia passim emicuerunt.
Hinc apud Latinos lacteo eloquentiæ fonte manans Lactātiū Cœlius: trium linguarū optimus iter-
pres uitæq; sanctimoniam pbatissimus Hieronymus: hinc sacer Aurelius Augustinus: immortalis Am-
brosius: uigilantissimus Gregorius elegatissimis religionem nostram eloquiis illustrarunt: gentilitatis
dæmonum insidiosorum astu diutius elusæ splēdidissimo lumine ueritatis tenebras retexerunt: & ma-
le de ueritate ipsa sentientes fræno seuera castigatiōis cōpescuerunt. Apud Græcos uero Athanasius:
Basilius: Gregorius Nazanzenus: Ioannes Chrysostomus: Eusebius Pamphilus: aliiq; p multi idēfessi
Christianorū dogmatum assertores summo opere claruerunt: liq; diu limitibus Græciæ cōtendi dum
per quietem licuit inter suos: hoc est Græcos hoies italiæ ignoti latuere. Sæuiētibus demū tota Græ-
cia diutinis atrocissimorū hostium bellis: occupato iselicitis prouinciæ disciplinarū matris imperio: di-
reptis misere ciuitatibus: tota nobilitate atq; uirtute attica in Italiā cōmigrāte: clarissimi quiq; aucto-
res cū gētiles: tū christiani ad totam hospitalitatem diuertētes studio doctissimorū interpretū linguā
Romanā didicerunt. Verū cū a plurimis in historiarū poematūue traductiōe fuerit hætenus feliciter
elaboratū: nō minus grate utiliterq; ab iis: qui res christianas eligere maluerunt effectum est. Nō enim
Omnibonus Leoniceus uir singulari doctrina pditus minus laudis cōsecutus est in Athanasio tradu-
cendo q̄ alius quispiam in quouis gentili opere: aut ipsemet in toto cōmētariorū ifinitorū cōtextu.
Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus ex pparatiōe euangelica Eusebii in latinū uersa minus glo-
riæ reportauit q̄ rhetoricæ artis laboriosissimo opere ædito. Cuius quidē clarissimi opis dedicati Ni-
colao quinto pontifici maximo litterarū toto orbe fugientiū parenti: quo ad superos unde nobis de-
missus fuerat itēpestiue redeunte: omnis doctrinæ spes erepta est: cū copiam facere oibus querere-
mus: nec sat facile inueniri posset exēplar: tu Albertæ liberalissime ex bibliotheca tua: quā præciosissi-
mis libris disciplinarum omnium liberaliū refertā in ornatissima domo in modū atrii extructa stu-
diosissime sumptuosissimeq; comparasti: nobis promptissime subuenisti. Vnde cum te iuuante: imo
causam primariam præstante germen utilissimi libri in angulis quibusdam abditis delitescētis fuerit
abunde propagatum: debemus nō tantum nos officiosissimæ tuæ probitatis: sed quicūq; optatissi-
mi muneris prius cupidi prope languebāt immortales gratias habebunt. Cūq; in eo diuersorum ma-
le sentientium opiniones insolubilibus argumētis cōfutatas: & fidem orthodoxam fundatissimis ra-
tionibus stabilitam & confirmatam lectitabunt: nō poterunt non tuæ munificentia meminis-
se no-
men tuum æternæ perennitatis monumento consecrantes.

EIVSDEM HIERONYMI CARMEN.

Eusebius graio tantum sermone loquebar

Nec poteram latius utilis esse uiris

Cura Trapezunti non est perpessa georgi

Ignotum tanti muneris esse bonum

Interpres latias solers aduexit in oras,

Et docuit lingua liberiore loqui

Errores igitur quisquis cognoscere priscos

Instructus uera religione cupis

Me lege diuinas Romana uoce docentem

Historias: grates soluere utriq; memor

De euāgelii diffinitione & itētiōe sua.	Cap.i.	Quod malefici uates pte qstus petebāt.	Cap.xi.
De his q solēt obīci Angelis & Iudæis.	Cap.ii.	Qd poetæ respōsi laudabāt qsi diuinū.	Cap.xii.
Refutatio eorum quæ obīciebantur.	Cap.iii.	Qd athletæ diuinis honoribus auctoritate Apol/	
De origine mundi secundum gentiles.	Cap.iiii.	linis afficiebantur.	Cap.xiii.
Diuerſæ de substantia mundi philosophorum opi/		Quod et tyrānis Apollo adulabatur.	Cap.xiiii.
niones.	Cap.v.	Quod ligna & lapides adorandos Apollo con/	
Diodori uerba: q psci hoīes Solē & Lunā colebāt: &		sulebat.	Cap.xv.
qd nec Idola: nec dæmōes nouerāt.	Cap.vi.		
De Phœnicum theologia.	Cap.vii.		
TABVLA SECVNDI LIBRI.		TABVLA SEXTI LIBRI.	
De Aegyptiorum theologia.	Cap.i.	Quod quæcumq; dii gentium præuidebant cæle/	
De Græcorum theologia.	Cap.ii.	stium motu præuidebant.	Cap.i.
De Atlantiorum theologia.	Cap.iii.	Qd uolūrates hoīum satis agi arbitrabant liberum	
De Phrygum theologia.	Cap.iiii.	negantes arbitrium: idq; deorum consiliis per/	
De arcanis mysteriis erroris gētilium.	Cap.v.	suasi.	Cap.ii.
Qd merito supstitionē gētiū cōtēnim⁹.	Cap.vi.	Quod facta magica ui solui posse Apollo respon/	
Breuis supradictorum repetitio.	Cap.vii.	dit.	Cap.iii.
Quod templa deorum simulachra hominum fue/		Qd Apollo nōnūq; mētiri se fatebatur.	Cap.iiii.
rant.	Cap.viii.	Quod falsa est opinio de fato.	Cap.v.
Qualis de diis priscorum fuerit opinio.	Cap.ix.	Ipsorum gentilium philosophorum uerba contra	
Quod Plato priscorum fabulas & interpretatio/		eos qui fatum esse opinantur.	Cap.vi.
nes fabularum contempsit.	Cap.x.	Idem.	Cap.vii.
TABVLA TERTII LIBRI.		Bardesanes de eodem.	Cap.viii.
De hōēstiore & nāli theologia grecorū.	Cap.i.	De eodem per auctoritatem scripturæ ab Orige/	
De mystica & nāli theologia ægyptiorū.	Cap.ii.	ne.	Cap.ix.
Quod iuniores noua quædam per fabulas excogi/		TABVLA SEPTIMI LIBRI.	
tarunt.	Cap.iii.	Repetitio theologiæ gentilium.	Cap.i.
Refutatio mysticæ theologiæ.	Cap.iiii.	Quod solum Hebræorum genus ueram sequæbe/	
TABVLA QVARTI LIBRI.		tur pietatem.	Cap.ii.
Quod hominum artificio responsa reddi quispiā		Compendiose nonnullorum Hebræorum uitæ	
non temere diceret.	Cap.i.	narrantur.	Cap.iii.
Inutilem esse diuinationem.	Cap.ii.	De Iudæorum theologia.	Cap.iiii.
Diuerſæ gentium theologiæ.	Cap.iii.	De uerbo.	Cap.v.
Porphyrus de philosophia respōsorū.	Cap.iiii.	De contraria uirtute.	Cap.vi.
Redargutio p̄dictorū ipsius Porphyrii.	Cap.v.	De hominum natura.	Cap.vii.
Quod omnes dæmōes mali sunt.	Cap.vi.	Quod natura non est genita.	Cap.viii.
Quod homines sacrificabantur dæmonibus usq;		Quod materia non est causa malorū.	Cap.ix.
ad tempora Saluatoris.	Cap.vii.	TABVLA OCTAUI LIBRI.	
Quod mali dæmōes ad omnia flagitia & faci/		De traductione scripturæ. Repetitio gentiliū theo/	
nora homines impellabant.	Cap.viii.	logiæ.	Cap.i.
Quod oībus cōtēptis deo ih̄x̄edū ē.	Cap.ix.	De uita & disciplina mosayca.	Cap.ii.
Idem.	Cap.x.	Eleazarus apud Aristem de allegorico sensu scri/	
De transmutatione prauorum dæmonum & ope/		pturæ.	Cap.iii.
ratione.	Cap.xi.	De Essæis qui priscis temporibus sublimi uiuebant	
Qui sunt principes dæmonum secundum Porphy/		philosophia.	Cap.iiii.
rium.	Cap.xii.	De Deo: & quod mundus creatus est.	Cap.v.
TABVLA QVINTI LIBRI.		TABVLA NONI LIBRI.	
Quod potentia dæmonum per aduentum Salua/		Quod etiam exteriores Iudæorum gentem admi/	
toris est abiecta.	Cap.i.	rati sunt.	Cap.i.
Quibus rationibus homines a dæmonibus decæ/		Hecataeus de eodem.	Cap.ii.
pti sunt.	Cap.ii.	Plearchus de eodem.	Cap.iii.
Quo mō multitudo deorū credita.	Cap.iii.	Quod multi conueniūt etiam alieni de ueritate hi/	
Qd dæmōes: quos iter hominū deorūq; naturam		storiæ.	Cap.iiii.
collocabant: respōsa dare credebant.	Cap.iiii.	TABVLA DECIMI LIBRI.	
De operatione bonorum dæmonum secundum		Quod Græci nō solū a barbaris artes: sed alter alter/	
Porphyrium.	Cap.v.	rius inuenta dictaq; furantes suo nomini attri/	
Quod dæmōes cogunt ab hoībus.	Cap.vi.	buebant.	Cap.i.
Quod dii gētiū magicas artes docuerūt.	Cap.vii.	Quod disciplinas omnes & artes a barbaris Græci	
Quod oracula defecerunt.	Cap.viii.	accæperunt.	Cap.ii.
Quod gētiliū dæmōes mortales sunt.	Cap.ix.	De antiquitate Moyſi ac pphetarum.	Cap.iii.
De uetustorum fallacitate oraculorum ex Tene/		TABVLA VNDECIMI LIBRI.	
meo.	Cap.x.	De tripartita philosophiæ diuisione secundum Pla/	
		tonem.	Cap.i.
		De morali hebræorū philosophia.	Cap.ii.

TABVLA

De rōnali iudæoz philosophia	Cap.iii.
De commodissima nominum apud Hebræos im-	Cap.iiii.
positione	Cap.v.
De physica parte secūdū Hebræos	Cap.vi.
De intellectu Hebræoz physiologia	Cap.vii.
De Ei uerbo Græco ex Plutarcho	Cap.viii.
Quod deus ineffabilis est	Cap.ix.
Quod deus unus est	Cap.x.
De uerbo	Cap.xi.
De bono	Cap.xii.
De iudæis secūdū Moysen ex philone	Cap.xiii.
Ab Hebræis didicit Plato contrarias esse uirtu-	Cap.xiiii.
tes	Cap.xv.
Quod animi quoque immortalitatem ab Hebræ-	Cap.xvi.
is Plato didicerit	Cap.xvii.
Quod productum esse mundum ab Hebræis Pla-	Cap.xviii.
to accepit	Cap.xix.
De luminaribus	Cap.xx.
De mutatione mundi	Cap.xxi.
Quod resurrecturos mortuos et cōcedit: nō aliunde	Cap.xxii.
q̄ ab Hebræis Plato discere potuit	Cap.xxiii.
De cælesti terra secūdum Platonem	Cap.xxiiii.
Quod etiam de iudicio futuro Hebræos Plato se-	Cap.xxv.
quitur	Cap.xxvi.

TABVLA DVODECIMI LIBRI.

Quod quærere leges non quærere rationes iuue-	Cap.i.
nes debent	Cap.ii.
Quod commode per fabulas adolescentibus ma-	Cap.iii.
iora tradenda sunt	Cap.iiii.
Quod sincera fide Plato inhæsisse scripturæ ui-	Cap.v.
deatur	Cap.vi.
Quod non in omnes offerenda sunt ueritatis dog-	Cap.vii.
mata	Cap.viii.
De uiro iusto secundum Platonem	Cap.ix.
Quod etiam de serpentis fraude Moysen Plato se-	Cap.x.
quitur	Cap.xi.
Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mu-	Cap.xii.
liorem scripsit	Cap.xiii.
De prima huminum uita	Cap.xiiii.
Quod etiam collocutionem serpentis & æuæ secu-	Cap.xv.
tus est	Cap.xvi.
Quod ordinem etiam scribēdi secutus est	Cap.xvii.
Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moy-	Cap.xviii.
ses	Cap.xix.
Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi lu-	Cap.xx.
do sunt	Cap.xxi.
Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora	Cap.xxii.
Plato putabat	Cap.xxiii.
Quod adolescentes cantibus ad uirtutes præparan-	Cap.xxiiii.

REGISTRVM HVIVS OPERIS.

a	d	g
Prima alba	Qui sunt	Præterea
Ad Sanctissimum	irrationalis	non est
rationis fide	uirtutum	ctus fuerit
b	e	h
Osiride uero	Cur igitur	Quot disciplinas
Consolantem	ritur. Habebis	rebus primi
Breuis	gulari quadam	tione ac uia
c	f	i
Thetym	De uerbo	Quod deus
esse solem	gumentum	Iccirco Plato
hominibus	matica sit	lestis stella

di sunt	Cap.xliii.
Quod poetæ recte dicere cogendi sunt	Cap.xv.
Quod hymni cani non debent nisi prius examinen-	Cap.xvi.
tur	Cap.xvii.
Quod non semper uino utendum est	Cap.xviii.
Quod nobiscū nobis gerēdū est bellum	Cap.xix.
Quod peccatorū anima est causa	Cap.xx.
De uero philosopho	Cap.xxi.
Quod nōnūq̄ falso ad utilitatem audientium uten-	Cap.xxii.
dum est	Cap.xxiii.
Quod omne genus hominum ad ueritatem uo-	Cap.xxiiii.
candum est	Cap.xxv.
Quod etiam de Salomonis parabolis Plato mul-	Cap.xxvi.
ta accepit	Cap.xxvii.
De seruis	Cap.xxviii.
Quod aliqua in alienum sensum accepit	Cap.xxix.
Quod in duodecim tribus ciuitatem suam iudæo-	Cap.xxx.
rum imitatione Plato diuidit	Cap.xxxi.
Quod sitū urbis iudæorum secutus est	Cap.xxxii.
De prouidentia	Cap.xxxiii.

TABVLA TERTIIDECIMI LIBRI.

Quod Plato gētilium deos contemnebat	Cap.i.
Quod mendosissime de deo poetæ scripse-	Cap.ii.
runt	Cap.iii.
Quod deus immutabilis ac uerus est	Cap.iiii.
Quod Socrates quia gentiliū deos spernebat oc-	Cap.v.
cisus est	Cap.vi.
Nullo pacto iniuriandum sit	Cap.vii.
Quod fortes uiri etiam post mortem patriam de-	Cap.viii.
fendunt	Cap.ix.
Itidem	Cap.x.
Quod iconstāter de deo Plato locutus est	Cap.xi.
Quod nō recte Plato de dæmonibus sensit	Cap.xii.
Quod nō recte in omnibus Plato sensit	Cap.xiii.
Quod nō recte de cœlo Plato sensit	Cap.xiiii.
Quæ de mulieribus sensit Plato	Cap.xv.
Leges aliquæ Platonis	Cap.xvi.

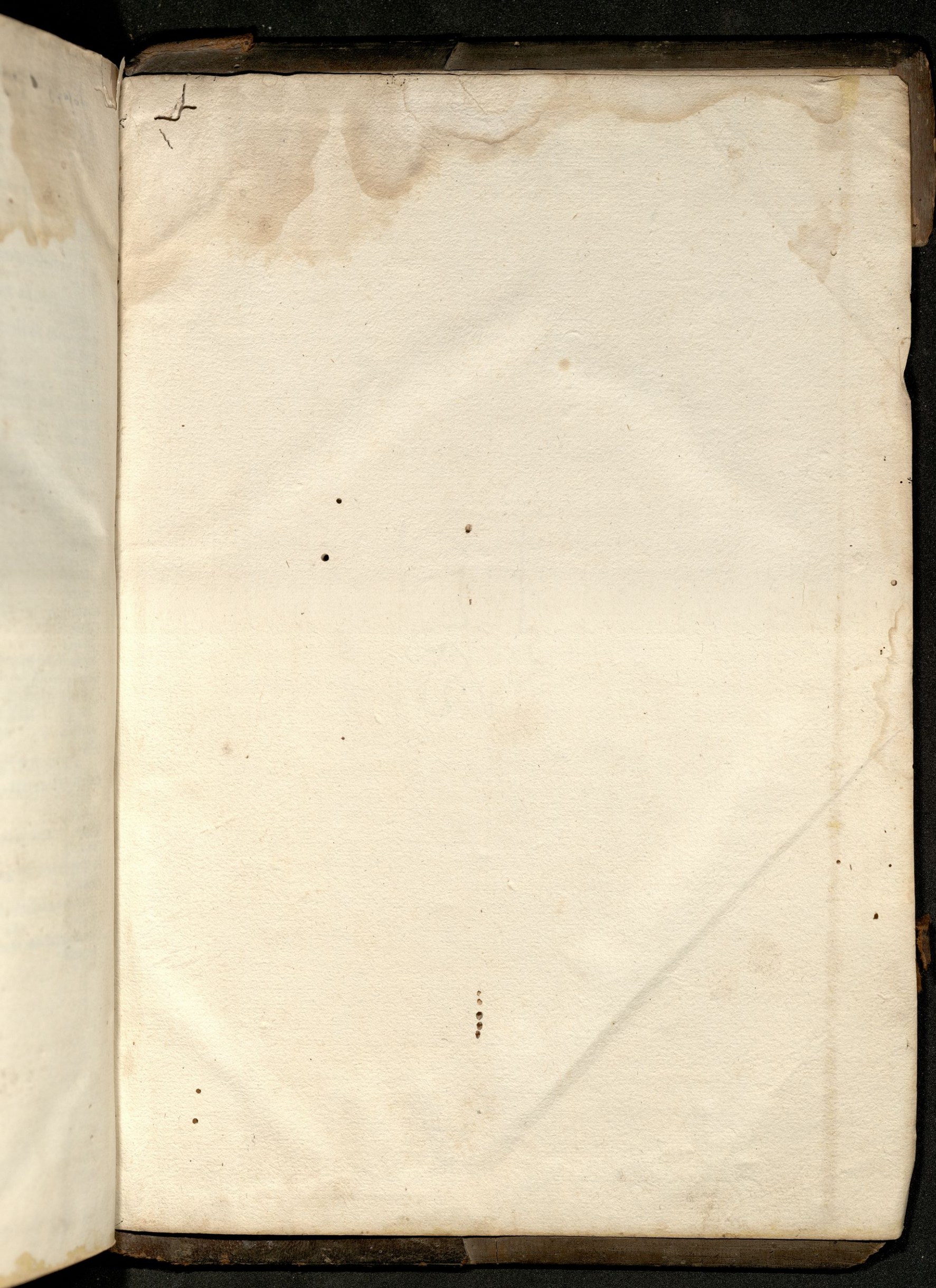
TABVLA QVARTIDECIMI LIBRI.

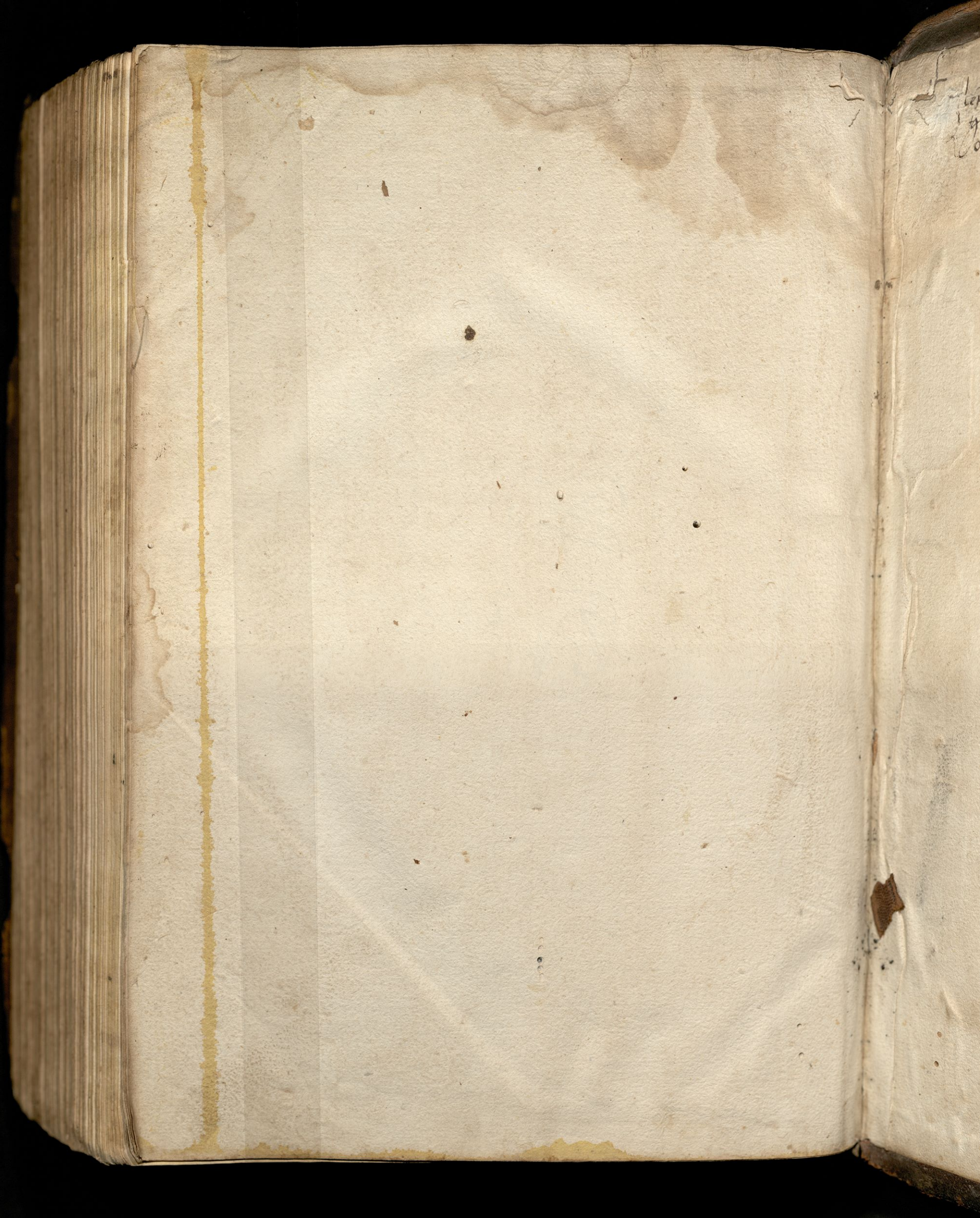
Quod oēs iter se philosophi repugnant. Cōtra qd̄ no-	Cap.i.
str omnes concordant	Cap.ii.
De successione platonica	Cap.iii.
Quod unusquisq̄ philosophorum quod ipse conii-	Cap.iiii.
ciebat de diis sequebatur	Cap.v.
Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad	Cap.vi.
pietatem	Cap.vii.
Opiniōes priscorū piarchonū de p̄cipibus	Cap.viii.
Opiniones philosophorum de diis	Cap.ix.
Aduersus eos: qui sensum tollunt: inutilem esse di-	Cap.x.
centes ad cognitionem	Cap.xi.

k
Quod non
uero appello
ligenter quæso
l
sororem
in Academia
Quod

Josephus soris non potuit a deprecatione eludat, quia scripsit
multis et post. scribitur. Josephi lib. 3, Judaei Belli, ca. 15.

104
The first of the series of papers
which I have been collecting
for some time past.

Surditas in s. h. b. lero.
leporibus sardi relexius pinguetunt.
gallinarum ova audita actipixis voce viriant.
cones audito tonitru aborsum faciunt

